

INFORME SOBRE LA SITUACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA (2003-2004)

Eva Pons Parera

*Departament de Dret Constitucional i
Ciència Política-UB / CUSC-UB*

F. Xavier Vila i Moreno

*Departament de Filologia Catalana /
CUSC-UB / CRUSCAT-IEC*

2ª versió, maig de 2005

© **OBSERVATORI DE LA LLENGUA CATALANA**, *Barcelona, maig de 2005*

Observatori de la Llengua Catalana
C. de Rocafort, 242 bis 3r
08029 Barcelona. Països Catalans
E-mail: info@observatoridelallengua.org
Web: www.observatoridelallengua.org

ÍNDEX

Quatre mots de presentació	9
1 El marc socioeconòmic i demogràfic	13
1.1 Un marc econòmic relativament pròsper i fortament integrat	13
1.2 Una comunitat en procés de canvi demogràfic	17
1.3 Una societat en transformació	21
1.4 Un marc polític fragmentat i tens	22
1.4.1 Un període de politització	
1.4.2 Andorra	
1.4.3 País Valencià, Illes Balears, Catalunya i Franja	
1.4.4 Catalunya Nord i l'Alguer	
1.4.5 Eleccions europees i Euroregió	
1.5 El marc econòmic, demogràfic, social i polític: síntesi	30
2 La unitat de la llengua i la fragmentació politicojurídica de la comunitat lingüística	31
2.1 L'estatus de la llengua catalana al seu territori	31
2.1.1 Andorra	
2.1.2 Estat espanyol: Catalunya, Franja, Illes Balears i País Valencià	
2.1.3 Estat francès: Catalunya Nord	
2.1.4 Itàlia: l'Alguer	
2.2 La unitat de la llengua catalana	42
2.2.1 Secessionismes, particularismes i normalització	
2.2.2 La qüestió del glotònim	
2.2.3 La consolidació de l'estàndard i l'autoritat lingüística	
2.2.4 La desconexió progressiva del valencià	
2.3 Col·laboració entre territoris i la projecció exterior de la llengua catalana ..	55
2.3.1 Els organismes responsables de les polítiques lingüístiques	
2.3.2 La col·laboració entre els territoris catalanòfons	
2.3.3 La projecció exterior de la llengua catalana	

3 L'evolució de la comunitat: coneixement, llengua familiar i usos interpersonals	66
3.1 Una comunitat lingüística amb límits molt difusos	66
3.2 El marc demolingüístic general: llengua a la llar i transmissió lingüística intergeneracional	67
3.2.1 La situació: la llengua a la llar	
3.2.2 Les tendències evolutives: entre la substitució i l'adopció del català	
3.2.3 Marc demolingüístic i transmissió del català: síntesi	
3.3 El coneixement del català i la qualitat de la llengua	73
3.3.1 Situació i evolució recent del coneixement del català	
3.3.2 Els nivells de coneixement del català	
3.3.3 L'evolució del coneixement de català segons l'edat	
3.3.4 La qualitat del català: una llengua en dissolució?	
3.3.5 El coneixement del català: síntesi	
3.4 Els usos lingüístics: normes de tria i comportaments privats	85
3.4.1 De la diglòssia a les normes d'ús	
3.4.2 L'actuació sobre dels usos interpersonals: una porta només entreoberta	
3.4.3 L'ús interpersonal, l'ús a la llar i la identificació amb el català: conclusions	
3.5 L'evolució de la comunitat: síntesi	93
4 Institucions públiques	94
4.1 La rellevància dels usos lingüístics institucionalitzats	94
4.2 Les institucions públiques: àmbits normalitzats i dificultats per a la consolidació dels usos institucionals	95
4.2.1 Pluralitat institucional i falta d'articulació dels usos lingüístics dels diferents nivells	
4.2.2 Nivell local	
4.2.3 Nivell subestatal	
4.2.4 Nivell estatal	
4.2.5 Nivell supraestatal	
4.2.6 Els usos lingüístics en els diferents àmbits administratius	
4.2.7 Algunes conclusions i propostes per a la consolidació o millora dels usos institucionals	

5 Àmbit educatiu i de recerca	138
5.1 Polítiques educatives i models lingüístics escolars i universitaris	138
5.2 L'ensenyament infantil, primari i secundari	139
5.2.1 La configuració actual dels sistemes educatius als Països Catalans	
5.2.2 Els fonaments legals i resultats dels models	
5.2.3 Novetats i punts calents durant el bienni 2003-2004	
5.3 L'ensenyament superior i el món de la recerca	161
5.3.1 Elements condicionadors dels models lingüístics en l'ensenyament superior i la recerca	
5.3.2 Els models lingüístics universitaris	
5.3.3 Llengua i recerca	
5.3.4 El bienni 2003-2004	
5.4 Altres: l'educació no universitària d'adults	172
5.4.1 Formació no universitària d'adults de finalitats no lingüístiques	
5.4.2 L'ensenyament no universitari de català a adults	
5.5 Nous reptes per a la llengua catalana en l'àmbit educatiu	177
6 Els mitjans de comunicació i les indústries culturals en català	179
6.1 Els mitjans de comunicació i l'espai comunicatiu català	179
6.1.1 Un espai existent, un espai mal vertebrat	
6.1.2 Una llengua clarament minoritzada	
6.1.3 Un marc empresarial feble, heterònom i en reestructuració	
6.1.4 Un espai comunicatiu amb llengües en contacte	
6.1.5 Els reptes de la fragmentació territorial	
6.2 Les indústries culturals	196
6.2.1 Un món divers i fortament fragmentat	
6.2.2 Llibre i edició	
6.2.3 Revistes: creixement des del marge	
6.2.4 El teatre, o la fortalesa assetjada	
6.2.5 El cinema: desvinculació i marginalitat	
6.2.6 El món de la música: entre els creadors i la indústria discogràfica	
6.2.7 Les polítiques públiques de promoció de la cultura a Catalunya: missatges inquietants per al català?	
6.2.8 Les indústries culturals: síntesi	

7	Entre públic i privat: els àmbits socioeconòmic, sanitari i de protecció social, jurídic i altres	225
7.1	Rellevància dels sectors privats amb projecció col·lectiva i possibilitats d'intervenció pública	225
7.2	El món socioeconòmic	228
	7.2.1 Una llengua minoritzada enmig d'un ball de condicionants	
	7.2.2 La intervenció pública en el sector socioeconòmic: perspectiva general	
	7.2.3 L'impacte de la regulació en els usos: alguns element de valoració	
7.3	El sistema sanitari i de protecció social	257
7.4	El món jurídic	262
7.5	Altres àmbits del món privat col·lectiu: el món religiós i de l'esport	266
	7.5.1 L'àmbit religiós	
	7.5.2 L'àmbit esportiu: l'exemple del futbol d'elit	
7.6	Conclusions	271
8	La situació del català (2003-2004): síntesi final i conclusions	272
8.1	La posició paradoxal d'una comunitat permeable	272
8.2	Un domini fragmentat políticament	272
8.3	Una llengua amb estatus desiguals	273
8.4	Unes polítiques lingüístiques insuficients i descoordinades	274
8.5	Més coneixedors, més ensenyament... més usuaris?	275
8.6	Un comunitat creativa, un espai comunicatiu i cultural subordinat	276
8.7	Els àmbits entre el públic i el privat	277
8.8	L'evolució durant el bienni 2003-2004	278
8.9	Per a acabar	279
9	Bibliografia	282
9.1	Referències de les enquestes i fonts estadístiques citades	282
9.2	Referències bibliogràfiques	282

Objectius de l'Informe

Teniu entre les mans l'*Informe sobre la situació de la llengua catalana (2003-2004)* (d'ara endavant, l'Informe). Aquest Informe ha estat encarregat per l'Observatori de la Llengua i elaborat pels professors de la Universitat de Barcelona Eva Pons Parera i F. Xavier Vila i Moreno, sota la coordinació inicial d'Isidor Marí, de la Universitat Oberta de Catalunya. L'Informe pretén oferir una visió global de la situació de la llengua catalana a tot el seu domini des d'una perspectiva jurídica i sociolingüística, amb una especial atenció al bienni 2003-2004.

En aquest volum, el lector trobarà informacions sobre les dimensions demogràfiques, polítiques, jurídiques, econòmiques, geogràfiques de l'idioma, així com sobre els coneixements, els usos i les ideologies lingüístiques. El lector no ha de cercar-hi informació relacionada ni amb la dialectologia social del català (la «variació social o sociolingüística de la llengua») o la terminologia, ni sobre les interferències lingüístiques, els estudis filològics i gramaticals en el seu sentit més ampli o, encara menys sobre la seva literatura. Les referències al corpus de la llengua incloses en aquest volum tenen a veure sobretot amb la dimensió d'estandardització de l'idioma i amb les polèmiques secessionistes.

L'organització de l'Informe

De bon començament, en projectar aquest Informe, els redactors es proposaren d'evitar una segmentació artificial entre els aspectes jurídics i els aspectes socials: la realitat sociolingüística és una, i s'hi barregen inextricablement els elements demogràfics, polítics, econòmics, ideològics, legals i molts altres. Aquest plantejament resultava molt menys còmode per als redactors –exacerbava la necessitat de coordinació– però implicava molts avantatges de cara a la producció d'un text travat.

El resultat final respon en bona mesura a aquest propòsit. Tal com pot observar-se a l'índex, l'Informe comença amb una breu introducció al context socioeconòmic i polític del bienni 2003-2004. A continuació, en el capítol 2, hom exposa el marc jurídic de la llengua catalana a cada territori i les seves principals característiques. En el capítol 3 s'hi desplega una anàlisi de la situació de la comunitat lingüística sobre la base de dos grans pilars: d'una banda, els usos familiars i interpersonals; d'una altra, l'extensió del coneixement de la llengua en els seus territoris. Tot seguit, en el capítol 4 s'entra en els usos lingüístics en un dels grans àmbits d'intervenció: les administracions públiques. El capítol 5 s'ocupa de la posició del català als diversos sistemes d'ensenyament. El capítol 6 analitza el paper del català en les indústries culturals i els mitjans de comunicació. En el capítol 7 s'hi estudia la posició de la llengua en l'àmbit socioeconòmic. El volum es clou amb una síntesi final de la situació de la llengua en el conjunt del seu domini.

La qüestió de l'abast temporal

Al llarg del procés d'elaboració, els autors de l'Informe han hagut d'heure-se-les amb un problema recurrent relacionat amb la determinació del període analitzat.

En la seva concepció inicial, aquest Informe havia de concentrar-se especialment en l'estudi dels esdeveniments recents que afectaven la situació de la llengua catalana en la totalitat del seu domini. Ara bé, per tal de dur a terme una tasca d'aquestes característiques, ben aviat es féu evident que calia disposar d'un marc que permetés enquadrar aquests esdeveniments en el seu context. Malauradament, no existia cap estudi recent de prou abast que pogués prendre's com a punt de referència, per la qual cosa els autors es van veure empesos a combinar dues perspectives: d'una banda, presentar l'estat general de la llengua; d'una altra, destacar els fets més rellevants durant el període analitzat principalment.

Els límits temporals establerts han imposat una restricció que en algun cas pot produir una situació paradoxal. Durant els anys 2003 i 2004 s'ha realitzat per primera vegada una sèrie d'enquestes sobre els usos orals veritablement comparables arreu del domini lingüístic. Algunes d'aquestes enquestes han vist la llum durant el procés d'elaboració de l'Informe; d'altres resten encara en procés d'estudi. L'Informe es basa, com és lògic, en les dades publicades o almenys difoses fins al moment de redacció d'aquestes línies. En la mesura que ha estat possible, hom ha procurat que les anàlisis i les valoracions presentades tinguessin en compte les tendències detectades pels nous estudis. Ara bé, és segur que en els propers mesos aniran apareixent noves dades sobre usos lingüístics que permetran que una nova edició de l'Informe faci un balanç encara més acurat de la situació de la llengua al seu domini.

L'Informe es tanca amb les dades del 31 de desembre del 2004. Òbviament, la realitat social i lingüística no coneix límits temporals estrictes com aquests, sinó que flueix de manera indeturable. Així, per posar només dos exemples notables, les polèmiques en relació amb el reconeixement del català a la Unió Europea o la posició de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua han conegut episodis crucials després d'aquesta data. En aquest sentit, l'Informe pot presentar, per a algun lector especialment al dia en alguns aspectes, certa sensació d'inacabat. Hem procurat alleugerir aquesta sensació aprofitant, en redactar-lo, el coneixement dels esdeveniments posteriors, sense que això impliqués transgredir el límit temporal.

Limitacions i entrebancs

Tal com s'afirma en algun dels escassos anuaris sectorials que hem pogut utilitzar, el nostre no és un país donat a fer balanços. Aquest Informe, com a balanç de balanços, n'arrossega les conseqüències.

Per començar, l'Informe ha procurat adoptar una perspectiva general que permetés cobrir tot el domini lingüístic del català. Ara bé, la fragmentació política i administrativa del domini lingüístic fa que rarament disposem de xifres comunes, de manera que cal construir-les cada vegada. A més, malauradament, hi ha una profunda dissimetria pel

que fa al volum d'informació disponible en relació amb cada territori. Hem intentat ponderar aquesta dissimetria, però no sempre ha estat factible.

En segon lloc, l'Informe també s'ha vist profundament afectat per la manca de treballs de resum previs. Un treball com aquest demana una feina de síntesi ingent que només pot realitzar-se a partir d'anàlisis sectorials especialitzades. Per desgràcia, aquestes síntesis sectorials en molts casos simplement no existeixen.

En tercer lloc, cal tenir present que el ritme de treball de les institucions encarregades de la supervisió de la política lingüística és més lent del que hom desitjaria. En termes generals, les memòries d'institucions d'aquest camp més recents feien referència, com a molt, a l'any 2003. Afortunadament, els autors del text hem pogut utilitzar tot sovint reculls de premsa, recopilacions bibliogràfiques, llistes de distribució especialitzades, webs sectorials i una munió de materials que han permès avançar en el nostre camí. Ara bé, no podem més que constatar que som encara molt lluny de disposar dels balanços sectorials que permetrien confegir un Informe com aquest en condicions òptimes.

Finalment, cal tenir present que l'adopció d'una perspectiva més aviat general ha anat en detriment de l'estudi de les actuacions de nivell més sectorial o local. Així, per exemple, en relació amb l'anàlisi de les polítiques lingüístiques, l'Informe s'ha hagut de concentrar en la legislació més general o en les sentències judicials de més repercussió, i no cobreix de manera sistemàtica ni exhaustiva totes les mesures de planificació lingüística de les diverses institucions públiques i privades, com ara els diferents plans de normalització territorials i sectorials. Per apuntar-ne només algunes, el text no aprofundeix en les nombroses mesures de promoció sectorial dels diversos governs, ni en les consideracions de tipus lingüístic incorporades als plans d'acollida de la nova immigració; no aborda els nombrosos plans de normalització d'institucions i entitats (territorials, com ara el del Consell Insular de Menorca o com el de tants municipis; sectorials, com el Pla de funcionament en català a les oficines judicials de Catalunya, o com les moltes iniciatives dels sindicats i les universitats d'arreu del domini); i no recull ni les propostes ni les denúncies de les diverses entitats del tercer sector especialitzades en la defensa de la llengua i la cultures catalanes. És obvi que una anàlisi adequada d'aquests i altres sectors hauria exigint un volum de treball molt superior al realitzat. Entre altres coses, l'anàlisi sistemàtica dels plans de normalització hauria demanat una avaluació estricta de les dimensions organitzativa i pressupostària de les polítiques lingüístiques públiques i privades, un vessant escassament desenvolupat al domini català que requereix, per a ser efectiu, una base prèvia de treballs sectorials que ara com ara no han estat realitzats.

La manca de tractament sistemàtic de les dimensions intermèdies i locals de la política lingüística no hauria de tenir efectes col·laterals no desitjats. Res més lluny de la voluntat dels autors d'aquest Informe que generar en el lector una imatge de discontinuïtat entre les grans decisions glotopolítiques, d'una banda, i l'evolució dels coneixements i els usos sobre el terreny d'una altra, com si la política lingüística saltés directament dels Parlaments als usos interpersonals. Tant les tasques de planificació sectorial com la vehiculació (anglès: *implementation*) de les polítiques lingüístiques són baules absolutament crucials per a qualsevol procés de normalització, sovint tant

o fins i tot més que la tasca legislativa o la polèmica interpartidista. De fet, bona part dels èxits del català té a veure amb la difusió social i la capillaritat del compromís amb la defensa de la llengua. Tant les tasques de planificació lingüística com la realització de les iniciatives sobre el terreny ocupen avui un gran nombre de persones que donen mostra quotidiana d'una motivació, una creativitat i una tenacitat que no sempre els són adequadament reconegudes, i això tant pel que fa als col·lectius professionals com pel que fa a les iniciatives que parteixen de l'activisme i el voluntariat.

Col·laboracions i agraïments

Són nombroses les persones i institucions amb qui els autors hem entrat en contacte al llarg de la realització d'aquest Informe. A totes elles volem expressar-los la nostra gratitud per la seva col·laboració. En concret, volem agrair la col·laboració de la Secretaria d'Estat d'Andorra i Departament d'Escola Andorrana; el Departament d'Educació i la Secretaria General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya; la Conselleria de Cultura, Educació i Esports de la Generalitat Valenciana; el Servei de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona; la Conselleria d'Educació i la Direcció General de Política Lingüística de les Illes Balears; Departamento de Educación, Cultura y Deporte del Govern aragonès; i l'Instituto Aragonés de Estadística.

També hem d'agrair profundament les múltiples aportacions i els suggeriments dels diversos membres de la Comissió d'Experts de l'Observatori de la Llengua Catalana, fets tant durant els diferents moments de l'elaboració de l'Informe, com en la fase final de redacció del text. En concret, cal regraciar els comentaris i informacions rebuts de Bartomeu Colom, Francesc Vallverdú, Alfons Esteve i Francesc Esteve, que han contribuït a millorar la versió definitiva de l'Informe. També hem d'expressar un reconeixement especial a Josep Romeu, secretari de l'Observatori, tant per la seva constància en el seguiment com per la seva meticulositat en la revisió final del text.

La realització d'aquest Informe s'ha beneficiat de l'existència de la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans. En primer lloc, Natxo Sorolla ha estat un col·laborador inestimable a l'hora d'obtenir informacions diverses, especialment pel que fa a la Franja. D'altra banda, el text ha estat revisat per diversos membres d'aquesta xarxa: Joaquim Torres, pel que fa a la situació sociolingüística de Catalunya i Andorra; Joan Melià, com a expert coneixedor de la situació de la llengua a les Illes Balears; i Brauli Montoya, sociolingüista de la Universitat d'Alacant.

Finalment, cal advertir que no totes les aportacions rebudes han pogut ser incorporades a l'estudi –algunes per una mera qüestió temporal. En qualsevol cas, i tal com se sol afirmar en textos d'aquesta natura, tots els errors i les omissions es deuen als autors de l'Informe, i en cap cas als seus assessors.

Maig de 2005

1 El marc socioeconòmic i demogràfic

Malauradament, la fragmentació administrativa del domini català comporta que les visions de conjunt de la comunitat lingüística siguin excessivament escasses, quan no inexistents. Aquesta mancança és greu, des d'un punt de vista sociolingüístic, perquè la situació i l'evolució de les comunitats lingüístiques no és comprensible fora del seu marc social, polític, econòmic. A les planes següents s'hi consignen algunes de les pistes més rellevants per a entendre l'evolució recent de les societats catalanòfones. Ara bé, un informe sobre la situació de la llengua com el que teniu a les mans no és el lloc adequat per a proporcionar una síntesi general de l'evolució social, política, econòmica, demogràfica de tots els territoris del domini català. En conseqüència, les pistes que s'han incorporat en aquest marc no aspiren de cap de les maneres a ser exhaustives, sinó a permetre contextualitzar adequadament la resta de capítols de l'informe.

1.1 Un marc econòmic relativament pròsper i fortament integrat

L'economia de cadascun dels territoris en què es divideix l'àmbit lingüístic català es troba fortament incardinada en les dinàmiques econòmiques de l'estat a què està adscrit i, en termes encara més genèrics, a l'evolució de les economies europees i occidentals. En termes generals, l'àmbit lingüístic català ha viscut durant els darrers anys un context econòmic de creixement significatiu però moderat, encara que en un procés de desaceleració lenta (veg. Taula 1).¹

Taula 1. Evolució del PIB a Catalunya, País Valencià i Illes Balears entre 1998 i 2004

Territori	2000		2001	2002	2003	
	1998	1999	(Provisional)	(Avanç)	(Primera estimació)	
Illes Balears	11.290.509	11.833.344	12.132.396	12.332.495	12.474.928	12.597.327
Catalunya	90.176.348	94.059.278	97.218.959	99.765.229	101.588.160	103.709.507
País Valencià	46.904.356	48.951.729	51.436.756	52.988.152	54.206.202	55.227.377

Producte interior brut a preus de mercat (preus constants) per comunitats autònomes i any. Unitat: milers d'euros. Font: web Instituto Nacional de Estadística

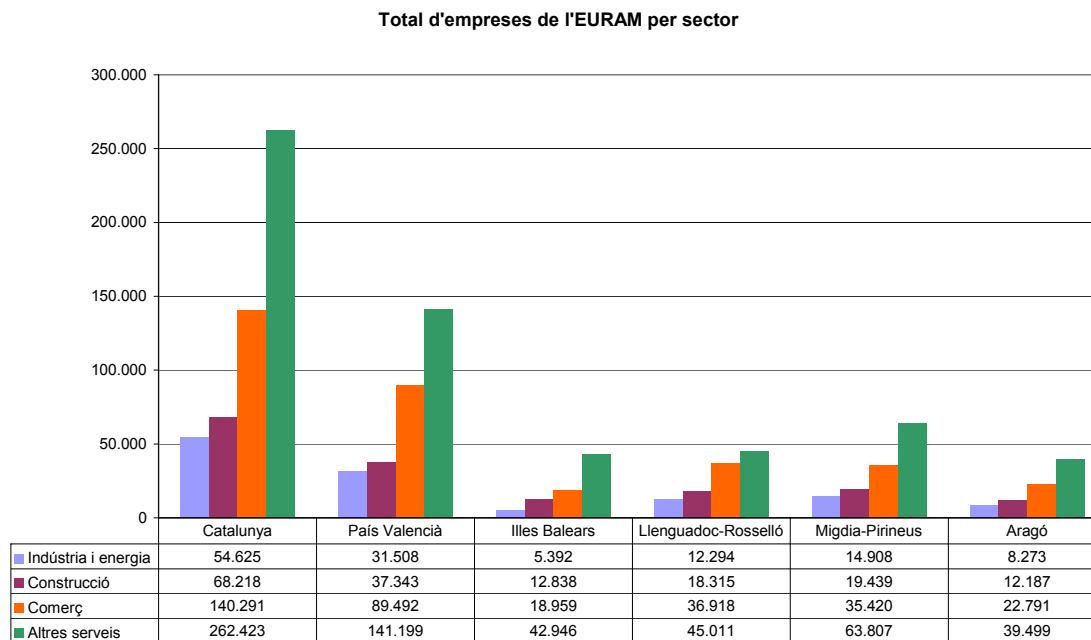
En aquest context de creixement, els diferents territoris del domini lingüístic segueixen, pel que fa a les respectives potencialitats econòmiques, una prelación similar a la que marca la demografia, amb Catalunya com a principal potència econòmica de la regió, seguida del País Valencià i, a una certa distància, les Illes Balears.

¹ La fragmentació administrativa del domini lingüístic fa que no disposem d'anàlisis econòmiques conjuntes. Les dades disponibles més properes són les que agreguen les resultats dels tres territoris principals (Catalunya, País Valencià i Illes Balears), sovint sota l'acrònim EURAM (Euroregió de l'Arc Mediterrani), terme que de vegades inclou també d'altres territoris adjacents com Andorra o la Catalunya Nord.

Els tres territoris principals del domini –Catalunya, País Valencià i Illes Balears– presentaven l’any 2003 una taxa d’activitat de 58,8% (quasi quatre punts per sobre de la mitjana espanyola de 55%, però 10 punts per sota de la taxa de la Unió Europea). La taxa d’atur de l’EURAM, segons l’Enquesta de Població Activa, se situava en un 9,8% (cf. mitjana espanyola: 11,3%).² L’economia d’aquesta àrea s’inseria ràpidament en l’economia globalitzada: no sols el turisme internacional tenia un pes fonamental en l’economia de tota l’àrea, sinó que l’any 2003 les exportacions de l’EURAM representaven el 40,6% de les espanyoles, mentre que les seves importacions eren el 38,2%. Ara bé, la productivitat de la zona romanica baixa, i entre 1995 i 2003 només creixia un 2,9% (cf. 4,0% a Espanya). Les circumstàncies de la Catalunya Nord diferien en alguns trets del marc assenyalat. Així, els territoris nord-catalans han reeixit a atreure un bon nombre de residents francesos i europeus occidentals jubilats, però la seva economia continua tenint nombrosos punts febles, com una taxa d’atur del 13,8% a la fi del 2002 –compareu-la amb el 7,3% de les Illes Balears, el 9,6% de Catalunya o el 10,3% del País Valencià també l’any 2002–³, una persistent fuga de jovent preparat cap al nord, i un nivell de vida 15% per sota de la mitjana francesa. Ara bé, la seva posició fronterera li havia permès apostar fort per esdevenir una veritable plataforma de distribució de fruita i verdura provinent del sud cap a tot Europa.

En termes globals, a l’àrea catalanòfona hi predominen les empreses petites i mitjanes. La seva estructura econòmica està marcada pel fort pes del sector serveis, amb una incidència molt marcada del turisme –especialment a les Illes, on sovint es parla de *monocultiu* en relació amb la dependència d’aquest sector (veg. Gràfic 1).

Gràfic 1

² Dades elaborades per Pons i Tremosa (2004: 174)

³ <http://www.ine.es/inebase/cgi/axi>

Des del punt de vista de la llengua, que és el que ens ocupa aquí, hi ha una sèrie de factors econòmics que han marcat els darrers anys. Prenent com a referència el període 1995-2004,⁴ hom constata que l'economia de l'EURAM en conjunt ha progressat, amb un creixement del 27,4%. El notable creixement d'alguns dels principals sectors econòmics –en especial la construcció– ha activat la demanda de mà d'obra forastera, un fenomen que està tenint profundes repercussions demogràfiques en forma de corrents immigratoris (veg. 1.2). De fet, alguns sectors professionals, normalment poc remunerats i de condicions laborals més desagraïdes, es nodreixen cada vegada més de personal estranger: servei domèstic, temporers agrícoles, esglaons més baixos de la construcció, personal de seguretat privada, dependents comercials, etc. Al costat d'aquests sectors, la internacionalització de l'economia de l'EURAM ha atret personal al·lòcton molt més qualificat procedent de països desenvolupats, especialment en algunes zones metropolitanes i a les Illes. Al llarg d'aquest informe constatarem que aquestes noves immigracions constitueixen un dels factors més rellevants de l'evolució sociolingüística arreu del territori.

Al costat de l'evolució econòmica globalment positiva, d'altres sectors econòmics han patit crisis més o menys pregonas, amb les conseqüents repercussions en l'àmbit de l'ocupació. És el cas del tèxtil, del sector del moble, del calçat, de les joguines, i de força altres que pateixen les conseqüències d'una globalització econòmica que se'ls mostra inclement en una combinació de deslocalitzacions i competència d'altres continents difícil de suportar. Al llarg d'aquest període són nombroses les indústries que han vist com la seva producció es traslladava a altres indrets, com es reduïen les seves plantilles, i fins i tot com tancaven definitivament. Noms com Lear, Valeo, Phillips, Samsung, Fisipe, Miniwatt a Catalunya, Sáez Merino (Lois), Izar, Calzados Blay al País Valencià o Majorica a Mallorca remeten a crisis empresarials recents amb centenars d'acomiadaments. La combinació entre noves immigracions i destrucció de llocs de treball en la indústria tradicional dona lloc a alguns escenaris preocupants sobre els quals planen nombrosos riscos per a la convivència i la integració social. Els conflictes esporàdics entre treballadors autòctons i forans (com la crema de comerços xinesos a Elx, a la fi del 2004, per la competència en la indústria del calçat), encenen nombroses alarmes.

I és que les economies dels territoris de llengua catalana són pròsperes, però amb problemes, entre els quals destaquen uns sistemes de finançament injustos. D'un temps ençà, tant les administracions com els investigadors i els representants polítics denuncien que l'economia del sud de les Alberes es troba fortament encotillada per uns sistemes de finançament que drenen les societats catalana, balear i, en menor mesura valenciana, i que li generen un dèficit fiscal anual amb Espanya que els càlculs conservadors de la Fundación de Cajas de Ahorros (FUNCAS) situen en el 6,5% del PIB, i estimacions menys complaents situen força punts més amunt (Pons i Tremosa 2004: 176). Un dèficit que passa factura en forma de creixement inferior a la mitjana espanyola (27,4% enfront del 28,8%) i de pèrdua de capacitat econòmica, per a molts conscient i fins i tot planificada:

⁴ Pons i Tremosa (2004: 173 i seg.)

«Aquest procés ha anat acompanyat d'una clara emergència de l'economia madrilenya (amb un increment de la participació estatal del 0,7%), en una etapa de gran complicitat entre aquesta autonomia i el govern de l'estat i d'indiferència (quan no hostilitat) per part d'aquest amb l'economia catalana. Així, es pot afirmar que l'intervencionisme de l'Estat espanyol en aquests darrers anys ha perseguit de manera insistent l'objectiu que Madrid passi a ser la locomotora d'Espanya en detriment de Catalunya.» (Pons i Tremosa 2004: 173)

Així, no és gens estrany que al llarg del bienni que ens ocupa, el debat sobre el drenatge econòmic dels territoris catalanòfons inclosos en l'Estat espanyol hagi anat guanyant espai públic i hagi estimulat en bona mesura les propostes de reforma del marc polític, tant a Catalunya com, de manera més matisada, a la resta del domini (veg. 1.4).

En termes generals, doncs, el domini lingüístic català és una àrea econòmica relativament pròspera, amb sectors puixants, encara que d'altres estiguin en crisi, sotmès a un drenatge econòmic que en condiciona el desenvolupament. Al costat d'aquests elements, hi ha una altra característica econòmica de primer ordre per a l'anàlisi que ens interessa aquí, i és el de integració. Perquè ja sigui sota la denominació clàssica de Països Catalans, o sota les noves propostes de nom com ara arc mediterrani EURAM (Euroregió de l'Arc Mediterrani), arc llatí, o similars, allò que resulta rellevant és que el domini lingüístic català constitueix una regió econòmica fortament integrada per multitud de lligams:

«A més d'aquestes dades generals relatives a la potència de l'economia regional, cal assenyalar un fet fonamental: els forts lligams comercials que s'estableixen entre totes quatre comunitats autònomes. Fet i fet, les quatre (Aragó, Catalunya, el País Valencià i les Balears) són els seus principals clients, quant a procedència i destinació de les mercaderies. Així, per a Catalunya, el principal client i proveïdor és sempre el País Valencià. Per a l'economia valenciana, Catalunya és el primer origen i destinació de mercaderies, seguida d'Andalusia pel que fa exportacions i Múrcia i Madrid en importacions. Sembla interessant destacar que Madrid exporta a València tres vegades menys que Catalunya i que li compra per valor de sis vegades menys.

Les dades mostren, doncs, la intensa relació comercial que es dona al si de l'arc mediterrani, amb la configuració física de tres eixos comercials de gran importància: València-Barcelona, Saragossa-Barcelona i Barcelona-Palma de Mallorca.» (Boira 2002: 73)

Els lligams hi són i al llarg del bienni 2003-2004 s'ha intensificat el convenciment que la coordinació en polítiques econòmiques, comercials, de transports, de comunicacions, etc. redundaria en beneficis col·lectius. I aquí salta la paradoxa entre economia i política: a un marc econòmic fortament interconnectat s'hi ha sobreposat una estructura administrativa fortament disgregadora, fins al punt que les fronteres autonòmiques són reforçades per algunes autoritats autonòmiques com a nous *limes* infranquejables, amb polèmiques lingüístiques com a principal espantall (veg. 1.4). Irònicament, doncs, a una regió econòmica cada dia més integrada hi correspon un domini lingüístic progressivament esquarterat. Una contradicció de primer ordre que hauria de fer reflexionar els responsables de polítiques lingüístiques de tots els territoris.

I aquesta reflexió resulta especialment pertinent perquè, contràriament a allò que alguns havien predit anys enrere, la coincidència entre llengua i espai econòmic no és ja la norma. La nova realitat derivada de la integració europea i la globalització econòmica estan fent emergir unes regions econòmiques que, en termes generals, no tenen la seva base en determinismes lingüístics i culturals:

«(...) els exemples europeus mostren que s'ha iniciat una etapa en la qual, en la futura recomposició d'Europa, no primaran les implicacions derivades de grans conjunts geolingüístics, sinó que l'element aglutinant de les relacions transregionals serà l'interès econòmic col·lectiu, els beneficis de l'associació, l'ordenació dels elements de creixement, la sostenibilitat i l'ús correcte del territori.» (Boira 2002: 33).

En aquest sentit, cal comprendre les coses des de la seva perspectiva més adequada: la llengua catalana té la immensa fortuna que el seu domini coincideix *grosso modo* amb un dels eixos de desenvolupament que es configuren a Europa. I resulta certament incomprensible que en comptes d'avançar cap a la col·laboració a què invita aquest marc econòmic, les picabaralles regional-administratives puguin estar posant pals a la consolidació d'un mercat, també lingüístic i comunicatiu, basat en la lliure circulació de béns i productes en la llengua comuna.

1.2 Una comunitat en procés de canvi demogràfic

En termes generals, els Països Catalans han conegut durant els primers anys del mil·lenni un significatiu creixement demogràfic, de manera que l'any 2004 assolien la xifra de 12,8 milions de persones (veg. Taula 2). Tenint en compte els processos en marxa, no és arriscat de dir que els Països Catalans han assolit pràcticament la xifra de 13 milions de residents.

Taula 2. Evolució dels residents als Països Catalans

Territori	Any 1996	Any 2001	Any 2003-2004
Catalunya	6.090.040	6.361.365	6.813.319
País Valencià	4.009.329	4.202.608	4.543.304
Illes Balears	760.379	878.627	955.045
Catalunya Nord	381.189	402.990	411.447
Andorra	64.479	66.334	76.875
Franja	47.394	46.250	46.694
L'Alguer	–	–	39.504
Països Catalans	11.352.810	11.958.174	12.846.684

Fonts: censos i padrons respectius, d'acord amb les planes web dels respectius instituts d'Estadística. Les dades de 1996 corresponen a l'1 de maig. Les dades del 2001 i 2004 corresponen a l'1 de gener. Les dades del bienni 2003-2004 de Catalunya Nord i de l'Alguer són de l'1 de gener del 2003; les de la resta de territoris, del 2004. Les d'Andorra són de 31 de desembre del 2004.

Aquest creixement té dues causes especialment significatives: d'una banda, l'augment de la immigració; d'una altra, el creixement de la natalitat.

La major part dels Països Catalans han atret població forastera al llarg de tot el segle xx, i continuen atraient-ne en aquest començament de nou mil·lenni. El

percentatge de nats fora del territori és, per tant, una variable molt important a l'hora d'entendre la situació de cada territori.

Taula 3. Nombre persones residents a cada territori segons lloc de naixement

Territori	Nats al territori	Resta PPCC	Nats fora PPCC	Total	Any
Catalunya	4.426.656	83.625	2.193.865	6.704.146	2003
País Valencià	3.093.056	83.261	1.294.568	4.470.885	2003
Illes Balears	553.875	16.441	377.045	947.361	2003
Territori	Nats a Andorra	Nats fora d'Andorra		Total	Any
Andorra	20.543	56.332		76.876	2004
Territori	Dep. Pirineus Orientals	Resta Estat francès	Fora de l'Estat francès	Total	
Catalunya Nord	184.302	137.653	70.975	392.930	1999

* PPCC restringits: Catalunya, País Valencià i Illes Balears

Font: Elaboració pròpia a partir de dades padronals i censals. Per a Catalunya, País Valencià i Illes Balears: revisió del Padró Municipal 2003. Per a Andorra: padró 31 desembre 2004. Per a la Catalunya Nord: cens 1999, apud Estadística d'usos lingüístics a la Catalunya Nord 2004.

Taula 4. Percentatges segons lloc de naixement per territori. Anys 2003-2004

Territori	Territori	Resta PPCC restringits*	Nats fora PPCC restringits*	Any
Catalunya	66,0	1,2	32,7	2003
País Valencià	69,2	1,9	29,0	2003
Illes Balears	58,5	1,7	39,8	2003
Andorra	20,1	29,0	50,9	2004
Territori	Dept. Pirineus Orientals	Resta Estat francès	Fora de l'Estat francès	
Catalunya Nord	46,9	35,0	18,1	1999

* PPCC restringits: Catalunya, País Valencià i Illes Balears

Font: Elaboració pròpia a partir de dades padronals i censals. Per a Catalunya, País Valencià i Illes Balears: revisió del Padró Municipal 2003. Per a Andorra: padró 31 desembre 2004, reelaborat a partir d'EULAND-2004 (pobl. 15 i més anys). Per a la Catalunya Nord: cens 1999, apud Estadística d'usos lingüístics a la Catalunya Nord 2004.

Tal com es pot constatar a la taula, hi ha territoris en què la presència de nats fora és limitada. En altres territoris, en canvi, el percentatge de nats fora és certament elevat. De fet, encara que la taula no ho reflecteixi adequadament, en un bon nombre de localitats podem parlar de veritable submersió demogràfica dels autòctons i els seus descendents, que l'arribada massiva de no catalanoparlants ha reduït a una minoria reduïda. Aquest és el procés que van viure nombrosos pobles i viles de l'entorn de les principals ciutats, quan van esdevenir ciutats dormitori i els seus nuclis històrics van quedar envoltats per barris de nova creació en què la presència dels autòctons era anecdòtica. El mateix procés s'ha viscut en algunes

zones turístiques on han proliferat tant les àrees habitades essencialment per residents estrangers com els barris poblats per immigrants ocupats en la construcció i els serveis al turisme. En aquests territoris, la tendència ha estat la imposició d'una llengua altra que el català com a vehicle d'expressió pública i de comunicació intergrup. En la situació de minorització del català, aquest idioma públic ha estat indefectiblement la llengua oficial de cada estat... llevat d'Andorra, on el castellà –i el francès en algun indret concret– acaben esdevenint la llengua franca intergrup.

En termes generals els fluxos immigratoris van decaure durant el darrer quart del segle xx.⁵ Però cap al tombant del mil·lenni s'han reprès amb força els corrents immigratoris cap als Països Catalans.

Taula 5. Pes de nats fora de l'Estat a cada territori. Nombres absoluts i percentatges

Territori	1994		2003 / 2004	
	Absoluts	Percentatges	Absoluts	Percentatges
Catalunya (2004)	83.296	1,3	623.947	9,3
País Valencià (2004)	56.163	1,4	488.080	10,9
Illes Balears (2004)	25.895	3,3	146.046	15,4
Catalunya Nord	–	–	–	–
Andorra (2004)	45.294	70,4	56.332	73,3
L'Alguer	–	–	540	1,35

Fonts: censos i padrons corresponents, consultats a les respectives webs.

En termes demogràfics i socials, les noves immigracions es diferencien de les viscudes al llarg del segle xx en diversos sentits.

En primer lloc, la proximitat geogràfica i les fronteres estatals han perdut la importància que havien tingut en un passat a l'hora de definir els fluxos immigratoris. Si al llarg del segle xx els nats fora que s'instal·laven als Països Catalans eren essencialment ciutadans del mateix estat, les noves immigracions són ara com ara molt més heterogènies, amb una presència molt més elevada de ciutadans d'altres estats i d'altres continents. No cal oblidar que mentre una part dels nouvinguts provenen del sud pobre o empobrit, una altra part –a qui normalment no s'aplica la denominació d'immigrant, sinó de *resident*– prové de països europeus amb un nivell de vida igual o superior al de les societats d'acollida.

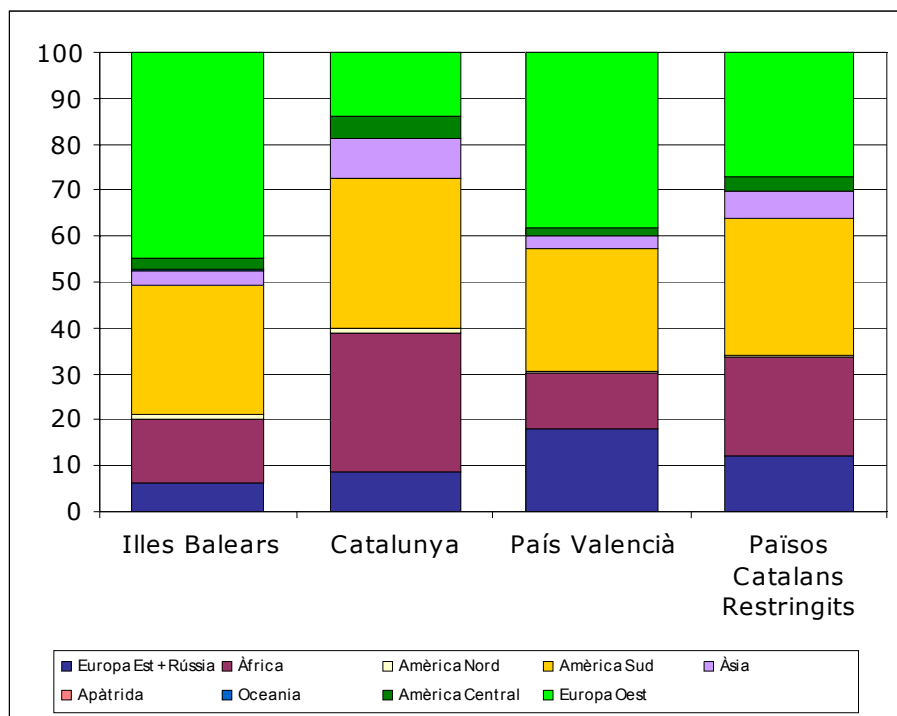
En segon lloc, i precisament per la seva heterogeneïtat, els fluxos immigratoris són força més inestables i lligats a motivacions i eventualitats molt diverses i difícils de preveure: per cenyir-nos als anys 2000, si la crisi econòmica de l'Argentina impulsa milers de persones a travessar l'Atlàntic per instal·lar-se a Barcelona o València, les dificultats econòmiques a Alemanya refreden l'interès dels teutons per comprar-se residència a Mallorca. Així, si durant els darrers 90 el gruix dels nous immigrants procedia del continent africà, a començament dels 2000 guanyen pes altres col·lectius, sobretot els hispanoamericans i, en menor nombre, els europeus de l'Est i els asiàtics.

⁵ Cal entendre aquesta afirmació en termes globals aplicable especialment als dos territoris més grans i poblats (Catalunya i País Valencià). Això no hauria de fer oblidar que els territoris menors tenen unes evolucions sovint divergents, impossibles de sintetitzar aquí.

I aquesta heterogeneïtat d'origens té una lògica contrapartida en la diversitat a l'hora d'instal·lar-se: una diversitat explicada per les motivacions –laborals o residencials–, per les diferents especialitzacions laborals de cada col·lectiu.

Gràfic 2. Estrangers a cadascun dels territoris, segons lloc d'origen a partir del darrer padró o cens

Font: censos i padrons

L'altre gran element de dinamització de la demografia del domini català durant aquests anys ha estat el creixement de la natalitat. En termes generals, al llarg dels darrers anys, als Països Catalans hi ha augmentat el nombre de naixements en termes absoluts i en relació amb la població total (veg. Taula 6). Aquest creixement es deriva de diversos factors, entre els quals els experts en destaquen especialment la contribució de la generació del *baby boom*, en plena fase de procreació, i les aportacions de la població estrangera.

Taula 6 Evolució de la natalitat als Països Catalans entre 1996 i 2003. Nombre absolut i tant per mil sobre la població total

Territori		Any 1996	Any 2003
Catalunya	Absolut	54.858	73.084
	‰	8,95	11,12
País Valencià	Absolut	36.605	47.257
	‰	9,33	10,89
Illes Balears	Absolut	7.794	10.591
	‰	10,46	11,87
Catalunya Nord	Absolut	4.010 (1999)	4.456
	‰	10,2	11,3

Andorra	Absolut	700	721
	‰	10,9	10,0
Franja	Absolut	<i>Sense dades</i>	<i>Sense dades</i>
	‰	<i>Sense dades</i>	<i>Sense dades</i>
L'Alguer	Absolut	<i>Sense dades</i>	326
	‰	<i>Sense dades</i>	8,25

1.3 Una societat en transformació

En aquest context, les societats catalanòfones estan experimentant unes transformacions socials molt significatives.

Per començar, al llarg dels darrers anys ha crescut la mobilitat de la població. Ha augmentat la distància mitjana entre el lloc de residència i el lloc de treball, però també el radi de territori utilitzable per al consum –grans superfícies en detriment de comerç de proximitat, centres de lleure a la perifèria–, i noves comarques s’han sumat a les àrees d’esbarjo i segona residència dels habitants metropolitans. De fet, les diferents xarxes urbanes de cada territori estan cada vegada més interconnectades entre elles. I així es desdibuixen i es reconfiguren les distribucions socials i lingüístiques de les darreres dècades: els fills de les immigracions dels 60 s’instal·len en barris fins fa poc homogèniament catalanoparlants, les parelles de classe mitjana s’instal·len en zones residencials de nova creació a la vora d’antigues àrees industrials o agrícoles, els nouvinguts ocupen els espais deixats pels *vellvinguts*. Aquestes transformacions afavoreixen la intersecció social entre autòctons i al·lòctons, amb totes les repercussions lingüístiques que se’n deriven, entre les quals destaca la formació de nombroses parelles d’origen lingüístic mixt.

En segon lloc, arreu del territori continua afeblint-se la distinció, antigament tan important en termes lingüístics, entre el camp i la ciutat. Les ciutats estan deixant de tenir confins, i s’està passant d’una ciutat compacta a una progressiva urbanització del territori. La voracitat amb què València devora el que encara resta de l’horta n’és una mostra de primer ordre.

En tercer lloc, la suma de mobilitat i difusió està essent acompanyada d’una nova especialització funcional de l’espai. Contràriament a l’experiència de la ciutat mediterrània que barrejava usos residencials i comercials, la difusió de la urbanització reforça la segregació entre espais residencials, comercials i lúdics.

Finalment, les noves immigracions estan fent créixer a ulls nus la diversitat de tots ordres –lingüística, etnonacional i fins i tot fenotípica– entre els residents al domini català. La presència d’aquestes noves immigracions, que constitueixen veritables *minories visibles*, està tenint ja notables repercussions en tots els àmbits de la vida pública, des de la política escolar o d’ocupació fins als imaginaris i els discursos col·lectius.

Tots aquests fenòmens s’interconnecten, i tenen conseqüències de tipus social i lingüístic que encara no coneixem amb profunditat. Així, per exemple, els segments importants de la població urbana de mitjana edat i jove que es desplacen a viure fora de les grans ciutats sovint competeixen amb la població jove local, que es veu

desplaçada en un efecte de bola de billar que estén la mobilitat obligada i la desvinculació respecte de l'entorn local. A més, les parelles joves que abandonen les grans urbs s'emporten no sols una part significativa de la renovació generacional, sinó també una important font de recursos per a les arquitectures de les grans urbs. El buit que deixen darrere només és cobert de manera parcial per l'arribada de poblacions que, si bé poden contribuir a rejuenir les ciutats, tendeixen a trobar-se en condicions sociolaborals força més precàries. Tots aquests factors tenen, no cal dir-ho, els seus correlats lingüístics. Alguns sectors que havien romàs allunyats del català per la distància social i física, es retroben convertits en catalanoparlants habituals després de la seva inserció laboral, familiar o residencial en una zona distinta de la que els va veure néixer. És el cas de nombroses parelles mixtes a Catalunya. En altres àrees, les transformacions urbanístiques destrueixen la xarxa que havia permès la subsistència popular del català, com en els poblats marítics de València. Aquestes transformacions són sovint ràpides: a les Balears, el creixement demogràfic de base turística que han experimentat darrerament pobles i nuclis de població tradicionals ha afectat directament les condicions de pervivència del català; l'oposició entre Palma i Part Forana (la resta de Mallorca), que poques dècades enrere resultava tan rendible des del punt de vista clarificador, ha perdut sentit en molts d'aspectes.

En aquesta síntesi d'emergència, no ni cal dir que les dinàmiques apuntades no han afectat de la mateixa manera totes les comarques, ni tan sols tots els territoris. En termes generals, les comarques i els municipis econòmicament més potents han crescut més que no pas les comarques d'interior, les muntanyoses i/o les més rurals, marcades sovint per unes economies més febles. Però cal evitar les simplificacions, perquè els canvis són complexos i sovint contradictoris. En primer lloc, cal recordar que encara que aquest creixement pugui ser relativament nou en algunes àrees, no ho és tant en altres indrets que, com Andorra, les Illes Balears o la *Costa Blanca*, fa temps que atreuen població forastera. En segon lloc, el moviment és complex: hi ha zones que coneixen importants fluxos d'entrada i sortida de població de manera simultània: és el cas, paradigmàtic, de Barcelona, que perd desenes de milers d'habitants autòctons i els substitueix per població nada fora dels Països Catalans. Aquests moviments interns, al seu torn, estan transformant profundament les comarques properes a les grans aglomeracions urbanes. Finalment, no sempre és fàcil de mantenir l'equació *poblament rural = pobresa i despoblament*; bon nombre de comarques agrícoles i rurals fins no fa pas gaire es veuen transformades en convertir-se en destinacions turístiques i/o troben en certs productes agroalimentaris de qualitat –com ara el vi al Priorat– un motor de transformació econòmica de primer ordre.

1.4 Un marc polític fragmentat i tens

1.4.1 Un període de politització

El període analitzat s'emmarca en un context europeu i internacional fortament determinat per dues grans qüestions: el conflicte de l'Iraq i el procés d'unió europea.

Els conflictes relacionats amb l'integrisme islàmic, i molt especialment la guerra i l'ocupació de l'Iraq tindran una repercussió significativa en la vida política i social arreu dels Països Catalans. Entre les seves conseqüències *locals* hi haurà una

(re)politització creixent de la vida pública, amb unes mobilitzacions sense precedents arreu dels Països Catalans en contra de la guerra. Al sud de les Alberes, aquestes mobilitzacions tindran un paper important en els nombrosos canvis al governs produïts al llarg del cicle electoral 2003-2004.

L'altre tema internacional de relleu per als nostres interessos serà el procés d'unificació i ampliació europea. Al llarg del període comentat aquí, la Unió realitzarà una nova ampliació (1 de maig del 2004), i s'embarcarà de ple en l'elaboració d'un tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa. Una projecte, aquest, que quedarà profundament marcat pel jacobinisme acusat de bona part dels seus redactors –especialment els francesos i els espanyols. Aquesta circumstància, simbolitzada per la supressió de la referència als «pobles» europeus del text constitucional i el seu reemplaçament pels «estats» –aparentment, llegat personal de José María Aznar– es trobarà en el nucli del viratge cap a un escepticisme creixent envers la Unió de bona part del catalanisme polític. Aquest escepticisme es reflectirà tant en les eleccions europees com en els debats sobre el sentit del vot al referèndum per a la seva aprovació a l'Estat espanyol.

Cadascun dels territoris del domini lingüístic viu la dinàmica política des d'una perspectiva fortament marcada per les seves adscripcions estatal i regional.

1.4.2 Andorra

Andorra viu el període 2003-2004 amb un govern estable amb majoria absoluta del Partit Liberal, i celebra eleccions comunals el 14 de desembre de 2003. Únic territori no integrat en la Unió, aquesta legislatura ha estat marcada per una política d'aproximació a Europa forta i decidida. En paraules del cap de Govern, Marc Forné:

«Andorra es va fixar doncs cinc eixos de política exterior amb Europa per aquesta legislatura: l'Acord de cooperació, l'Acord sobre la fiscalitat del rendiment de l'estalvi, poder negociar l'encunyament d'euros andorrans, l'annex a la Constitució europea, i obtenir el mateix tracte que els europeus en el passatge per les fronteres exteriors de la UE. Tots cinc han estat acomplerts.» Marc Forné (2004) *Discurs durant la signatura de l'acord de cooperació entre Andorra i la UE i el relatiu a la fiscalitat del rendiment del capital*. Brussel·les (15 novembre 2004).

Especialment significativa aquí és la signatura de l'Acord de Brussel·les, 15 de novembre del 2004, juntament amb l'Acord relatiu a la fiscalitat del rendiment del capital. Aquest acord, qualificat d'històric tant per la part comunitària com per l'andorrana, crea institucions conjuntes, com ara el Comitè de Cooperació Permanent, que es reunirà a petició d'una de les parts, i que permetrà aprofundir els vincles en tots els àmbits entre el Principat i la Unió. L'Acord de cooperació estableix lligams estrets en àrees prioritàries com el medi ambient, l'educació i la formació, la cultura –patrimoni nacional i llengua catalana–, les infraestructures, l'energia, les telecomunicacions, els afers socials i de salut, la no discriminació mútua, la creació d'un espai pirinenc similar a l'espai alpi i els programes Interreg. Pel que fa a la resta d'acords, hom preveia que a començament del 2006 com a molt tard hi hauria euros de curs legal amb un facial andorrà com els de qualsevol país membre la Unió Europea.

En un altre sentit, i seguint la seva política d'equilibri internacional, Andorra s'integra a la fi del 2004 en dues organitzacions internacionals molt significatives des d'un punt de vista lingüístic: el 20 de novembre del 2004, els caps de les delegacions participants a la Cimera Iberoamericana a San José de Costa Rica, van ratificar la decisió unànime, adoptada dos dies abans i per aclamació dels ministres d'Afers Exteriors, d'admetre com a membre número 22 de les cimeres iberoamericanes el Principat d'Andorra. Menys d'una setmana després, el 26 de novembre del 2004, Andorra fou admesa, com a membre número 57, a l'Organització Internacional de la Francofonia, havent rebut el suport de la resta d'estats part, particularment de França.

1.4.3 País Valencià, Illes Balears, Catalunya i França

Els Països Catalans inclosos en l'Estat espanyol viuen durant els anys 2003 i 2004 un atapeït cicle electoral amb comicis a tots els nivells i canvis pregonos en la major part del territori pel que fa a les majories governants. Les dates d'aquestes convocatòries foren:

- 25 de maig del 2003, eleccions municipals i als parlaments del País Valencià, Illes Balears i Aragó.
- 16 de novembre del 2003, eleccions al Parlament de Catalunya.
- 14 de març del 2004, eleccions al Parlament espanyol.
- 13 de juny del 2004, eleccions al Parlament Europeu

Aquest període se situa en una fase especialment virulenta de les polítiques jacobines i centralitzadores desplegades després de les eleccions al Parlament espanyol de l'any 2000. En aquell moment, investit amb una majoria absoluta fins a un cert punt inesperada, el govern de José María Aznar (Partit Popular) se sent deslliurat de les seves dependències envers els nacionalismes *perifèrics* i es llança de ple a acomplir un programa basat un espanyolisme «sin complejos» que afirma que el procés de descentralització a l'Estat espanyol ja ha arribat al seu límit. Un programa, el del PP, que constitueix en la pràctica un veritable projecte de *construcció nacional* espanyola de base hispanocastellana. No debades el conflicte de les institucions espanyoles amb les basques, embarcades en un procés de construcció nacional contraposat, assolirà en aquest període uns nivells elevadíssims de tensió que arribaran fins a l'adopció de mesures legals *ad hoc* per tal d'amenaçar el president del Govern Basc amb la presó. I és que, tot i els oripells *liberals* de què intenta guarnir-se, el govern de José María Aznar es revela profundament intervencionista en la vida pública i privada, i abraça un amplíssim espectre de camps,

Per començar, l'Estat reforça la presència de la seva simbologia, amb episodis com ara la imposició unilateral de matrícules sense cap altra referència nacional o territorial que la de l'espanyolitat, els homenatges rituals a una bandera de dimensions descomunals a Madrid o l'explotació dels viatges a l'espai exterior per a exhibir l'ensenya *nacional*. Però la dimensió simbòlica no és més que un aspecte,

possiblement menor, en el marc d'un ventall d'actuacions de molt més abast. Convençut de la importància del control del sistema educatiu per als seus propòsits, el govern del Partit Popular desplega un seguit d'iniciatives –districte universitari únic, Llei orgànica d'universitats, Llei orgànica de qualitat en l'educació– que ignoren, quan no ataquen directament, les llengües *altres* de l'Estat, i de manera directa o indirecta retallen les competències de les comunitats autònomes en favor de l'estat central. En el camp de les infraestructures i les comunicacions, s'accentua el desenvolupament radial de carreteres i ferrocarrils –amb epicentre a Madrid– i s'incrementa, per tant, la desconexió comparativa del que, cada vegada més, es coneix com a EURAM o Euroregió Mediterrània. L'Estat afavoreix igualment el creixement de l'aeroport de Madrid, convertint-lo en el centre de distribució dels vols internacionals en detriment de competidors com el del Prat de Llobregat i de l'economia catalana. En les telecomunicacions, no sols s'imposa un ferri control dels mitjans públics, sinó que s'incrementa el suport a les empreses afins amb ajuts directes i indirectes, amb concessió de canals de televisió, etc. Fins i tot les polítiques d'immigració semblen passar per un sedàs clarament nacionalista hispanocastellà: durant aquests anys, i darrere d'una retòrica de control de la immigració sense papers, l'Estat espanyol s'esforçarà a *blindar* la frontera de l'estret de Gibraltar, mentre alhora mostrarà una sorprenent permissivitat amb les arribades per via aèria des de Llatinoamèrica. El resultat serà que, durant aquest període, l'arribada d'africans anirà essent superada per la d'hispanoamericans

Però és en el terreny econòmic on es produeixen alguns dels conflictes més rellevants d'aquest període. Al llarg d'aquest període es continua produint el drenatge fiscal massiu de Catalunya, Illes Balears i País Valencià cap a Madrid, i es continua ignorant el mandat parlamentari de fer públiques les balances fiscals (veg. 1.1). L'intervencionisme en favor del projecte de construcció nacional de base hispanocastellana arriba a extrems inaudits, com quan a l'abril del 2003 l'Estat veta una OPA de Gas Natural sobre Iberdrola, que hauria configurat un grup energètic de dimensions internacionals, enmig de la indignació generalitzada a Catalunya. Les raons adduïdes per a tal vet no aconsegueixen amagar el motiu de fons de l'actuació, que no era altre que el neguit pel fet que una empresa de tals dimensions escapés al control de Madrid i estigués en mans catalanes i basques. De fet, el nacionalisme de base hispanocastellana amara l'acció pública i privada fins al punt de determinar bona part de l'actuació econòmica internacional. Grans bancs i grans empreses com Telefonica desembarquen a Hispanoamèrica i arriben a situar-se com a segon inversor estranger en diversos països de la zona. En termes econòmics i estratègics, es tracta d'una operació la rendibilitat de la qual a mitjan termini encara cal valorar, però que fa que l'economia espanyola –i encara que no tant, la dels Països Catalans– quedi ressegada en la competència per a instal·lar-se a Europa Central i Oriental, així com als mercats emergents d'Àsia.

Com viuen aquest seguit de mesures les institucions i les societats dels Països Catalans? Val a dir que de manera diferent segons el territori, però, en qualsevol cas, amb una constant: les discrepàncies entre unes i altres, sovint per motivacions més partidistes que altra cosa, avancen de manera sistemàtica cap a la fragmentació política, comunicativa, simbòlica i fins i tot idiomàtica de la comunitat lingüística.

Al **País Valencià**, amb un parlament gairebé bipartidista amb majoria absoluta del Partit Popular, la sintonia institucional amb Madrid és notable fins al març del 2004. Això sí, el PP valencià viu un procés de transmissió de poders que acabarà desembocant en una guerra oberta en els rengles del partit del govern. Traslladat a Madrid per assumir un ministeri, el president de la Generalitat Valenciana Eduardo Zaplana confiarà la seva successió a Francisco Camps –amb José Luis Olivas com a president interí entre la dimissió del primer i la consagració electoral del segon el 25 de maig del 2003. Però, contràriament al guió esperat per molts, Camps s'enfrontarà progressivament amb Zaplana fins al punt de disputar-li obertament el control del partit i sostraure-l'hi, un cop guanyades les eleccions novament per majoria absoluta. Ara bé, més enllà de les batalles de palau, al llarg d'aquest període es viuran al País Valencià dos conflictes especialment rellevants per les seves dimensions identitàries i lingüístiques: d'una banda, la polèmica generada per l'actuació ambigua de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua; d'una altra, la nova batalla de l'Ebre.

La creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua és una de les operacions més envitricollades i polèmiques dels 2000 en el camp de la política lingüística. Destinada aparentment a resoldre definitivament el problema del secessionisme *blaver*, i comptant amb la complicitat de les dues Generalitats i del Govern espanyol, l'Acadèmia acaba ubicada en l'ull de l'huracà, sobretot a mesura que tornarà a créixer la tensió lingüística al llarg del 2004 (veg. apartat 2.2).

Pel que fa a l'aigua, el Partit Popular aprova a Madrid un Pla Hidrològic *Nacional* que preveia un transvasament gegantí d'aigua des del riu Ebre cap a les terres valencianes i murcianes. Si bé el govern de CiU a Catalunya no hi presentà batalla en contra, l'oposició al pla des de les Terres de l'Ebre i per part de l'esquerra a Catalunya proporciona al PP un fabulós instrument de mobilització electoral que insisteix en l'anticatalanisme més demagògic.

Els equilibris polítics faran que l'experiència des de les **Illes Balears** del quadrienni aznarista sigui diferent de la del País Valencià. Governades pel *Pacte de Progrés*, una coalició de partits d'esquerra i *nacionalistes*⁶ entre 1999 i les eleccions del 2003, el clima d'enfrontament amb Madrid havia estat la tònica general al llarg de tot el període. En les eleccions del 25 de maig, el PP assolí la majoria absoluta al Parlament de les Illes i al Consell d'Eivissa i Formentera, i poc després pactà amb Unió Mallorquina (UM) el control del Consell Insular de l'illa de Mallorca sota la presidència de Maria Antònia Munar.

El retorn del PP al Govern Balear significà alguna cosa més que la instal·lació d'una opció conservadora en les institucions insulars. Jaume Matas i els nous líders populars entraven a les institucions amb un discurs fortament bel·ligerant contra les que ells mateixos anomenen «imposicions catalanistes» i defensant el castellà a les Illes sota el rètol del bilingüisme. La política lingüística havia esdevingut una de les *clivelles* (anglès: *cleavages*) que separaven el Partit Popular i l'oposició, i el nou govern s'aplicà tot d'una a deixar-ho clar amb un seguit d'iniciatives que analitzarem al llarg d'aquest estudi: política educativa, mitjans de comunicació, requisits

⁶ *Autòctons, no pas hispanocastellans.*

lingüístics, acords amb la resta de l'àrea lingüística, res no quedà fora d'un replantejament que cercava reorientar la vida pública en un sentit que recordava en força aspectes l'experiència de govern del Partit Popular a Galícia. Val a dir que aquest canvi fou molt significatiu, perquè per primer cop un govern autonòmic de les Balears modificava la normativa lingüística amb la voluntat explícita de fer retrocedir la posició que la llengua catalana havia assolit en algunes àrees (bàsicament en el camp de l'administració pública i l'educació).

El període 2003-2004 és especialment mogut, en termes polítics, a **Catalunya**. En una situació de debilitat institucional, amb un govern de CiU en minoria parlamentària amb suport del PP, es difon la irritació contra el que molts perceben com una política continuada d'agressions, i creix l'oposició a les polítiques del Govern espanyol, encara que les eleccions municipals del maig només permeten entreveure-ho en l'ascens de les forces de l'esquerra nacional. Al llarg del període s'estén la consciència no sols de les dimensions del drenatge de recursos cap a Madrid, sinó del fet que la combinació entre aquest drenatge, el mal model de finançament i les insuficiències del marc polític estan tenint conseqüències palpables en el desenvolupament i la qualitat de vida dels ciutadans, i comencen a fer-se insostenibles. I així, tots els partits parlamentaris –llevat del Partit Popular– concorren a les eleccions del 16 de novembre del 2003 amb una proposta de canvi d'Estatut i de model de finançament.

Les eleccions de novembre constataran un creixement de l'esquerra nacional que ja s'havia insinuat en les eleccions municipals. Però el més important serà que els resultats de les eleccions desembocaran en la constitució d'un nou govern i una nova majoria d'esquerres (PSC, ERC i ICV–EUiA) que desplaçarà CiU a l'oposició, que basarà la seva actuació en el document *Acord per a un govern catalanista i d'esquerres a la Generalitat de Catalunya*, del 14 de desembre de 2003, conegut com l'«Acord del Tinell» pel lloc on se signà.⁷ Els primers mesos del nou govern són plens de turbulències: la sortida de J.L. Carod-Rovira del Gover; les dissensions entre els socis del tripartit entorn de la construcció túnel de Bracons; la filtració d'un informe sobre política mediàtica que incloïa directrius de control suposadament emanades des del govern, i l'escàndol subsegüent sobre la distribució d'ajuts públics a la premsa; o el repartiment de llocs de poder sensibles com el control de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Però el nou govern s'anirà assentant enmig de les pressions desestabilitzadores del govern de Madrid, les pugnes internes, i els xocs amb l'oposició. Entre aquests destacarà, en l'àmbit lingüístic, el seguit de topades amb el govern popular de les Illes, que acabarà desembocant en el trencament de l'única institució de coordinació lingüística entre dos territoris de l'àmbit català (veg. cap. 2.3.3).

Molt més estable serà, durant tot el bienni, la situació a la **Franja**. El ribagorçà Marcel·lí Iglesias (PSOE) serà reelegit president d'Aragó i mantindrà el seu enfrontament institucional amb el govern del Partit Popular pel tema de l'aigua; la polèmica hidrològica tindrà un cert impacte al sud de la Franja, tot i que electoralment limitat, però força escàs a la resta. Al llarg d'aquest període es començarà a aplicar la nova comarcalització promoguda pel Partido Aragonés

⁷ http://www.pelcanvi.com/acord_govern141203.pdf

(PAR),⁸ que dota per primera vegada de certa capacitat organitzativa els territoris de la Franja. Però aquesta normativa complica, més que no pas facilita, els intents de normalitzar la llengua, ja que no té en compte els límits lingüístics, de manera que d'una banda secciona el Baix Mesquí de la Matarranya i l'annexiona al Bajo Aragón Turolense, i d'una altra crea les comarques bilingües de la Ribagorça i Casp. Per aquest motiu, la regulació legal serà rebutjada des de l'activisme cultural local. D'altra banda, al llarg de tot aquest bienni continuarà pendent d'aprovació la llei de llengües, boicotejada pels sectors conservadors aragonesos i per grupuscles que reivindiquen l'existència d'un fantasmagòric idioma *orienaragonès*, i enmig d'un discurs contradictori per part de la presidència aragonesa, que tot i les promeses constants no acaba de posar mans a l'obra.

La situació política de Catalunya, el País Valencià, les Illes i la Franja es capgira de manera sobtada amb els resultats de les eleccions del 14 de març del 2004 al Parlament espanyol. La derrota del PP i la victòria en minoria del PSOE de José Luis Rodríguez Zapatero implica un canvi d'escenari polític que encara és difícil de mesurar adequadament. Certament, l'hostilitat i l'adustesa deixen pas a un nou tarannà, més civilitzat i dialogant, per part de les noves autoritats. El nou equilibri fa dels partits catalans, i en especial d'Esquerra Republicana, un soci imprescindible per a la governabilitat de l'Estat espanyol, la qual cosa infon estabilitat al Govern de Catalunya. I neguit en els responsables de les institucions valencianes i balears en mans del PP. Així, mentre a Catalunya s'acceleren els treballs per a la redacció del nou Estatut d'Autonomia, al País Valencià, per contra, els populars s'esforcen a fer reviscolar l'anticatalanisme amb l'esperança que els afavoreixi electoralment. En aquest sentit, el conflicte per la denominació de l'idioma en les institucions europees i les peripècies de la traducció del projecte de constitució arriben a ocupar amb assiduitat les portades dels diaris. A les Illes Balears, els resultats d'aquestes eleccions tenen com a reflex una relativa moderació verbal per part del Govern autonòmic i del PP pel que fa als atacs al procés de normalització de la llengua catalana; part de les mesures regressives anunciades queden provisionalment aparcaades.

1.4.4 Catalunya Nord i l'Alguer

Als altres dos territoris catalanòfons integrats a la Unió Europea, la vida política també ha estat estretament lligada a les respectives realitats estatals.

A la **Catalunya Nord**, el bienni 2003-2004 ha estat condicionat per les eleccions presidencials del 2002, guanyades el 5 de maig del 2002 pel candidat *gaullista* (conservador) Jacques Chirac, amb un 82% de vots a la segona volta i el suport de tot l'arc parlamentari exclosa la ultradreta, després que Jean Marie Le Pen va quedar per davant del socialista Lionel Jospin a la primera (21 d'abril del 2002). Amb una oposició inicialment desorientada, els projectes de descentralització reberen un cop seriós amb el rebuig en referèndum (6 de juny del 2003) a l'Estatut especial per a Còrsega. Les eleccions regionals i municipals (21 i 28 de març del 2004) constituïren un càstig al govern de Chirac, el partit del qual quedà apartat de pràcticament tots els governs regionals en el que algun comentarista designà com una «marea

⁸ Llei 25/2002, de la Comunitat Autònoma d'Aragó, de 12 de novembre.

socialista». Els resultats implicaren la derrota de Jacques Blanc (Unió per la Majoria Presidencial – UMP) i la seva substitució pel socialista Georges Frêche al capdavant de la Regió Llenguadoc-Rosselló, mentre que el també socialista Christian Bourquin conservava una majoria confortable al Consell General dels Pirineus Orientals, amb el suport del Partit Comunista. Aquests moviments deixaven en una posició incòmoda Jean-Paul Alduy (UMP), batlle de Perpinyà i propulsor d'algunes tímides polítiques d'obertura cap al sud i de l'eslògan «Perpinyà la catalana». Frêche, un líder de l'esquerra francesa, ha protagonitzat diversos incidents de relleu, com ara un intent de ressuscitar la denominació Septimània per referir-se a la regió que presideix –per tal d'evitar qualsevol referència a l'occitanitat i la catalanitat del territori– o en les seves declaracions despectives envers el català i occità qualificant-los de *patuesos*.

Governada des del 10 de juny del 2002 per una coalició de centredreta sota el liderat de Marco Tedde, ***l'Alguer*** viu des de la perifèria sarda els esdeveniments que marquen la vida italiana al llarg d'aquest període: els enfrontaments de Silvio Berlusconi amb la magistratura, les reformes en el mercat laboral, la guerra de l'Iraq i la forta oposició al suport que hi brinda el Govern de la República, les reformes dels estatuts regionals i les polèmiques entorn a les propostes de federalització, etc. Ara bé, pel que fa a l'Alguer, les qüestions lingüístiques resten clarament fora de la vida política. Des del punt de vista que aquí ens interessa, el més rellevant d'aquest període és el fet que, des del 5 de febrer del 2004 la companyia aèria Ryanair inicia un vol diari Girona-l'Alguer que, amb el seu èxit, multiplica els contactes entre Catalunya i l'antiga *Barceloneta* de Sardenya.

1.4.5 Eleccions europees i Euroregió

Les eleccions europees van tancar el cicle electoral 2003-2004 arreu dels Països Catalans llevat d'Andorra, enmig del creixent desencís que provocava l'enduriment de l'arquitectura estatalista europea en l'electorat de sensibilitat catalanista. Al sud de les Alberes, els seus resultats van deixar un innegable regust amarg a la majoria d'actors polítics per l'altíssima abstenció, de vora el 60%, i amb un retrocés global dels partits *nacionalistes* catalans arreu del territori. A la Catalunya Nord els resultats seguiren la tònica de les regionals, amb una victòria socialista i un càstig al partit de Chirac.

El darrer dels esdeveniments polítics d'una certa rellevància per al conjunt dels Països Catalans durant el bienni que ens ocupa és la constitució a Barcelona, el 29 d'octubre de 2004, de l'euroregió Pirineus-Mediterrani. Hereva d'iniciatives similars en anys enrere, aquesta euroregió aplega Catalunya, Illes Balears, Aragó, Migdia-Pirineus i Llenguadoc-Rosselló, però no inclou ni Andorra ni el País Valencià, el govern del qual prefereix integrar, amb Madrid i –novament– les Illes Balears, un denominat «eix de la prosperitat». L'euroregió pretén configurar-se com un grup de pressió europeu i un marc d'intercanvi i cooperació per al desenvolupament econòmic i cultural, però les referències als aspectes lingüístics hi són molt vagues.⁹

⁹ L'euroregió «(...) conté una enorme diversitat cultural. Aquesta diversitat té a veure amb formes tradicionals d'expressió cultural i lingüística amb una tradició centenària tant com amb l'arribada de noves expressions culturals i lingüístiques resultat de processos

1.5 El marc econòmic, demogràfic, social i polític: síntesi

En termes generals, durant els darrers anys, els territoris de llengua catalana han viscut un creixement econòmic significatiu. Aquest creixement s'ha vist acompanyat de nombroses transformacions, entre les quals destaquen la inserció en una economia cada cop més globalitzada, l'arribada de noves immigracions, el creixement urbanístic i la redistribució de població. Com a conseqüència, la població dels Països Catalans ha augmentat ràpidament i està esdevenint més heterogènia, també des del punt de vista lingüístic.

Des d'un punt de vista polític, el bienni 2003-2004 ha estat marcat per fortes tensions a causa de les investides del nacionalisme espanyol de base hispanocastellana. En termes interns, aquestes tensions s'han traduït en nombroses actuacions polítiques encaminades a aprofundir la fragmentació de l'àrea lingüística, sobretot al País Valencià, i amb menor intensitat també a les Illes Balears. El reemplaçament dels populars pels socialistes al govern de Madrid ha modificat els termes dels enfrontaments, però encara és aviat per a mesurar exactament quina serà la conseqüència pràctica del canvi de tarannà. En termes globals i en relació amb Europa, creix l'euroescepticisme.

migratoris, de canvis socials. Hem de treballar conjuntament per tal de valoritzar aquesta diversitat i transformar-la en una força creadora. Ahora, compartirem experiències d'integració i multiculturalisme». (pàg. 4)
http://www10.gencat.net/gencat/binaris/Dossier_euroreg_tcm32-19562.pdf

2 La unitat de la llengua i la fragmentació politicojurídica de la comunitat lingüística

2.1 L'estatus de la llengua catalana al seu territori

El territori històric de la llengua catalana està fortament fragmentat en termes polítics i jurídics. El domini del català s'estén per quatre estats i l'estatus jurídic de la llengua en cada estat presenta diferències molt significatives. A més a més, a l'Estat espanyol, l'àrea lingüística també es troba subdividida en unitats polítiques i administratives subestats, cadascuna de les quals està dotada de competències diferents per a desenvolupar règims jurídics d'ús i de promoció del català. A causa d'aquesta divisió, hi ha zones perifèriques del territori de llengua catalana que fan part de comunitats autònomes on són minoria (la Franja), la qual cosa dificulta també qualsevol intent de normalització del català.

El règim jurídic del català té implicacions molt significatives pel que fa al coneixement de l'idioma, al seu ús, a la seva valoració pública, a la seva qualitat i, fins i tot, a les seves capacitats de supervivència. Les diferències de reconeixement en cada territori són crucials en primer lloc per a l'estatus de la llengua en aquell territori, però alhora, els progressos o retrocessos en el reconeixement juridicopolític en una part de l'àmbit lingüístic poden influir en la resta de territoris catalanòfons i, a mitjà termini, enfortir o debilitar el conjunt de la comunitat lingüística.

2.1.1 Andorra

La Constitució de què va dotar-se Andorra l'any 1993 recull en l'article 2.1 que «la llengua oficial de l'Estat és el català». Es tracta de l'únic territori on el català gaudeix d'un estatus jurídic d'oficialitat única, no compartida amb cap altra llengua. La identitat catalanòfona d'Andorra s'ha mantingut malgrat el veïnatge amb dos estats dotats de forta vocació expansiva, i tot i que les altes taxes d'immigració al·loglota condicionen molt fortament la realitat sociolingüística de la societat andorrana.

Des de la fi del segle XIX fins ara, tant el Consell General com el Govern i els comuns¹⁰ s'han pronunciat mitjançant ordinacions, decrets o altres disposicions relatives a àmbits diversos en favor de l'ús de la llengua oficial. Més recentment, la Llei de 16 de desembre de 1999 d'ordenació de l'ús de la llengua oficial (LOULO), proclama l'objectiu que el català sigui la llengua d'ús general i vehicle d'expressió col·lectiva de la societat andorrana, la qual cosa «s'ha d'assolir amb un esperit de justícia, d'obertura i de respecte de les altres expressions lingüístiques». Els objectius concrets recollits per l'article 2 són: garantir l'ús oficial del català; generalitzar-ne el coneixement; declarar els drets lingüístics i establir-ne els mecanismes de protecció; preservar i garantir l'ús general del català en tots els

¹⁰ Denominació històrica de les corporacions municipals a Andorra.

àmbits de rellevància pública, en l'ensenyament, en els mitjans de comunicació i en les activitats culturals, socials i esportives; estendre la consciència sobre el bagatge cultural indispensable que la llengua representa per al manteniment de la identitat del país; i vetllar pel patrimoni lingüístic andorrà.

Quant als drets lingüístics, la LOULO reconeix a tothom el «dret a ser atès i correspost en català en les seves relacions orals i escrites amb qualsevol administració pública i amb les entitats i els organismes que en depenen; amb els serveis sanitaris i els serveis socials, amb els professionals liberals i els col·legis que els agrupen, amb les associacions, amb les entitats esportives i amb les organitzacions empresarials, professionals i corporatives» (article 3). Pel que fa als deures, segons l'article 4, «tots els andorrans tenen el deure de conèixer la llengua catalana», i a més «tothom té el deure d'usar la llengua catalana en els casos previstos en aquesta Llei i en la resta de l'ordenament jurídic».

2.1.2 Estat espanyol: Catalunya, Franja, Illes Balears i País Valencià

La Constitució espanyola de 1978 (CE) prescriu que «El castellà és la llengua oficial de l'Estat» (art. 3.1), tot atorgant-li un estatus jurídic superior que a «les altres llengües espanyoles [les quals] seran també oficials en les respectives comunitats autònomes d'acord amb els seus estatuts» (art. 3.2). El text constitucional instaura, així, un model de plurilingüisme desigual, en el qual ni la llengua catalana ni les altres llengües distintes del castellà no són objecte d'un reconeixement explícit. L'estatus jurídic del català es remet a la declaració d'oficialitat estatutària, que trobem en les comunitats autònomes de Catalunya,¹¹ les Illes Balears¹² i la Comunitat Valenciana¹³ (on rep la denominació estatutària de *valencià*). El contingut bàsic de l'oficialitat lingüística fa referència a l'ús de la llengua pels ciutadans i ciutadanes en les activitats públiques i privades sense discriminació i a la validesa i eficàcia dels actes jurídics fets en aquesta llengua. Aquests règims lingüístics tenen en comú tres elements bàsics: en primer lloc, s'han de subjectar a les determinacions constitucionals i a les derivades d'algunes lleis estatals, que ja contenen garanties d'estatus i d'ús importants per a la llengua castellana; segonament, el seu reconeixement oficial està restringit territorialment a la respectiva comunitat autònoma, mentre que per al castellà no existeix cap limitació territorial en el conjunt de l'Estat; en darrer lloc, la remissió estatutària comporta que els règims lingüístics de doble oficialitat establerts per les comunitats autònomes podran incidir també sobre la llengua castellana, si bé amb les limitacions derivades dels aspectes anteriors.

En un pla distint dels règims d'oficialitat regulats pels dos apartats precedents, l'article 3.3 CE regula la protecció del català com a part integrant del patrimoni lingüístic de l'Estat, quan diu: «La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya constitueix un patrimoni cultural que ha de ser objecte d'especial respecte i protecció». Aquest article té un seguit d'implicacions que val la pena d'especificar per separat. En primer lloc, l'apartat inclou els estatuts lingüístics que, sense atribuir

¹¹ Estatut d'autonomia de Catalunya (Llei orgànica 4/1979, de 18 de desembre), article 3.

¹² Estatut d'autonomia de les Illes Balears (Llei orgànica 2/1983, de 25 de febrer), article 3.

¹³ Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol), article 7.

a la llengua un caràcter oficial, comporten l'establiment de diferents nivells de tutela i promoció del seu ús i dels drets dels seus parlants. Aquest règim s'aplica a la llengua catalana a la comunitat autònoma d'Aragó,¹⁴ tot i que les declaracions estatutàries i legals autonòmiques no s'han concretat fins avui en mesures efectives de protecció.

En segon lloc, d'aquest article se'n desprèn un principi general d'actuació dels poders públics pel que fa a la tutela de la diversitat lingüística. Aquesta tutela inclou totes les llengües i les varietats lingüístiques tradicionalment parlades al territori estatal. Les manifestacions del principi constitucional de «respecte i promoció» superen aquells territoris on la llengua catalana té reconegut un estatut d'oficialitat o és protegida específicament com a *modalitat lingüística*. Per tant, cal considerar com a destinataris privilegiats del mandat de l'article 3.3 els òrgans generals o centrals de l'Estat espanyol, que tenen la responsabilitat de tutelar la llengua catalana i les altres que conformen aquest patrimoni cultural, especialment allí on no poden arribar les competències de les instàncies autonòmiques.

L'article 3.3 ofereix doncs un seguit de possibilitats per a la protecció del català. Ara bé, 25 anys després d'haver-se aprovat la Constitució, les potencialitats que ofereix el precepte constitucional romanen pràcticament inexplorades. Com a fet positiu cal ressaltar la ratificació pel Regne d'Espanya, del Conveni-marc per a la protecció de les minories nacionals (CMPMN), l'any 1998, i de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries (CELRM), l'any 2001, ambdós tractats elaborats en el marc del Consell d'Europa. La CELRM, que té la forma de conveni internacional, fixa una sèrie d'obligacions d'objectius i principis vinculants per als estats part, entre els quals destaquen: el reconeixement de les llengües regionals o minoritàries com a expressió de la riquesa cultural, el respecte de l'àrea geogràfica de cada llengua, la necessitat d'una acció decidida de promoció i la derogació de les disposicions que vagin en contra de les llengües regionals o minoritàries, a banda de la promoció de la comprensió mútua entre tots els grups lingüístics d'un estat. L'instrument de ratificació de l'Estat espanyol¹⁵ distingeix dos nivells de protecció: a les «llengües reconegudes com a oficials als estatuts d'autonomia» (que comprenen el català a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià) se'ls apliquen la part II (art. 7 CELRM) i els seixanta-nou paràgrafs indicats dels articles 8 a 14; mentre que pel que fa a les llengües que «els estatus protegeixen i emparen en els territoris on tradicionalment es parlen» (referència que inclou el català a l'Aragó) l'adhesió es circumscriu «a totes aquelles disposicions de la part III de la Carta que puguin raonablement aplicar-se en consonància amb els objectius i principis establerts a l'article 7». La remissió als estatuts d'autonomia comporta, doncs, que la llengua catalana es beneficia de graus de protecció diferents derivats de la Carta, la qual cosa limita les possibilitats d'avenç en el territori d'Aragó. Per evitar-ho, caldria propugnar una lectura generosa de la fórmula de ratificació, de forma que es permeti una extensió màxima de les mesures de protecció de la part III ratificades per l'Estat espanyol a la llengua catalana parlada a la Franja.

¹⁴ Estatut d'autonomia d'Aragó (Llei orgànica 8/1982, de 10 d'agost), art. 7.

¹⁵ El Regne d'Espanya va signar la CELRM el 5 de desembre de 1992, si bé la ratificació no es produí fins el 9 d'abril de 2001. La Carta va entrar en vigor l'1 d'agost de 2001. El primer informe espanyol sobre l'aplicació del conveni va presentar-se el 29 de març de 2002. Vegeu <http://conventions.coe.int>

El model de plurilingüisme desigualitari o asimètric de l'Estat espanyol té un reflex clar en l'àmbit dels drets i deures lingüístics, ja que l'article 3.1 CE torna a fer referència exclusivament al dret d'ús i al deure de coneixement de la llengua castellana. La interpretació del deure constitucionalitzat és polèmica, ja que en algunes ocasions ha servit per a fonamentar una jerarquia superior de la llengua castellana, que relegaria les altres llengües a una posició de *cooficialitat* limitada.¹⁶ Quant al seu contingut, el deure de coneixement del castellà comporta una presumpció *iuris tantum*, que d'entrada fa recaure sobre la mateixa persona les conseqüències negatives del seu desconeixement, si bé la presumpció es pot destruir demostrant-ne el desconeixement i decau quan prevalen d'altres interessos jurídics (per exemple, el dret a la tutela efectiva, segons la STC 74/1987, de 25 de maig).

Pel que fa a les referències als drets i deures lingüístics relatius al català, aquests s'han de cercar en els estatuts d'autonomia. És important d'assenyalar, amb tot, que en la citada STC 84/1986, el Tribunal Constitucional obria la porta a la possibilitat d'establir per via estatutària un deure equivalent de coneixement del català, que fins avui no s'ha materialitzat.

2.1.2.1 Catalunya

L'Estatut d'autonomia de Catalunya (EAC) proclama que: «La llengua pròpia de Catalunya és el català» (art. 3.1) i, tot seguit, afegeix que: «L'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat» (art. 3.2). La regulació estatutària es completa amb el mandat normalitzador de l'apartat 3.3: «La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures lingüístics dels ciutadans de Catalunya». Aquest darrer apartat inclou també un títol competencial de la Generalitat per normalitzar la llengua pròpia i definir els efectes jurídics de la doble oficialitat, amb efectes vinculants per a tots els poders públics que actuen sobre el territori autònic. Tanmateix, en exercir aquesta competència la Generalitat ha de respectar les competències sectorials pròpies de l'Estat.¹⁷ D'aquí s'han derivat límits importants del procés normalitzador en aquells sectors on l'Estat té competències àmplies, ja que sovint l'exercici que en fa no s'ajusta al desplegament autònic de la doble oficialitat i la propietat de la llengua catalana.

Inicialment, la Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística (LNLC), va ordenar i impulsar el procés de recuperació del català, especialment en els àmbits de l'ensenyament, l'administració i els mitjans de comunicació. Aquesta norma va ser substituïda per la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística (LPL), que pretén consolidar i fer avançar aquest procés mitjançant el desenvolupament del principi de llengua pròpia de Catalunya, com a element identitari que «la singularitza com a poble» i com a llengua d'ús institucional; generalitzar-ne del coneixement; i impulsar l'ús social del català. L'article 4 de la LPL recull com a drets lingüístics dels ciutadans: conèixer les dues llengües oficials; expressar-se en qualsevol de les dues llengües oficials, oralment i per escrit, en les relacions i actes públics i privats; ésser

¹⁶ Per exemple, en la STC 84/1986, de 26 de juny, i en alguns pronunciaments jurisdiccionals o doctrinals.

¹⁷ SSTC 123/1988, 74/1989 i 56/1990, entre d'altres.

atès en qualsevol de les dues llengües oficials en els termes que aquesta Llei estableix; emprar lliurement qualsevol de les dues llengües oficials en tots els àmbits; i no ser discriminat per raó de llengua oficial.

Les dues lleis citades han tingut un ampli desenvolupament normatiu, mitjançant els reglaments i les disposicions complementàries dictats pel Govern de la Generalitat que afecten els diversos àmbits de l'esfera pública i social. La legislació també ha estat desenvolupada pels ens locals i per les universitats en el seus àmbits de competències respectius.

L'Acord del Tinell, pel qual es regeix l'actuació del Govern tripartit, recull un seguit de continguts lingüístics sobre àmbits diversos. El seu apartat VI, dedicat a la política lingüística, preveu diverses mesures de promoció i normalització tant de l'ús social com del coneixement de la llengua, amb especial atenció per les noves immigracions. L'acord preveu l'avaluació urgent del compliment de la LPL i possibles modificacions dels seus aspectes inoperants, i un increment en la col·laboració amb els altres territoris del domini en matèria lingüística, amb un esment especial de la preservació de la unitat de la llengua. El Govern tripartit es compromet a fomentar el català en les indústries de la llengua i les noves tecnologies, a impulsar-lo a llengua vehicular a les escoles, i a donar un nou impuls als programes d'immersió lingüística. En l'àmbit institucional, l'Acord pretén garantir el coneixement del català per part del personal de l'Administració estatal i de justícia, i proposa redefinir els instruments de projecció exterior de la cultura catalana, en especial l'Institut Català d'Indústries Culturals i l'Institut Ramon Llull. A més, propugna el reconeixement del caràcter plurilingüe de l'Estat espanyol, que ha de reflectir-se adequadament al Senat, a la documentació oficial, als currículums escolars, i en les concessions de mitjans audiovisuals, a banda de promoure la cooficialitat de les diverses llengües de l'Estat arreu del seu territori i a la Unió Europea.

2.1.2.2 Franja

La situació de la llengua catalana a la Franja està determinada per la no oficialitat del català a la comunitat autònoma d'Aragó. En un primer moment, l'Estatut d'autonomia aragonès (EAA) va recollir la pluralitat lingüística exclusivament des d'un punt de vista cultural i sense especificar-ne cap efecte.¹⁸ A partir de la reforma estatutària de l'any 1996¹⁹ l'article 7 ja concreta un cert grau de protecció, en dir: «Les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó gaudiran de protecció. Es garantirà el seu ensenyament i el dret dels parlants en la forma que estableixi una llei de Corts d'Aragó per a les zones d'utilització predominant d'aquelles». El precepte estatutari citat presenta unes mancances evidents. D'una banda, no s'explicita la distinció ambigua entre modalitats lingüístiques i llengües, ni diu quines són aquestes llengües; tot i que la Llei d'ordenació territorial de l'any 1998 ja diu que són l'aragonès i el català. D'altra banda, no es pronuncia sobre el possible règim de cooficialitat de les llengües distintes del castellà, que es derivaria de la previsió d'aquesta oficialitat inclosa en l'article 3.2 de la CE.

¹⁸ D'acord amb l'art. 7, en la redacció de l'any 1982: «Les diverses modalitats lingüístiques d'Aragó gaudiran de protecció, com a elements integrants del seu patrimoni cultural i històric».

¹⁹ Llei orgànica 5/1996, de 30 de desembre.

En el pla d'accions i iniciatives públiques referents al català, cal esmentar la Declaració de Mequinensa de l'any 1984, per la qual la majoria dels municipis de la Franja reclamaven el desplegament estatutari i el reconeixement del català per a un ús públic normal en l'administració i en l'ensenyament. Després de la reforma estatutària de 1996, s'han succeït diverses propostes de regulació amb orientacions no sempre coincidents, que han acabat frustrant-se per manca de decisió política, tot i que s'hi barregen també dubtes sobre la constitucionalitat: la Comissió especial sobre política lingüística constituïda en les Corts d'Aragó va elaborar un Dictamen l'any 1997 que contenia el primer manament d'elaborar un avantprojecte de Llei de llengües, d'on sorgí un primer esborrany pactat pel Partit Popular i el Partit Aragonès Regionalista; un projecte consensuat pel Govern i experts i representants de diverses organitzacions socials l'any 1998 declarava l'oficialitat de l'aragonès i del català, com a llengües pròpies i com a elements identificadors i integradors d'Aragó; i, últimament, es va elaborar un avantprojecte de llei l'any 2001 amb un contingut parcialment divergent de l'anterior.²⁰ Durant aquest temps, la Comissió Jurídica Assessora (òrgan consultiu del Govern) ha qüestionat en diversos pronunciaments la constitucionalitat de qualsevol declaració legal de cooficialitat del català no explicitada prèviament en l'Estatut d'autonomia.

En l'àmbit normatiu, diverses lleis i reglaments autonòmics inclouen referències genèriques a l'ús local o sectorial i a la protecció necessària de les llengües o modalitats lingüístiques aragoneses. L'aragonès i el català van qualificar-se com a «llengües minoritàries d'Aragó» per la Llei 3/1999, de 10 de març, del patrimoni cultural aragonès. Aquesta norma legal conté el mandat explícit d'elaborar una llei de llengües «que proporcionarà el marc jurídic específic per a regular la cooficialitat de l'aragonès i del català (...), així com l'efectivitat dels drets de les respectives comunitats lingüístiques, tant en allò relatiu a l'ensenyament de i en la llengua pròpia, com a la plena normalització de l'ús d'aquestes dues llengües en els seus territoris respectius» (Disposició final segona). Tanmateix, les previsions de la normativa vigent no s'han materialitzat en mesures administratives que garanteixin l'ús de la llengua catalana, que únicament té una presència molt limitada en els àmbits de la toponímia, la senyalització o alguns documents administracions o notariais. Com a conseqüència d'això, els habitants catalanoparlants de la Franja no tenen encara avui reconeguts els drets lingüístics més bàsics per la legislació.

2.1.2.3 Illes Balears

L'article 3 de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears (EAIB) disposa que: «1. La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial»; pel que fa als drets lingüístics, estableix que «2. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la, i ningú no podrà ser discriminat per causa de l'idioma». L'any 1999 s'afegia un darrer apartat a l'article 3, amb el següent mandat: «Les institucions de les Illes Balears garantiran l'ús normal i oficial dels dos idiomes, prendran les mesures necessàries per assegurar-ne el coneixement i crearan les condicions que permetin arribar a la igualtat plena de les dues llengües quant als

²⁰ L'única text que hi fa referència publicat oficialment és l'Ordre de 13 de març de 2001, del Departament de Cultura i Turisme, per la qual se sotmet a informació pública l'avantprojecte de Llei de llengües d'Aragó (publicada en el Butlletí Oficial d'Aragó núm. 32, de 16 de març de 2001). El text de l'avantprojecte es pot consultar a < <http://www.bibiloni.net> >.

drets dels ciutadans de les Illes Balears».²¹ També consta un mandat normalitzador similar en el precepte estatutari que recull la competència exclusiva de la comunitat autònoma sobre «l'ensenyament de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, d'acord amb la tradició literària autòctona. Normalitzar-la serà un objectiu dels poders públics de la comunitat autònoma. Les modalitats insulars del català seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma» (art. 14).

El marc legal de la llengua catalana es configura per la Llei 3/1986, de 29 d'abril, de normalització lingüística de les Illes Balears (LNLIB) que, amb una estructura i orientació similar a l'homònima de Catalunya de l'any 1983, reconeix la inexistència d'una equiparació real de les dues llengües oficials i preveu una tasca de foment i l'adopció de mesures per fer possible l'ús del català a tots els nivells i garantir-ne la presència en l'administració, els mitjans de comunicació, l'escola i la vida social. El principi de llengua pròpia es reconeix com a fonament de les accions de protecció i de promoció dels poders públics, que s'han d'emmarcar en un procés de normalització lingüística orientat a l'assoliment de la igualtat lingüística. L'article 2 de la llei concreta el contingut dels drets lingüístics proclamats estatutàriament, pel que fa a «poder adreçar-se en català, oralment o per escrit, a l'Administració, als organismes públics i a les empreses públiques i privades. També implica poder expressar-se en català a qualsevol reunió i desenvolupar en aquesta llengua les activitats professionals, laborals, polítiques, sindicals, religioses i artístiques; així com rebre l'ensenyament en català i rebre-hi informació a tots els mitjans de comunicació social».

L'actualització i desplegament d'aquesta normativa legal per les institucions autonòmiques han afectat l'administració, la funció pública i l'ensenyament, i més recentment les activitats econòmiques. L'aspecte més problemàtic ha estat, sovint, la manca d'aplicació real de les normes aprovades per part de les mateixes forces polítiques que en el seu moment les redactaren.

2.1.2.4 País Valencià

D'acord amb l'article 7 de l'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (EACV)²²: «1. Els dos idiomes oficials de la Comunitat Autònoma són el valencià i el castellà. Tothom té dret a conèixer-los i a usar-los». Tot seguit el precepte disposa que: «2. La Generalitat Valenciana garantirà l'ús normal i oficial d'ambdues llengües, i adoptarà les mesures necessàries per a assegurar-ne el coneixement», i que «3. Ningú no podrà ser discriminat per raó de la seua llengua». Enfront de les previsions anteriors, que impliquen un tracte jurídic igualitari de les dues llengües, l'apartat quart inclou un mandat d'actuació específic en dir: «Hom atorgarà protecció i respecte especials a la recuperació del valencià»; llengua que s'identifica també com a pròpia de la comunitat, si bé de forma més indirecta que en els estatuts balear i català, en els apartats cinquè: «La llei establirà els criteris d'aplicació de la *llengua pròpia* en l'Administració i en l'ensenyament»; i sisè: «Es delimitaran per llei els territoris en els quals predomine l'ús d'una llengua o de l'altra, així com els que puguen ser exceptuats de l'ensenyament i de l'ús de la *llengua pròpia* de la comunitat» del precepte estatutari. Destaca d'aquesta previsió final la possibilitat

²¹ Reforma estatutària aprovada per la Llei orgànica 3/1999, de 8 de gener.

d'una modulació territorial dels usos oficials, prevista per l'Estatut amb uns termes bastant ambigus.

El marc estatutari ha estat desenvolupat per la Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià (LUEV), que assenyala com a objectius de la regulació que conté: fer efectiu el dret de tots els ciutadans a conèixer i usar el valencià; protegir-ne la recuperació i garantir-ne l'ús normal i oficial; regular els criteris d'aplicació del valencià en l'administració, els mitjans de comunicació i l'ensenyament; delimitar els territoris en els quals predomina l'ús del valencià i del castellà; i garantir, d'acord amb els principis de gradualitat i voluntarietat, el coneixement i l'ús del valencià en tot l'àmbit territorial de la Comunitat. Pel que fa a l'aplicació de les modulacions territorials previstes en l'article 7.6 EACV, els articles 35 i 36 LUEV enumeren els municipis de predomini lingüístic valencià, d'acord amb un criteri històric, i els municipis de predomini lingüístic castellà. Si bé el Preàmbul de la LUEV declara que la determinació dels territoris no és «obstacle perquè qualsevol ciutadà de la nostra Comunitat pugua fer efectiu el seu dret a conèixer i usar el valencià», aquesta divisió territorial debilita i quasi elimina en la pràctica l'efectivitat dels drets lingüístics dels ciutadans en els territoris declarats de predomini castellà.

Les normes reguladores de les institucions autonòmiques bàsiques recullen el principi de doble oficialitat, si bé pel que fa a la normativa de caràcter sectorial és una constant la manca de previsions de contingut lingüístic. Això es correspon amb una presència molt limitada de mesures de foment de la llengua catalana provinents de les autoritats autonòmiques. Diversament, la discussió política i l'actuació administrativa dins d'aquesta comunitat pel que fa a la llengua pròpia ha tingut com a eix central, almenys durant llargs períodes, la qüestió de la identitat i del nom de la llengua i l'intent de promoure'n la separació respecte del català, que es pretén fonamentar jurídicament en la denominació estatutària com a *valencià*.

2.1.3 Estat francès: Catalunya Nord

D'ençà de l'edicte signat pel Lluís XIV l'any 1700, pel qual es prohibia l'ús oficial del català a tots els territoris ocupats en virtut del Tractat dels Pirineus, el català no ha gaudit d'un estatus constitucional o legal a l'Estat francès. Ben al contrari, la maquinària estatal francesa s'ha aplicat, sobretot després de la Revolució, a eradicar-lo, igual com la resta de les llengües de l'Hexàgon. En aquest sentit, l'Estat francès modern i contemporani s'ha situat voluntàriament al marge dels estàndards internacionals de respecte de la diversitat lingüística i cultural. El jacobinisme ha engendrat un *principi d'unicitat* de la República Francesa que s'afirma negant qualsevol manifestació de pluralisme cultural²³. En termes lingüístics, aquest principi

²² Se cita la versió de la norma estatutària publicada al Diari Oficial de la Generalitat Valenciana. Darrerament, el Govern valencià ha fet una altra versió del precepte, que difon a través de mitjans diversos (web, publicacions...), però que mai no ha estat publicada oficialment, en la qual s'han introduït diversos canvis lingüístics (ensenyança per ensenyament, es en lloc de hom, d'una llengua i de l'altra en comptes d'una llengua o de l'altra, etcètera). La voluntat diferencialista arriba doncs fins al punt de modificar la versió autèntica dels textos legals, sense cap justificació objectiva i en oberta contradicció amb el principi de seguretat jurídica.

²³ En nom d'aquest principi, per exemple, els alts tribunals francesos negaren als anys 90 l'existència del poble cors, amb el senzill argument que a França, per definició, només hi havia un poble: el francès.

ha permès justificar tota mena d'ignomínies contra les llengües altres que el francès –i contra els seus parlants.

La majoria de les llengües històriques de França han sucumbit quasi totalment al llarg del segle XX a la pressió uniformadora, i avui estan fortament minoritzades i arraconades de la vida pública. Però tot i que avui la supremacia del francès és indiscutible arreu de l'Hexàgon, les ideologies glotòfobes han arrelat tan profundament en la mentalitat pública francesa que han passat a conformar-la, fins al punt que hom troba natural, per exemple, que l'administració obligui els pares a canviar de llengua amb els seus fills ²⁴.

En un context en què les ideologies lingüicides han assolit l'hegemonia pública, no és estrany que l'Estat francès no s'hagi dotat d'una regulació legal referent a aquesta llengua fins al darrer quart del segle XX. La llei simplement no calia, n'hi havia prou amb l'actuació zelosa de l'administració, per boca de milers de mestres, de gendarmes, de funcionaris estatals i municipals. Així, entre la poca legislació existent hi ha algun reconeixement de les anomenades *llengües regionals* o *minoritàries*, entre les quals s'inclou habitualment la catalana. Concretament, la Llei d'11 de gener de 1951 (Llei Deixonne, avui derogada) permetia la introducció de l'estudi no obligatori de les llengües i dialectes locals dins les regions on s'utilitzessin. Tot i que les previsions d'aquest text legal van ser inaplicades la major part del temps, va permetre l'emergència d'una certa pressió popular favorable a l'ensenyament d'aquestes llengües.

La legislació relativa a la llengua francesa s'ha desenvolupat sobretot durant les darreres dècades. Hi ha ajudat diversos factors. En primer lloc, la caiguda de França a potència de segon ordre i el retrocés accelerat del francès com a llengua científica i internacional ha generat un sentiment de desfeta i de rebuig enfront de l'anglès. En segon lloc, el progrés del respecte pels drets de les minories lingüístiques arreu del món hi ha estimulat els activismes lingüístics, i França es troba amb la paradoxa que quan pràcticament havia eliminat les llengües autòctones de la vida pública, sorgeixen moviments d'activistes que en reclamen obertament el reconeixement públic. En tercer lloc, els problemes evidenciats en les polítiques d'integració dels

²⁴ Aquestes ideologies generen situacions difícils de creure en el context de l'Europa de començament del segle XXI. Sense anar més lluny, l'octubre del 2004, enmig del neguit públic per l'augment imparable de la violència i la delinqüència juvenils, una comissió parlamentària presidida per Jacques Alain Bénisti, diputat per Val-du-Maine, lliurà a Dominique de Villepin un Report preliminar sobre la prevenció de la violència (veg. Commission 2004). En aquest document, elaborat per una vintena de parlamentaris després de diverses audiències a testimonis considerats rellevants, la Comissió només era capaç d'esmentar una única causa concreta per a l'increment de la violència: el fet que algunes famílies no parlessin francès als seus fills. I una solució: obligar els progenitors a parlar en francès.

«(2) Entre 4 et 6 ans:

Ces années se passent traditionnellement à la maternelle et c'est là que les premières difficultés peuvent apparaître. Difficultés dues à la langue, si la mère de famille n'a pas suivie les recommandations de la phase (1)

L'enfant va alors, au fur et à mesure des mois, s'isoler dans sa classe et de moins en moins communiquer avec les autres. Cet obstacle de communication va s'accroître et va marginaliser l'enfant non seulement au sein de la collectivité mais également à l'égard de ses camarades.

Actions:

L'enseignant devra alors en parler aux parents pour qu'au domicile, la seule langue parlée soit le français. Si cela persiste, l'institutrice devra alors passer le relais à un orthophoniste pour que l'enfant récupère immédiatement les moyens d'expression et de langage indispensables à son évolution scolaire et sociale.» (ibid., 10)

Només amb aquest fragment n'hi ha prou per a copsar amb claredat que la totalitat del Report Bénisti està basat en elucubracions sense cap fonament empíric ni científic: de fet, la comissió no esmenta cap estudi sociològic, psicolingüístic, pedagògic, o de qualsevol mena que doni algun suport a les seves paraules, i, el que és més sorprenent, les transcripcions de les audiències disponibles fan pensar que les qüestions lingüístiques ni tan sols no aparegueren en boca dels testimonis consultats.

fills de la immigració magribina, i la preocupació per la força dels discursos racistes i d'ultradreta. Tot això ha aguditzat la voluntat intervencionista de l'Estat francès en política lingüística i identitària. Des de la fi dels anys 70, diversos textos legislatius, interpretacions oficials, informes, esmenes constitucionals i pronunciaments jurisdiccionals han consolidat l'estatus juridiconstitucional del francès i han rebutjat qualsevol reconeixement del català i de la resta de llengües minoritzades. En aquest sentit, un primer pas important va ser la Llei de 31 de gener de 1975 (Llei Bas-Lauriol), relativa a l'ús de la llengua francesa, que declarava obligatori el francès en àmbits socioeconòmics i dels mitjans de comunicació. Aquest text legal fou substituït per la Llei de 4 d'agost de 1994, relativa a l'ús de la llengua francesa (LULF), que amplia els àmbits regulats i el caràcter constrictiu de la regulació. Així mateix, l'any 1992, aprofitant la reforma de la Constitució de la República Francesa de 1958 motivada per la signatura del Tractat de Maastricht, es va incloure en l'article 2.2 la declaració explícita que: «La llengua de la República és el francès. »

En el context descrit, ha esdevingut habitual la instrumentalització de determinats principis juridicopolítics per a rebutjar l'establiment de qualsevol estatus jurídic o de mesures de promoció del català i la resta de *llengües regionals*. Entre aquests, s'han emprat la concepció del principi constitucional d'igualtat; la consagració del francès com a llengua exclusiva de l'espai públic; la primacia de la llengua francesa sobre la llibertat d'expressió; o la utilització com a coartada dels drets lingüístics dels immigrants. Per exemple, el Consell Constitucional ha afirmat: «En d'altres termes, com a ciutadà, tothom és francòfon, de manera que les altres llengües es toleren en el marc de les relacions privades, però sense tenir 'accés a la República', a la ciutadania i al dret».

Val a dir que aquest procés de restricció explícita creixent dels drets lingüístics dels grups minoritzats aïlla cada cop més l'Estat francès del que és l'evolució dels països liberals pel que fa al reconeixement de la diversitat lingüística i cultural, i l'allunya dels nivells mínims de protecció fixats pel dret internacional: l'Estat francès ha exclòs de la seva ratificació les previsions lingüístiques incloses en alguns instruments internacionals²⁵ i s'ha negat a ratificar els tractats relatius a la protecció de les minories (CMPMN) i de les llengües minoritàries (CELRM) elaborats en el marc del Consell d'Europa. Així, en una perspectiva internacional, hom ha assenyalat més d'una vegada que si no pertangués a la Unió Europea, França tindria dificultats per a ésser-hi acceptada precisament per la seva radical negativa a reconèixer els drets de les minories culturals.

En aquest marc, els ciutadans catalanoparlants de la Catalunya Nord no tenen reconeguts els seus drets lingüístics per les normes que configuren el marc jurídic en aquesta matèria. No existeix una regulació formal dels usos lingüístics relatius al català i dels drets associats, entre d'altres el dret de coneixement, que tampoc no és garantit per l'Estat. Només es permet la utilització del català, com de qualsevol altra llengua que no sigui la francesa, en l'esfera privada i sense efectes jurídics. No obstant això, s'han creat alguns organismes vinculats a l'Estat o a la Regió

²⁵ Per exemple, en relació amb el Conveni de drets civils i polítics de 1966 i el Conveni dels drets del l'infant de 1989, ambdós aprovats en el marc de l'ONU.

Llenguadoc-Rosselló, que tenen atribuïdes, almenys sobre el paper, funcions de la promoció de la llengua i de la cultura catalana i occitana.

L'any 2004 es tancà a l'Estat francès amb un canvi de dimensions polítiques difícils de mesurar, que es concretava en diverses iniciatives del Consell Regional de Bretanya per impulsar un procés ampli de política lingüística en favor de les llengües minoritzades, amb iniciatives en diversos camps.²⁶ Caldrà esperar l'evolució durant el 2005 per a saber si aquests esdeveniments tenen repercussió sobre la societat nord-catalana.

2.1.4 Itàlia: l'Alguer

En el territori del municipi de l'Alguer, el reconeixement jurídic de la llengua catalana s'emmarca en l'article 6 de la Constitució italiana de 1947, que disposa: «La República tutela amb normes específiques les minories lingüístiques». En relació amb el català, la primera norma legal que ho desplegà fou la Llei de la Regió autònoma de Sardenya de 15 d'octubre de 1997, núm. 26, relativa a la promoció i la *valorizzazione* de la cultura i de la llengua de Sardenya, que atorga a la llengua catalana en el territori de l'Alguer una protecció basada en el mateix esquema establert per a la llengua sarda.²⁷ Segons l'article 2, això comporta bàsicament: l'assumpció de la llengua catalana com a bé fonamental que cal valorar –tot reconeixent-li igual dignitat que a la llengua italiana– com a part del patrimoni cultural del poble alguerès; l'assumpció pels ens públics de la regió de la tasca de protecció de la llengua en el marc de la seva acció política, i la recepció explícita del plurilingüisme lingüístic i dels principis derivats de la CELRM i del CMPMN (tanmateix, Itàlia encara no ha ratificat la CELRM i, per tant, només el CMPMN té efectes jurídics a nivell intern²⁸). La regió assumeix també algunes obligacions específiques de garantir als individus i grups els mitjans cognoscitius i materials per a assegurar als ciutadans i organitzacions els mitjans i les condicions reals per al desenvolupament de la llengua d'origen, i d'afavorir la participació dels ens locals i socials afectats (art. 3). En aquest aspecte, l'article 9 de l'Estatut del municipi de l'Alguer de l'any 1996 recull com a principi d'actuació municipal la tutela, promoció i difusió del coneixement de la llengua catalana, en la seva variant algueresa.

Posteriorment a l'aprovació de la Llei sarda –que protegeix bàsicament la llengua com a part del patrimoni cultural–, la Llei estatal de 15 de desembre de 1999, núm. 482, sobre normes en matèria de tutela de les minories lingüístiques històriques (LTML), fixava els principis generals de reconeixement i protecció aplicables també a

²⁶ El Consell votava el reconeixement del bretó i el gallo (dialecte romànic, pròxim al francès estàndard, parlat a Bretanya). A més, hom declarava, d'una banda, voler incentivar el bilingüisme a la Bretanya, amb presència pública de les llengües minoritzades, suport als mitjans de comunicació, i una forta empenta a l'aprenentatge del bretó a l'escola, i passar dels 9.000 alumnes escolaritzats en escoles Diwan i bilingües (públiques i confessionals) a 20.000 alumnes, en un termini de cinc anys. D'una altra, el Consell reclamava que França reconegués el seu multilingüisme constitutiu, amb les modificacions legals pertinents, i se sol·licitava expressament –mitjançant carta de Jean-Yves Le Drian, president del Consell regional de la Bretanya al president de la República– la signatura de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. En aquest context, hom plantejava fins i tot la reforma de l'article 2 de la Constitució (veg. La Setmana, 490, pàg. 1-4).

²⁷ Literalment, l'apartat quart de l'art. 2 de la Llei núm. 26 de 1997 estableix: «La medesima valenza attribuita alla cultura e dalla lingua sarda e riconosciuta con riferimento al territorio interessato, alla cultura e dalla lingua catalana di Alghero...»

²⁸ El dia 27 de juny de 2000 la República italiana firmava la CELRM, però manca encara la ratificació. Pel que fa al CMPN, la ratificació va tenir lloc el dia 3 de novembre de 1997 i l'entrada en vigor es produí l'1 de març de 1998.

la llengua catalana.²⁹ El règim jurídic estatal abasta, entre d'altres aspectes: l'ús de la llengua de la minoria –juntament amb la italiana– en l'escola primària i secundària de primer grau; l'ensenyament de la llengua a infants i adults; l'ús de la llengua en el si dels ajuntaments i d'altres òrgans col·legiats de l'administració municipal, amb la garantia de traducció a la llengua italiana; la publicació d'actes oficials en la llengua minoritària, sense efectes oficials; la inscripció de noms i cognoms en el registre civil; les subvencions a la premsa, ràdio i televisió; i la creació d'instituts per a la protecció de les tradicions lingüístiques i culturals.

La tutela de la llengua catalana derivada de la LTML es troba però fortament condicionada per la preeminència atorgada a l'italià –que és declarat expressament llengua oficial de la República per l'article primer del text legal–. En aquest sentit, s'estableix l'obligatorietat d'ús de l'italià en diversos àmbits i se li dona un tracte preferencial respecte de les demés llengües.³⁰ A més, el reconeixement de les diverses possibilitats d'utilitzar el català o altres llengües se subjecta a limitacions o prevencions constants que en redueixen molt l'abast, no únicament en termes de garanties dels drets lingüístics dels seus parlants, sinó també pel que fa a possibilitats reals que s'obren de refer el teixit lingüístic alguerès. L'orientació tutelar de les llengües de les minories per part de l'Estat s'aprofundeix pel Decret del president de la República de 2 de maig de 2001, núm. 345, que desenvolupa la llei. Aquesta norma legitima nombroses intervencions dels òrgans estatals i estableixen condicions noves que hauran de respectar-se, per exemple, en introduir el català en l'àmbit de l'ensenyament o de l'administració local.

2.2 La unitat de la llengua catalana

2.2.1 Secessionismes, particularismes i normalització

Durant els anys 2003 i 2004, el tema de la unitat de la llengua catalana ha continuat present, sota formes diverses, en el debat polític i jurídic, més que no pas filològic. Les intervencions dels diferents actors polítics, socials i acadèmics durant el període s'han caracteritzat per la continuïtat bàsica dels arguments i posicions que han conformat la discussió al voltant de la identificació i la variació interna de la llengua catalana durant els anys i dècades anteriors. En termes molt generals, aquesta situació comporta l'existència d'un ampli consens sobre la unitat lingüística en la major part del domini, que només continua essent qüestionada per sectors polítics i socials significatius en el si del País Valencià. Tanmateix, diversos fets ocorreguts durant el darrer bienni semblen haver incrementat la consciència social sobre les greus implicacions de mantenir obertes polèmiques entorn de la unitat, amb el consegüent sorgiment de propostes des de sectors polítics, acadèmics, culturals i cívics que pretenen facilitar una solució definitiva a la qüestió.

No hi ha dubte que les controvèrsies sobre la unitat de la llengua constitueixen un entrebanc molt important per al manteniment i la promoció del català. En la seva manifestació més extrema, aquestes controvèrsies desemboquen en la formulació

²⁹ L'aprovació de la Llei estatal va motivar una reforma de la Llei sarda l'any 2000, per la qual es remet a l'aplicació del règim estatal en tot allò que comporti una posició més favorable per al català.

³⁰ Després de la declaració de l'oficialitat de l'italià, l'apartat segon de l'article primer de la Llei núm. 482 de 1999 estableix: «La Repubblica, che valorizza il patrimonio linguistico e culturale della lingua italiana, promuove altresì la valorizzazione delle lingue e delle culture tutelate dalla presente legge» (subtrallat nostre).

de *secessionismes lingüístics*, segons els quals hom pretén erigir alguna de les varietats dialectals (bàsicament, els parlars valencians), en una llengua distinta del *català*, identificat essencialment amb el dialecte central. No cal dir que una operació d'aquesta mena, impulsada amb l'objectiu últim de debilitar la llengua, pot tenir efectes catastròfics en termes de viabilitat econòmica i política. Duta a la pràctica, la secessió fragmentaria la comunitat lingüística, amb la consegüent disminució del seu mercat potencial, ja que dels col·lectiu actual de 7 milions de parlants i quasi 13 milions d'habitants en els territoris catalanòfons es passaria a dues o més comunitats amb molts menys parlants cadascuna. Aquesta operació, a més, col·locaria les noves *llengües* sorgides de l'escissió molt sota en el *rànquing* de llengües europees, la qual cosa afebliria qualsevol reivindicació lingüística i reforçaria encara més el paper de les llengües estatals en el domini català.

En la pràctica, entre els usuaris reals de la llengua, els secessionistes radicals, íntimament convençuts que el valencià és una llengua distinta de la resta del català no són més que minories exigües, habitualment amb escàs nivell d'instrucció, i només alfabetitzades en castellà. Entre aquests, a més, el nombre dels compromesos activament amb el progrés de la llengua són encara més difícils de trobar, i encara és hora que aquests sectors plantegin algun projecte mínimament coherent per a la normalització social de l'ús del valencià.

Però el discurs secessionista capta nombrosos partidaris en sectors socials allunyats de la pràctica real del català, com ara autòctons que abandonaren la llengua amb els seus fills o ja no la reberen dels seus pares, així com immigració castellanòfona no integrada lingüísticament. Encara que aquests sectors sovint tenen un coneixement molt precari de l'idioma, se serveixen del discurs secessionista amb finalitats merament instrumentals per tal de reivindicar la seva *valenciania-sense-valencià* i per boicotejar qualsevol progrés de la llengua, ja sigui amb la denominació de català o de valencià. Efectivament, els discursos secessionistes han afavorit durant les darreres tres dècades una crispació social que desincentiva l'ús del català i per tant amaga el procés de substitució cap al castellà.

En la mesura que han tingut l'habilitat de connectar els seus missatges amb les fortes identitats locals i particularistes –i amb l'oposició entre dretes i esquerres–, els secessionistes han reeixit a desorientar amplis sectors amb consignes populistes i han esdevingut un factor condicionant de la vida política valenciana, especialment al Cap i Casal.³¹ Les controvèrsies entorn de la identitat de la llengua han consumit energies ingents en debats nominalistes, han bloquejat les iniciatives de recuperació de l'ús, han atiat la desconfiança interterritorial i han obstaculitzat la intercomunicació i la col·laboració entre territoris catalanòfons.

L'èxit innegable dels plantejaments secessionistes a l'hora de bloquejar la normalització no ha passat inadvertit a la resta del domini. Com veurem més avall, encara que en proporcions menors, la tàctica de problematitzar el nom de la llengua i exigir-ne una suposada adaptació particular en nom del respecte a la idiosincràsia local ha estat adoptada en altres territoris catalanòfons. I així, les tàctiques del blaverisme

³¹ De fet, d'acord amb enquestes elaborades per encàrrec del govern valencià i filtrades en el moment oportú, una majoria de ciutadans valencians opinarien que el valencià és una llengua diferent i diferenciada de la catalana (CIS, 2004).

han reaparegut ara i adés en diversos territoris, sovint embolcallades més en la defensa del particularisme que no pas en el secessionisme obert.

En abordar el debat sobre la unitat cal tenir presents tant els factors lingüístics, relatius a l'elaboració i difusió del codi lingüístic, com també els factors politicojurídics, sovint indestriables, que poden influir en la percepció d'aquesta unitat per part dels ciutadans. D'acord amb això, analitzarem tres aspectes d'aquest debat:

- En primer lloc, la qüestió del glotònim, quant a l'ús i les propostes de denominacions de la llengua catalana.
- Segonament, la fixació i estandardització del codi lingüístic i els organismes dotats de competències en aquest àmbit.
- En darrer lloc, les mesures polítiques i normatives secessionistes que qüestionen la unitat de la llengua, amb una especial atenció al secessionisme lingüístic vigent al País Valencià.

2.2.2 La qüestió del glotònim

Les llengües minoritzades solen rebre denominacions múltiples, sovint lligades amb els dubtes sobre la seva extensió: és el cas de la llengua berber o amaziga, amb un mínim de cinc denominacions; de l'occità o llengua d'oc; del reto-romànic; del sard; això per no esmentar el gran nombre de les llengües d'Àfrica, Àsia o Amèrica que entren en aquesta situació.

Ben al contrari, la diversitat de denominacions oficials per a una mateixa llengua és avui una situació més aviat estranya en el cas de les llengües ben establertes. Les llengües normalitzades gaudeixen d'una denominació oficial única i poc discutida, i quan coneixen certa diversitat denominativa, aquesta tendeix a entendre's com a denominació popular de varietats territorials:³² així, el «flamenc» és el neerlandès de Flandes, i l'«holandès» el neerlandès d'Holanda (Països Baixos); el «brasiler» és el portuguès del Brasil; l'«argentí», el castellà de l'Argentina. La fixació del glotònim acostuma a ser objecte d'un consens entre els sectors acadèmics i públics implicats. En aquest sentit, la constitucionalització de les llengües sembla tenir efectes clars en la selecció de les seves denominacions, de manera que quan dos estats opten per denominar la seva llengua de manera diferent, hom acaba considerant que les dues varietats són, *de facto* i *de iure*, idiomes distints: és el cas de l'urdú i l'hindi, del bahasa indonesia i el bahasa melayu, del txec i l'eslovac, del búlgar i el macedoni, de l'alemany i el luxemburguès, i de molts altres.

Les polèmiques relacionades amb el glotònim en el cas del català són, doncs, una qüestió mal resolta, derivada de la fragmentació política del territori catalanòfon en diferents estats i ens subestats i de la seva posició de llengua minoritzada. De fet, l'existència de diverses denominacions no és pas un fenomen recent. A la baixa edat mitjana, època en què neixen les denominacions de les llengües romàniques, aquestes eren designades per oposició a «la llengua» per excel·lència —el llatí— mitjançant genèrics (*vulgar* o *romanç* en el nostre cas) o bé amb el nom de la

³² L'excepció més coneguda és potser el del castellà o espanyol, amb dues denominacions, àmpliament esteses entre els parlants nadius, que no fan referència estricta a varietats territorials contraposades.

comunitat política a què es pertanyia. Per això era freqüent que una llengua comptés amb diverses denominacions, i aquesta diversitat estava condicionada molt sovint per l'estructura administrativa del territori on la llengua es parlava. Així, al costat del gentilici originari *català*, l'estructura confederal del regne de la Corona d'Aragó, units per la figura del monarca, va propiciar a partir del segle XV el sorgiment de les denominacions *valencià*. Malgrat això, tots aquests termes eren utilitzats indistintament en els diferents territoris, sense cap mena de voluntat secessionista, tot i que la puixança econòmica, social i cultural de València a partir del segle XV va comportar el progressiu afermament del terme *valencià* en el territori respectiu. Només a partir del segle XVI, amb la monarquia dels Àustries, el debilitament dels vincles entre els països de l'antiga Corona d'Aragó i la suplantació progressiva del català pel castellà per a determinats usos formals fa que sorgeixin les primers mostres d'inseguretat en la consciència lingüística unitària.³³ Quan al segle XIX els estudiosos de la romanística recullen la singularitat del català entre les llengües neollatines, la denominació *català* o *llengua catalana* s'estén per a designar la totalitat de l'idioma, especialment entre la comunitat científica i les capes cultes, tant als països catalans com a fora. En canvi, en el nivell popular es mantenen la pluralitat de denominacions forjades des de fa segles –algunes més arrelades que d'altres– per a designar l'idioma.

L'arrel del problema contemporani per al glotònim *català* se situa durant l'elaboració dels estatuts de les comunitats autònomes. Com s'ha referit (veg. 2.1.2.4), l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i l'article 3 de l'Estatut de les Illes Balears van reconèixer expressament la identitat lingüística de la llengua pròpia, que és anomenada *català*. En canvi, l'article 7.1 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana estableix que «Els dos *idiomes* oficials de la Comunitat Autònoma són el *valencià* i el castellà», sense explicitar l'adscripció del primer a la llengua catalana. Posteriorment, la redacció estatutària (que rectament interpretada només pretenia indicar una personalitat pròpia del valencià, com a varietat lingüística)³⁴, ha estat utilitzada per determinats sectors polítics i socials –sobretot valencians– per a presentar-lo com una llengua diferenciada del català. Pel que fa a la resta de territoris, l'article 7 de l'Estatut d'Aragó no esmenta explícitament la llengua catalana –com seria desitjable–, tot i que s'hi refereix implícitament. A Andorra la llengua rep també la denominació constitucional de «català» (article 2.1 de la Constitució d'Andorra). Igualment, la legislació italiana es refereix a «la llengua catalana» parlada a l'Alguer (veg. 2.1.4). I tampoc a la Catalunya Nord es qüestiona en el pla polític o legal la denominació «català», tot i que en ocasions s'arribi a negar-li el caràcter de llengua, que plantejaments jacobins reserven al francès.

No podem descriure aquí l'origen del conflicte lingüístic que conduí a la inserció del mot *valencià* a l'EACV i que es perllonga fins avui entorn del nom de la llengua al País Valencià.³⁵ Més enllà de tractar-se de la manera més comuna i estesa de

³³ En plena decadència, i com a mostra d'aquesta crisi d'identitat, apareix el terme *llemosí* per a designar el català medieval (més o menys confós amb l'occità).

³⁴ En l'àmbit jurídic, l'ús del terme «idioma» és aquí irrellevant, ja que només pot interpretar-se com sinònim de «llengua» als efectes de l'aplicació del que disposen l'art.3.2 CE i la resta d'apartats de l'art. 7 EACV.

³⁵ Aquest origen se situa en la transició democràtica valenciana, quan va tenir lloc el conflicte polític i nacional conegut com la «Batalla de València» (1977-82), on la qüestió del nom i de la identitat de la llengua ocupà un paper central (vegeu l'informe sobre la unitat de la llengua, de Alfons Esteve, Francesc Esteve i Mercè Teodoro, editat per l'Observatori amb el títol *El nom, la unitat i la normalitat. Informe sobre el reconeixement del català com a llengua oficial i pròpia del País Valencià*, www.observatoridelallengua.org).

designar la llengua pròpia per part dels ciutadans de les terres valencianes, la defensa del terme s'emmarca des de llavors en una discussió política on es confon amb qüestions com la defensa de la identitat valenciana (enfront d'un suposat «perill català» que podria amenaçar-la) o la voluntat d'impedir la consolidació d'un eix catalanovalencià dins l'Estat espanyol, o respon simplement a càlculs electorals o partidistes de curt abast. N'hi ha prou de dir que els sectors contraris a la normalització del català han trobat en les polèmiques nominalistes una veta de crispació social, i han alçat la bandera del reconeixement del terme *valencià* per ocultar com en dificulten l'ús i l'ensenyament. Són els sectors que esgrimeixen la formulació de l'Estatut per rebutjar la utilització de la denominació acadèmica i internacionalment acceptada de la llengua catalana, tot i l'existència d'un pronunciament clar del Tribunal Constitucional de l'any 1997 que admet l'equivalència de català i valencià per a denominar la llengua.

En aquest sentit, durant el període 2003-2004, les institucions polítiques espanyoles i valencianes han adoptat diverses mesures per sancionar o imposar l'ús del terme *valencià* en detriment de *català*. Val a dir que el signe polític de les institucions ha estat aquí un factor influent en l'evolució dels conflictes. Així, les institucions controlades pel Partit Popular han fet de la qüestió del glotònim un cavall de batalla, mentre que les controlades pel Partit Socialista han mostrat un comportament contradictori en aquesta qüestió.

Al País Valencià, el Govern autonòmic del Partit Popular ha posat el nom de la llengua entre els seus temes estrella, tant des de l'àmbit legal com del social. Així es desprèn de l'anàlisi sectorial subsegüent (*infra* capítol 5), on recollim diverses mesures que censuren del nom de *català* en els estatuts de les universitats, en el nom de les assignatures i en els materials curriculars dels ensenyaments no universitaris, i en l'acreditació dels coneixements lingüístics. Aquestes mesures s'estenen també als usos en l'àmbit social.³⁶ La imposició de la denominació *valencià* va clarament unida, en les mesures citades, a una voluntat de segregar-lo del català (vegeu *infra* 3.3).

Pel que fa al Govern estatal, l'any 2003 es destapà un altre conflicte en fer-se públic que la Biblioteca Nacional espanyola se servia de l'etiqueta *val(encià)* per a classificar una part dels materials redactats en català al País Valencià. Irresolt durant el govern del Partit Popular a Madrid, el problema semblava encarrilar-se en la via del respecte a la denominació internacional de la llengua després del nomenament de la nova direcció posterior a les eleccions espanyoles.³⁷

A la fi de l'any 2004, i en el marc de l'ofensiva per a aconseguir millorar l'estatus de la llengua a les institucions europees, es desfermava una nova polèmica en fer-se pública la carta on el ministre Miguel Ángel Moratinos demanava a la UE el reconeixement de l'«oficialitat» de «el català, el valencià, el gallec i el basc». El

³⁶ Com a exemple d'una pràctica continuada en la concessió d'ajuts, subvencions i permisos, l'Ordre de 23 de febrer de 2001 (DOGV núm. 3.966, de 26 de març) per la qual es convoquen ajudes econòmiques destinades a les associacions cíviques sense finalitat lucrativa per a la realització d'activitats de promoció de l'ús del valencià exigeix, en aquest respecte, que els possibles beneficiaris «hauran de respectar, en referència a la denominació de l'idioma i territori valencià, allò establert en la Constitució espanyola i l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana».

³⁷ BALEARS, 22/07/04, 41.

ministre adduí que la formulació emprada responia al que disposa l'EACV, sense prejutjar que es tractés o no de la llengua catalana. Dirigents del tripartit català es pronunciaren aleshores a favor de la denominació composta català/valencià. Finalment el Memoràndum del Govern espanyol acollí una fórmula ambigua: «*la lengua que se denomina catalán en la Comunidad Autónoma de Cataluña y en la de las Islas Baleares y que se denomina valenciano en la Comunidad Valenciana*». ³⁸ Val a dir que, en anteriors documents formals d'abast internacional, com ara en la fórmula de ratificació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries que va tenir lloc l'any 2001, s'havia optat per fer una remissió als estatuts d'autonomia, sense esmentar les llengües.

Enmig d'aquests moviments, durant el bienni 2003-2004 també s'han produït algunes iniciatives i propostes de solució a la denominació conflictiva de la llengua. Així, l'Institut d'Estudis Catalans aprovà la Declaració de 16 de setembre de 2004 «De la unitat i denominació de la llengua catalana». Per la seva banda, diversos partits polítics valencians s'inclinaren, en el marc del debat sobre la reforma de l'Estatut valencià, en el sentit d'incloure-hi la doble denominació. ³⁹ Simultàniament, el debat sobre la denominació de la llengua conegué nombroses preses de posició més o menys explícites, començant per les universitats, amb un comunicat de l'Institut Joan Lluís Vives (17 desembre 2004), així com per part de la societat civil, tant de diverses entitats d'activisme lingüístic (Acció Cultural del País Valencià, Obra Cultural Balear, Organització pel Multilingüisme, Veu Pròpia, etc.) com d'especialistes (com Saragossà *et al.* 2004). Especialment significatiu fou l'anunci, cap a la fi del 2004, que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua fixaria, a través d'un informe, els criteris d'ús de les denominacions simple –*valencià*– o doble –*valencià/català*– en funció dels contextos. La publicació de l'informe es va endarrerir fins l'any 2005 a causa de la intromissió política que es materialitzava en la irrupció a la reunió del Ple de l'organisme del Conseller de cultura valencià, Alejandro Font de Mora.

L'experiència del darrer bienni palesa que cal avançar cap a una solució estable i definitiva que superi l'*impasse* onomàstic que afecta la llengua catalana. En el moment actual, aquest problema afecta principalment la denominació *valencià*. Amb tot, i atès el caràcter disgregat de la comunitat lingüística catalana, són evidents els riscos que col·lectius d'altres territoris imitin l'estratègia blavera i se serveixin de les polèmiques onomàstiques per a torpedinar la normalització.

Cal no oblidar que les temptacions secessionistes a les Illes Balears –el *gonellisme*– mai no han estat desactivades del tot. De fet, els discursos secessionistes més virulents foren reactivats durant la campanya electoral del 2003 per grupuscles anticatalanistes illencs, i les argumentacions secessionistes en relació amb els parlars baleàrics són habituals entre els col·lectius autodenominats *bilingüïstes*. La reactivació del secessionisme ha estat usada pel Partit Popular per a intentar oferir una imatge més «centrada», i li ha permès plantejar un suposat conflicte entre les

³⁸ Memorandum del Gobierno español. Solicitud de reconocimiento en la Unión Europea de todas las lenguas oficiales en España, amb data de 13 de desembre de 2004.

³⁹ A la Diada del País Valencià de 9 d'octubre de 2004, el Manifest signat per les 18 organitzacions de la Comissió (integrada per sindicats, col·lectius culturals i les formacions polítiques d'esquerra i nacionalistes, a excepció del PSPV-PSOE), posa èmfasi en el reconeixement legal de la unitat de la llengua a través d'una reforma de l'Estatut d'Autonomia que faci oficial la doble denominació de *valencià i català*.

varietats illenques i l'estàndard comú. Dins del conjunt de l'ordenament balear és constant la denominació *llengua catalana* i també són bastant nombroses les referències que reconeixen la unitat lingüística. Però d'ençà del seu retorn al poder, el PP s'ha esforçat a induir la imatge de conflicte entre llengua comuna i variació dialectal, mitjançant una obsessiva referència pública a la necessitat de potenciar les «modalitats». Així, la nova normativa educativa, que ressalta, innecessàriament perquè sempre hi han estat, la importància de la presència a l'escola de les «modalitats de mallorquí, menorquí, eivissenc i formenterenc»,⁴⁰ i la creació d'una ràdio i una televisió illenques en què s'exclou sistemàticament el català de la resta del domini però s'inclou constantment el castellà, són mostres de com els particularismes poden emprar-se per impedir la normalització lingüística (veg. *infra* apartat 5.2.3.2 i apartat 6.1.5.2).

Pel que fa a la Franja, la reivindicació d'oficialitat de la llengua ha generat l'organització de grupuscles que s'hi oposen. Aquests grupuscles, amb suport no negligible al conjunt de l'Aragó, s'oposen aferrissadament al reconeixement institucional i legal del català apel·lant a l'*aragonesitat* dels territoris ponentins i defensant l'existència d'uns fantasmagòrics *aragonès oriental*, *orienaragonés* o «*baisch aragonés*».⁴¹ Òbviament, aquests sectors s'enfronten a l'ús i l'ensenyament del català normatiu a les institucions administratives i culturals de la Franja.

Les motivacions essencialment anticatalanistes d'aquests sectors es posen de manifest en el fet, no exempt d'ironia, que els sectors més virulents del secessionisme valencià, balearic i franjolí s'han coordinat entre ells i amb la principatina Convivència Cívica Catalana. D'aquesta coordinadora en va néixer la Plataforma Constitucional y Autonomista, presentada a València el 20 de febrer del 2004.⁴²

Finalment, tot i que els intents de patuesització de la llengua catalana a França són més deliberats –fruit de la tradició jacobina de monolingüisme oficial–, sovint aquests no qüestionen directament la denominació de *català* ni la unitat lingüística. L'estratègia dels sectors polítics i socials de l'Hexàgon més contraris al reconeixement de les dites llengües *regionals* consisteix a negar-los la categoria de «llengua», que es reservaria al francès. L'episodi més destacat durant l'any 2004 foren les declaracions fetes en la reunió del dia 29 de d'abril del Consell de la Regió Llenguadoc-Rosselló pel seu President, el Sr. Georges Frêche (Partit Socialista), qui assimilava el català a un patuès.⁴³ Entre les reaccions i actes de protesta, cal destacar la duta a terme pel partit Bloc Català, el dia 12 de juny de 2004, que aconseguia una rectificació expressa i el compromís del President de generalitzar l'ensenyament del català als instituts.⁴⁴

⁴⁰ Decret balear 56/2004, de 18 de juny (art. 3), comentat *infra* en l'apartat relatiu a educació.

⁴¹ Encara existeixen escriptors aragonesos que opinen que el català occidental i meridional –lleidatà, valencià i el parlat a l'Aragó– és l'aragonès dels temps mitjos.

⁴² <http://www.facao.com/modules.php?name=News&file=article&sid=31>

⁴³ La frase literal «El català és un patuès que no interessa ningú» era la resposta del President regional a la pregunta d'un representant del partit *Union pour la Majorité Présidentielle (UPM)* sobre què pensava fer per ajudar la llengua catalana.

⁴⁴ El diàleg complet entre el representant del Bloc Català i Georges Frêche es pot trobar a: Racocatala.com/articles/4559.

2.2.3 La consolidació de l'estàndard i l'autoritat lingüística

El procés de consolidació del català es veu seriosament entrebancat per la fragmentació política i comunicativa dels territoris catalanòfons. Aquesta fragmentació determina la inexistència d'instàncies de poder, elits socials o mitjans de comunicació compartits capaços de vehicular uns models lingüístics unificats. Ben al contrari, les fronteres estatals i la lògica autonòmica afavoreixen l'aparició d'institucions, elits i mitjans de comunicació *autonòmics* zelosos de legitimar la seva existència i utilitat, entre altres, gràcies a una identitat única i màximament diferenciada de la dels veïns. Els efectes d'aquesta fragmentació territorial i del marc comunicatiu s'han notat en l'evolució de la llengua catalana en els diferents territoris. D'una banda, i en termes generals, els dialectes del Principat es veuen més influïts per la varietat estàndard i normativa, mentre que a la resta del territori l'impacte del català culte és molt més tènue. D'altra banda, els límits administratius determinen tendències evolutives autònomes: així, el dialecte nord-occidental, parlat a l'oest i el sud de Catalunya, a la Franja i a Andorra, convergeix en alguns aspectes cap al central, com també al País Valencià els dialectes septentrionals s'atansen a les varietats centrals.

Aquesta evolució de la llengua no posa en qüestió, en principi, la unitat lingüística, però dificulta l'aparició d'un estàndard comú a tota l'àrea lingüística. Comparativament amb d'altres idiomes, el català presenta en l'actualitat una variació interna bastant reduïda. Precisament perquè la diversitat és limitada, i perquè la codificació del català normatiu i estàndard s'ha dut a terme amb un esperit integrador i força igualitarista, el català estàndard és una llengua considerablement polimòrfica, és a dir, que permet diverses opcions allà on hi ha diverses solucions genuïnes, sobretot en morfologia verbal (per exemple, hom accepta l'alternança entre *cantessin*, *cantessen*, *cantassin*, *cantassen* i *cantaren*).⁴⁵ Ara bé, la disgregació territorial i les evolucions divergents condueixen a l'afermament d'uns estàndards o *paraestàndards regionals*. Certament, el respecte per la diversitat dialectal i la possibilitat que brinda d'acostar la llengua als seus parlants són uns atots democràtics del català en comparació amb comunitats en què les varietats dialectals i sociolectals estan molt més jerarquitzades. Però en un context de globalització política i econòmica, la multiplicitat d'estàndards sembla tot un luxe. Sobta, si més no, que una comunitat que no arriba als 10 milions de parlants es plantegi el desenvolupament de la llengua estàndard –és a dir *comuna, general, unificada*– no pas com una varietat més compartida i, inevitablement, més mesclada – *un sol estàndard amb accents*– sinó com diversos subsistemes cada cop més allunyats i mútuament excloents entre ells. I sobta especialment perquè el desenvolupament d'aquests models regionals serveix de subterfugi per a evitar la lliure circulació de productes culturals arreu del que hauria de ser el seu mercat natural, és a dir, la totalitat de l'àrea lingüística⁴⁶ i, ben sovint, només serveix per a justificar l'ús del castellà.⁴⁷

⁴⁵ Tot i que també és cert és que la gran massa de parlants de català (més del 50%) correspon al dialecte central i el principal centre de producció cultural i mediàtic en català s'ubica en aquesta àrea, per la qual cosa es genera un predomini d'aquesta varietat.

⁴⁶ En les circumstàncies actuals, és absurd disposar d'una doble versió (central, valenciana i, si no s'evita, aviat també balear!) d'unes mateixes sèries televisives.

⁴⁷ Canal 9 prefereix passar pel·lícules en castellà que en català; les autoritats balears han anunciat la mateixa política per a la nova TV de les Illes.

Arribats en aquest punt, cal establir una reflexió imprescindible: tota llengua viva es realitza sempre de manera diversa i és habitual que aquesta diversitat es reflecteixi en la majoria dels àmbits d'ús, sobretot orals. En aquest aspecte, és important de tenir en compte que la comunitat lingüística catalana és molt més igualitària que no pas la hispanòfona o la francòfona, en la mesura que tendeix a no estigmatitzar les varietats natives. Resulta fins i tot convenient, de cara a guanyar la complicitat dels usuaris, que els parlants se sentin reflectits i legítims per la llengua dels àmbits formals i dels mitjans de comunicació. Té tot el sentit de món que els infants s'iniciïn en la lectura i escriptura servint-se de materials propers al seu parlar. I si el corrector ortogràfic de l'ordinador pot incloure més d'una versió en català, igual com s'esdevé en moltes altres llengües, benvingudes siguin les facilitats per a l'usuari. En aquest sentit, els particularismes no hauria de constituir *necessàriament* un atemptat a la supervivència de la llengua. Ara bé, l'experiència valenciana –i darrerament, la balear– mostren que sota el mantell del particularisme pot amagar-s'hi l'objectiu de problematitzar la supervivència de l'idioma. Així, per a ser considerades positives de cara a la normalització, les polítiques de reconeixement de la variació interna de la llengua haurien de basar-se en un delicadíssim equilibri entre costos i beneficis: què es guanya –en adhesió, en consumidors, en usuaris– duplicant un mateix producte en dues o més versions lingüístiques? Hi ha cap manera d'evitar la duplicació i generar un producte comú –és a dir, més rendible i menys costós? Per a posar un cas molt simple, és sempre preferible de rebre un producte en català, encara que sigui en una altra varietat, que no pas quedar-se sense o haver d'optar per una versió en una altra llengua en nom d'una pretesa puresa dialectal. En la mesura que la regionalització de la llengua sigui un subterfugi per a impedir-ne la normalització, cal cercar fórmules intel·ligents per a neutralitzar-ne els efectes negatius. Això implica intel·ligència i finor per a saber on i quan cal esperar l'ús d'una varietat més estandarditzada. Però igualment s'ha d'exigir un esforç a les autoritats,⁴⁸ als responsables de polítiques comunicatives,⁴⁹ i als professionals de la llengua⁵⁰ per tal d'avançar en el camí de la cohesió lingüística en els àmbits en què aquesta sigui productiva.

En aquest sentit, un aspecte particularment important és la determinació dels organismes competents per a fixar la norma lingüística i les relacions que s'estableixin entre aquests. Els organismes encarregats de la codificació i l'estandardització de la llengua tenen un paper crucial a l'hora d'evitar que les adaptacions locals i regionals esdevinguin una veritable *elaboració divergent* encoberta destinada a preparar el camí cap a la secessió *de facto*. Perquè una elaboració excessivament divergent que acabi eliminant els punts de confluència de tot l'idioma constitueix l'avantsala de la secessió.

Cap dels estatuts d'autonomia dels territoris de parla catalana fa referència a l'organisme competent pel que fa a la llengua pròpia –a diferència, per exemple, dels estatuts basc i navarrès, que fan referència a l'Acadèmia de la llengua basca. Tanmateix, ja l'any 1976 una norma de l'Estat espanyol⁵¹ atribuïa a l'Institut d'Estudis

⁴⁸ És imprescindible que hi hagi una doble versió del Butlletí Oficial de l'Estat (central / valencià)?

⁴⁹ No és lògic que la versió catalana de les pel·lícules i els dibuixos animats catalans sigui lingüísticament molt més homogènies que no pas les versions originals. Per què, si en l'original sovint es barregen accents d'anglès –californià, texà, afroamericà, australià, etc.– els doblatges catalans eviten aquesta heterogeneïtat?

⁵⁰ Tan difícil és trobar solucions genuïnes compartides com perquè calgui traduir dues vegades els best-sellers per a adolescents?

⁵¹ Reial Decret 3118/1976, de 26 de novembre.

Catalans el rang i la qualitat d'autoritat lingüística sobre tots els territoris de parla catalana. Posteriorment, l'establiment dels diferents poders autonòmics dins l'Estat espanyol –dotats de competències sobre la llengua pròpia– i la reorganització constitucional d'Andorra han originat l'aparició d'altres organismes o institucions dedicats a la normativa, l'actualització i l'estudi de la llengua catalana en els diferents territoris. Les circumstàncies particulars que emmarquen el sorgiment d'aquests organismes, i el fet que sovint no se n'expliciti l'articulació amb l'autoritat lingüística prèviament reconeguda per les lleis, ha derivat en una certa descoordinació i conflictivitat al voltant d'aquesta qüestió.

Així, la legislació d'Andorra aprovada l'any 1999 inclou la referència a un òrgan dependent del Govern al qual s'atribueix «criteri d'autoritat» en les qüestions relatives a la normativa, l'actualització i l'ús correcte de la llengua.⁵² Aquesta previsió no qüestiona l'autoritat de l'Institut d'Estudis Catalans, ja que es disposa una col·laboració respecte de les funcions d'aquest darrer, amb l'objectiu que el català normatiu reculli elements de la varietat andorrana, respecte de la qual s'afirma que ha de ser objecte d'estudi i protecció.⁵³

De forma simular, a les Balears s'estableix que la Universitat de les Illes serà la institució oficial consultiva en allò referent a la llengua catalana, alhora que es preveu la possibilitat de crear per llei estatal una institució en col·laboració amb les altres comunitats autònomes.⁵⁴ Tot i que la legislació balear i la pràctica de les institucions es fonamenta en la unitat de l'idioma català, continua essent motiu de controvèrsia la interpretació del reconeixement estatutari de les modalitats insulars del català.⁵⁵ El canvi polític ocorregut l'any 2003, amb el retorn al Govern del Partit Popular, ha significat un revifament del discurs «particularista» (vegeu les referències en el capítol 5, en els apartats corresponents a educació i mitjans de comunicació). Amb tot, en termes generals, l'acceptació de l'estàndard, amb presència de les formes balears acceptades per la normativa, es reflecteix tant en l'ús escrit com en l'escola o en la majoria dels usos orals formals.

La situació normativa és diversa al País Valencià, en diferents sentits. La creació per les instàncies autonòmiques de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, com a òrgan competent per a fixar la normativa del valencià, no va tenir en compte les funcions atribuïdes prèviament a l'IEC sobre tot el domini lingüístic. La Llei 7/1998, de 16 de setembre, de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (LCAVL), tot i reconèixer indirectament en el Preàmbul que els parlars balears, valencians i catalans formen part d'un mateix «sistema lingüístic», confereix a aquest organisme la competència de determinar i elaborar la normativa lingüística de l'«idioma

⁵² Articles 33 i 34 de la LOULO.

⁵³ L'article 34.2 de la LOULO, que preveu l'establiment de mecanismes perquè que l'òrgan encarregat de la política lingüística faci propostes les institucions de la llengua catalana encarregades d'establir i actualitzar la normativa, a fi que la varietat andorrana, i en general nord-occidental, tingui més presència en l'estàndard oral i en els diccionaris.

⁵⁴ Disposició addicional 2ª EAIB (que conté la previsió de participar en «una institució adreçada a salvaguardar la unitat lingüística, institució que serà formada, d'acord amb la Llei de l'Estat, en col·laboració amb altres Comunitats Autònomes que reconeixin la cooficialitat de la llengua catalana i decideixin formar-ne part) i article 39 LNLIB.

⁵⁵ La interpretació d'aquesta previsió estatutària no ha estat unívoca: tot i que l'article 14 es refereix directament a l'ensenyament –àmbit on es projecten les possibles conseqüències jurídiques–, han continuat les interpretacions –minoritàries– que hi pretenen fonamentar accions polítiques i normatives de caire secessionista.

valencià»,⁵⁶ amb l'atribució de caràcter imperatiu a les seves decisions per a tots els usos públics dins la Comunitat Valenciana.⁵⁷ Aquesta concepció es referma pel Reglament de funcionament de l'AVL, aprovat l'any 2002.⁵⁸

La conflictivitat va marcar la posada en marxa de l'AVL i ha acompanyat l'encara curta trajectòria d'aquest organisme, constantment mediatitzada pels intents del Govern valencià per tal d'instrumentalitzar-lo per sancionar acadèmicament el secessionisme lingüístic, al qual sempre s'han oposat les universitats valencianes. D'entrada, van caldre tres anys –enfront del tres mesos previstos a l'AVL– perquè els dos grans partits polítics valencians n'acordessin la composició concreta, la qual fou immediatament desqualificada des de sectors acadèmics, culturals i sindicals pel seu perfil excessivament partidista.

A partir de l'any 2002, l'AVL va començar a desplegar les seves actuacions en matèria de normativa lingüística, entre les quals destaquen: la Resolució 10/2002, de 4 d'abril de 2002, per la qual s'acordava aprovar el referent normatiu oficial del «valencià», mitjançant l'elaboració d'una *Gramàtica valenciana* i un *Diccionari valencià* (i que va ser formalment assumida pel Govern valencià)⁵⁹, i la Resolució 12/2002, que ratifica la vigència provisional –com a referent normatiu del valencià– del conjunt de criteris ortogràfics, gramaticals i lèxics usats en els textos i documents oficials de la conselleria de la Generalitat Valenciana responsable de l'aplicació del desplegament de la LUEV des de 1983 fins a la data present. També és significatiu l'acord del Ple de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, de 26 de març del 2004, pel qual s'aprova el document «Propostes per a un llibre d'estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l'elaboració de materials curriculars en valencià». Les activitats de l'Acadèmia han generat –com a mínim– una profunda inquietud en els sectors sensibilitzats per la llengua. En les dues resolucions esmentades, l'AVL es marca com a objectiu «prioritzar i recuperar solucions lingüístiques genuïnes», un objectiu que molt sovint ha acabat desembocant en la revalorització de formes diferents de les prioritzades fins ara en el català normatiu i estàndard emprat i ensenyat al País Valencià. Tot i que fins ara l'Acadèmia s'ha situat en el marc de la normativa comuna del català, i encara que en els seus acords l'Acadèmia faci referència a conceptes com gradualitat o opcionalitat, són molts els qui temen que les prioritacions establertes representin un pas endavant en la codificació d'un valencià estàndard progressivament allunyat de la resta de la llengua. En aquest sentit, hom ha retret a l'Acadèmia que les seves valoracions són la porta per a l'arraconament al si de l'administració de les corresponents formes «catalanes». Que aquest risc existeix quedaria palès, en opinió de molts, per la desaparició, en l'administració valenciana, de tots els *serveis per servicis*, dels demostratius reforçats *aquest –a* enfront dels simples *este –a*, de qualsevol *petit –a*

⁵⁶ Article 3 i 7 LCAVL.

⁵⁷ L'article 5 LCAVL especifica la vinculació de les institucions de la Generalitat Valenciana, els poders públics, les administracions públiques, el sistema educatiu i els mitjans de comunicació, com també les entitats, els organismes i les empreses de titularitat o finançament públics.

⁵⁸ Article 2.a), c) i f) del Decret 158/2002, de 17 de setembre, que li confereix les funcions de: determinar la normativa oficial del valencià en tots els seus aspectes; emetre i difondre informes o dictàmens i realitzar els estudis sobre la normativa i l'onomàstica oficial valenciana, i informar sobre l'adequació a la normativa lingüística de la AVL dels textos produïts per les institucions públiques o que requereixquen l'aprovació oficial, així com de la producció audiovisual de la Comunitat Valenciana.

⁵⁹ La Resolució fou assumida formalment per l'Acord del Govern valencià de 23 d'abril de 2002.

en favor de *xicotet* –a, etc. Si aquest fos el cas, l'Acadèmia estaria contribuint a incrementar la divergència entre les formes estàndard de la llengua.⁶⁰

Finalment, d'altres propostes descentralitzadores s'apunten en el debat sobre la futura llei de llengües d'Aragó, on s'ha fet referència a la creació d'un Consell Superior de Llengües d'Aragó, amb facultats per elaborar les regles de normativització de les llengües pròpies i de les modalitats lingüístiques vernacles. En relació amb el català, caldria propugnar que en la configuració definitiva d'aquest òrgan s'incloués una clàusula de col·laboració entre el Consell aragonès i aquella entitat que en matèria lingüística tingui encomanades funcions similars en les comunitats on el català, amb aquest nom o amb el de *valencià*, és oficial.

2.2.4 La *desconnexió* progressiva del valencià

Tal com hem vist, el Govern valencià ha dut a terme una política radicalment secessionista en el camp onomàstic, i ha afavorit una codificació del corpus (encara?) normativa, però màximament divergent. Al costat d'aquestes iniciatives, les autoritats valencianes han dut a terme tot un programa de *desconnexió* progressiva del valencià respecte de la resta del domini lingüístic consistent a tallar de mica en mica tots i cadascun els vincles que dels parlants meridionals amb la resta de la comunitat, i de *visualització* d'aquesta desconnexió.

Aquesta política de desconnexió s'inicia amb la decisió adoptada l'any 1995 de deshomologar els certificats de llengua de la Junta Qualificadora de Coneixements de Català (JQCV) de la Generalitat Valenciana amb els emesos pels organismes similars de Catalunya i les Illes Balears.⁶¹ És a dir, al mateix temps que no s'actualitzava la legislació protectora del valencià (que es retrotrau a l'any 1983), ni s'actuava per pal·liar-ne les mancances d'ús en l'educació, les administracions, els mitjans de comunicació o l'àmbit socioeconòmic, les autoritats polítiques perseguien la individualització del *valencià* com a llengua diferent de la catalana. A la fi de l'any 2004 es pot constatar que els passos que s'han fet en aquest sentit –de vegades amb la connivència del Govern central– han permès anar soscant els arguments legals favorables a la unitat lingüística.

La manca de reconeixement dels títols, l'elaboració divergent del codi lingüístic i els pronunciaments explícits dels òrgans polítics valencians en contra de la unitat,⁶²

⁶⁰ Els neguits en relació amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua es veieren atemperats després que aquesta fes públic, el 9 de febrer del 2005, un dictamen en què s'afirmava que «La llengua pròpia i històrica dels valencians, des del punt de vista de la filologia, és també la que compartixen les comunitats autònomes de Catalunya i de les Illes Balears i el Principat d'Andorra. Així mateix és la llengua històrica i pròpia d'altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó (la franja oriental aragonesa, la ciutat sarda de l'Alguer i el departament francès dels Pirineus orientals). Els diferents parlars de tots estos territoris constitueixen una llengua, és a dir, un mateix sistema lingüístic. (...)». Tanmateix, les reaccions a aquesta presa de posició i la seva significació última constitueixen matèria d'un futur informe sobre l'any 2005.

⁶¹ Ordre de 22 de desembre de 1995, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, que derogava l'anterior Ordre de 16 d'agost de 1994, així com la revalidació administrativa entre el nivell superior de la JQCV i el títol de llicenciat en Filologia Catalana i equivalents (això darrer crea un desajust legal, no solucionat fins avui, ja que la Generalitat Valenciana deixa de reconèixer l'únic títol acadèmic en el nivell universitari per acreditar el coneixement de la llengua catalana. Entre 1997-1998 les Corts Valencianes, amb els vots del PP i UV, formalitzaven una petició al Ministeri d'Educació i Cultura perquè deshomologués expressament els títols universitaris, sol·licitud que no va ser atesa.

⁶² Les Corts Valencianes aprovaven el 29 d'abril 1997 una resolució, recolzada pel PP i UV, en la qual s'afirma que «L'idioma valencià és l'idioma de tots els valencians, diferent i diferenciat de les altres llengües de l'Estat espanyol sense cap ambigüitat, matís o assimilació amb altres llengües emparades en criteris acadèmics, científics o qualsevol altres aliens a la legalitat vigent».

s'han completat al llarg del bienni 2003-2004 per tota una sèrie de mesures sectorials relatives a l'ús exclusiu del glotònim o de referents exclusivament «valencians» que s'examinen en el marc de les regulacions i els usos sectorials de la llengua (*infra* capítol 5). En aquest camp, la reclamació al Govern espanyol perquè visualitzi les diferències entre català i valencià són un terreny especialment productiu, sobretot durant el mandat del Partit Popular a Madrid. Algunes decisions del Govern de l'Estat espanyol comporten fer versions separades de documents oficials en «català» i «valencià». Així, hom elabora versions diferents del *Boletín Oficial del Estado* (des de l'any 2002), del permís de conduir (2004) i d'altres publicacions no oficials, i hom fa un reconeixement diferent del mèrit lingüístic als jutges pel Consell General del Poder Judicial.

Entre les novetats del bienni 2003-2004 en relació amb anys anteriors destaca l'intent de traslladar la divisió lingüística al pla internacional: si fins ara la Unió Europea i d'altres organitzacions internacionals s'han referit sempre al català en les resolucions relatives a aquesta llengua sense qüestionar-ne la unitat, la Generalitat Valenciana intentarà visualitzar les diferències entre català i valencià mitjançant una traducció pròpia del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*. En aquest cas, però, la jugada quedarà avortada, en adoptar el Govern de Catalunya la traducció meridional com a pròpia i única en català del Tractat.

El bienni 2003-2004 també ha vist com es resolien dues polèmiques importants en un sentit contrari als propòsits secessionistes. La primera afectava les escoles d'idiomes, i tenia el seu origen en l'anunci del Ministeri d'Educació i Cultura, el mes de desembre del 2003, de l'aprovació imminent d'un decret llei pel qual el valencià s'inclouria com a llengua d'ensenyament a les escoles oficials d'idiomes de tot l'Estat, juntament amb el català, el gallec o l'èuscar. La proposta, defensada entusiastament per les autoritats valencianes –que des de 1992 permeten que s'ensenyi «valencià» en les dites escoles, sense la necessària cobertura normativa⁶³ –va ser objecte de rebuig unànim per part de tota la comunitat científica,⁶⁴ els ensenyants implicats, les associacions culturals i els sindicats. Després de les eleccions generals del 2004, amb el nou govern del Partit Socialista el projecte semblà quedar en via morta.

La segona polèmica que s'ha resolt afecta el reconeixement legal del títol de Filologia Catalana, que les autoritats autonòmiques havien pretès eliminar com a mitjà d'acreditació del coneixement lingüístic en el marc de la funció pública valenciana. El Tribunal Superior de Justícia, en les sentències núm. 330/2004, 393/2004, 518/2004 i 677/2004, admeté la plena validesa d'aquesta titulació universitària per a demostrar el coneixement de valencià en els concursos d'oposició a diversos cossos docents.

⁶³ Actualment ho regula el Reial Decret 47/1992, de 24 de gener, del Ministeri d'Educació i Ciència sobre l'ensenyament de les llengües espanyoles en les escoles d'idiomes.

⁶⁴ El dia 5 de desembre de 2003, l'Institut Joan Lluís Vives va emetre un comunicat, que va rebre més de 30.000 adhesions, on «referma el criteri universalment acceptat en la comunitat científica que, tant si rep el nom de català com el de valencià, es tracta d'una mateixa llengua i el seu ensenyament ha de presentar uns continguts que abracen totes les variants territorials d'aquesta».

2.3 Col·laboració entre territoris i la projecció exterior de la llengua catalana

2.3.1 Els organismes responsables de les polítiques lingüístiques

La divisió de l'àmbit lingüístic català entre diferents entitats politicoadministratives determina, com a conseqüència, la presència d'una pluralitat d'organismes que assumeixen funcions relacionades amb les polítiques lingüístiques públiques, enteses aquestes com el conjunt de mesures de planificació i promoció del coneixement, l'ús i la difusió de la llengua. Val a dir que aquí deixem de banda les institucions investides de capacitat normativa en relació amb el codi de la llengua, per tal com ja han estat tractades anteriorment (veg. 2.2.3).

La naturalesa, el rang politicoadministratiu, les funcions i les dotacions pressupostàries que reben aquests òrgans varien de forma considerable en les diferents parts del domini lingüístic. Aquestes divergències estan parcialment condicionades pel marc polític i jurídic estatal (Andorra), autonòmic (Aragó, Catalunya, Illes Balears, País Valencià i Catalunya Nord) o estrictament local (l'Alguer) en el qual es desplega la política lingüística. Alhora, l'entramat orgànic de la política lingüística constitueix un indicador de primer ordre del grau de compromís dels poders públics envers la llengua, que varia substancialment entre els diferents territoris o també en el seu interior, normalment com a resultat de canvis polítics. En relació amb aquestes diferències, cal destacar la inexistència d'òrgans o estructures estables compartides entre dos o més territoris per a dur a terme conjuntament i de forma coordinada polítiques lingüístiques relatives al català,⁶⁵ demostrativa de la fragmentació alarmant del domini lingüístic i de les limitacions actuals de la cooperació interterritorial (veg. *Infra* 2.3.2 i 2.3.3).

La Taula 7 següent recull els organismes que tenen assignades competències genèriques en matèria de política lingüística dins cadascun dels diferents territoris. No hi incloem ni les autoritats lingüístiques (veg. 2.2.3) ni altres possibles òrgans amb competències d'abast sectorial o territorial més limitat (per exemple, els serveis lingüístics de les universitats o dels ens locals en un marc autonòmic o estatal), tot i que també tenen un paper important en la formulació i aplicació de la política lingüística.

⁶⁵ La creació d'una institució integrada per totes les comunitats que reconeguin la cooficialitat de la llengua catalana ja es preveia en l'EAI B (Disposició addicional 2a). El 15 de desembre de 1988, la Comissió de Política Cultural del Parlament de Catalunya aprovà la Resolució 32/iii per tal d'adoptar un conveni en matèria lingüística que «en una primera fase, hauria d'abastar els territoris de Catalunya, de la Comunitat Valenciana i de la Comunitat autònoma de les Illes Balears (...) el qual ha d'establir les bases i ha de crear els òrgans adequats per elaborar una planificació lingüística conjunta i coordinada que pugui conduir amb criteris científics, moderns i eficaços a la normalització de la llengua catalana en tots els àmbits d'ús i en tot el domini lingüístic i, al mateix temps, que pugui dotar aquestes institucions dels elements que garanteixin un espai cultural i de comunicació catalans i una adequada projecció exterior de la llengua comuna». Precisament, per a la projecció exterior es creava l'any 2002, mitjançant un conveni entre Catalunya i les Illes Balears, l'Institut Ramon Llull, que es trencava el maig de 2004.

Taula 7. Organismes públics amb responsabilitats en política lingüística en algun territori del domini català domini

	ORGANISME	FUNCIONS	BASE LEGAL
L'Alguer	Servei de Cultura (Ajuntament)	-Foment (subvencions)	Art. 9.4 de l'Estatut municipal ⁶⁶
Andorra	Servei de Política Lingüística (Ministeri d'Educació, Cultura, Joventut i Esports)	-Planificació -Coordinació -Seguiment -Ensenyament adults - Assessorament lingüístic - Dinamització	Art. 33 LOULO
Catalunya	Secretaria de Política Lingüística (Departament de Presidència)	- Planificació - Proposta - Foment - Coordinació	Decret 195/2004, de 24 de febrer
	Consell Social de la Llengua	- Avaluació - Assessorament	Decret 148/2000, d'11 d'abril
	Servei d'Ensenyament del Català (Conselleria d'Educació)	- Formació alumnat i ensenyants	
	Consorci per a la Normalització Lingüística	- Ensenyament adults - Assessorament lingüístic - Dinamització	Llei 1/1998, de 7 de gener (art. 19 i 38) ⁶⁷
	Institut Ramon Llull	- Foment (promoció exterior)	Resolució PRE 1128/2002, de 30 d'abril
Catalunya Nord	Consell acadèmic de les llengües regionals	- Consultives	Decret 733/2001, de 31 de juliol
La Franja	Servei de patrimoni etnològic, lingüístic i musical (Departament d'Educació, Cultura i Esport)	- Promoció - Gestió - Assessorament lingüístic	Decret 142/1999, de 2 de novembre
Illes Balears	Direcció General de Política Lingüística (Conselleria de cultura)	- Planificació i dinamització - Assessorament lingüístic	Ordre de Presidència de 27 de juliol de 1999 ⁶⁸
	Servei d'Ensenyament de Català	Ensenyament del català al sistema escolar	1998
	Consorci per al Foment de l'Ús de la Llengua Catalana	- Organització de formació no escolar	Decret 126/1997 de 3 d'octubre ⁶⁹

⁶⁶ Desenvolupat pel Reglament per a la concessió de subvencions i per a l'atribució d'avantatges econòmics, de 17 de febrer de 1993, i successivament actualitzat.

⁶⁷ El Consorci per a la normalització lingüística fou creat l'any 1989 i actualment està format per la Generalitat de Catalunya, 81 ajuntaments, 37 consells comarcals i les diputacions de Girona, Lleida i Tarragona.

⁶⁸ La DGPL de les Illes Balears es va crear l'any 1995 (Ordre de Presidència de 14 de setembre) durant la breu etapa del president Soler. L'any 1996 (Ordre de Presidència de 18 de juny) es fa unificar amb la Direcció General de Cultura (Direcció General de Cultura i Política Lingüística). L'any 1999 es va tornar a separar.

⁶⁹ Es crea el 1997, en fan part la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports i la UIB. L'any 2000 (govern del Pacte de Progrés) es modifiquen els estatuts i s'hi incorporen els tres consells insulars; al nom, s'hi afegeix «i la projecció exterior de la cultura de les Illes Balears». L'any 2004 es torna a modificar, bàsicament pel que fa a la composició.

	Consell Social de la Llengua	–Assessorament govern – Consulta	Decret 64/2002, de 3 de maig ⁷⁰
	Institut d'Estudis Baleàrics	– Foment (promoció exterior i interior)	Decret 76/2004 de 3 de setembre ⁷¹
País Valencià	Direcció General de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià (Conselleria de Cultura, Educació i Esports)	–Foment –Coordinació –Assessorament –Proposta	Decret 115/2003, d'11 de juliol Decret 65/2004, de 7 de maig ⁷²
	Acadèmia Valenciana de la Llengua	-Foment (subvencions)	Inexistent

En els territoris on la llengua catalana té un estatus d'oficialitat, les lleis lingüístiques acostumen a preveure algun tipus de planificació per a impulsar el procés de normalització lingüística o promoure l'ús del català, i encarreguen al Govern les accions corresponents, que comprenen la creació d'òrgans adequats per a realitzar aquestes tasques.⁷³ En el període 2003-2004 s'han produït diverses decisions organitzatives que comporten canvis en la configuració dels òrgans encarregats d'aquestes funcions. Aquestes decisions s'han de valorar en el marc del context polític general de cada territori i en relació amb la desitjable continuïtat i efectivitat de les polítiques de promoció del català. Relacionat amb això, un altre aspecte rellevant és el relatiu a les dotacions pressupostàries destinades a les tasques desenvolupades per aquests organismes dins les respectives administracions, si bé manquen dades desglossades que permetin fer una anàlisi comparativa.

A Andorra no s'han experimentat canvis en l'estructura organitzativa de la política lingüística, que correspon al Servei de Política Lingüística, dependent del Ministeri d'Educació, Cultura, Joventut i Esports. A banda de difondre informació legal i sociolingüística, el Servei s'ocupa de la dinamització de l'ús de la llengua, proporciona assessorament lingüístic, recull les queixes i organitza l'ensenyament del català als adults.

A Catalunya, des de l'any 1980 i durant els diversos mandats del govern de Convergència i Unió, van atribuir-se aquestes funcions a la Direcció General de

⁷⁰ Modificat pel Decret 71/2002, de 10 de maig.

⁷¹ L'IEB es va crear l'any 1971 per la Diputació Provincial; després va passar a dependre del Consell General Interinsular en l'època preestatutària i després del Govern de les Illes Balears. No és, però, fins al 2004 que es transforma perquè pugui suplir les funcions de l'IRL, tot i que també es dedica a l'organització d'activitats destinades a la promoció interior. En aquest canvi, la promoció de la llengua perd la posició prioritària que tenia a l'IRL.

⁷² El Decret 65/2004, de 7 de maig, modifica l'estructura de la Secretaria Autònoma de Cultura, que passa a gestionar directament les competències relatives a la política lingüística, per la qual cosa passa a denominar-se la Secretaria Autònoma de Cultura i Política Lingüística. Desapareix, per tant, la Direcció General de Patrimoni Cultural i Política Lingüística, amb la qual cosa la política lingüística perd especificitat i autonomia, perquè queda sota l'autoritat directa del Conseller. Aquest Decret implica la modificació del Decret 115/2003, d'11 de juliol, pel qual s'aprova el Reglament de la Conselleria de Cultura, concretament pel que fa a l'article 2.

⁷³ Articles 32 i 33 LOULO; articles 5 i 39 LPL; articles 4, 33 i 40 LNLIB; i articles 5 i 34 LUEV.

Política Lingüística, emmarcada en el Departament de Cultura.⁷⁴ Els pactes que condueixen a la formació del Govern tripartit ja preveien un reforçament institucional d'aquest àmbit, que es concretava, al principi de l'any 2004, amb l'adscripció de la política lingüística al Departament de la Presidència i l'elevació a rang orgànic de Secretaria General. Després de la substitució sobtada del titular del Departament competent, Josep-Lluís Carod-Rovira, per Josep Bargalló (ERC), el juliol de l'any 2004 es feia públic el Pla d'acció de política lingüística 2004-2005. Els programes electorals de dos membres del Govern tripartit (IC i PSC) proposaven reformes en relació amb el Consell Social de la Llengua Catalana, que de moment no s'han concretat normativament.⁷⁵ En política lingüística, el govern tripartit ha reforçat els aspectes relacionats amb la planificació i la gestió, tal com mostra l'aprovació per part de la Secretaria de Política Lingüística d'un *Pla d'acció de política lingüística 2004-2005*.⁷⁶ El Pla persegueix garantir tant l'accés al coneixement del català com el dret a usar-lo de tots els ciutadans, fomentar-ne l'ús interpersonal, i assegurar l'oferta de productes i serveis de gran consum en català. A més, el Pla preveu augmentar la col·laboració entre tots els territoris de parla catalana, aconseguir un tracte igualitari per a les quatre llengües de l'Estat espanyol i millorar l'estatus del català a la Unió Europea. Cal destacar igualment la continuïtat dels centres de suport, i concretament del Consorci per a la Normalització Lingüística, com a xarxa estesa per tot el territori (22 centres, més de 130 punts d'atenció i més de 400 professionals especialitzats), que desenvolupa estratègies i accions per garantir l'extensió territorial del coneixement i l'ús de la llengua catalana.

Amb l'accés al govern de les Illes del Pacte de Progrés, l'any 1999, la prioritat concedida a la normalització lingüística es feia explícita amb la creació de la Direcció General de Política Lingüística –adscribita a la Conselleria d'Educació i Cultura–, l'increment del pressupost destinat a aquest organisme⁷⁷ i l'activació de la Comissió Interdepartamental de Política Lingüística, encarregada de coordinar els usos lingüístics del Govern. A partir de l'any 2002 es posava en marxa el Pla de mesures urgents per a la normalització de la llengua catalana a les Illes Balears (2001). També es creà el Consell Social de la Llengua, com a òrgan d'assessorament i de consulta adscrit a la Conselleria d'Educació i Cultura,⁷⁸ que el 28 de març de 2003 fixava els objectius d'un *Pla General de normalització lingüística de les Illes Balears*. Després de les eleccions que condueixen el Partit Popular al Govern, s'ha mantingut l'estructura organitzativa creada en l'etapa precedent. Tanmateix, s'ha reduït prop del 30% el pressupost de la DGPL.

Pel que fa a la situació al País Valencià, una de les primeres accions del primer Govern del Partit Popular, l'any 1995, va ser la de suprimir la Direcció General de Política Lingüística i reduir el pressupost destinat al programa «promoció i ús del valencià». Després de les eleccions de maig de 2003, on el Partit Popular revalida la

⁷⁴ El Decret 53/2003, de 20 de febrer, en modificava l'estructura orgànica, fixada a començament dels noranta pel Decret 173/1991, de reestructuració de la DGPL.

⁷⁵ El Decret 148/2000, d'11 d'abril, li atribueix la funció d'avaluar cada any els objectius o els resultats de la política lingüística del Govern i modificar la composició anterior del Consell d'acord amb objectius de pluralitat, competència tècnica, a banda de crear la Comissió Permanent, com a òrgan permanent».

⁷⁶ http://www6.gencat.net/llengcat/dgpoling/pla_2004.pdf

⁷⁷ D'un pressupost de la DGPL de poc més de 300 milions de pessetes, l'any 1999, es va passar als més de 700 del 2003.

⁷⁸ Aquest organisme substituïa l'anterior Consell de la Llengua, creat pel Govern del Partit Popular mitjançant el Decret 72/1998, de 24 de juliol.

majoria, es produeix un canvi en el nom i en les atribucions de l'òrgan, que passa a ser la Direcció General de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià, enquadrada dins de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports, i dirigida per Esteban González Pons.⁷⁹ La posada en funcionament l'any 2002 de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha conduït a una situació de fet per la qual aquesta institució, en absència de qualsevol mandat legal, s'està ocupant de concessió d'ajuts per a la promoció social de la llengua i la cultura. La debilitat institucional característica de l'organigrama de la política lingüística valenciana es tradueix també en la falta d'una xarxa de centres de suport de la política lingüística (a banda dels creats per alguns municipis, les universitats o els sindicats) i la manca d'una planificació general.

A la comunitat autònoma d'Aragó la debilitat de l'estatus jurídic de la llengua es trasllada a la feblesa de l'estructura organitzativa dedicada a la promoció del català, que dins l'administració autonòmica correspon a un òrgan de nivell molt baix, el Servei de patrimoni etnològic, lingüístic i cultura, el qual assumeix funcions heterogènies de protecció del patrimoni aragonès.⁸⁰ Des de fa anys, diverses forces polítiques aragoneses propugnen la creació d'una Direcció General de Política Lingüística i d'un consell consultiu en matèria de llengües pròpies.

A l'Alguer, dins l'estructura municipal, el foment de la llengua catalana correspon al servei responsable de la cultura i a l'assessoria per a temes culturals. L'acció de política lingüística es concentra en polítiques de suport i foment a les iniciatives que promouen l'ús i el coneixement de la llengua catalana.

La inexistència en l'àmbit de la Catalunya Nord d'un organisme encarregat del foment de l'ús de la llengua és la traducció més clara de la gairebé nul·la implicació institucional. L'any 2001 es creava per una norma estatal el Consell Acadèmic de les Llengües Regionals, com a òrgan merament consultiu que actua en el si de les acadèmies, sense alterar les competències de les diferents administracions. A Perpinyà, el Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana (CEDACC), dependent de l'ajuntament, constitueix un focus de distribució de materials culturals en català.

2.3.2 La col·laboració entre els territoris catalanòfons

La facilitació o el no impediment de les relacions de col·laboració i intercanvi entre els grups de parlants d'una mateixa llengua que es troben separats per fronteres politicoadministratives és avui un principi recollit pel dret internacional.⁸¹ És més: es pot concebre com una exigència que deriva directament del principi general de protecció de la diversitat lingüística, en la mesura que la fragmentació de la comunitat o l'atomització de les variants dialectals pot esdevenir una de les

⁷⁹ El responsable de la Direcció General destacava, el mes de juliol de 2004, les tres accions principals de la Conselleria per a la promoció del valencià: la Declaració d'Ares del Maestrat, el traductor de valencià Salt 3.0 i el conveni amb els col·legis de notaris i registradors.

⁸⁰ Decret 142/1999, de 2 de novembre, del Govern d'Aragó, pel qual s'aprova l'estructura orgànica del Departament de Cultura i Turisme (art. 14).

⁸¹ Concretament, els art. 7 i 14 de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, de 1992 recullen el principi que les fronteres administratives no poden constituir cap obstacle a les polítiques de promoció de les llengües, i ordenen fomentar les relacions entre els diversos grups de parlants d'una llengua dins d'un mateix estat o en estats diferents.

amenaces més greus per a la supervivència i el desenvolupament de les llengües, i especialment de les que no gaudeixen d'una posició dominant en els territoris on són parlades. Per consegüent, la col·laboració entre les diferents administracions dels territoris de llengua catalana hauria de constituir una de les principals estratègies d'acció per a garantir l'èxit del procés de normalització lingüística. Tanmateix, a partir d'un marc normatiu no del tot desfavorable (recordem que tant l'Estat espanyol com l'italià han ratificat la CELRM, que obliga a fomentar les relacions interterritorials), l'estat actual de les relacions de col·laboració entre els territoris catalanòfons evidencia una sèrie de mancances, com són: l'habitual baix nivell institucional, el caràcter parcial pel que fa a l'àmbit territorial o la discontinuïtat de les accions endegades, entre d'altres. I tot això sens perjudici de la valoració positiva de les actuacions existents.

No és possible obviar els condicionaments normatius que constreixen l'abast i els instruments necessaris per a articular aquesta col·laboració interterritorial. Una primera dificultat afecta el reconeixement de l'àmbit lingüístic, com a concepte d'arrel cultural, en el pla politicojurídic, atesa l'extensió de la comunitat lingüística en tres estats i quatre comunitats autònomes. Els estatuts d'autonomia català i balear ja esmenten que el patrimoni lingüístic català és compartit amb d'altres comunitats autònomes i províncies dins l'Estat espanyol (Disposició addicional 5a EAC i Disposició addicional 2a EAIB), i únicament en el primer s'al·ludeix als altres territoris o comunitats integrats en altres estats (art. 27.4 EAC),⁸² referència que s'ha concretat legalment en el reconeixement de la «comunitat lingüística» que formen aquests territoris (art. 6.1 de l'LPL) i en la identificació indirecta d'aquests inclosa en la Disposició addicional 2a⁸³ de la LPL. Tanmateix, una forma similar de recepció jurídica de la comunitat lingüística és absent en la resta d'ordenaments jurídics. I a això s'hi afegeixen les objeccions (amb un cert ressò judicial) que ha suscitat un reconeixement unilateral de l'àmbit lingüístic, cosa que aconsellaria una identificació més precisa basada en un acord recíproc.⁸⁴

En segon lloc, la voluntat restrictiva i de submissió a la tutela estatal amb què l'article 145.2 de la Constitució espanyola regula els convenis entre les comunitats autònomes⁸⁵ ha limitat l'establiment de relacions estables entre les que comparteixen una mateixa llengua. I, relacionat amb això, un tercer aspecte condicionant de la cooperació dins l'àmbit lingüístic català és la necessària implicació dels estats en la formalització dels tractats internacionals que vinculin els territoris separats per fronteres estatals (art. 149.1.3 CE i art. 80 i 87 CI). Pel que fa a l'Estat espanyol, això no impedeix la celebració d'acords exteriors de cooperació per les comunitats autònomes, concretament en relació amb les matèries lingüístiques o culturals. Així, la presència de l'Estat andorrà dins el domini lingüístic –que preveu

⁸² Anteriorment, cal recollir la menció inclosa en el Decret 3118/1976, de 26 de novembre, sobre l'extensió de l'àmbit d'actuació de l'Institut d'Estudis Catalans «a les terres de llengua i cultura catalanes».

⁸³ El precepte es refereix a la col·laboració amb «les comunitats aragonesa, balear i valenciana i amb els estats andorrà, francès i italià».

⁸⁴ Així, ha estat l'Institut Joan Lluís Vives, avui pràcticament l'únic organisme de col·laboració que abasta tot l'àmbit territorial, que en el seu comunicat de 29 de maig de 1996 demanava al Govern de l'Estat espanyol i als de les comunitats autònomes «un reconeixement de la unitat de la llengua, que estén el seu territori de Salses a Guardamar de Segura i de Fraga a Maó i l'Alguer».

⁸⁵ D'acord amb aquest precepte, els acords de cooperació que no es limitin a la gestió i prestació de serveis propis de les comunitats autònomes necessiten l'autorització de les Corts Generals.

en sentit ampli aquesta col·laboració⁸⁶ – no ha impedit l'establiment de relacions fluïdes, sobretot amb Catalunya. Cal constatar, però, la manca d'actuacions concretes dels estats espanyol, francès i italià per facilitar aquestes relacions transfrontereres.

Avui són bastant nombroses les previsions de la normativa estatutària, legal i infralegal⁸⁷ sobre la comunicació i la col·laboració en matèria lingüística, on s'esmenten també certs instruments d'aquesta col·laboració (se citen els acords, convenis i tractats, o la creació d'institucions compartides entre diferents territoris). Així, a Catalunya, l'art. 27.4 EAC menciona la intervenció de l'Estat per a la celebració de tractats i convenis amb estats on s'integrin territoris o resideixin comunitats catalanòfones, i la Disposició addicional 5ª emmarca en la col·laboració cultural entre l'Estat i la Generalitat la tasca de facilitar les comunicació cultural amb altres comunitats autònomes i províncies amb particulars vincles històrics o culturals amb Catalunya. L'article 6 LPL ressalta la responsabilitat pròpia de la Generalitat per vetllar per aquesta comunicació entre els territoris de parla catalana. A les Illes Balears, la Disposició addicional 2a de l'EAI B ressalta també el paper de l'Estat⁸⁸, si bé la Disposició addicional 2a de la LNLIB ja fa referència als «vincles que es puguin establir entre les institucions de les comunitats autònomes esmentades». Al País Valencià existeix una menció molt més ambigua en el Decret 115/2003, d'11 de juliol, que atribueix a la Direcció General responsable en la matèria la funció de «promoure l'establiment de convenis de col·laboració amb altres administracions públiques (...) per a l'aplicació i foment de l'ús del valencià»⁸⁹. A l'Aragó manquen previsions normatives explícites en aquest sentit, com succeix també a la Catalunya Nord. Diversament, la legislació andorrana encarrega al Govern l'establiment d'acords i convenis de cooperació amb les universitats i altres organismes estrangers a fi de garantir un desenvolupament global òptim de la llengua oficial (art. 35 LOULO). A Itàlia, l'article 19.1 de la LTML de 1999 –influïda en aquest punt per la CELRM– atribueix a la República la facultat de promoure acords amb altres estats per al desenvolupament de les llengües protegides.

Tanmateix, en la pràctica seguida fins avui han prevalgut els mecanismes de col·laboració informals o indirectes entre territoris, en els quals els governs cedeixen el protagonisme als òrgans administratius tècnics, a les institucions acadèmiques o a subjectes privats, com ara les entitats cíviques i associatives que treballen en l'àmbit de la llengua. Tot i els bons resultats obtinguts d'aquestes col·laboracions, cal assenyalar el seu abast limitat en relació a la finalitat de facilitar l'adopció de polítiques comunes que contribueixin a superar els dèficits d'estatus i d'ús del català. Dit d'una altra manera, la coordinació de les polítiques lingüístiques, mitjançant la vinculació de l'exercici de competències pròpies de les diferents entitats territorials,

⁸⁶ L'art. 35 de la LOULO, regula la cooperació internacional d'Andorra, a fi de mantenir i desenvolupar relacions específiques en favor de la llengua oficial i estableix que el Govern ha de concloure acords, tractats, convenis o altres actuacions en marcs internacionals, per fomentar-hi la presència de la llengua oficial.

⁸⁷ Tot i que la referència a les «administracions públiques» inclou l'estatal i les autonòmiques, la norma eludeix una concreció d'aquestes.

⁸⁸ La disposició estatutària preveu que la Comunitat Autònoma podrà sol·licitar al Govern de l'Estat i a les Corts Generals els convenis de cooperació i de col·laboració que es considerin oportuns per tal de salvaguardar el patrimoni lingüístic comú, així com efectuar la comunicació cultural entre les comunitats que comparteixen la llengua catalana, sense perjudici dels deures de l'Estat establerts a l'apartat 2 de l'article 149 de la Constitució, i del que disposa l'article 145 d'aquesta.

⁸⁹ Cal notar que, si bé la referència a les «administracions públiques» inclou l'estatal i les autonòmiques, la norma eludeix concretar que es tracta de les situades en territoris de parla catalana.

exigiria un rang i formalització superior d'aquesta col·laboració. Amb tot, la preferència pels procediments informals és una manera lògica d'obviar les dificultats polítiques –a banda de normatives– que es deriven de la manca de sintonia en l'enfocament de la política lingüística pels governs respectius i, en el cas del País Valencià de l'oposició a acceptar la unitat lingüística del català, que veda qualsevol col·laboració. Per tant, és important que es reforcin les relacions establertes entre entitats públiques no governamentals (entre les quals destaca l'exemple positiu de col·laboració interuniversitària en el marc de l'Institut Joan Lluís Vives) o de l'àmbit cívic i cultural i es mantingui un grau de sintonia i eficàcia en les relacions tècniques i acadèmiques al voltant de la llengua, les quals actuen com a contrapès de les tensions polítiques i com a element imprescindible de continuïtat.

En síntesi, la valoració que es pot fer de la col·laboració entre els diferents territoris de llengua catalana indica que aquesta és bastant pobre i clarament insuficient. Per millorar aquesta situació caldria propugnar els canvis normatius que recullin, en el pla més elevat possible, la col·laboració explícita entre les diverses instàncies polítiques. Mentrestant, però, les insuficiències del marc legal no haurien d'impedir avançar en la reintegració de les diverses parts o territoris en la comunitat de països de llengua i cultura catalana. Aquesta reintegració troba uns límits expressos en la prohibició constitucional de la federació entre comunitats autònomes (art. 145.1 CE) i en certs principis del dret internacional recollits en instruments relatius a la matèria lingüística (com la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries o el Conveni marc per a la protecció de les minories nacionals), que fan referència a la salvaguarda la integritat territorial dels estats. Però és del tot legítim reivindicar un marc de col·laboració necessària entre les comunitats, nacionals o no, regionals o locals, que compten entre les seves llengües maternes el català.

Durant el període analitzat dels anys de 2003-2004 les accions conjuntes desenvolupades per les diverses instàncies politicoadministratives dels territoris catalanòfons han abastat acords de col·laboració, publicacions conjuntes, coorganització d'activitats, projecció exterior conjunta, entre d'altres activitats. A continuació destaquem quins han estat els fluxos principals de col·laboració i alguns dels àmbits implicats:

— **Catalunya-Illes Balears:** la cooperació en matèria de política lingüística entre els governs de Catalunya i les Balears va rebre un impuls important a partir de l'any 2000, amb la signatura de dos acords marc que recollien la declaració expressa de la unitat cultural i lingüística i la intenció de col·laborar en matèria de política lingüística, els quals han estat desenvolupats, al llarg dels anys 2000 i 2001 per prop de vint convenis específics relatius a diversos camps.⁹⁰ També el Govern de Catalunya s'ha adherit a la celebració, el 2003, de l'Any Francesc de Borja Moll

⁹⁰ Integració de representants de la DGPL de les Illes Balears en el consell de redacció de la revista *Llengua i Ús*; col·laboració en el disseny de plans de formació dels tècnics de planificació lingüística; doblatge de pel·lícules al català; digitalització del Diccionari català-valencià-balear; adquisició de sistema de traducció automàtica; aplicació d'eines homogènies d'anàlisi sociolingüística; conveni de col·laboració en matèria lingüística entre les autoritats portuàries de Barcelona, les Illes Balears i Tarragona (2001). En aquest marc estable de col·laboració s'inscriuen actuacions conjuntes en diversos camps, com ara la difusió de la terminologia elaborada pel TERMCAT; la col·laboració en matèria de cinematografia, que fa possible l'exhibició a les Illes de les pel·lícules que es doblen al català amb el suport de la Generalitat; la col·laboració en el camp de la formació de personal tècnic; les publicacions conjuntes.

(2003) i el mateix any es definia el projecte conjunt per a l'edició de les obres completes de Pompeu Fabra. Amb l'objectiu de fomentar l'autoaprenentatge, la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya ha establert relacions amb els centres d'autoaprenentatge de les Illes Balears. Pàgina: 56 Val la pena assenyalar que la majoria de col·laboracions amb les Illes Balears es van fer entre el 2000 i el 2003, abans del bienni en què ens centrem en aquest treball.

— **Andorra-Illes Balears:** durant el Govern Balear del Pacte de progrés (fins a la fi de 2003) també es va enfortir la col·laboració en matèria lingüística i cultural amb les institucions d'Andorra.

— **Andorra-Catalunya:** Catalunya ha tramès materials als tres centres d'autoaprenentatge que depenen del Govern d'Andorra.

— **Catalunya-Catalunya Nord:** les accions de col·laboració i suport de Catalunya envers la llengua a les terres de la Catalunya Nord han continuat essent nombroses i comprenen: cursos de català per a adults organitzats per Òmnium Cultural amb el suport de la Generalitat;⁹¹ sessions de formació per a professors de la Catalunya Nord amb la participació del TERMCAT; col·laboració amb la Universitat de Perpinyà, amb visites dels estudiants a Barcelona; col·laboració de la Generalitat amb la UCE de Prada, amb l'oferta de cursos relacionats amb la llengua catalana; organització per l'Ajuntament de Perpinyà del «Dictat de català» dels anys 2003 i 2004. Aquestes i d'altres activitats s'emmarquen en els nombrosos acords de col·laboració entre la Generalitat de Catalunya i un bon nombre d'institucions de la regió (com ara l'Ajuntament o la Cambra de Comerç i Indústria de Perpinyà i el Consell General dels Pirineus Orientals).

— **Catalunya-País Valencià:** durant el bienni analitzat, el Govern valencià s'ha mantingut al marge de les relacions de col·laboració establertes entre els territoris de parla catalana. En aquest sentit, no es pot esmentar cap canvi significatiu durant el bienni 2003-2004. L'única col·laboració interadministrativa, de caràcter tècnic, fou la cotraducció al català del text del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*. El suport de la Generalitat de Catalunya a determinades iniciatives de les universitats valencianes continua essent el camp principal on es registra un intercanvi i col·laboració: col·laboració del TERMCAT per a l'elaboració de vocabularis i diccionaris d'especialitat, tramesa de materials als sis centres d'autoaprenentatge (n'hi ha a la Universitat d'Alacant, Universitat Jaume I, Universitat Politècnica de València i Universitat de València), reunions i trobades, etc.

2.3.3 La projecció exterior de la llengua catalana

La projecció exterior de la llengua comprèn les diverses accions de difusió i promoció del coneixement del català més enllà de l'àrea lingüística. Es tracta d'una dimensió d'importància creixent dins la política lingüística. No es pot obviar que la vitalitat d'una llengua i de la cultura que s'hi expressa té un indicador rellevant en l'interès que genera a l'exterior del seu domini lingüístic. Per aquest motiu, les grans llengües de cultura i els estats que les tenen com a pròpies promouen l'ensenyament

⁹¹ Segons les dades de l'any 2002 varen seguir-los 336 alumnes. Les dades de 2003 parlen de l'organització de 15 cursos, als quals van assistir 191 alumnes de les poblacions de Porta, Tor de Querol, Cabestany, Sureda, Canet de Rosselló, Illa de Tet, Alenyà, Rià, Portvendres i Elna.

de la llengua i la difusió de la seva cultura a l'exterior, per assolir el prestigi internacional de la seva comunitat.

En relació amb la llengua catalana, cal constatar, d'una banda, que el fonament normatiu d'aquestes accions és desigual i únicament és explícit a Andorra⁹² i a Catalunya⁹³. D'altra banda, la tasca de projecció exterior reclama una coordinació de les diferents administracions per projectar una imatge unitària de la llengua i engrandir-ne la potència cultural, a banda de per raons d'eficàcia i economia atesos els costos considerables que poden tenir aquestes accions. En aquest sentit, és especialment sensible en aquest àmbit la inexistència d'organismes comuns, integrats per representants de part o tots els territoris catalanòfons, que puguin dur a terme tasques de coordinació i intercanvi entre les diferents instàncies politico-administratives pel que fa al foment i la difusió de la llengua catalana.

La iniciativa política més important en aquest sentit va ser la creació, l'any 2002, de l'Institut Ramon Llull (IRL), com a consorci inicialment format per la Generalitat de Catalunya i el Govern Balear, però que es declarava explícitament obert a la integració de la resta de territoris catalanòfons. L'IRL es constituïa, així, com el primer organisme modern comú a dos territoris de parla catalana, dotat de la missió principal d'impulsar la projecció exterior de la llengua i la cultura catalanes. La constitució d'aquest organisme cristal·litzava la col·laboració intergovernamental prolongada entre Catalunya i les Illes Balears i en el procediment de creació –que comptà amb el vot unànim dels respectius parlaments– es feia un reconeixement inequívoc de la unitat de la llengua i de la importància de fer-la present internacionalment com un element més de reconeixement exterior. Les actuacions que es pretenien aplegar en aquest organisme ja les feien anteriorment el Govern de Catalunya i, en alguns casos, el de les Illes Balears per mitjà d'organismes o unitats de diversos departaments administratius: suport als lectorats de català en universitats estrangeres; suport a l'ensenyament del català per mitjà dels casals catalans; organització de proves i expedició de certificats internacionals de català; activitat de la Institució de les Lletres Catalanes; suport a traduccions a llengües estrangeres d'obres escrites en llengua catalana; col·laboració amb entitats que organitzen activitats docents a l'estranger per a intercanviar informació d'interès comú, aportar materials i afavorir-hi amb mesures específiques la presència de llengua catalana en els seus programes (per exemple, amb l'Instituto Cervantes i amb diverses escoles oficials d'idiomes de l'Estat espanyol).

El canvi de governs a les Illes i a Catalunya implicaren reestructuracions a l'interior de l'Institut Ramon Llull. Durant la primavera 2004, els malentesos i les tibantors entre els governs de Catalunya i les Illes acaben amb el trencament i la sortida del Govern Balear de l'Institut Ramon Llull. El dia 7 de maig de 2004 es produeix la dissolució *de facto* d'aquest com a òrgan de cooperació intergovernamental, si bé continua la seva tasca com a òrgan adscrit a la Generalitat. Una trobada ulterior entre els dos governs autonòmics (20/07/04) acaba amb acords en diversos camps;

⁹² L'art. 35.2 de la LOULO estableix que «El Govern ha de concloure acords, tractats, convenis o altres actuacions en marcs internacionals, per fomentar-hi la presència de la llengua oficial».

⁹³ La disposició addicional 3a de la LPL encomana al Govern vetllar per la projecció de la llengua i la cultura catalanes fora del seu àmbit lingüístic, principalment en el món acadèmic i de la recerca, com també en el marc de la Unió Europea, i preveu expressament la participació de la Generalitat en un organisme comú als territoris de llengua catalana per a assolir l'objectiu esmentat.

la promoció de la llengua, però, sembla quedar-ne al marge, tot i que s'anuncien acords per a facilitar la recepció de les televisions respectives als altres territoris.

Les accions per a la projecció exterior de la llengua catalana han continuat realitzant-se al marge de la col·laboració orgànica, si bé Catalunya i les Illes han coordinat algunes línies d'acció, per exemple, a través de la participació en fòrums i en fires lingüístiques internacionals. Ara bé, el trencament de relacions ha tingut com a conseqüència que projectes inicialment concebuts en termes de cooperació acabessin essent organitzats només per les institucions de Catalunya. N'és un exemple destacat la participació de la literatura catalana com a convidada d'honor a la Fira de Guadalajara (Mèxic). En l'àmbit de la projecció exterior, els governs de Catalunya i les Illes Balears van participar (2001-2003) en les principals fires internacionals de temàtica lingüística: Expolangues, a París; Expolingua, a Madrid, i Expolingua, a Berlín.

3 L'evolució de la comunitat: coneixement, llengua familiar i usos interpersonals

3.1 Una comunitat lingüística amb límits molt difusos

Al món hi ha força comunitats lingüístiques amb uns límits clarament definits. Es tracta de comunitats essencialment monolingües, en les quals els parlants inicials tendeixen a coincidir amb els parlants efectius i on tant la captació com la pèrdua de parlants és limitada. En absència de migracions massives, el creixement o decreixement d'aquestes comunitats té a veure, essencialment, amb la relació entre natalitat i mortalitat.

Al costat d'aquestes comunitats, n'hi ha d'altres amb límits força més difusos. En alguns casos, els límits són difusos perquè els seus parlants van abandonant la llengua pròpia i tendeixen a assimilar-se a una altra o unes altres comunitats. Es tracta de llengües en procés de substitució lingüística. En altres casos, es tracta de comunitats que incorporen parlants d'altres llengües, ja sigui per expansió territorial o per integració d'immigrants. Són llengües en expansió.

La comunitat lingüística catalanòfona, entesa com el conjunt de parlants d'aquesta llengua, té uns límits particularment difusos arreu del territori, i els hi té en els dos sentits que acabem d'indicar.

D'una banda, a causa de la situació de minorització històrica del català, els parlants del català són lluny del monolingüisme quotidià. Pràcticament tots els catalanoparlants inicials⁹⁴ han après almenys una altra llengua, sovint amb una habilitat comparable a la dels nadius. Són escassos els catalanoparlants inicials que *no* estan sotmesos quotidianament a estímuls en altres llengües, ja sigui en interaccions cara a cara o als mitjans de comunicació. No tants, però sí probablement majoritaris en el conjunt de la comunitat, són els catalanoparlants inicials –les persones que van adquirir el català com a llengua primera durant la infantesa a casa seva– que usen activament, parlant o escrivint, alguna altra llengua al llarg del dia. També és ampli, especialment en alguns territoris on la llengua està en situació més precària, el percentatge de catalanoparlants inicials que viuen instal·lats prioritàriament en una llengua altra que el català. Finalment, hi ha un petit percentatge de persones que aprengueren el català com a llengua inicial i que, per manca d'ús, avui són –pràcticament– incapaços de parlar-lo a causa de l'oblit. Aquests darrers difícilment retenen encara la condició de catalanoparlants.

Però, d'altra banda, en la comunitat lingüística catalana no tot són fuites. La seva capacitat d'atracció lingüística i l'esforç per la recuperació de la llengua han

⁹⁴ Encara que força estès, cada vegada són més els autors que eviten el terme *llengua materna* no sols per la seva forta càrrega sexista, sinó per la seva falta d'adequació tècnica. De fet, la llengua inicial d'un individu no coincideix necessàriament amb la de la mare, sobretot en famílies bilingües i en contextos socials plurilingües.

aconseguit captar uns nombres gens negligibles de parlant secundaris o *neoparlants*, és a dir, de persones que, tot i haver après el català fora de la llar, l'han arribat a dominar raonablement bé. Per començar, i anant al cercle més ampli possible, hi ha centenars de milers de persones que saben parlar català tot i no haver-lo adquirit com a llengua inicial, sobretot entre els joves i els infants educats durant les darreres dècades a Catalunya, País Valencià i les Illes. Certament, una part considerable d'aquests neoparlants no són usuaris habituals de la llengua. Però també hi ha un percentatge molt considerable de neoparlants que són usuaris actius del català, alguns de manera més o menys ocasional, uns altres de manera habitual i fins i tot predominant. De fet, hi ha, sobretot a Catalunya i Andorra, un percentatge significatiu de persones que, tot i que han après el català com a llengua segona, l'han assumida en la seva vida quotidiana fins al punt de transmetre-la personalment als seus fills.

Als apartats següents analitzarem la situació de la comunitat lingüística catalanòfona a partir de tres grans eixos:

- En primer lloc, presentarem a grans trets la configuració demolingüística del domini del català basant-nos en el nombre de famílies que usen el català com a llengua habitual, i analitzarem la transmissió intergeneracional de la llengua.
- En segon lloc, revisarem l'evolució del coneixement i l'aprenentatge del català.
- En tercer lloc, analitzarem les normes de tria i ús lingüístic, centrant-nos en els àmbits més privats, i abordarem breument alguns dels aspectes de les representacions mentals lligades amb les normes de tria lingüística.

3.2 El marc demolingüístic general: llengua a la llar i transmissió lingüística intergeneracional

3.2.1 La situació: la llengua a la llar

Encara que hom pugui discutir en quin moment precís començà a produir-se, és un fet que la minorització política i legal del català té una història de diversos segles. Per contra, la minorització demogràfica del català al seu territori és un fenomen molt més recent, que –fora de l'episodi de la castellanització del Baix Segura– només assoleix proporcions significatives al llarg del segle xx. És precisament durant aquest segle que la suma de diversos factors –minorització política secular incrementada per diversos règims dictatorials catalanòfobs, forts moviments de població, defecció lingüística d'alguns sectors de la població, etc.– van fer que en regions senceres del domini els catalanoparlants es veiessin més o menys minoritzats lingüísticament.

Quin és el pes actual dels catalanoparlants –en les diverses accepcions que pot tenir aquest terme– al seu territori històric? Resulta molt difícil d'establir-ho amb precisió i això per nombroses raons. En primer lloc, disposem de fonts diverses, d'anys diferents i que no copsen la realitat amb el mateix grau de precisió. D'altra banda, per a mesurar aquest fet cal primer establir quin és l'índex que cal fer servir: el nombre de parlants inicials? El nombre de persones que identifiquen el català com la seva llengua? De persones que el saben parlar?

Entre tots aquests indicadors, un de relativament fiable i alhora força comparable, perquè sol aparèixer en totes les enquestes i té un tractament bastant similar, és la llengua parlada a casa o llengua usada a la llar actual. A la Taula 8 hi ha una síntesi de les informacions que tenim a l'abast en relació amb aquest tema. Cal tenir en compte que aquest és, de fet, *un indicador més aviat negatiu* de l'ús del català, ja que en situacions de minorització, en les famílies lingüísticament mixtes hi ha una tendència a privilegiar la llengua majoritària. Per aquest motiu, classifiquem els territoris segons dos percentatges: el percentatge de llars on el català és llengua única o predominant, i el percentatge de llars on el català és llengua usada com a mínim en igualtat amb una altra (català sol, predominant o igual).

Taula 8. Ús del català a la llar actual

Ús del català	Territoris		Català sol o predominant per regions dels territoris
	Català sol o predominant	Català sol, predominant o equiparable	
Més de 80%	Franja (anys 90)	Franja (anys 90)	Franja (anys 90) Terres de l'Ebre
Entre 60 i 80%			Àmbit de Ponent Comarques gironines Comarques centrals de Catalunya Alt Pirineu i Aran Regió d'Alcoi-Gandia Menorca? Formentera? Part forana de Mallorca?
Entre 40 i 60%	Catalunya Illes Balears	Catalunya Illes Balears Andorra País Valencià (zona catalanoparlant)	Regió de València (sense Àrea Metropolitana) Castelló Camp de Tarragona
Entre 20 i 40%	Andorra País Valencià (zona catalanoparlant)		Andorra Àmbit Metropolità de Barcelona Palma Eivissa? Àrea Metropolitana de València Regió d'Alacant-Elx
Menys de 20%	Catalunya Nord L'Alguer	Catalunya Nord L'Alguer	Catalunya Nord L'Alguer

Taula d'elaboració pròpia a partir de de fonts diverses, especialment: per a Catalunya, EULC-03; per al País Valencià, Acadèmia Valenciana de la Llengua 2004; per a Illes Balears, Sondymark-2002; per a Catalunya Nord, EULCANORD-04; per a la Franja, Martín *et al.*(1995).

La revisió d'aquestes dades permet diverses constatacions. En primer lloc, és obvi que la posició del català com a llengua familiar es troba especialment afeblida als

dos territoris més perifèrics: Catalunya Nord i l'Alguer. Totes dues zones demanen un tractament específic d'acord amb aquesta i altres particularitats. En segon lloc, és també evident que si bé continua ocupant un espai gens menyspreable, l'àrea on el català es troba en posició de llengua predominant a la llar s'ha encogit considerablement al llarg del segle XX. Avui aquest espai se circumscriu a tres àrees discontinües: la zona principal, que forma una mitja lluna allargassada que va des de les comarques gironines fins a les terres de l'Ebre, passant per l'àmbit de Ponent; les zones insulars occidentals de part forana de Mallorca i Menorca; i la regió d'Alcoi-Gandia. Val a dir que dues d'aquestes zones es troben interconnectades per una mena de passadís format per la regió de València –sense l'Àrea Metropolitana– i Castelló, on les llars es reparteixen de manera aproximadament igual entre català i castellà. Seria inexacte afirmar que el català només és predominant en àrees rurals i agrícoles, ja que en aquesta zona hi ha un bon nombre d'àrees urbanes mitjanes, zones industrials i turístiques. Ara bé, també cal extreure una tercera constatació: el català com a llengua a la llar actual ha esdevingut minoritari a les quatre àrees urbanes principals del país: Barcelona, València, Alacant-Elx i Palma de Mallorca. A aquests nuclis cal afegir-hi algunes de les àrees com Andorra i Eivissa, amb una economia pròspera basada en els serveis i la importació de mà d'obra forastera que hom no reïx a integrar, si més no a un ritme comparable al de la seva arribada.⁹⁵

En poques paraules, i en termes generals: la situació de la comunitat lingüística catalana és en conjunt delicada, en força zones demana intervencions urgents, i en algunes àrees en què està en situació de màxima emergència cal actuar-hi si hom vol assegurar-ne alguna mena de continuïtat.

3.2.2 Les tendències evolutives: entre la substitució i l'adopció del català

Els sociolingüistes solen coincidir que un dels criteris bàsics –si no el més important de tots– per a diagnosticar la situació d'una comunitat lingüística és la *transmissió lingüística intergeneracional*. Una comunitat lingüística es manté en la mesura que es reemplaça generacionalment, és a dir, si les generacions successives n'adquireixen la llengua a la llar com a llengua primera o llengua inicial. Només en la mesura que aquest objectiu s'acompleix pot una comunitat aspirar a la *sostenibilitat lingüística*. Quan, pels motius que siguin, la transmissió deixa de produir-se, s'entra en la fase decisiva de la substitució lingüística, que pot arribar, si res no capgira el procés, fins a l'oblit absolut en la memòria de les generacions successives, de la llengua que s'havia parlat en un territori donat. En el nostre cas, no sols el català desaparegué de Múrcia al llarg del segle XV, i del Baix Segura vers el segle XVII-XVIII, sinó que els actuals habitants d'aquests indrets amb prou feines són conscients d'aquesta realitat històrica.

Si deixem de banda episodis demogràficament poc rellevants, com la castellanització familiar de la major part de l'aristocràcia catalana i valenciana produïda després de la unió dinàstica –sovint fruit d'enllaços amb nobles castellans–, i prescindim de l'episodi d'Oriola, el trencament de la transmissió lingüística intergeneracional als Països Catalans és, essencialment, una qüestió del segle XX.

⁹⁵ Sobretot a Andorra, es detecta un procés d'integració lingüística d'al·loglots. Ara bé, el ritme d'entrada dels parlants d'altres llengües depassa actualment el ritme d'integració lingüística del Principat.

El procés té, en alguns casos, arrels a la fi del XIX per a algunes zones concretes com la ciutat d'Alacant, i ha assolit dimensions diferents arreu del territori: en algunes zones va consumir-se de manera sobtada a mitjan segle XX, quan la gran majoria de les parelles en edat fèrtil van passar-se en massa a la llengua oficial de l'Estat a l'hora de parlar amb els seus fills. Aquest és el cas de l'Alguer i, en una certa mesura, de la Catalunya Nord. En altres territoris, el procés de substitució ha estat més prolongat. En alguns, el procés s'ha allargat fins a l'actualitat, i en altres, tot i haver-se iniciat, ha experimentat una frenada i fins i tot una reculada.

Quin és l'estat de la transmissió lingüística intergeneracional del català al seu territori històric? La situació actual és complexa i contradictòria, però sembla que poden identificar-se tres grans pautes de comportament:

a) **Zones amb transmissió regular de pares a fills:** a la major part del domini lingüístic, la transmissió lingüística del català de pares –de llengua inicial catalana– a fills continua ininterrompuda. Aquesta sembla ser, a grans trets, la situació a Catalunya, a les regions d'Alcoi-Gandia i Regió de València sense àrea metropolitana, a la majoria de les Illes Balears –tot i que hi ha dubtes pel que fa a Palma de Mallorca i a Eivissa –, a la major part de la Franja, i a Andorra.

b) **Zones on el trencament massiu es produí dècades enrere:** a la Catalunya Nord, a l'Alguer, a les ciutats d'Alacant, València i –més recentment– Castelló de la Plana, hi hagué en diferents moments del segle XX un abandó massiu del català de pares a fills. Val a dir que si a la Catalunya Nord i l'Alguer el trencament fou pràcticament total, no fou pas així a les regions d'Alacant-Elx, a l'Àrea Metropolitana de València i a la regió de Castelló. De fet, les dades semblen indicar que el procés s'hauria aturat –entre les parelles homogènies, cal insistir-hi– en les dues darreres (Acadèmia Valenciana de la Llengua 2004). En canvi, l'evolució de la regió d'Alacant-Elx fa témer que el procés de substitució continuaria actuant-hi. En tots aquests casos hi ha excepcions més o menys nombroses. A banda de les famílies d'altres zones instal·lades en aquestes àrees, hi ha casos com els dels diversos milers de gitanos de la Catalunya Nord, que mantenen el català com a llengua familiar i comunitària. A més, a totes aquestes zones hi ha iniciatives i exemples de recuperació de la llengua a partir dels avis, dels companys, de l'entorn laboral, etc. que fins i tot arriben a convertir-se en recuperació com a llengua familiar.

c) **Zona on podria haver-se iniciat el trencament recentment:** hi ha alguns indrets del domini en què el trencament de la transmissió intergeneracional *podria* estar-se produint en aquests moments. Així ho assenyalen algunes informacions respecte d'alguns punts de la Franja (localitats del Baix Mesquí i Matarranya, *potser* la vila de Fraga, algunes àrees de la Llitera i la Ribagorça).

Si de les parelles formades per catalanoparlants passem a analitzar el comportament de les parelles formades per no catalanoparlants, el resultat és ben altre. A diferència d'allò que s'esdevé en països com França o Estats Units, on la llengua d'ús esdevé en poques generacions també la llengua familiar dels al·loglots, als Països Catalans no sembla produir-se majoritàriament aquest fenomen, si més no en termes generals. Al domini català, les parelles formades per dues persones nades fora adopten en general la seva llengua inicial comuna –majoritàriament, la llengua estatal– en l'ús familiar i, si algun dels membres parla una tercera llengua, també tendeixen a instal·lar-se en la llengua de l'Estat. Així, la llengua d'incorporació

dels fills dels nouvinguts és, ara com ara, molt majoritàriament el castellà al sud de les Alberes, i el francès a la Catalunya Nord.⁹⁶ Amb tot, a Catalunya i a Andorra s'ha detectat que entre els fills de les parelles arribades de fora durant la gran immigració del tercer quart del segle XX, una mica més d'un terç han adoptat el català com a llengua familiar prioritària quan han creat una família.

En general, doncs, encara que l'aprenentatge i fins i tot l'ús del català entre no catalanoparlants d'origen arriba a ser significatiu, sobretot en alguns contextos i territoris, aquest ús no es converteix majoritàriament en adopció familiar del català, llevat d'un cas que mereix una atenció especial: el cas de les parelles lingüísticament mixtes

La transmissió lingüística als fills en parelles lingüísticament mixtes (PLM), és a dir, en parelles formades per un progenitor de llengua inicial minoritzada i un altre de llengua inicial diferent— és un cas particular de transmissió lingüística intergeneracional, perquè la mateixa composició originàriament bilingüe de les parelles les fa molt més susceptibles de canvis que les parelles lingüísticament homogènies (PLH). Alguns autors han assenyalat que el comportament d'aquestes parelles és un indicador de primer ordre pel que fa a l'evolució del contacte de llengües, ja que, sense ser-ne del tot conscients, aquestes unitats familiars s'inclinarien pel *cavall guanyador*. Sigui o no sigui certa aquesta apreciació, el que sí que és indubtable és que, en la mesura en què els parlants de la llengua minoritzada renuncien a transmetre la seva llengua als seus fills —o en la mesura que aquests, per la pressió de l'entorn, deixen de parlar-la amb els seus pares— s'accelera el procés de substitució. També és cert el contrari: en la mesura que els fills de la parella adquireixen i esdevenen usuaris plenament actius de la llengua minoritzada, les PLH poden ser crucials per a reforçar-la. En català tenim exemples històrics i contemporanis de tots dos comportaments: així, és ben sabut que l'aristocràcia catalana va castellanitzar-se lingüísticament en bona mesura a partir dels seus enllaços matrimonials amb l'aristocràcia castellana; per contra, potser és menys sabut que l'alguerès ha sobreviscut durant segles com un illot lingüístic a Sardenya en un marc d'incorporació multiseular de sardòfons.

Quin és el paper actual —és a dir, de les que tenen xiquets i adolescents al seu càrrec— de les PLM⁹⁷ als Països Catalans pel que fa a la transmissió inicial del català? Novament cal fer diferències segons els territoris, i entendre que simplifiquem i parlem a grans trets. A Catalunya i Andorra, les dades disponibles fan pensar que la gran majoria de les parelles lingüísticament mixtes transmeten el català, sol o acompanyat del castellà (o alguna altra llengua). En concret, les dades

⁹⁶ En relació amb les noves immigracions, de vegades es planteja la possibilitat que algun dels col·lectius de nouvinguts al·loglots arribin a constituir-se en un grup lingüístic estable que transmeti intergeneracionalment les seves llengües. En aquest sentit, els parlants d'àrab marroquí i/o amazic/berber, que plegats sumen —només a Catalunya— uns 100-130.000 parlants, són sens dubte els candidats més ben situats per a constituir una minoria lingüística relativament estable. Ara bé, és realment versemblant, aquest establiment? Òbviament, no hi ha res descartable a priori, però l'experiència de les immigracions establertes a Europa Occidental, Nord-Amèrica i Austràlia durant el segle XX és força unívoca en aquest terreny. Per norma general, els col·lectius immigrants han conegut uns processos de substitució lingüística que han desembocat, al cap de tres o quatre generacions, en l'adopció de la llengua de les societats receptores. Les dades fragmentàries de què disposem per als Països Catalans fan pensar en aquesta mateixa línia. Encara que els ritmes podran ser molt diferents, les noves llengües arribades durant la darrera dècada a Catalunya no representen cap mena de risc per a la supervivència futura del català.

⁹⁷ Aquí fem referència, és clar, a les PLM amb un membre de llengua inicial catalana.

de Catalunya indiquen que, si bé el català era la llengua amb el pare i/o la mare en un 42% de la població, un 52% de la població parla català amb els fills (Idescat 2004: 63), i una mica més de la meitat d'aquests guanyats es deuen a les parelles lingüísticament mixtes. És probable que, a grans trets, també hi hagi a Menorca i a la part forana de Mallorca algun creixement en aquest sentit. A la resta del territori, en canvi, hi ha un percentatge molt significatiu de parelles lingüísticament mixtes que deixen de transmetre el català com a llengua inicial, sola o acompanyada. Aquestes parelles, per tant, col·laborarien al retrocés del català en aquests territoris.

Les tendències apuntades tenen un correlat en el camp ideològic i de les representacions que caldria considerar amb una mica de deteniment. A Catalunya, les dades més recents detecten l'existència d'un grup considerable de persones de llengua inicial castellana que, en ser interrogats sobre quina és la seva llengua, esmenten el català, sol o acompanyat del castellà (9,6% del total). Aquest fenomen d'identificació amb el català es produeix també a Andorra, però és força més dubtós que s'estigui produint a la resta del domini.

Si combinem les informacions exposades, podem establir una certa gradació entre els territoris pel que fa a la salut de la transmissió intergeneracional del català. Aquesta escala (veg. Taula 9) permet distingir una zona de més bona salut *reproductiva* pel que fa a la llengua, on el català es transmet en PLH i PLM. Una segona zona en què les PLM no reïxen a transmetre el català als fills. Una tercera zona on hi hauria trencament substancial entre les PLH en català. I una darrera zona, formada sobretot pels territoris més extrems del domini, on el trencament s'hauria consumat al llarg del segle xx.

Taula 9. Transmissió lingüística intergeneracional del català entre les parelles lingüísticament homogènies (catalanoparlants) i les parelles lingüísticament heterogènies (amb un catalanoparlant) i impacte sobre el pes dels catalanoparlants inicials de la regió

PLH	PLM	Impacte	Territoris i regions
Català	català (+ altra)	<i>Creixement</i>	Catalunya, Andorra, Menorca? Part forana de Mallorca?
Català	(català) +altra	<i>Estabilitat o retrocés</i>	Alcoi-Gandia, Regió de València, Castelló, Franja, Palma de Mallorca, Eivissa Formentera?
català o altra	altra	<i>Retrocés</i>	Àrea Metropolitana de València Alguna zona de la Franja? Regió d'Alacant-Elx
(català?) + altra	altra	<i>Retrocés/extinció</i>	Catalunya Nord, l'Alguer

3.2.3 Marc demolingüístic i transmissió del català: síntesi

Sotmès a una situació de forta minorització, el català no té, ni de bon tros, la capacitat d'atracció de les llengües normalitzades. Així, la llengua és demogràficament feble en força indrets del seu domini fins al punt que, en termes generals, no sembla que en cap territori les parelles formades per parlants d'altres llengües adoptin majoritàriament el català com a llengua familiar. Quan no mantenen les llengües d'origen, aquestes parelles opten molt majoritàriament per les llengües d'estat respectives i a Andorra, pel castellà.

En el marc esmentat, el domini lingüístic català coneix desigualtats molt marcades pel que fa a la situació demolingüística de base. En bona part del territori (comarques del nord, centre, oest i sud de Catalunya; Menorca, part forana de Mallorca) els percentatges de llars catalanoparlants són comparativament elevats, i la llengua hi és ben transmesa no sols en les famílies formades per catalanoparlants, sinó fins i tot en les parelles mixtes en què algun membre és catalanoparlant. És possible, però no segur, que això s'esdevingui també a les regions d'Alcoi-Gandia i la regió de València sense l'Àrea Metropolitana. I encara que la llengua sigui demogràficament més feble, sembla que les parelles mixtes de la resta de Catalunya i d'Andorra també transmeten el català, sol o acompanyat d'altres llengües. Així, en tots aquests territoris hi hauria un manteniment o fins i tot un increment dels catalanoparlants inicials entre els nascuts al país, moderat –o fins i tot anul·lat, segons el cas– per l'arribada massiva de nous immigrants. Pel que fa a la Franja, planen diverses incògnites, encara que en alguns punts podria estar-se produint la substitució del català.

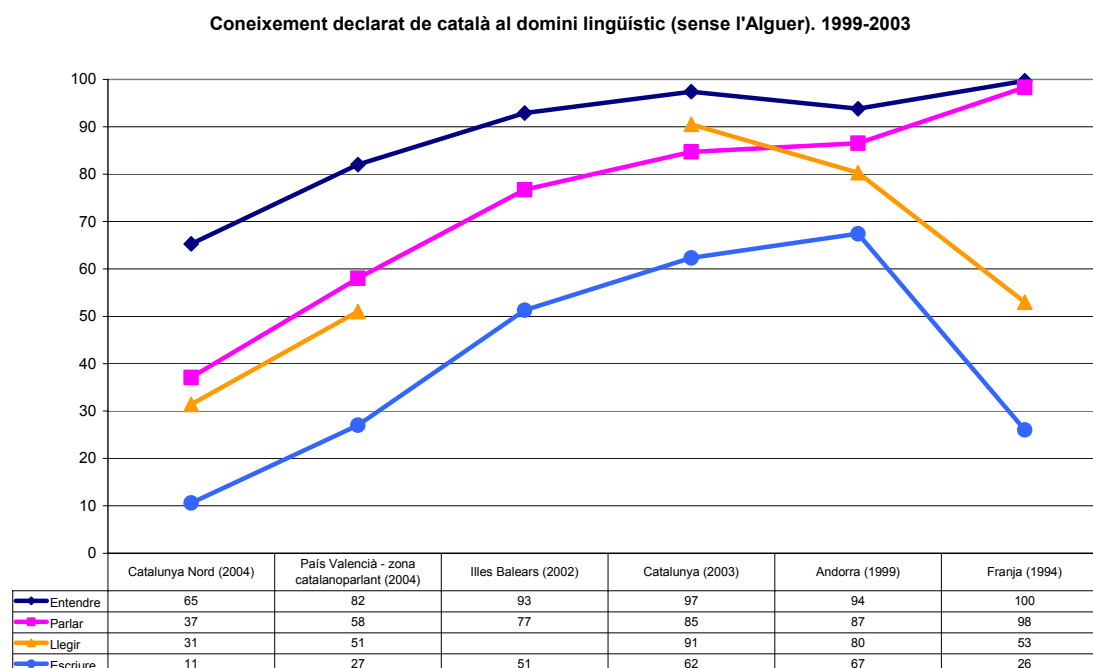
L'evolució a la resta del territori seria més negativa. A Castelló i a la regió Metropolitana de València, i més encara a la d'Alacant-Elx és dubtós que el percentatge de valencianoparlants inicials s'estigui mantenint, atès no sols el nombre de nouvinguts, sinó també les dificultats per a la transmissió de la llengua en parelles mixtes i fins i tot homogènies. Per la seva banda, a la Catalunya Nord i l'Alguer es va trencar la transmissió del català dècades enrere, de manera que ara com ara la lluita més important és la de l'extensió del coneixement i l'ús entre unes generacions lingüísticament descatalanitzades.

3.3 El coneixement del català i la qualitat de la llengua

3.3.1 Situació i evolució recent del coneixement del català

Segons les darreres enquestes disponibles sobre els coneixements del català arreu del domini, per a cadascun dels territoris de llengua catalana, podem establir un gràfic comparatiu com el següent:

Gràfic 3

Font: elaboració pròpia a partir d'EULCANORD-04, AVL-2004, Sondymark (2002), EULC-03, Servei de Política Lingüística (2000), Martín et al. (1995)

La lectura d'aquest gràfic permet una sèrie d'afirmacions. En primer lloc, en cap territori no hi ha un coneixement universal de català, tot i que s'hi acostava la situació registrada a Catalunya i a la Franja. Aquest és el resultat de segles de polítiques lingüístiques adverses i moviments immigratoris que han quedat al marge de la llengua pròpia. Tampoc no hi ha cap territori on el coneixement del català hagi deixat de ser socialment significatiu.

Les diferències entre les quatre habilitats són molt importants. En termes generals pot assenyalar-se que el domini de les habilitats de lectura i escriptura són molt més baixes que les habilitats orals, la qual cosa implica que encara avui hi ha centenars de milers de catalanoparlants incapaços d'escriure en aquesta llengua.

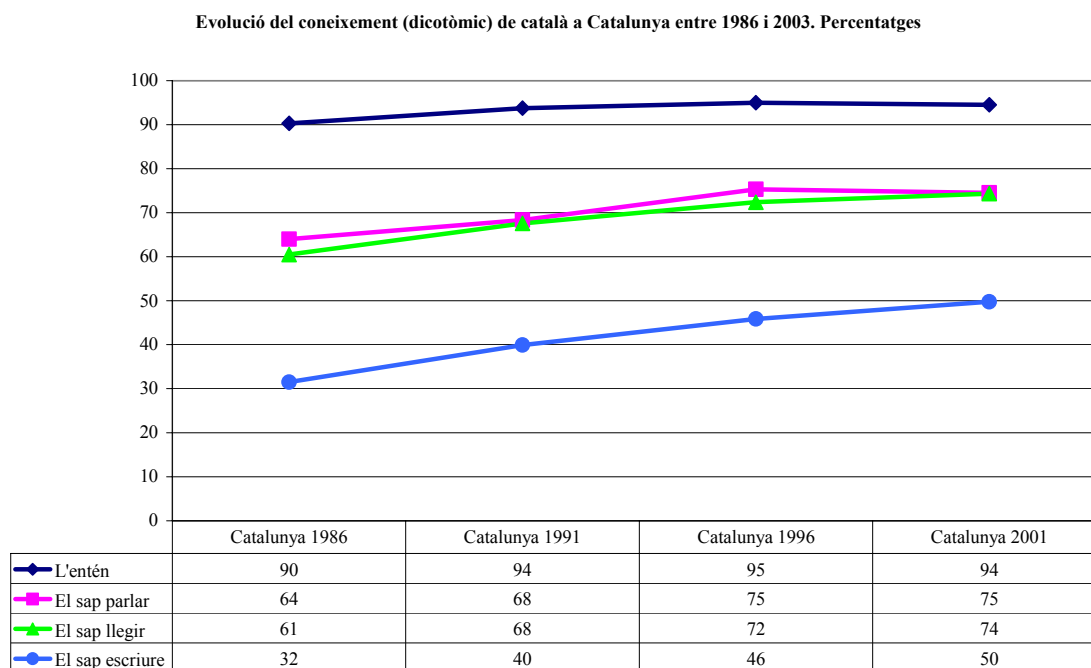
Es detecten diferències molt significatives entre territoris. El territori on el català hauria patit un retrocés més seriós seria la Catalunya Nord, on la situació seria de franca minorització. No disposem de dades censals ni d'enquestes àmplies i recents per a l'Alguer, però tot fa pensar que la situació hi és igual o encara pitjor. A l'altre extrem, Catalunya i Andorra obtindrien els nivells superiors –i molt similars– de coneixement. El País Valencià i les Illes Balears es trobarien en sengles estadis intermedis entre els extrems marcats per la Catalunya Nord i per Catalunya i Andorra. Per la seva banda, la Franja, constitueix un cas singular: s'hi combinen un coneixement generalitzat de la llengua pròpia a nivell oral, i mancances molt significatives, similars a les valencianes, pel que fa a la llengua escrita. Val a dir, però, que les dades de la Franja fan referència a la dècada passada, i els canvis poden haver-hi estat significatius.

Durant les darreres dues o tres dècades el coneixement del català ha evolucionat de manera significativa arreu del territori. Ara bé, malauradament, les dades de què disposem per a conèixer el resultat d'aquesta evolució en el moment actual presenten moltes limitacions: d'una banda, les preguntes lingüístiques del cens de l'any 2001 són poc fiables, i no permeten entendre adequadament ni la situació ni l'evolució recent del coneixement del català.⁹⁸ D'una altra, les enquestes dels anys 2003 i 2004 només recullen la població nouvinguda de manera molt limitada. Cenyint-nos a dades censals, padronals i a la darrera gran enquesta disponible per a cada territori, podem establir les següents evolucions.

A Catalunya, el coneixement del català sembla haver augmentat de manera sostinguda fins al punt que, probablement, més de la meitat de la població controla les quatre habilitats lingüístiques bàsiques (entendre, parlar, llegir i escriure). Les darreres onades immigratòries estan afectant aquest panorama a la baixa en termes percentuals, però no necessàriament absoluts, però ara com ara no disposem d'eines fiables per a valorar-les adequadament en termes sociolingüístics.

Gràfic 4

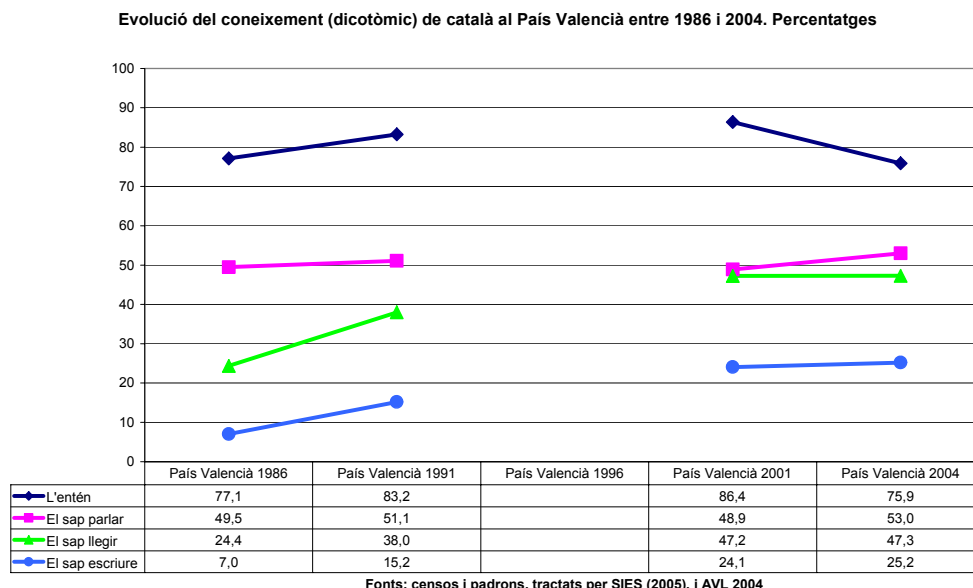

Font: elaboració pròpia a partir de padrons, censos i EULC-03

⁹⁸ Aquestes dades han estat analitzades per la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans (veg. Vila [coord.] en premsa). De les anàlisis realitzades es desprèn que els canvis en els qüestionaris, les taxes d'inexhaustivitat en l'arregla dels mateixos qüestionaris, i els procediments de depuració i d'imputació de les dades que mancaven aconsellen no extreure lectures evolutives a partir de les dades del 2001.

L'evolució del coneixement del català al País Valencià⁹⁹ és força menys falaguera que la de Catalunya (veg. Gràfic 5). Les xifres relatives a les habilitats orals mostren una tendència a l'estancament o, fins i tot, a la baixa, en el cas de la capacitat d'entendre el català. Pel que fa a la llengua escrita, en canvi, s'hi detecta un progrés molt i molt lent, que amb prou feines arriba a un punt percentual per any, atribuïble bàsicament a l'acció escolar.

Gràfic 5¹⁰⁰

L'evolució del coneixement del català a les Illes Balears se situa d'alguna manera entre la del País Valencià i la de Catalunya (veg. Gràfic 6). Val a dir que, en aquest cas, les discrepàncies entre les dades censals i la darrera enquesta disponible són més que notables, i aquí prendrem les dades de l'enquesta com a referència principal.

Pel que fa a la llengua oral, sembla que l'evolució ha estat moderadament positiva, malgrat l'allau immigratòria viscuda per les Illes durant els darrers anys. Tot i que resten encara bosses significatives de no entenedors del català, sembla que s'ha produït un cert creixement de la capacitat de parlar la llengua pròpia de les Illes.

L'evolució del coneixement escrit sembla millor que el de la llengua parlada. D'acord amb les dades de l'enquesta de 2002, és probable que –sobretot gràcies a l'ensenyament de i en català– s'hagi traspassat ja el llindar del 50% de població illenca alfabetitzada en català.

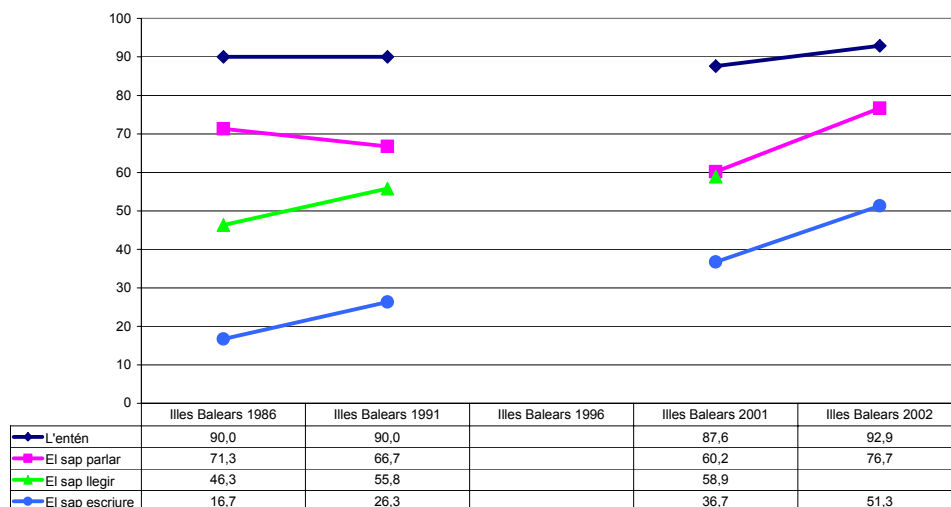
⁹⁹ En aquesta taula s'usen les dades corresponents a la totalitat del País Valencià, és a dir, incloent-hi el territori castellanoparlant. Els comentaris són igualment vàlids per al territori catalanoparlant.

¹⁰⁰ Les dades de l'enquesta de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua fa referència a les persones que diuen entendre, parlar, llegir o escriure prou o perfectament el català.

Gràfic 6

Evolució del coneixement (dicotòmic) de català a les Illes Balears entre 1986 i 2001. Percentatges

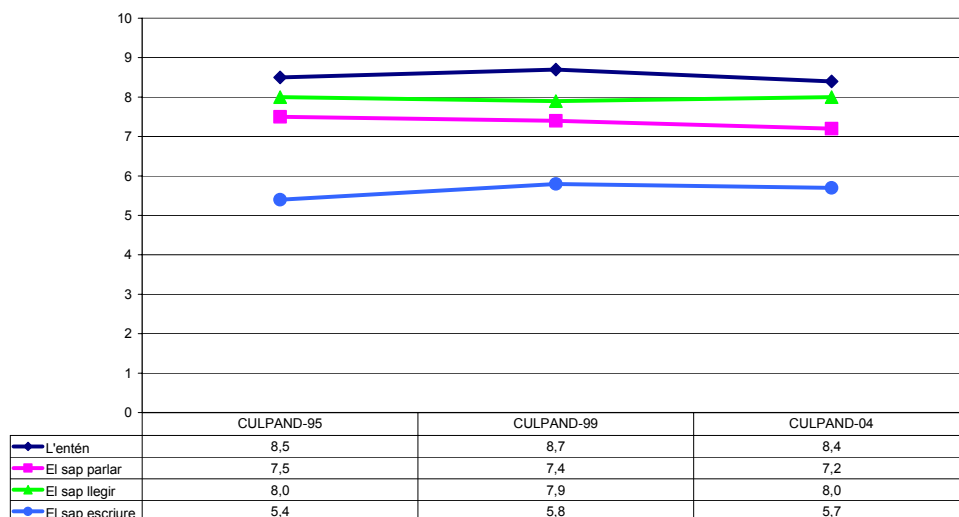

Fonts: censos i padrons, web IBAE

Les dades publicades sobre el coneixement de català a Andorra segueixen una metodologia diferent, a partir d'un sistema de puntuacions entre 0 i 10. D'acord amb aquest sistema, el coneixement del català entre 1995 i 2004 hauria davallat sensiblement, sobretot a causa del creixement demogràfic del país durant els darrers 5 anys, basat essencialment en l'arribada de població al·loglota (veg Gràfic 7)

Gràfic 7

Evolució del coneixement de català a Andorra entre 1999 i 2004. Mitjanes
Font: Hamilton investigació (2005)

Pel que fa a la resta de territoris, resulta difícil de mesurar l'evolució més recent del coneixement, bàsicament perquè les dades de què disposem són o bé massa

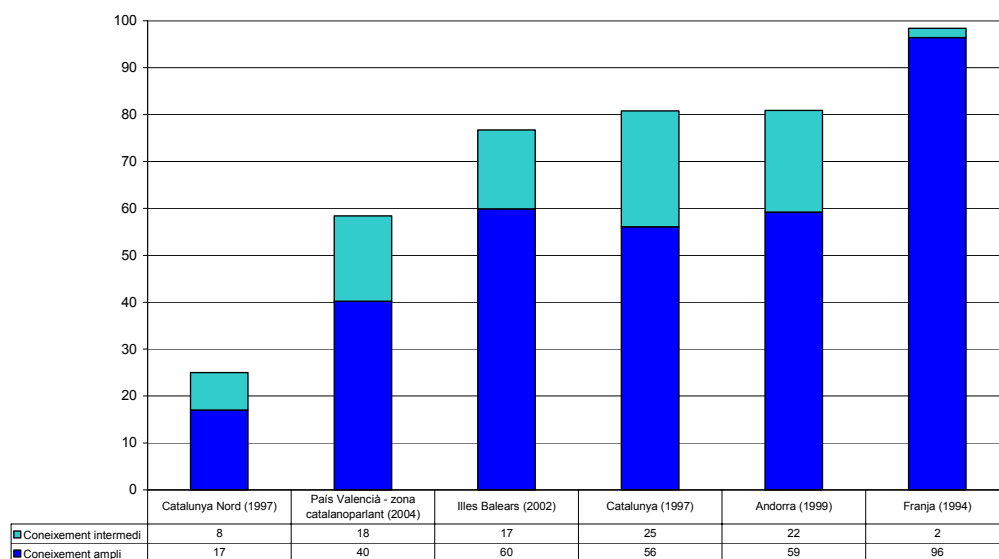
escasses o bé excessivament diferents entre elles. Per les informacions que tenim a l'abast, és raonable esperar les següents evolucions:

- **Catalunya Nord:** les dades disponibles són molt heterogènies i difícils de comparar entre elles; ara bé, la desaparició progressiva de les generacions de llengua inicial catalana fa pensar en una davallada sostinguda del nivell de coneixement en la població en general, atès que els desapareguts no semblen estar essent reemplaçats ni per una nova generació que tingui el català com a llengua inicial, ni per grans nombres de neoparlants competents com a fruit de l'escola.
- **L'Alguer:** l'evolució deu ser similar a la de la Catalunya Nord, amb la diferència que la introducció recent del català com a llengua estudiada a l'escola deu haver fet créixer lleugerament el percentatge –baixíssim, d'altra banda– de persones capaces de llegir i escriure en català.
- **Franja:** l'ensenyament de la llengua a l'escola i a adults deu haver fet créixer de manera sostinguda el percentatge de ponentins capaços de llegir i escriure en català. L'arribada de contingents forans –immigrants llatinoamericans i romanesos, entre altres– deu haver fet disminuir lleugerament els percentatges de persones competents en català parlat.

3.3.2 Els nivells de coneixement del català

El coneixement d'un idioma és una realitat molt més matisada del que permet copsar un plantejament dicotòmic. Si en comptes de mesurar-lo en termes de saber o no saber català plantejem el coneixement en termes més graduals, els déficits de coneixement de català creixen substancialment. Això és el que mostra el Gràfic 8, on s'han distingit les persones que diuen tenir un coneixement ampli de la llengua d'aquelles que diuen tenir-ne un coneixement intermedi. Noteu que les dades del gràfic no sempre poden correspondre a les darreres enquestes per les raons abans adduïdes (les dades més recents només són públiques de manera parcial). Gràfic 8

Coneixement ampli i intermedi de català ("saber-lo parlar"). Percentatges

Val a dir que, per a entendre adequadament el gràfic cal parar atenció al significat de coneixement ampli o intermedi elevat en cada enquesta (vegeu Taula 10)

Taula 10. Mesurament del grau de coneixement del català a cada enquesta

Territori	Ampli	Intermedi elevat
Catalunya Nord		Mantenir una conversa curta
País Valencià (zona cat)	Parlar «bé» («bien»)	(«tenir une conversation courte»)
Illes Balears	Parlar «perfectament»	Parlar «prou bé»
Catalunya	«Bé»	«Regular»
Andorra	Puntuació 8, 9 i 10 (escala de 0 a 10)	Puntuació 5, 6 i 7 (escala de 0 a 10)
Franja	Puntuació 8, 9 i 10 (escala de 0 a 10)	Puntuació 5, 6 i 7 (escala de 0 a 10)
	Parlar «molt bé»	Parlar «prou bé»

Certament, la interpretació d'aquests nivells és lluny de ser clara i equivalent en tots els territoris. Ni les preguntes ni les opcions de resposta són les mateixes, per la qual cosa cal anar amb molt de compte a l'hora de fer-ne interpretacions. Així, a Catalunya Nord, en el percentatge de persones que declaren un coneixement intermedi elevat deuen barrejar-se persones que han pràcticament oblidat el català encara que el tenien com a primera llengua, persones que el van mig adquirir amb familiars (avis, oncles, etc.), i persones que l'han après com a segona llengua tot i que de manera limitada. Al País Valencià (zona catalanòfona), Illes Balears, Catalunya i Andorra, per contra, tot fa pensar que els qui declaren nivells intermedis de llengua són essencialment persones que tenen el català com a segona llengua, apresada ja sigui en l'àmbit escolar, laboral o d'amistats. A la Franja, en canvi, els nivells intermedis semblen reflectir que bona part dels parlants nadius tenen consciència de parlar una varietat de poc prestigi, més que no pas de parlar-la com a segona llengua.

Sigui quina sigui al final la interpretació d'aquests nivells, tot fa pensar que és fonamental de tenir en compte la realitat gradual, escalar, del coneixement lingüístic. Encara que sigui difícil afirmar-ho de manera taxativa, tots els indicis apunten que hi ha una forta relació entre el grau de coneixement de català i ús d'aquesta llengua: en termes generals, només les persones que arriben a tenir un domini ampli del català se'n serveixen després de manera habitual. I a l'inrevés: les persones amb coneixements només intermedis de català tendeixen a no fer-ne un ús habitual. Per tant, l'assoliment d'aquests nivells intermedis pot constituir un pas necessari d'una política de difusió de la llengua, però en cap cas no pot ser un objectiu en ell mateix.

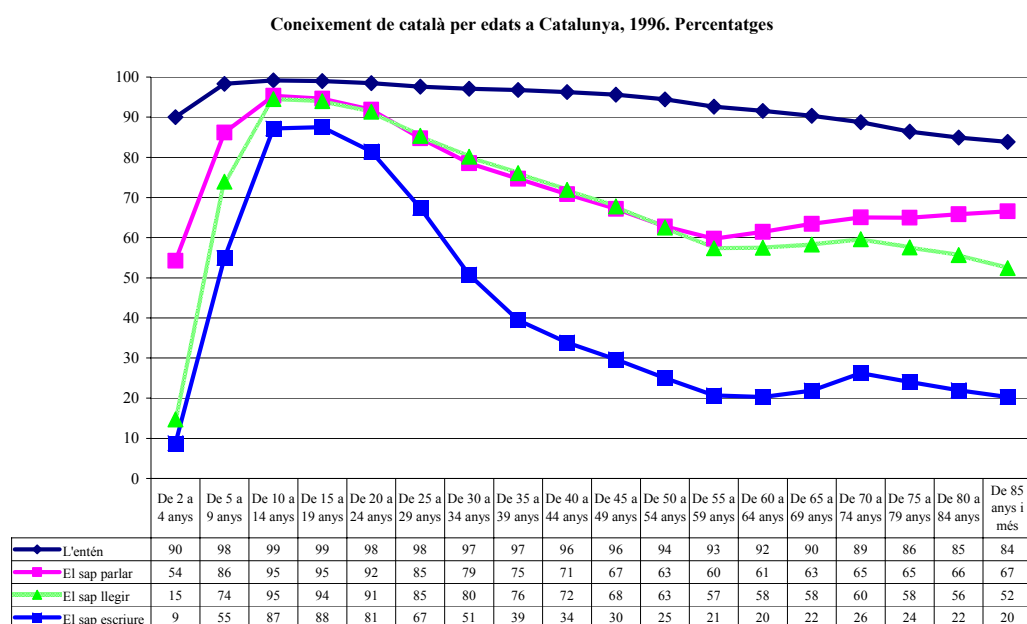
3.3.3 L'evolució del coneixement de català segons l'edat

La introducció del català al sistema escolar com a assignatura i, encara més, com a llengua vehicular és el gran motor de difusió del català arreu del domini lingüístic. Allà on hi ha hagut un fort impuls al català a l'escola, el coneixement del català s'ha difós més; allà on el català no ha passat de mera assignatura, el coneixement del

català amb prou feines depassa els seus parlants nadius. Allà on el català no ha esdevingut ni tan sols una assignatura obligatòria impartida correctament, la posició del coneixement del català és precària. Només la Franja, amb un entorn social molt majoritàriament catalanòfon *malgrat* la marginació del català, escapa –escapava?– a aquesta norma.

Res millor que les dades de coneixement per edat de Catalunya (veg. Gràfic) per a copsar l'impacte de l'ensenyament de i en català a l'hora de difondre el domini de la llengua. En menys de 30 anys, la implantació progressiva del *model escolar de conjunció en català* ha permès reduir el desconeixement de la llengua –en termes dicotòmics– a taxes inferiors al 20% (per a saber escriure) i al 10% (per a saber parlar i llegir).¹⁰¹

Gràfic 9

Font: Enquesta Oficial de Població 1996

Aquesta evolució per edats és sens dubte la més positiva del conjunt del territori lingüístic, però caldria evitar un cert efecte d'enlluernament a causa de la contundència de les dades. Certament, el coneixement del català ha progressat molt a Catalunya, i l'escola ha estat un motor de primer ordre per a aconseguir aquest progrés. Ara bé, resulta igualment cert que els nivells de català continuen estant molt per sota d'allò que seria desitjable. Una part molt considerable de la població que declara saber parlar o escriure català no se sent encara plenament competent en aquesta llengua. I aquest segment de la població és ampíssim precisament entre els més joves.

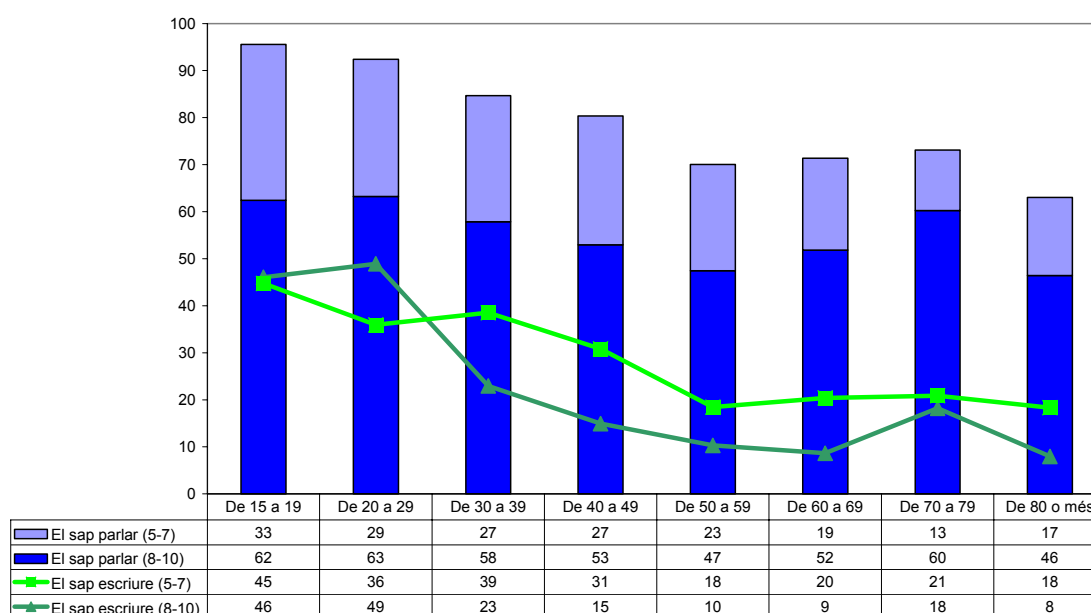
¹⁰¹ Emprem les dades de 1996 a causa de la poca fiabilitat de les dades del cens del 2001; val a dir, però, que per a les dades de la població en edat escolar no es detecten diferències excessives entre les dues fonts.

El fet que l'augment del coneixement del català es basi en bona mesura en un domini limitat de la llengua és quelcom que s'aprecia si en comptes d'analitzar-lo en termes dicotòmics («sap» / «no sap català»), hom mesura el nivell de coneixement del català servint-se d'instruments més fins, com ara una escla de 0 a 10, tal com mostra el Gràfic . Al gràfic s'hi percep clarament que, si bé l'habilitat d'escriure la llengua creix a cada generació en tots els sentits, la capacitat d'expressar-se oralment en català no augmenta de la mateixa manera: de fet, els percentatges de joves que diuen dominar el català (nivells superiors en l'escala) només estan lleugerament per sobre del 60%. En altres paraules, prop d'un 40% de les joves generacions ha après a parlar català –a diferència dels seus pares, que no en sabien gens– però encara no s'hi troben còmodes per falta de domini.

Gràfic 10

Coneixement ampli i intermedi del català segons l'edat. Catalunya, 1997. Percentatges

Font: EUOC-96 (veg. DYM 1007)

La situació és encara més preocupant al País Valencià, tal com mostra el

Gràfic . En aquest territori, i a diferència del que es percep a Catalunya, ni tan sols no es detecta un creixement de la capacitat superior de parlar la llengua, que roman estabilitzada entorn d'un terç de la població des de fa quasi mig segle malgrat l'ensenyament de la llengua i la seva introducció en part del sistema educatiu com a llengua vehicular. Tot el creixement de la llengua oral sembla concentrar-se en els nivells intermedis («prou bé»), però no es transvasa cap amunt, una tendència que no ajuda a la recuperació de l'ús del català.

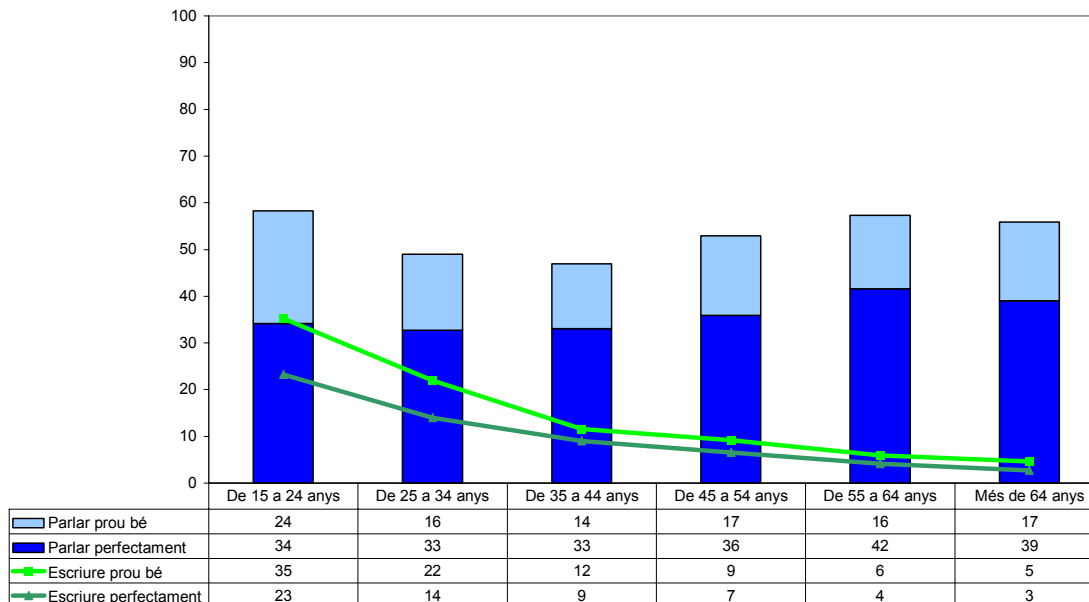
En canvi, pel que fa a la capacitat d'escriure en català, sembla que finalment comença a estendre's entre el jovent valencià, de manera que una quarta part d'aquest col·lectiu ja declara escriure'l perfectament, i un 35% suplementari diu fer-

ho prou bé. Unes xifres encara lluny de la difusió generalitzada, però que deixen enrere les exigües xifres de les generacions anteriors.

Gràfic 11

Gràfic 8. Coneixement ampli i intermedi de català al País Valencià segons l'edat. 2004. Percentatges

Font: AVL 2004

3.3.4 La qualitat del català: una llengua en dissolució?

En situacions de contacte massiu, una llengua pot patir un procés de reestructuració en profunditat que la faci cada vegada més i més propera a la llengua substituent en tots els components lingüístics (gramàtica, fonètica, lèxic i recursos expressius diversos). Al final d'aquest procés, la llengua recessiva es *dissol* com a sistema diferenciat i passa a ser una varietat dialectal, poc o gens diferenciada d'aquesta segona.

Fins a quin punt es manté el català com a sistema lingüístic diferenciat de les llengües amb què coexisteix en la seva àrea lingüística? Contràriament al que podria semblar, aquest és un terreny molt poc estudiat de manera empírica –i pràcticament gens de manera quantitativa–, i per aquest motiu hi solen regnar les impressions personals i les valoracions de tipus anecdòtic, il·lustratives però poc conclouents. Es tracta, a més a més, d'una qüestió sotmesa a un fort component de relativisme: allò que per a determinats observadors constitueix un fenomen de corrupció intolerable, per a altres sovint no passa de ser un detall més menys anecdòtic en l'evolució de la llengua. Les valoracions, per tant, han de ser necessàriament sumàries i prudents.

Per començar, és un fet acceptat generalment que els diferents parlars catalans incorporen innumbrables interferències respectivament del castellà, del francès i de l'italià a tots els nivells (fonètic i fonològic, morfològic, lèxic, sintàctic i pragmàticodiscursiu). Algunes varietats, com l'apitxat o el xava –si és que aquest existeix

com a tal— mostren unes traces encara més pregones d'aquest contacte. D'altres se n'havien mantingut més al marge, però les darreres dècades semblen haver anivellat a la baixa una part important de les antigues diferències, sobretot en les generacions més joves. Més recentment, hom ha emprat etiquetes com *catanyol* o *mallorcano* per a referir-se a maneres de parlar profundament barrejades.

Però més preocupant que el fet de contenir nombroses traces del contacte, resulta més preocupant constatar que el català és ara com ara una llengua fortament *heterònoma*, és a dir, que no és autònoma sinó que depèn d'una altra per a la seva innovació en tots els camps.¹⁰² A causa de l'heteronomia, les solucions lingüístiques per a la innovació del català coincideixen de manera sistemàtica amb les solucions del castellà (francès o italià), la qual cosa acostava les dues llengües. I així, per posar un exemple trivial, les *autopistes* (= cast.: *autopistas*) del sud de les Alberes són, òbviament, *autorutes* (= fr.: *autoroutes*) al nord de la frontera política.

La falta d'autonomia i la subordinació resulten especialment punyents en l'àmbit familiar i en el registre col·loquial. Els analistes de les varietats col·loquials constaten una vegada i una altra que les innovacions del català en aquest registre són profundament deutores de les que es produeixen en la llengua castellana, de manera que el català segueix ben de prop les oscil·lacions dels registres col·loquials de la llengua veïna: si mots com *pillar* («aconseguir», «agafar») o *ra(t)llar* («avorrir», «carregar») esdevenen emblemàtics del llenguatge juvenil espanyol, el català les incorpora amb les mateixes connotacions —i de pas jubila els equivalents anteriors, com *lligar* o *agobiar*. I és que el català no sols topa constantment amb l'espanyol al seu propi territori en la vida quotidiana, sinó que els mateixos mitjans de comunicació catalanòfons inclouen enormes quantitats de castellà col·loquial i de català farcit de castellanismes a la seva programació, amb la qual cosa impedeixen la possibilitat de desenvolupament autònom i autòcton (veg. cap. 6).

Per si tot plegat no ha estat prou, la comunitat lingüística catalana es troba en un moment crucial de la seva evolució: a moltes zones del domini, el percentatge de *neoparlants* —és a dir, de persones que han après el català com a segona llengua — no sols és significatiu, sinó que pot arribar a superar amb escreix el nombre de parlants nadius. Aquest és el cas, per exemple, de la Catalunya Nord: només l'11% dels habitants havien parlat català durant la infantesa, però el 14% declara saber-lo parlar fluidament, i el 37% diu saber-lo parlar. Però també és el cas de les generacions més joves de Catalunya, entre les quals el nombre d'usuaris efectius no nadius del català s'acosta al dels nadius. És obvi que la incorporació d'un nombre tan significatiu de neoparlants a la pràctica habitual de la llengua —una incorporació imprescindible per a la supervivència de la comunitat— té, i tindrà, efectes damunt de la seva estructura.

Podem parlar, però, de dissolució del català? En termes generals, tot i la profunditat del contacte entre el català i les diverses llengües estatals, el procés de dissolució del català en el castellà no sembla haver-se produït. Per a una gran majoria de

¹⁰² La proximitat de dues llengües no implica que hagin de seguir una evolució coincident: el castellà i el portuguès contemporanis, dues llengües bessones, es renoven de manera absolutament independent l'una de l'altra, sense imposicions unilaterals de cap mena ni en l'estàndard, ni en els registres especialitzats, ni en els col·loquials o els argòtics. Són dues llengües autònomes, cadascuna de les quals té una vida pròpia i no subordinada a la veïna.

parlants, les distàncies entre els dos idiomes continuen essent considerables, de manera que la interferència molt massiva tendeix a ser rebutjada, probablement perquè és més aviat considerada com a falta de competència. Val a dir que aquesta percepció és difícil de mesurar i que probablement no es produeix de la mateixa manera arreu del domini. De fet, en algunes àrees frontereres, com en punts de l'Alacantí, i especialment on es parlen o parlaven varietats de transició, com ara al Baix Mesquí (Matarranya) o la Ribagorça Occidental, tot fa pensar que la interferència és més massiva que enlloc. Així, informacions anecdòtiques indiquen que segments importants del vocabulari bàsic –els colors o els dies de la setmana, per exemple– podrien estar trontollant entre parlants joves de la Franja. A la resta del domini, la distància entre el català i les altres llengües en contacte continua mantenint-se notablement sòlida. Sens dubte, l'ensenyament, l'accés als mitjans de comunicació i l'oficialització del català han contribuït a reforçar les línies de resistència a la pressió de les altres llengües.

3.3.5 El coneixement del català: síntesi

Les fonts per a l'estudi del coneixement del català són més exigües del que convindria, i caldria ampliar-les amb urgència. Val a dir que hi ha una sèrie d'enquestes en marxa o ja realitzades que no han pogut ser emprades aquí per raons de temps. Tanmateix, les dades disponibles permeten fer un retrat global de la situació del conjunt del domini lingüístic.

El català encara és molt lluny de ser conegut per la totalitat de la població del domini lingüístic, i hi ha fortíssimes diferències entre territoris en funció de les seves dinàmiques respectives. Andorra i Catalunya es perfilen com els territoris amb nivells de coneixements superiors, mentre que a la Catalunya Nord i l'Alguer la situació és de minorització molt aguda. La resta de territoris se situen entre aquests dos pols, les Illes més a prop del superior, i el País Valencià més endarrerit. Pel que fa a la Franja, la seva situació és contradictòria: uns nivells de coneixement oral força alts conviuen amb uns baixíssims nivells de coneixement escrit.

L'evolució del coneixement de la llengua no ha estat la mateixa a tots els territoris durant les darreres dècades. Arreu del territori ha crescut la capacitat en llengua escrita, un fenomen explicable pel simple fet que el català, que havia estat exclòs de la vida pública i l'escola fins fa poques dècades, ha guanyat presència en ambdós àmbits durant aquest període. Ara bé, pel que fa a la llengua parlada, l'evolució és menys positiva. Si ens centrem sobretot en la població nascuda al mateix territori, a Catalunya s'ha produït un ascens considerable, mentre que a les Illes el creixement ha estat molt suau, i al País Valencià, Andorra i la Franja s'ha tendit més aviat a l'estancament. A la Catalunya Nord i l'Alguer cal témer més aviat retrocessos. Si de les dades dicotòmiques passem a una anàlisi més matisada, percebem que bona part dels augments s'han produït en els nivells de coneixement intermedis, més que en els superiors. D'altra banda, l'arribada de contingents importants de nous nadius a la major part del domini introdueix un factor de baixa difícil de controlar, perquè una part d'aquesta població encara escapa als mitjans d'estudi de la població. La Taula 11 sintetitza aquestes evolucions.

Taula 11. Tendència evolutiva del coneixement oral (saber parlar-lo) del català en cada territori del domini lingüístic

Territori	Evolució del coneixement en la població	
	Nascuda al territori	Total
Catalunya	<i>Creixement</i>	<i>Creixement o manteniment</i>
Andorra	<i>Manteniment</i>	<i>Manteniment o descens</i>
Illes Balears	<i>Creixement</i>	<i>Manteniment o descens</i>
Franja	<i>Manteniment</i>	<i>Descens</i>
País Valencià	<i>Creixement</i>	<i>Manteniment o descens</i>
Catalunya Nord	<i>Descens</i>	<i>Descens</i>
L'Alguer	<i>Descens</i>	<i>Descens</i>

En altres paraules: tot i els innegables avenços en termes absoluts gairebé arreu del domini –mai tant gent no havia sabut llegir i escriure en català, mai no hi havia hagut tants catalanoparlants, mai no hi havia hagut tants neoparlants–, la situació queda encara molt lluny de la plena normalitat del coneixement; sobretot si aquesta normalitat és concebuda com un context en què tota la població se senti capaç d'emprar amb comoditat la llengua pròpia del país. Això és així fins i tot a Catalunya, un dels territoris en què s'ha dut a terme la política més dinàmica de promoció del català. No cal dir que la situació és encara pitjor a la resta del domini lingüístic. En aquest sentit:

- Als territoris on el coneixement és ara com ara més minoritari, en particular a l'Alguer i la Catalunya Nord, cal plantejar iniciatives realistes –tant educatives com de revernacularització– que relliguin les noves generacions amb el llegat lingüístic dels seus avis i besavis.
- Al País Valencià, cal incorporar a l'aprenentatge efectiu del català les grans bosses de persones que encara diuen no saber-ne, sobretot en edat escolar.
- A la Franja, resulta urgent que el català superi el seu estatus de llengua no oficial i marginal en els plans d'estudi per tal que s'estengui el coneixement de la llengua normativa i escrita, i es reforci el de la llengua parlada.
- Als territoris més avançats en la introducció del català a l'ensenyament (Catalunya, les Illes Balears i Andorra), i en general arreu del domini, cal garantir que la totalitat dels aprenents de la llengua superin els estadis intermedis i hi adquireixin una fluïdesa de nivell superior i en tots els registres.
- Arreu del territori cal dissenyar les fórmules necessàries per tal que els nouvinguts se sentin impel·lits a aprendre la llengua de la comunitat que els acull, i ho facin de la manera més fàcil i efectiva.

3.4 Els usos lingüístics: normes de tria i comportaments privats

3.4.1 De la diglòssia a les normes d'ús

Les interaccions lingüístiques entre individus constitueixen el medi natural de manteniment i reproducció de les llengües. Aquestes relacions abasten un amplíssim espectre de situacions comunicatives, des de les converses íntimes en el si de la parella, als intercanvis entre clients i venedors en una botiga, les visites mèdiques, les entrevistes amb un mestre a la sortida de l'aula, les salutacions amb els veïns, i

moltes altres. Una llengua viva és una llengua que és emprada, en primer lloc oralment, per a les relacions entre individus en el si d'una comunitat.

En sociolingüística sol establir-se una diferenciació entre els *usos interpersonals*, és a dir, aquells en què els interlocutors actuen en tant que persones individuals, i els *usos institucionalitzats*, o aquells en què hom actua com a portaveu o membre d'una entitat o institució. Entre les primeres hi hauria, per exemple, les converses privades de les parelles, les festes d'una colla d'amics o els xiuxiuejos enmig un examen, mentre que entre les segones hi hauria, per exemple, les negociacions entre els representants dels governs de la Unió Europea durant una cimera o la defensa d'una tesi davant d'un tribunal. No cal dir que l'oposició entre els dos tipus de relacions és de grau, no pas categòrica, perquè les relacions cara a cara no són de cap manera homogènies. Si n'hi ha algunes que són totalment privades i d'altres de totalment institucionalitzades, també hi ha un percentatge molt elevat d'interaccions a mig camí o mixtes. De fet, és ben freqüent que una mateixa interacció oscil·li entre episodis o seqüències molt institucionalitzats i episodis molt més interpersonals. Només cal pensar en la relació entre metges i malalts, docents i discent, venedors i clients, per imaginar aquestes oscil·lacions.

En un bon nombre de contextos sociolingüístics, l'oposició entre usos interpersonals, sobretot privats, i usos institucionalitzats es materialitza en forma de distribució funcional de dues varietats o dues llengües. Així, a la Suïssa de llengua alemanya, en els contextos acadèmics, en les situacions formals, i en la llengua escrita hom tendeix a servir-se de l'alemany estàndard, mentre que les relacions orals interpersonals es duen a terme en alemany suís, una varietat incomprendible per als parlants de l'estàndard. Una distribució similar es produeix entre el luxemburguès i l'alemany a Luxemburg, entre el wòlof i el francès al Senegal, entre les diferents llengües xineses i el xinès estàndard, etc.

En alguns moments del passat, als Països Catalans s'hi han viscut situacions que recorden les apuntades, a causa de la imposició com a llengua oficial i escrita d'una llengua –el francès, l'italià o el castellà– damunt de poblacions que feien la seva vida quotidiana íntegrament en català. En la tradició sociolingüística catalana, d'aquesta distribució se n'ha dit *distribució diglòssica*, i ha estat històricament denunciada com un dels reptes que calia superar per conjurar el perill de desaparició de la llengua. Però avui dia, modificades profundament les condicions sociolingüístiques del segle XIX, no es pot considerar la distribució diglòssica com un dels principals reptes per al català. En altres paraules, *la diglòssia no és el problema* que cal enfrontar per a avançar en la normalització de la llengua.

Certament, als territoris més descatalanitzats del domini –com la Catalunya Nord, l'Alguer o la ciutat d'Alacant– és possible parlar d'una forta especialització funcional del català. A causa de la substitució massiva, els catalanoparlants, sobretot de les generacions joves, tendeixen a fer ús de la seva llengua només en contextos privats com la família o clarament delimitats com a *endogrups*, com puguin ser les escoles Bressola o algunes institucions culturals o cíviques. Aquesta distribució és especialment clara a la Catalunya Nord, a causa de la manca de reconeixement legal del català. Per la seva banda, a la Franja de Ponent, la manca de reconeixement oficial fa que part dels catalanoparlants mostri una certa tendència a distribuir

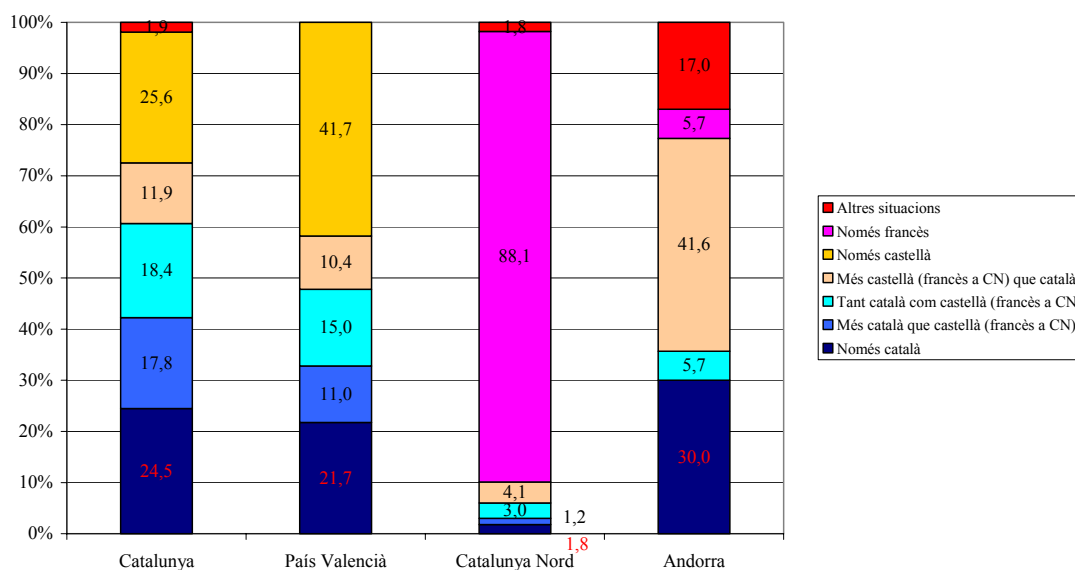

les llengües en funció del context, de manera que es passen al castellà per a algunes funcions formals, sobretot escrites, però també orals. En tots aquests territoris, els catalanoparlants reproduïen uns comportaments que recorden les pautes diglòssiques –català per a usos privats i orals, castellà, francès o italià respectivament per a usos formals i escrits. I en tots aquests casos, l'oficialització del català i la seva presència pública com a llengua formal i escrita ajudaria a desfer molts mites i malentesos en relació amb les seves aptituds com a idioma.

Ara bé, fora d'aquestes excepcions, en termes generals, als Països Catalans no hi ha una estricta distribució de les llengües en funció del context d'ús. En altres paraules, i sobretot pel que fa als usos orals, no hi ha una llengua reservada per a les funcions altes i una altra de reservada per a les funcions baixes. Això ens ho mostra clarament la distribució dels usos lingüístics amb els amics (veg. Gràfic 12). Tant a Catalunya com al País Valencià o Andorra hi ha un percentatge molt elevat de població –majoritàriament de llengua inicial catalana– que se serveix del català i una altra llengua en les seves relacions amb les amistats. El català no és, doncs, la llengua de la informalitat –i tampoc no és exclòs de la formalitat, com veurem més endavant. Arreu del territori hi ha usuaris que empren el català en àmbits formals, com ara les visites als metges o en relacions comercials.

Gràfic 12¹⁰³

Ús del català amb els amics. Percentatges

Fons: EULC-03, AVL-04, EULCANORD-04, CULPAND-04

Així doncs, l'ús del català i el castellà no depèn en primer lloc de l'àmbit d'ús, sinó d'altres factors, entre els quals destaca la llengua –real o percebuda– dels participants en la interacció. Fins i tot a la Franja és difícil parlar amb propietat de diglòssia: el català s'usa poc en àmbits formals oficials, però això té més a veure

¹⁰³ Noteu que a Andorra la gradació és diferent, perquè les opcions «només X» i «més X que Y» han estat aplegades en «només X o més X que Y»

amb la falta d'oficialitat i amb el fet que moltes de les ocupacions formals estan ocupades per no catalanoparlants. De fet, com a resultat de les activitats culturals de les associacions de la Franja al llarg de les darreres dècades, l'ús escrit i formal del català ha passat a ser molt més habitual.

El fet que la diglòssia no sigui l'objectiu principal a combatre no significa que no hi hagi diferències d'especialització funcional –en detriment del català, val a dir. Per començar, arreu del domini hi ha una diferència molt significativa entre l'ús oral i l'ús escrit de l'idioma: el català és molt més parlat que no pas escrit i/o llegit. En la mesura que un segment importantíssim dels catalanoparlants només estan alfabetitzats en les llengües dels estats respectius, continua essent molt habitual l'ús del castellà, el francès i l'italià a l'hora de prendre notes per a ús personal, de relacionar-se per escrit amb altres catalanoparlants, de consumir productes escrits. El català encara és, en aquest sentit, una llengua molt més oral que no pas escrita fins i tot en les relacions entre catalanoparlants. Però és important d'entendre que el problema de la relació entre oral i escrit es presenta més aviat en termes d'alfabetització, d'oferta i d'accés a l'oferta, més que no pas en termes ideològics: la introducció del català a bona part del sistema educatiu està esborrant progressivament els prejudicis en relació amb la possibilitat d'escriure i llegir en la pròpia llengua. Una altra cosa és, malauradament, si hi ha prou oferta i incentius perquè sigui usada; però la idea que el català, per principi, «no s'escriu» reula ràpidament de les societats catalanòfones.

És en l'ús escrit interpersonal, sobretot endogrupal, on s'han aconseguit més progressos i més ràpids durant les darreres dècades, si més no en els territoris més grans. A aquest progrés hi ha contribuït el fet que el català fos una llengua plenament codificada, però el que ha estat més determinant ha estat la introducció del català al sistema d'ensenyament i gràcies als cursos de català per a adults. Aquest progrés és especialment notable a Catalunya, on l'any 2003 més d'un terç de la població declarava prendre les seves notes personals només o sobretot en català (31,4% i 3,9% respectivament), i un 6,4% suplementari deia fer-ho tant en català com en castellà (EULC-03). En canvi, a la resta del territori els usos escrits del català eren més baixos: al País Valencià, per exemple, només un 26,8% de la població declarava escriure en català (Acadèmia Valenciana de la Llengua 2004), mentre que a la Catalunya Nord l'ús del català (sol o igual que el francès) en les notes personals assolía tan sols un 1,5% (EULCANORD-04).

La clau per a entendre els usos lingüístics a la major part del domini català no és, ara com ara, la distribució per *funcions*, sinó *qui* és que participa en cada interacció. Al llarg del segle xx s'ha anat imposant al conjunt del domini lingüístic una pauta de comportament que denominem *norma d'acomodació automàtica a la llengua de l'Estat* o *norma de subordinació del català*, i que, en poques paraules, dicta que els parlants de la llengua de l'Estat tenen dret a parlar i a ser correspostos en la seva llengua independentment de l'àmbit d'ús en què es moguin.

La norma de subordinació del català és una norma de comportament social, és a dir, un conjunt de maneres de fer rutinitzades per la majoria de la població. Tant els catalanoparlants com els no catalanoparlants les aprenen i les interioritzen des de

xicotets, les practiquen sense adonar-se'n, les converteixen en part del seu sentit comú, i si molt convé, les justifiquen en termes de «bona educació».¹⁰⁴

La norma de subordinació del català explica el comportament de les societats catalanòfones molt millor que no pas una suposada distribució *diglòssica* entre funcions altes i baixes. Els estats nació moderns com Espanya, França o Itàlia han imposat el principi que els parlants de la seva respectiva llengua *nacional* tenen dret a viure en monolingüe facin el que facin i visquin on visquin del seu territori. Així, tant se val si hom treballa de cambrer, de taxista, de comercial, de professor d'universitat o de president d'una entitat bancària: per a l'estat nació, amb la llengua de l'Estat n'hi ha prou –i així ho proclamen les respectives constitucions. Al llarg del segle XX, els catalanoparlants han anat assimilant de manera inconscient aquest principi, i l'han rutinitzat fins i tot en contra de la seva pròpia voluntat.

La norma de subordinació del català és una aproximació genèrica, i no pot respondre de tots els comportaments arreu del territori. De fet, no tothom la segueix sempre: hi ha parlants –sobretot gent gran i xiquets ben petits– que no la segueixen per falta de fluïdesa en la llengua de l'Estat, o perquè encara no han copsat la prevalença de la norma. D'altres, en canvi, eviten aquesta mena de comportaments per adhesió més o menys conscient a la llengua pròpia. A més, la norma presenta diferents variants, estretament lligades al grau de minorització del català. En alguns territoris i en alguns cercles socials, la subordinació del català és molt més acusada que uns altres, de manera que els catalanoparlants sempre tenen al cap la possibilitat que algú no els entengui, per la qual cosa no gosen parlar en català amb desconeguts o en públic. També entre els no catalanoparlants hi ha percepcions diferents de la norma: alguns sectors creuen que el simple fet que algú se'ls adreci en català ja és ofensiu, però també hi ha sectors que es planyen obertament que els catalanoparlants no els parlin en català, perquè això els impedeix aprendre la llengua.

Per entendre aquestes diferències, hi ha una sèrie d'elements que ens permeten entendre les tries lingüístiques en relacions interpersonals. Una d'aquestes és la diferència que hi ha entre els *oients*, els *destinataris* i els *parlants*. En una conversa entre dues persones, els dos participants s'intercanvien constantment el paper de parlant i el de destinatari del missatge. Ara bé, en converses de tres o més persones, a aquests dos papers cal afegir-n'hi almenys un, el d'oient, és a dir, el de persona que, tot i formar part de la conversa, no és el destinatari final d'un comentari determinat. Novament, en una conversa entre diverses persones, els tres papers es reparteixen constantment.

Aquesta diferència pot semblar subtil a primera vista, però té una notable importància per a entendre el funcionament de les converses als Països Catalans. És un fet que en tot el territori hi ha persones que tot i no saber parlar català, l'entenen amb més o menys dificultat. Doncs bé, la representació que es té d'aquestes persones no és la mateixa arreu del territori, i el tracte que se'ls aplica té conseqüències rellevants per a l'adquisició del català. Resulta que en una bona part del territori, els catalanoparlants

¹⁰⁴ La falta de reflexió arriba al punt, sens dubte irònic, que els qui afirmen que aprendre la llengua del veí és un principi de bona educació, no s'adonen que converteixen ipso facto tots els no catalanoparlants del país en uns maleducats.

se senten legitimats per parlar en català *en presència* dels entenedors; en altres paraules, encara que es passin al castellà quan se'ls adrecen directament –quan són *destinataris*– tornen al català per adreçar-se a altres catalanoparlants. En altres paraules, els catalanoparlants donen per descomptat que els no catalanoparlants tenen una certa obligació d'entendre'ls. Val a dir que això no és així arreu del domini lingüístic: a les zones on el català està més minoritzat, els catalanoparlants tendeixen a abandonar el català per la simple presència d'entenedors.

Una altra de les categories que ajuden a entendre els comportaments és la resposta davant d'un estrany. Hi ha territoris on la minorització de la llengua ha arribat fins al punt que un estrany és percebut com a necessàriament no catalanoparlant, i tractat com a tal de manera automàtica, si més no fins que demostra el contrari. En altres zones del domini, en canvi, els estranys no són identificats com a no catalanoparlants, i hom pot interpel·lar-los en català... a menys que algun tret – indumentària, aparença física, ocupació, activitat, etc.– faci sospitar d'aquesta no catalanitat.

Comptat i debatut, doncs, és possible discernir algunes diferències segons grans territoris pel que fa a la prevalença de la norma de subordinació Taula 12. En alguns indrets, com a la majoria de Catalunya i Andorra, la norma sol aplicar-se en la seva forma més lleu, mentre que als territoris més perifèrics la subordinació del català en els usos interpersonals és més aguda.

Taula 12. Ús del català per part dels catalanoparlants en les relacions interpersonals fora de la llar

	Adreçant-se a entenedors	Adreçant-se a un estrany	En presència d'entenedors	Amb parlants d'altres territoris	Amb parlants del mateix territori
Catalunya	R	V	G	G	G
Andorra	R	V	G	G	G
Illes Balears	R	V	G	G	G
Franja	R	V	V	V	G
País Valencià	R	V	V	V	G
Catalunya Nord	R	R	R	V	V
L'Alguer	R	R	R	V	V

G: general; V: vacil·lant; R: rar

La norma de subordinació constitueix un dels principals esculls per a la supervivència del català, perquè desincentiva l'aprenentatge de la llengua en el context més crucial: la interacció cara a cara. Aquesta mena de comportament suprimeix el *context interpel·lant* que empeny els no parlants a usar una llengua: si el màxim incentiu per a aprendre una llengua és haver de correspondre a algú en aquesta llengua, la norma de subordinació liquida aquest incentiu sota el pretext de la «mala educació».

El problema que presenta la norma de subordinació és precisament la seva natura social, més que legal. A tot el territori llevat d'Andorra, la norma s'ha imposat gràcies

a unes polítiques estatals discriminatòries contra el català i els catalanoparlants. Ara bé, un cop rutinitzada, la norma passa a percebre's en termes d'educació, sentit comú, i fins i tot d'opció personal. Així, tot i que la seva superació sigui bàsica per a la supervivència de la llengua, no pot abordar-se en termes legals, i fins i tot resulta difícil d'intervenir-hi des de les institucions públiques.

Les noves immigracions estan introduint elements d'agreujament de la norma de subordinació del català en diversos sentits. En termes merament quantitius, el creixement sobtat del percentatge de no catalanoparlants fa més difícil l'ús públic i privat del català. De fet, la incorporació als centres educatius, laborals, d'esbarjo, etc., de nous immigrants acaba comportant problemes de comunicació que sovint acaben amb l'adopció del castellà com a llengua aparentment neutra. En aquesta sortida solen combinar-s'hi dues idees: d'una banda, la noció que els forasters saben més castellà que català; d'altra, la percepció, molt estesa en amplis sectors, de l'escàs valor del català a l'hora d'integrar-se en la societat catalana. Així, es dona la paradoxa que els catalanoparlants acaben integrant en castellà no sols els hispanoamericans, sinó fins i tot els nous immigrants d'altres orígens lingüístics.

Cal ser conscients que ara com ara les societats de llengua catalana corren un seriós *perill d'etnificació* de l'ús lingüístic. En la mesura que els nous immigrants no s'incorporen significativament a l'ús de la llengua pròpia del país, i en la mesura que les diferències etnofenotípiques són ara més paleses que no pas amb les immigracions de dècades enrere, el català podria acabar assimilat a una mena de minoria ètnica –els *catalans catalans*– en una societat multiracial amb el castellà com a llengua franca.¹⁰⁵ Al català li cal, per tant, desprendre's de la imatge de llengua d'un dels grups que viuen als Països Catalans, per tal de passar a ser una llengua d'acollida, amb accents, amb colors de pell, amb pentinats i ornaments diferents.

3.4.2 L'actuació sobre dels usos interpersonals: una porta només entreoberta

Tot just encetat el règim autònom a Catalunya, una de les primeres actuacions de les polítiques lingüístiques públiques en favor del català, la campanya de la Norma, va intentar incidir directament damunt dels prejudicis i les representacions mentals dels ciutadans per tal que alteressin les conductes que feien del català una llengua subordinada al seu propi territori. Poc després, una nova campanya [*Que aquí es parli català*] *Depèn de tu* va abordar la mateixa qüestió des d'un altre àmbit, més centrat en el món comercial.

Tot i el seu relatiu èxit, el plantejament de les campanyes va congriar fortes crítiques, perquè alguns sectors van entendre que servien bàsicament per a desresponsabilitzar el Govern de la Generalitat de la seva responsabilitat en la promoció del català. Com a resultat de les polèmiques, les institucions públiques deixaren de banda les campanyes de sensibilització i optaren per un model de política lingüística més allunyat dels usos interpersonals. Durant la segona meitat dels 80 i tots els 90, hom considerà que la incidència sobre els usos institucionalitzats acabaria modificant els usos interpersonals.

¹⁰⁵ La perspectiva és clarament tota una altra a la Catalunya Nord i l'Alguer, on el català ja és ara com ara la llengua d'un percentatge reduït de la població.

Tanmateix, des de mitjan anys 90 s'anà difonent la sensació que els canvis en els usos institucionalitzats no estaven tenint els efectes desitjats en els usos interpersonals. De fet, un bon nombre d'analistes van començar a expressar el seu neguit perquè els usos interpersonals els pareixien cada vegada menys resistents a la pressió del castellà. En aquesta percepció hi va tenir un fort impacte la constatació creixent que la catalanització de l'escola no comportava el creixement de l'ús del català entre l'alumnat. Així, al llarg dels primers 2000 s'ha difós entre cercles cada vegada més amplis la percepció que sense una intervenció damunt dels usos interpersonals no hi ha possibilitat de normalització de la llengua.

Les iniciatives en aquest sentit han estat diverses, encara que de moment siguin comparativament modestes, i cal assenyalar que han partit majoritàriament de la societat civil i les associacions d'activisme. En primer lloc, cal destacar la tasca del Grup Català de Sociolingüística i la seva Comissió de l'Ús Interpersonal, que no sols organitzà unes reeixides Jornades sobre aquest tema a la fi del 2001, sinó que al llarg del 2003 i 2004 duqué a terme una tasca de difusió del volum conseqüència d'aquella trobada. No ha estat fins molt darrerament, però, que hom ha començat a prendre algunes mesures en aquest sentit. A les Illes Balears, per exemple, el govern del Pacte de Progrés llançà algunes iniciatives (com la campanya *Gent d'aquí*) per trencar al idea que els nouvinguts s'integraven (només) en castellà. A València, l'any 2004 sorgí la iniciativa dels tallers per al manteniment del català en relacions cara a cara, organitzats pel professor Ferran Suay, de la Facultat de Psicologia de la Universitat de València. Mentrestant, en diverses localitats de Catalunya es posaven en pràctica les primeres iniciatives de parelles lingüístiques –inicialment sota l'impuls d'Òmnium Cultural– que el curs 2003-2004 foren esteses mitjançant el Consorci per la Normalització Lingüística i altres entitats –universitats, per exemple– arreu de Catalunya com a voluntaris lingüístics. L'any 2003, el nombre de parelles formades en el marc del projecte de voluntariat lingüístic del Consorci per a la Normalització Lingüística ascendí a 436 durant el primer semestre, i s'enfilà fins a 1.030 durant la segona fase (setembre-desembre 2003).¹⁰⁶ Val a dir que, en molts casos, les parelles estaven integrades més aviat per *vellvinguts*, és a dir, persones arribades dècades enrere o fins i tot nascudes ja a Catalunya que trobaven en aquesta iniciativa una oportunitat per a eixamplar les seves xarxes socials i entrar en contacte directe i personal amb catalanoparlants. També durant aquest període sorgia a la llum pública el col·lectiu Veu Pròpia, format per nous catalanoparlants, que reivindicava entre altres coses la incorporació individual activa a l'ús del català. En el camp de la promoció de l'ús interpersonal, l'any 2003 es desenvolupa a Catalunya la campanya *Tu ets mestre*, destinada a potenciar l'ús del català en les relacions cara a cara amb nouvinguts com a mètode d'integració i aprenentatge de l'idioma.

La necessitat de promoure el català en l'ús interpersonal sembla, doncs, haver reprès amb relativa força entre els sectors sensibilitzats. Tot i les pors existents, al llarg del darrer bienni no s'han deixat sentir crítiques excessivament destructives a aquestes iniciatives, i fins i tot alguns dels qui havien protagonitzat les crítiques del passat han expressat la seva voluntat de no repetir-les. Per tant, tot fa pensar que de cara a un futur continuarà creixent l'atenció envers aquest sector, si més no per part dels sectors sensibilitzats. Ara bé, es tracta d'una àrea especialment sensible, un

¹⁰⁶ *Generalitat (2004: 58)*

veritable terreny minat per a l'Administració, que no pot exercir-hi cap mena d'acció coercitiva i que ha de restar amatent a l'acció d'encalçament per part dels sectors anticatalanistes. Cal no oblidar que si bé les administracions intervenen amb un certa freqüència sobre els usos privats –per exemple, prohibint el consum de determinats productes o carregant-los d'impostos– l'àmbit privat resulta de difícil accés per part d'una institució pública.

3.4.3 L'ús interpersonal, l'ús a la llar i la identificació amb el català: conclusions

El català no es troba amenaçat, a hores d'ara, per les pautes diglòssiques, és a dir, per l'ocupació dels àmbits formals per part de les llengües estatals: el que amenaça veritablement la supervivència del català és la norma de subordinació del català, que el converteix en una llengua secundària al seu propi territori. A causa d'aquesta norma, els parlants se senten impel·lits a renunciar al català de manera automàtica, fins i tot contra la seva voluntat, en un gran nombre de circumstàncies, segons el seu interlocutor.

Per a superar la subordinació del català cal superar els automatismes que el subordinen. Però la incidència damunt dels usos interpersonals, sobretot privats, resulta difícil des de les institucions. De fet, la intenció d'incidir des de les administracions públiques sobre aquests usos és recent, poc travada i es produeix encara enmig de moltes reticències. Es tracta d'un camp adobat per a la intervenció de les organitzacions d'activisme lingüístic.

3.5 L'evolució de la comunitat: síntesi

La comunitat lingüística catalanòfona es troba en una situació delicada a causa d'un bon nombre de factors. En primer lloc, al llarg del segle xx ha deixat de ser demogràficament hegemònica en una bona part del seu propi territori. En segon lloc, la seva posició de subordinació lingüística fa que la capacitat d'atracció del català com a llengua d'acollida sigui molt més reduïda que la de les llengües normalitzades del seu entorn. Això no vol pas dir que la comunitat es redueixi en termes absoluts: de fet, fora de les regions més extremes i castigades –Catalunya Nord, l'Alguer, Alacant-Eix– el català atreu molts més parlants que no pas en perd. Tanmateix, el ritme d'incorporació de nous parlants no sembla suficient per a superar els dèficits causats durant el segle xx i, molt especialment, els de les noves immigracions. A més a més, una part significativa dels nous coneixedors de català ho són de manera incompleta, feble, amb un coneixement obtingut més gràcies a l'ensenyament que a l'ús interpersonal, i no s'acaben de llançar a emprar el català de manera àmplia. En aquest aspecte és especialment perillosa la vigència de la norma de subordinació del català, que no sols desmotiva els no-catalanoparlants d'aprendre el català, sinó que acaba erosionant la legitimitat de la llengua al seu propi territori.

4 Institucions públiques

4.1 La rellevància dels usos lingüístics institucionalitzats

El nucli central de la supervivència de qualsevol llengua radica en la seva transmissió intergeneracional i en el seu ús per a les relacions interpersonals fora de la llar. Qualsevol comunitat lingüística que vulgui mantenir-se ha de preservar zelosament aquests espais, que són els que li garanteixen la renovació intergeneracional i l'establiment dels vincles afectius més íntims entre l'idioma i els seus parlants. De fet, són nombrosos els exemples d'idiomes que han passat llargs períodes de temps allunyats de les funcions socials més elevades i que s'han pogut normalitzar en un lapse relativament breu de temps perquè preservaven els usos interpersonals.

Però les llengües que es limiten a les funcions interpersonals són *llengües parcials baixes*. En el món contemporani, els idiomes que resten al marge del món de l'administració, del món socioeconòmic, de l'educació, de la producció cultural formal, dels mitjans de comunicació, etc., acaben abocant tard o d'hora els seus parlants a un dilema: o bé es conformen amb uns nivells de desenvolupament cultural, tecnològic i econòmic premodern, o bé es bilingüitzen i se serveixen d'algun altre idioma per a totes aquestes funcions. I totes dues alternatives resulten perillosos per a la supervivència a mitjan termini. En altres paraules, una llengua no es pot considerar *normalitzada* o *establerta*¹⁰⁷ si no compta amb uns usos amplis en l'esfera institucional pública i privada, és a dir, si no té un ampli ús *institucionalitzat*.

El nucli dur dels àmbits institucionalitzats està configurat pel que podem denominar *l'àmbit institucional públic*. Entès en un sentit ampli, comprèn avui tant les institucions estrictament polítiques (Parlaments i Governos), com les administracions públiques i una sèrie d'organismes o entitats que hi estan jurídicament vinculats o que assumeixen la gestió de serveis públics. La capacitat d'incidència d'aquest complex institucional sobre els usos lingüístics és molt àmplia, i es manifesta per vies diferents: en primer lloc, hi ha sectors de la vida social monopolitzats per institucions públiques, on les regles d'ús lingüístic poden tenir un major grau de detall i vinculatorietat (per exemple, la justícia o la legislació); segonament, hi ha els sectors econòmics i socials no monopolitzats, però sí fortament regulats, també en l'aspecte lingüístic (com l'educació, el transport o d'altres serveis públics); en darrer lloc, cal no oblidar que les institucions públiques tenen un impacte no negligible en l'organització de la resta de la vida social, pel fet que un percentatge significatiu de ciutadans s'hi vinculen laboralment i una gran majoria s'hi ha de relacionar freqüentment.

¹⁰⁷ En el sentit de Lamuela (1994: 108)

La importància dels usos institucionalitzats ha crescut al llarg dels darrers segles, de la mà del procés de creació dels moderns estats nació. Històricament, algunes de les primeres normes jurídiques de contingut lingüístic ja estableixen la llengua d'ús per part de les administracions o institucions públiques. Però la incidència d'aquestes normes o mesures en l'època premoderna era limitada, ja que afectaven essencialment el funcionament administratiu intern i un reduït nombre de funcionaris, i no tenien més impacte sobre la resta de la població.

Aquesta situació canvia radicalment amb el desenvolupament dels estats moderns, la democratització, i l'arribada de l'Estat del benestar. A mesura que l'aparell estatal intervé més i més intensament i sota formes diverses en la vida econòmica i social, la seva influència dels usos lingüístics institucionalitzats públics sobre la resta dels usos lingüístics del conjunt de la societat creix. I en la mesura que l'espai comunicatiu i socioeconòmic estan pregonament regulats per l'estat, esdevenen caixes de ressonància de les tries lingüístiques que aquell fa per als seus ciutadans. No és pas per casualitat que el mapa lingüístic d'Europa i Amèrica s'hagi transformat de manera molt més radical durant els darrers dos-cents anys que no pas durant els segles anteriors.

En pocs mots: els àmbits lingüístics institucionalitzats no són el nucli més íntim de l'idioma, però resulta difícil imaginar la supervivència a llarg termini d'una llengua que no assoleixi una posició raonablement sòlida en aquests àmbits en un context com el que es dibuixa a començament del segle XXI.

4.2 Les institucions públiques: àmbits normalitzats i dificultats per a la consolidació dels usos institucionals

4.2.1 Pluralitat institucional i falta d'articulació dels usos lingüístics dels diferents nivells

En el moment actual, la presència de la llengua catalana en les institucions públiques està condicionada, en primer lloc, per la fragmentació política i administrativa del domini lingüístic entre diversos estats on gaudeix d'estatus jurídics diversos (o no en té cap, en el cas de l'Estat francès) i on són també diferents els drets lingüístics dels ciutadans davant les administracions (vegeu *supra*). En segon lloc, la diversitat d'usos institucionals es vincula a l'existència d'una pluralitat de nivells politico-administratius, dotats de competències de distint abast a l'hora de regular el funcionament lingüístic de les institucions pròpies. Aquests nivells són:

- Nivell local: present sobre tot el territori lingüístic, comprèn les diferents categories d'ens locals, dotats d'autonomia administrativa i amb capacitat per regular els seus usos lingüístics d'acord amb el que estableixin les lleis.
- Nivell subestatal: relatiu a les entitats dotades d'autonomia política, amb una organització que inclou institucions legislatives i executives, i dotades de competències per establir-ne règim lingüístic dins del marc constitucional.
- Nivell estatal: inclou l'administració estatal territorialitzada (o perifèrica) i les institucions centrals o generals de l'estat.

- Nivell supraestatal: integrat per la Unió Europea i per altres organitzacions interestatals.

D'altra banda, i des d'una perspectiva més general, cal distingir entre dos tipus bàsics d'institucions:

- a) D'una banda, les *institucions territorials*, concretament les institucions públiques de nivell local, autonòmic i de l'administració estatal territorialitzada;
- b) D'una altra, les *institucions supraterritorials*, de tipus estatal i supraestatal.

El reconeixement del català té causes i efectes diferents a cada tipus d'institució. A les institucions territorials: el reconeixement jurídic de la llengua i l'establiment de garanties d'ús té uns efectes sobretot pràctics, ateses les funcions de gestió assumides per aquestes institucions i la seva incidència directa sobre el dret d'ús per part dels ciutadans. La normalització del català en aquests àmbits es correspon, així, amb una normalitat o prioritat d'ús en les institucions situades en el propi àmbit lingüístic.

La situació és diferent en part a les institucions supraterritorials. En els nivells politicoadministratius més allunyats o elevats, de naturalesa estatal –llevat d'Andorra– o supraestatal, es pot entendre que en la promoció del català hi preval un aspecte emblemàtic de reconeixement del plurilingüisme constitutiu. Aquesta circumstància no exclou, ni de bon tros, que hi hagi d'altres raons que justifiquin la necessitat del reconeixement del català en aquests àmbits. Hi ha, en primer lloc, la necessitat d'assolir certa igualtat de drets lingüístics dels ciutadans. A més, en les demandes de reconeixement del català per part d'institucions estatals i supraestatals hi ha, també, claríssims motius d'ordre econòmic, ja que sense aquest reconeixement, els costos de traduir del català a una altra llengua els documents adreçats a les administracions superiors recauen sobre els ciutadans en comptes de fer-ho sobre les administracions.

Tot i que les dades sociolingüístiques de què disposem a l'actualitat sobre els usos lingüístics en l'àmbit institucional públic són parcials i sovint no actualitzades,¹⁰⁸ és clar que, en conjunt, la situació legal i d'ús lingüístic dista força de garantir una presència adequada i proporcional de la llengua catalana en les diferents instàncies politicoadministratives. Així, per bé que la utilització del català assoleix unes cotes elevades en algunes de les institucions locals i autonòmiques de l'àrea lingüística, en d'altres parts del territori lingüístic la llengua no gaudeix d'un reconeixement jurídic exprés en aquests nivells; mentre que dins l'administració estatal territorialitzada continua la marginació del català allí on és oficial. Potser les mancances són encara més evidents pel que fa a les institucions supraterritorials on, al marge de l'excepció andorrana, la llengua catalana no ha aconseguit encara cap reconeixement significatiu per part dels estats o les instàncies supranacionals.

¹⁰⁸ En aquest sentit, tot i que els instruments de seguiment i control de l'aplicació de la normativa lingüística creats pels diferents governs ha proporcionat certs resultats, el fet és que la recollida de dades s'ha fet generalment de forma poc sistemàtica i coordinada.

4.2.2 Nivell local

4.2.2.1 Entre la normalitat i la precarietat

Els usos lingüístics dels ens locals s'han d'emmarcar pel règim jurídic general vigent en les diverses parts del territori lingüístic:

a) règim d'oficialitat única, a Andorra;¹⁰⁹

b) règim de doble oficialitat amb la regulació de l'ús predominant de la llengua pròpia, a Catalunya¹¹⁰ i les Illes Balears;¹¹¹

c) règim de doble oficialitat modulad territorialment, al País Valencià;¹¹²

d) reconeixement d'un ús opcional, no vinculat a l'oficialitat, en els municipis de la Franja¹¹³ i en el municipi de l'Alguer;¹¹⁴

d) i, finalment, absència de qualsevol estatut legal en els ens locals situats sota la jurisdicció de l'Estat francès.

A partir d'aquests principis juridicolingüístics, l'estatus i l'ús real de la llengua catalana en les institucions de l'àmbit local depèn de les regulacions i decisions adoptades en tres nivells politicoadministratius. En primer lloc, i pel que fa a l'Estat espanyol, la legislació bàsica ja inclou algunes previsions genèriques sobre els usos lingüístics locals en els territoris on la llengua catalana té un cert reconeixement.¹¹⁵

En segon lloc, les comunitats autònomes poden regular les garanties i criteris d'ús del català dins les normes relatives al règim local.¹¹⁶ Finalment, correspon als ens locals l'aplicació dels mandats legals i la regulació dels usos lingüístics a l'interior de l'administració local. Això darrer té una significació peculiar en aquells supòsits en què, ateses les mancances de reconeixement de la llengua catalana pel marc legal general, les administracions locals poden dur a terme una acció de suplència

¹⁰⁹ Article 8 LOULO, d'acord amb el qual el català és la llengua emprada per totes les institucions públiques d'Andorra.

¹¹⁰ Article 2.1 LPL, que declara que el català és la llengua pròpia de l'Administració local.

¹¹¹ L'article 6 LNIB estableix que, el català, com a llengua pròpia de les Illes Balears, és també la primera llengua de l'Administració local.

¹¹² La LUEV és la norma que estableix «els criteris d'aplicació de la llengua pròpia en l'Administració» (art. 7.5 EACV), mitjançant una regulació de l'oficialitat del valencià que no garanteix l'ús preferent ni habitual en l'Administració local. Els art. 35 i 36 LUEV enumeren els municipis de predomini valencianoparlant i els municipis de predomini castellanoparlant.

¹¹³ L'article 153.3 de la Llei 7/1999, de 9 d'abril, d'administració local d'Aragó, permet l'ús opcional per part dels ajuntaments. A banda de la normalització de la toponímia, l'article 153.3 de la Llei disposa, sota el títol «Relacions amb els ciutadans»: «Les corporacions locals en el territori de les quals estigui generalitzat o sigui predominant l'ús d'una llengua o modalitat lingüística pròpia, a més del castellà, podran regular i admetre que sigui també utilitzada pels veïns en els escrits que els adrecin».

¹¹⁴ Els articles 7 i 9 de la LTM de 1999 admet que en els municipis on s'apliquen les previsions de protecció de les minories lingüístiques, els membres de l'ajuntament i els seus òrgans col·legiats poden emprar la llengua tutelada (si un dels membres declara desconèixer la llengua s'haurà de garantir la traducció). Tanmateix, els actes emanats dels ajuntaments redactats en les dues llengües només produeixen efectes oficials en la llengua italiana.

¹¹⁵ A l'Estat espanyol, l'article 86.1 del Reglament d'organització, funcionament i règim jurídic de les entitats locals (RD 2686/1986, de 28 de novembre) es refereix únicament a l'ús indistint de les dues llengües oficials per parts dels representats locals i remet a la normativa autonòmica i als acords dels ens locals la determinació de la llengua en què han de redactar-se la convocatòria de les sessions, els ordres del dia, les mocions, els vots particulars, les proposicions d'acords, els dictàmens de les comissions informatives i les actes.

¹¹⁶ Les comunitats autònomes tenen una competència material relativa a l'organització i el funcionament dels ens locals, aspecte que inclou l'ús de la llengua; per bé que correspon als ens locals adoptar les mesures per portar a terme els mandats legislatius d'ús del català (Dictamen del Consell Consultiu núm. 203, FJ IV.2.B, en relació amb Catalunya)

favorable al català. Aquesta diversitat de situacions pel que fa a l'estatus legal i l'ús del català en les administracions locals queda reflectida en la taula següent:

Taula 13 Règim oficial de les llengües i ús del català per part de l'administració als diferents territoris del domini lingüístic

Territori	Règim d'oficialitat	Ús efectiu del català
Andorra	Oficial exclusiva	Exclusiu
Catalunya	Doble oficialitat	Predominant
Illes Balears	Doble oficialitat	Irregular
País Valencià	Doble oficialitat amb modulació territorial	Irregular
L'Alguer	Reconeixement	Escadusser
Franja	Reconeixement	Escadusser
Catalunya Nord	Ni oficial, ni reconegut	Nul

L'administració local a l'Estat andorrà (formada pels comuns) fa un ús pràcticament exclusiu de la llengua catalana en el seu funcionament intern i en les relacions escrites amb els administrats, i clarament predominant en les relacions orals. En aquestes darreres s'admet l'ús d'altres llengües amb els estrangers que no comprenen la llengua oficial.¹¹⁷

A Catalunya i a les Illes Balears, el marc legal reconeix la prioritat de la llengua catalana en l'àmbit local i possibilita un funcionament pràcticament monolingüe d'aquesta, sense perjudici del reconeixement dels drets lingüístics dels ciutadans. Malgrat això, la realitat d'ús en els dos territoris no és equiparable. Al Principat, la normalització de l'ús de la llengua catalana ha fet progressos molt importants en l'àmbit local, que s'han vist afavorits per la combinació de dos factors: d'una banda, perquè la LPL¹¹⁸ i la legislació local dictada per la Generalitat (recentment actualitzada pel Decret legislatiu 2/2003, de 28 d'abril, pel qual s'aprova el text refós de la Llei municipal i de règim local de Catalunya)¹¹⁹ constitueixen un marc legal que consolida el català com a llengua pròpia de l'Administració local. D'altra banda, perquè els òrgans locals s'han compromès activament en l'ús efectiu i la promoció de la llengua en l'àmbit de les seves competències. Un percentatge molt important dels ajuntaments i consells comarcals han aprovat reglaments propis d'usos lingüístics –previstos per l'art. 9.3 LPL– que, amb un contingut força similar, sancionen la prevalença del català en els usos interns i externs.¹²⁰ Més enllà de l'aprovació o no d'aquestes reglamentacions, els ajuntaments, consells comarcals i diputacions treballen habitualment en català i constitueixen un dels fonaments principals del procés de recuperació de la normalitat lingüística dels darrers anys.

¹¹⁷ Article 8.1 LOULO.

¹¹⁸ Articles 9 i 10 LPL, que determinen l'ús del català en les actuacions internes i en les relacions amb les altres administracions, en la tramitació dels procediments administratius i en les comunicacions i notificacions adreçades a les persones físiques i jurídiques, sens perjudici del dret d'aquestes de demanar la traducció al castellà d'allò que els afecti.

¹¹⁹ L'article 5 d'aquesta llei (que anteriorment ja havia estat modificat per la Disposició final primera de la LPL), disposa:

«5.1. El català és la llengua pròpia de l'Administració local de Catalunya i, per tant, ha d'ésser la llengua d'ús normal i general en les seves activitats.

5.2. Tots els ciutadans i ciutadanes tenen dret a escollir la llengua oficial amb què es relacionen amb els ens locals, i aquests tenen el deure correlatiu d'atendre'ls en la llengua escollida, en els termes establerts per la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística».

¹²⁰ L'any 2003 han estat aprovats els reglaments de 41 ajuntaments i el reglament d'ús del Consell Comarcal del Segrià, nombre molt superior als 7 de l'any 2002, bàsicament per l'aprovació conjunta dels reglaments dels ajuntaments del Segrià. La xifra total de corporacions locals amb un reglament d'usos lingüístics aprovat era en aquest any de 516 (471 ajuntaments, 36 consells comarcals i 2 diputacions (Generalitat de Catalunya 2004: 68).

Diversament, la utilització de la llengua catalana en les institucions locals de les Illes Balears (municipis i consells insulars) no es correspon plenament amb la seva condició estatutària i legal de llengua pròpia, que ha estat desplegada durant el període analitzat per la Llei 3/2003, de 26 de març, de règim jurídic de l'Administració de la comunitat autònoma de les Illes Balears¹²¹. Malgrat una presència significativa del català, les pràctiques d'ús escrit i oral reflecteixen un grau bastant elevat de castellanització o, en el millor dels casos de bilingüització, d'aquestes administracions. Per tant, és important la continuïtat d'accions normalitzadores adreçades específicament a aquest àmbit, com és el cas del *Pla coordinador de normalització lingüística de l'Administració local* (al qual s'han adherit el 93 % dels ajuntaments des de la seva posada en marxa l'any 2000), el qual abasta no solament les corporacions municipals, sinó també els organismes vinculats, les empreses de serveis o que actuen per concessió administrativa i les infraestructures municipals en què operen altres entitats. La realitat sociolingüística de molts termes municipals illencs, amb una concentració notable de població estrangera o flotant, exigeix també accions específiques de reforçament de la presència de la llengua catalana en aquest àmbit, que es tradueixin en mesures regulatives i de suport organitzatiu i financer.¹²² Malgrat això, l'impuls d'aquestes mesures durant el període de govern previ a les eleccions autonòmiques de 25 maig del 2003 ha donat pas, després d'aquesta data, a una situació en la qual hom constata un retrocés o disminució de les iniciatives normalitzadores.

Al País Valencià, tot i ésser declarada llengua pròpia de l'administració local (art. 7 EACV i art. 7 LUEV) amb la denominació de *valencià*, la llengua catalana no gaudeix d'una protecció jurídica que en garanteixi l'ús normal en l'Administració local. En efecte, la LUEV no es pronuncia clarament per un model d'administració local que tingui el valencià com a llengua habitual, ni tan sols per un model bilingüe.¹²³ La pràctica d'ús del català pels ens locals es pot qualificar de molt irregular. L'ambigüïtat i les deficiències del marc legal permeten que en molts municipis del territori valencianoparlant la llengua catalana resti relegada a una posició clarament marginal dins l'Administració local. Les accions de suport als ajuntaments i les mancomunitats de municipis per a la realització d'activitats de promoció de l'ús del valencià no garanteixen la continuïtat inherent a una actuació veritablement normalitzadora.¹²⁴ En aquest sentit, cal lamentar la pràctica dels grans ajuntaments valencians, amb un ús de la llengua pròpia absolutament per davall del mínims que

¹²¹ La Disposició addicional 5a de la Llei disposa que les determinacions lingüístiques dels articles 43 i 44 (que regulen els usos lingüístics de l'Administració autonòmica amb una redacció molt similar als articles 9 i 10 LPL), són també aplicables als consells insulars i les entitats que integren l'Administració local.

¹²² L'any 2001 es varen signar dos convenis de col·laboració específics entre la Conselleria d'Educació i Cultura i els ajuntaments de Calvià i Eivissa. Les actuacions incloses en els convenis signats l'any 2002 (que implicaven 39 ajuntaments) són: retolació de les vies públiques; retolació i indicacions de caràcter fix dels edificis municipals, policia local i altres espais que depenen de l'ajuntament (biblioteca, poliesportiu, etc.); comunicacions escrites i campanyes informatives; adequació i formació lingüística del personal; cursos adreçats al conjunt de la població; dotació de materials; contractació de la persona responsable del servei d'assessorament lingüístic; suport a l'ús del català i dinamització lingüística, etcètera.

¹²³ La LUEV fixa solament la validesa de les actuacions administratives en valencià (art. 9) i reconeix el dret d'opció lingüística dels ciutadans en llurs relacions amb l'Administració pública (art. 10 i 11). Tanmateix, d'altres previsions de la llei, com l'article 5 (que preveu que l'Administració adoptarà les mesures que calguen per a garantir l'ús normal del valencià) permeten impulsar mesures de normalització de l'ús de la llengua en les administracions valencianes.

¹²⁴ Per exemple, la Federació Valenciana de Municipis i Províncies va convocar durant l'any 2003 ajudes econòmiques per als municipis i mancomunitats de municipis per a la realització d'activitats de promoció del valencià, com ara retolacions i senyalitzacions, campanyes de sensibilització, cursos per a funcionaris i per a població adulta en general, campanyes o manteniment de serveis lingüístics, entre d'altres (veg. Teodoro 2003: 426-7).

hauria d'imposar l'oficialitat del valencià. El menyspreu envers la llengua del país s'estén a les empreses municipals i a les iniciatives promogudes per les corporacions locals.¹²⁵ Cal denunciar també l'oposició que han suscitat algunes iniciatives dels ajuntaments per inserir realment la llengua pròpia en la vida institucional, que s'han traduït en impugnacions judicials dels corresponents acords municipals. El panorama és desolador en els municipis declarats per la LUEV com de predomini castellanoparlant, malgrat que la legislació hi reconegui formalment els drets lingüístics dels catalanoparlants.¹²⁶

Les administracions locals dels territoris on el català és oficial han hagut d'assumir en els darrers temps funcions noves relacionades amb l'acolliment i integració de la nova població immigrant. La gran majoria d'aquests immigrants desconeixen en el moment de l'arribada la situació sociolingüística i l'ús oficial de la llengua catalana. El primer contacte amb aquestes realitats es produeix en l'àmbit local i, per tant, recau en les administracions d'aquest nivell la responsabilitat directa de fer conèixer i promoure el respecte vers la llengua catalana entre els nousvinguts. Actualment, no existeix una cobertura normativa adequada d'aquestes accions: en un sentit diferent, el recent Reglament estatal d'estrangeria (aprovat pel Reial decret 2393/2004, de 30 de desembre) només menciona que els ajuntaments, en acreditar l'arrelament dels estrangers per a l'obtenció de la residència temporal, hauran de fer constar «el seu grau de coneixement de les llengües que s'utilitzin» (art. 46), sense tenir en compte l'oficialitat o la propietat de les llengües distintes del castellà. A banda de millorar el marc normatiu, caldria també coordinar les accions municipals i dotar-les dels recursos necessaris per a incidir en aquests aspectes.

A la resta de territoris catalanòfons, la situació de la llengua es ressent clarament de la debilitat d'estatus jurídic, que condiona un ús precari o quasi inexistent. Així, a la Franja, l'habilitació que fa la legislació autonòmica als Ajuntaments per emprar la llengua pròpia, tant amb efectes interns (ple, actes, etc.), com externs (admissió de sol·licituds i altres escrits)¹²⁷ té una plasmació en la vida administrativa quotidiana més aviat minsa i escassa. En aquest sentit, la legislació de comarcalització aragonesa constitueix un pas enrere per a les possibilitats d'introduir el català en l'àmbit local. En la mesura que bona part de les comarques creades apleguen municipis castellanoparlants, catalanoparlants i, en el seu cas, aragonesoparlants, les institucions comunes tindran veritables dificultats per a emprar el català en el seu funcionament quotidià.

A l'Alguer, l'ús del català és en ocasions present en la retolació municipal, però molt reduït o testimonial en el conjunt de l'activitat administrativa. Els articles 7 i 9 de la LTML, i el seu desplegament reglamentari¹²⁸, preveuen unes possibilitats d'ús administratiu majors de les que es constaten en la pràctica. Amb tot, la clara prevalença de l'italià, que es vincula a la manca de reconeixement d'efectes oficials

¹²⁵ La Copa Amèrica, per exemple, no contempla el català com a llengua oficial al costat de l'anglès i el castellà.

¹²⁶ En efecte, tot i que en el pla dels principis les previsions LUEV sobre l'actuació de l'Administració en les dues llengües oficials s'estenen a tot el territori de la comunitat autònoma, en la pràctica les garanties dels drets d'ús són inexistent en els esmentats territoris, de manera que el dret d'ús és buidat de contingut.

¹²⁷ Article 153.3 de la Llei 7/1999, de 9 d'abril, de l'administració local d'Aragó.

¹²⁸ Article 6 del Decret del President de la República núm. 345 de 2 de maig de 2001, que disciplina l'ús oral i escrit de les llengües tutelades en els serveis de les administracions públiques.

a les actuacions administratives fetes en català, pot explicar perquè la Llei s'ha mostrat ineficient per alterar aquesta situació precària del català dins l'administració algueresa.

Finalment, a la Catalunya Nord, i malgrat l'exclusió legal de qualsevol ús oficial en el si de l'administració municipal, el català és present en la vida pública local (en alguns debats d'organitzacions polítiques i cíviques), en les relacions administratives amb la Generalitat i els organismes provincials i municipals de Catalunya, i en diverses iniciatives de l'Ajuntament de Perpinyà per promoure la llengua i la cultura catalanes. Cal destacar la creació, l'any 1978, del Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana i, més recentment, d'un servei de català i d'assessorament lingüístic.

En els tres darrers territoris, malgrat la importància de les iniciatives pròpies dels ens locals per garantir una certa presència de la llengua catalana, les possibilitats que els usos institucionals o parainstitucionals favorables al català es consolidin són migrades si no es millora el marc legal i es compta amb el suport efectiu de les entitats polítiques superiors.

4.2.2.2 La capacitat lingüística del personal de les administracions locals

El coneixement de la llengua catalana per part del personal adscrit a les administracions locals és una condició necessària per al seu funcionament en català i, a més, constitueix una garantia primària dels drets lingüístics dels ciutadans. En els casos en què la llengua catalana té caràcter oficial, l'exigència d'una capacitat lingüística adequada a les tasques pròpies del lloc de treball al qual s'accedeix es troba plenament justificada, a més d'avalada per la legislació estatal i la jurisprudència constitucional¹²⁹. Malgrat això, la implantació d'aquest principi ha topat amb algunes resistències importants que, en algunes parts de l'àrea lingüística, s'oposen a avenços significatius pel que fa a les possibilitats d'emprar el català en l'àmbit local.

Taula 14. Valoració del coneixement de català en l'accés a la funció pública local

Territoris	Mèrit /requisit	Aplicació
Andorra, Catalunya, Illes Balears País Valencià Franja, L'Alguer, Catalunya Nord	Requisit Mèrit /requisit —	Generalitzada Irregular —

¹²⁹ A l'Estat espanyol, l'article 19 de la Llei 30/1984, de 2 d'agost, de mesures per a la reforma de la funció pública, determina que «les Administracions públiques radicades en territori autònom han de seleccionar funcionaris competents en les dues llengües oficials». Igualment, cal citar la STC 46/1991, de 28 de febrer, que inscriu en els principis constitucionals de mèrit i capacitat (art. 103.3 CE) la valoració o l'exigència del coneixement del català per a l'accés als llocs de treball de les administracions públiques, que no és contrari al principi d'igualtat en l'accés a les funcions públiques sempre que es respecti la proporcionalitat del nivell requerit en relació amb les tasques pròpies del lloc de treball.

El principi de capacitació lingüística és recollit clarament a Andorra, on s'aplica de forma generalitzada en el marc de les proves selectives que es realitzen per accedir al servei de les administracions públiques i també en la promoció dins d'aquestes administracions (art. 10 LOULO¹³⁰). A Catalunya, l'any 2003 es va reformar la legislació local per fer més explícita l'obligació –ja vigent anteriorment– dels ens locals d'exigir la capacitació en llengua catalana durant el procés de selecció del seu personal, inclosos també els funcionaris amb habilitació estatal.¹³¹ La fixació de nivells de coneixement uniformes,¹³² l'extensió del requisit a la provisió de llocs de treball, el seguiment de la seva aplicació per òrgans mixtos de control i les iniciatives pròpies dels ens locals per cobrir les necessitats de formació lingüística del seu personal constitueixen unes bases suficients per a consolidar la normalització lingüística en aquest terreny.¹³³

A les Illes, l'article 34.3 LNLIB ja determina que les bases de convocatòria per a la provisió de places en les corporacions locals han d'incloure una referència expressa al coneixement de la llengua catalana. Des de fa temps, l'aplicació del requisit lingüístic s'estén tant als funcionaris de dependència estrictament local, si bé la qüestió dels nivells de coneixement exigibles ha estat objecte de polèmica durant el bienni 2003-2004 (veg. *infra* 4.2.3.2). Pel que fa als funcionaris locals amb habilitació de caràcter estatal, el recent Decret balear 86/2004, de 15 d'octubre, fixa l'exigència d'un nivell B de coneixement de català, inferior a l'aplicat en d'altres territoris i que garanteix un nivell intermedi de català.

Al País Valencià de l'article 30 LUEV conté el mandat general d'incloure la valoració del coneixement de la llengua pròpia en les convocatòries per a l'accés a càrrecs, treballs i funcions públiques a les administracions valencianes. Tanmateix, la legislació relativa a la funció pública que desenvolupa les previsions respecte de la capacitació lingüística no ha propiciat, fins avui, l'assoliment d'avenços significatius en aquest terreny¹³⁴. En efecte, la introducció del requisit de coneixement del català topa encara avui amb moltes dificultats, perquè l'ambigüitat normativa és sovint aprofitada pels sectors contraris als avenços del català. La casuística de les convocatòries de places a les administracions locals valencianes abasta, en aquest sentit, des de l'*oblit* de la valoració del coneixement lingüístic, a la seva valoració com a mèrit no eliminable, fins a la inclusió com a requisit. En aquests darrers supòsits –avui encara minoritaris– són encara relativament freqüents les impugnacions dels acords dels ens locals que ho preveuen per part de candidats que no han pogut acreditar el nivell de català previst. Dins la dinàmica politicojudicial provocada per aquestes impugnacions, s'han significat els funcionaris locals amb

¹³⁰ L'article 10 LOULO indica que «els aspirants han d'acreditar la capacitat d'ús oral i escrit de la llengua oficial necessària per a la funció d'aquelles places».

¹³¹ Articles 5 i 11 LPL i articles 287.2, 294.1 i 303.2 de la Llei la Llei 8/1987, municipal i de règim local de Catalunya, en la redacció establerta pel Decret legislatiu 2/2003, de 28 d'abril. Anteriorment, la disposició final primera de la LPL ja havia donat una nova redacció a l'article 294.2 d'aquesta Llei.

¹³² Decret 161/2002, d'11 de juny, sobre l'acreditació del coneixement del català i l'aranès en els processos de selecció de personal i de provisió de llocs de treball de les administracions públiques de Catalunya.

¹³³ La Comissió de treball d'Administració local (formada per representants del Departament de Governació i Relacions Institucionals, de la Direcció General de Política Lingüística i del Consorci per a la Normalització Lingüística amb la finalitat d'impulsar projectes adreçats a la normalització lingüística dels ens locals) regula i supervisa la participació dels assessors lingüístics en els processos selectius dels ajuntaments i els consells comarcals.

¹³⁴ Decret legislatiu de 24 d'octubre de 1995, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de la funció pública valenciana (art. 9.4).

habilitació estatal (secretaris d'ajuntament), tot i que la legislació valenciana preveu l'establiment del requisit lingüístic en la provisió d'aquests llocs¹³⁵. En aquest context, són reprovables les decisions de tribunals ordinaris que –contradint el criteri més ampli establert pel Tribunal Constitucional– restringeixen la possibilitat d'exigir un grau determinat de coneixements de català a les places que inclouen unes certes tasques de tracte directe i immediat amb el públic, menysvalorant així les conseqüències derivades de l'oficialitat de la llengua per al funcionament de les administracions.

En la resta de territoris on la llengua no és oficial manquen garanties de coneixement del català per part dels treballadors de l'Administració local. A l'Alguer, les previsions de la Llei de 1999 són molt genèriques i ambigües, ja que es limita a preveure que els municipis, a través d'acords amb altres ens, han de tractar de garantir la presència de personal que pugui atendre en la llengua de la minoria, amb la provisió d'uns fons econòmics específics (art. 9.2 LTML). També cal citar d'altres iniciatives positives, com ara l'organització per l'Ajuntament de Perpinyà de cursos voluntaris de català per als funcionaris locals.

4.2.3 Nivell subestatal

4.2.3.1 La rellevància dels ens subestatals per a la normalització dels usos institucionals

En els estats compostos, on regeix una distribució vertical del poder polític, els ens subestatals compten amb òrgans legislatius, governamentals i administratius propis. L'atribució a les institucions autonòmiques de competències per regular les llengües comporta la possibilitat d'establir models lingüístics també propis, que poden divergir de l'establert en les institucions centrals de l'Estat. Per consegüent, l'existència d'aquest nivell de govern pot esdevenir un element clau per garantir i estendre l'ús de la llengua pròpia en l'àmbit institucional públic.

Però la capacitat d'aquests ens a l'hora de promocionar les llengües subestatals depèn en bona mesura del compliment de dos pressupòsits. D'una banda, els ens subestatals han de coincidir amb la distribució de la comunitat lingüística o dels seus components; si la comunitat lingüística minoritzada incorpora unitats administratives de llengua dominant, aquestes solen tenir un pes superior al de la seva demografia, i fàcilment acaben imposant la seva llengua com a llengua de les institucions, la qual cosa bloqueja els efectes de l'oficialitat de la minoritzada. D'altra banda, cal que els ens subestatals disposin de competències suficientment àmplies per poder regular autònomament l'estatus i l'ús de la llengua. Altrament, el seu funcionament acaba reproduint en petit –i en un àmbit de més gran proximitat!– les pautes de minorització lingüística de l'administració estatal.

Tal com s'ha exposat en tractar del marc polític i jurídic (veg. *supra* 2.2.1), les dues condicions esmentades només es donen, i de manera molt parcial, en part del territori lingüístic català. Només en dues comunitats autònomes de l'Estat espanyol (Catalunya i les Illes Balears) hi ha (quasi) plena coincidència entre límits

¹³⁵ Decret del Govern valencià 8/1995, de 10 de gener.

administratius i lingüístics; a aquestes se n'hi pot afegir una tercera (el País Valencià), amb un territori i població significatius històrica de llengua castellana. Els tres territoris tenen capacitat de regulació dels usos lingüístics. En altres mots, només aquí es donen plenament les condicions assenyalades perquè la llengua catalana pugui tenir una presència rellevant en aquest nivell institucional.

A la resta del territori, l'arquitectura institucional torpedina l'ús institucional de la llengua catalana. A Itàlia, la regionalització de l'estat pren també en consideració la protecció d'identitats lingüístiques i culturals; però en el cas de la Sardenya és la llengua sarda la que rep una protecció directament vinculada a l'autonomia regional; mentre que la protecció homòloga conferida al català se circumscriu a l'àmbit municipal de l'Alguer.

Per la seva banda, la descentralització de l'Estat francès està concebuda per tal d'evitar qualsevol possibilitat de reconeixement de les llengües minoritzades, tenint en compte que les regions no tenen poders legislatius i estan configurades per evitar qualsevol reconeixement de les comunitats o grups lingüístics històriques.¹³⁶ Aquest disseny serveix per a anihilar pràcticament les potencialitats dels ens subestatsals pel que fa al règim lingüístic.

Ateses aquestes circumstàncies, l'anàlisi de la situació del català en les institucions dels ens subestatsals es pot centrar bàsicament en l'Estat espanyol, sense perjudici d'alguns apunts sobre l'estat de la llengua en d'altres parts del territori (veg. Taula 15):

Taula 15. Coincidència entre (part de la) comunitat lingüística i ens subestatal, capacitat de regulació, estatuts lingüístic i ús efectiu del català per part de les administracions subestatsals

Estat i tipus d'ens subestatal	Ens subestatsals	Gaudeix de poder legislatiu	Coincideix amb els límits lingüístics?	Estatus/ règim lingüístic	Ús efectiu del català
Andorra	<i>No pertinent</i>				
Estat espanyol (comunitats autònomes)	Catalunya	SI	SI	Doble oficialitat	Predominant
			Vall d'Aran	Triple oficialitat	Secundari
	Illes Balears	SI	SI	Doble oficialitat	Predominant
	Comunitat Valenciana	SI	SI	Doble oficialitat	Irregular / minoritari
			Comarques castellanoparlants	Doble oficialitat	Nul

¹³⁶ La divisió de França en departaments va dur aquest principi a l'extrem, en evitar els referents històrics i culturals i imposar denominacions geogràfiques, com ara Departament dels Pirineus Orientals per als tradicionals comtats de Rosselló i Cerdanya. Igualment, la regionalització s'ha dut a terme de manera que les regions administratives no coincidissin amb les històriques. De fet, al llarg de l'any 2004 el president socialista de la regió Llenguadoc-Rosselló va evocar diverses vegades la possibilitat de recuperar la denominació tardoromana i alt-medieval de Septimània.

	Aragó	SI	NO	Protecció diversitat	Nul
Estat italià (regions d'estatut especial)	Sardenya	SI	NO	Protecció minories	Nul
Estat francès	Llenguadoc-Rosselló	NO	NO	-	Nul

4.2.3.1.1 Els Parlaments

Els parlaments constitueixen un àmbit emblemàtic de l'oficialitat lingüística, ateses les funcions representatives i legislatives que assumeixen, com a expressió màxima de l'autonomia política. La regulació dels usos lingüístics parlamentaris s'inscriu en les potestats d'autonormació de la cambra, que s'han d'emmarcar pel règim lingüístic general.¹³⁷ La pràctica d'ús oral del català pels parlamentaris reflecteix l'estat de la llengua pròpia: així, a Catalunya les intervencions en el ple i les comissions es fan –pràcticament– sempre en català, tot i que el castellà (o altres llengües) s'han emprat en compareixences de persones alienes a la cambra. També a les Illes Balears preval l'ús del català, però no és infreqüent que els parlamentaris facin les seves allocucions en llengua castellana. Ben al contrari, a les Corts valencianes el castellà és majoritari com a llengua d'ús oral, tot i que el català manté una presència significativa: segons un estudi recent 36 parlamentaris empenen preferentment el castellà i 25 el català, mentre que la resta alternen ocasionalment les dues llengües (7 amb preferència del català i 6 del castellà). L'ús del català no se circumscriu solament als membres de determinades formacions polítiques valencianes, però sí que pot vincular-se a motius diversos: el tema tractat (per exemple, els relacionats amb la cultura o la identitat valencianes), o bé un ús retòric o populista. Més enllà de reflectir sovint una ideologia de subordinació de la llengua pròpia, els usos lingüístics parlamentaris s'ha traduït, durant el període analitzat, en una vulneració de drets lingüístics individuals: el nou President de la cambra, el Sr. Julio de España, del Partit Popular, va negar el dret a llegir en valencià el jurament del càrrec al diputat d'Esquerra Unida, Sr. Joan Ribó, amb l'argument que el castellà també és llengua oficial del País Valencià. Pel que fa als usos escrits (preguntes, proposicions, mocions, esmenes, etc.), es repeteix la mateixa regla de quasi exclusivitat o preeminència de la llengua catalana a Catalunya, de bilingüisme amb preeminència del català a les Illes Balears i de predomini del castellà al País Valencià.

4.2.3.1.2 Govern

Els usos lingüístics del governs autonòmics són regulats, amb un grau divers de detall, per les lleis autonòmiques específiques o per les relatives a l'administració, de la qual els membres de l'executiu en són els òrgans superiors. Si bé la referència específica al Govern pot ser útil des d'un punt de vista simbòlic, en alguns casos manca aquesta regulació específica, de manera que el primer se subjecta al règim

¹³⁷ Els reglaments de les cambres acostumen a recollir la doble oficialitat lingüística, el dret d'ús indistint per part dels parlamentaris i la llengua de les publicacions (art. 1 del Reglament aprovat pel Ple de la Corts Valencianes el 4 de març de 1983 i art. 1 del Reglament aprovat pel Parlament Balear el 23 de juny de 1986). Diversament, el Parlament de Catalunya no ho regula, si bé el principi de propietat de la llengua catalana es projecta igualment sobre aquesta institució.

lingüístic general de les institucions autonòmiques.¹³⁸ L'aparició freqüent del President i dels consellers en els mitjans de comunicació massius dota d'una especial transcendència social les pràctiques lingüístiques dels alts càrrecs governamentals. La situació més normalitzada en l'ús de la llengua catalana es viu a Catalunya, on el grau de catalanització de la vida política és molt elevat i els representants del Govern s'expressen pràcticament sempre en llengua catalana quan fan declaracions o discursos públics, sovint també en les declaracions a mitjans de comunicació d'abast supraautonòmic. A les Illes Balears, es pot afirmar que l'ús del català per part dels càrrecs públics del Govern està en consonància amb el paper preferent que ha de tenir la llengua catalana en el territori i, per tant, a nivell oral els càrrecs públics s'expressen normalment en català en les seves intervencions públiques. De signe radicalment contrari, l'actuació dels successius governs del Partit Popular al País Valencià s'ha caracteritzat, durant el bienni examinat, per un ús gairebé anecdòtic de la llengua catalana: l'anterior President Zaplana ni tan sols tenia un domini suficient de l'idioma i el seu successor, el Sr. Francisco Camps, se l'ha pogut sentir parlant en català en els mitjans de comunicació per tal de desmentir –en el marc de la polèmica sobre la denominació de la llengua en la Unió Europea– que la llengua utilitzada fos la catalana. Pel que fa a les actituds lingüístiques de les autoritats regionals de la Catalunya Nord, en unes declaracions fetes el mes d'abril de 2004 el President de la Regió Llenguadoc-Rosselló, Sr. Georges Frêche, es referia despectivament al català com un patuès (veg. *Supra* 2.2.2).

4.2.3.1.3 Administració

Les administracions dels ens subestats, integrades per les organitzacions burocràtiques que apliquen les polítiques governamentals i el conjunt d'entitats instrumentals que en depenen, se subjecten directament a la legislació lingüística de la comunitat autònoma respectiva. A Catalunya i les Illes Balears les regles reguladores del usos administratius orals i escrits reflecteixen la vinculació natural entre el règim de funcionament de l'Administració i l'existència d'un estatus lingüístic de doble oficialitat i de llengua pròpia. Aquest estatus es concreta en un principi d'actuació preferentment monolingüe de l'administració autonòmica i de les entitats vinculades, complementant-ho amb la salvaguarda dels drets lingüístics dels ciutadans. La situació del País Valencià és també aquí un cas a part, atesa l'absència d'un desenvolupament normatiu de la LUEV que garanteixi l'ús intern i extern de la llengua catalana en les activitats administratives. Pel que fa a la resta de territoris, la regulació és pràcticament inexistent i la utilització de la llengua catalana no té reconeguts efectes oficials en el si de les administracions regionals.

A Catalunya, dins del marc jurídic configurat pels articles 2, 9 i 10 de la LPL, el Decret 107/1987, de 13 de març, estableix l'ús preferent i en alguns àmbits exclusiu del català, com a llengua pròpia de l'Administració de la Generalitat, en els usos interns i en les relacions externes dins de l'àrea lingüística catalana. L'aplicació generalment correcta d'aquesta norma ha servit fins avui per garantir un ús normal i generalitzat de

¹³⁸ A les Illes Balears, l'article 6 LNIB regula l'ús oficial del català com a llengua pròpia del Govern. Ni la LUEV ni la Llei 5/1983, de 30 de desembre, del Govern valencià, contenen cap referència a la qüestió lingüística. A Catalunya, la LPL no menciona el Govern explícitament, tot i que s'inclou clarament en la referència a les institucions catalanes de l'article 2 LPL.

la llengua catalana en els diversos departaments. Això s'ha traslladat a la conducta dels ciutadans que, per exemple, quan presenten documents als registres de la Generalitat amb transcendència juridicoprivada (com el de Fundacions, el d'Associacions o el General de Cooperatives) ho fan predominantment en llengua catalana.¹³⁹ Pel que fa a l'estàndard lingüístic emprat pels organismes administratius, el Decret 162/2002, de 29 de maig, va afegir dos paràgrafs a l'article 2 del Decret 107/1987 orientats a promoure l'ús correcte del català i de la terminologia normalitzada per part de l'Administració, així com l'ús d'un llenguatge no androcèntric.

Pel que fa a l'administració autonòmica de les Illes Balears, en el marc dels articles 6 i 9¹⁴⁰ de la LNLIB el Govern va dictar el Decret 100/1990, regulant l'ús de les llengües oficials, que conté una regulació molt similar a la catalana esmentada anteriorment. Els índexs de compliment del Decret pel que fa als usos escrits i orals eren també força alts en gairebé totes les conselleries del Govern de les Illes Balears –segons consta en la darrera memòria publicada l'any 2002, ja que no disposem d'informacions publicades relatives al període relatiu al Govern del Partit Popular–. Els problemes més destacats en l'aplicació del Decret es localitzaven en els organismes vinculats a les competències traspassades l'any 2002 en matèria de sanitat (IB-salut) i de treball (Servei d'ocupació de les IB), on són patents les dificultats per rompre la inèrcia castellanitzadora d'unes administracions de procedència estatal. El control de l'aplicació del Decret 100/1990 es vincula a la Comissió Interdepartamental de Política Lingüística, i també la Direcció General de Política Lingüística duu un seguiment constant dels texts emanats de les conselleries del Govern i dels organismes que en depenen. Finalment, cal recollir la reforma ja esmentada introduïda per la Llei 3/2003, de 26 de març, de règim jurídic de l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, que pretén reforçar la normalitat de l'ús de la llengua pròpia en l'actuació administrativa i en els procediments administratius, tot inspirant-se en els mateixos principis recollits en la LPL (la nova llei balear deroga els dos primers apartats de l'art. 10 LNLIB). Tanmateix, la millora del marc legal pot quedar parcialment desvirtuada per les decisions posteriors del govern del Partit Popular que comporten rebaixar els requeriments de formació lingüística del personal administratiu encarregat d'aplicar aquestes normes (vegeu *infra* 4.2.3.2).

Al País Valencià, les previsions de la LUEV pel que fa a l'ús de les llengües oficials per l'administració (vegeu *supra* 4.2.2.1) no s'han desplegat reglamentàriament en relació amb l'ús de la llengua pròpia, que tampoc en el nivell autonòmic té ni uns mínims d'ús garantits. Després de molts anys d'inactivitat dels successius governs, les darreres accions impulsades, en paraules del conseller González Pons, per «a fomentar l'ús del valencià entre la societat amb l'exemple diari de l'administració» i així «dignificar el valencià» s'han mogut en un pla estrictament polític, sense una traducció en actes normatius vinculants. L'1 d'octubre de 2003, la Comissió Interdepartamental del Valencià (presidida pel citat conseller i integrada pels subsecretaris de totes les conselleries) aprovava els «Criteris d'ús del valencià en

¹³⁹ Generalitat de Catalunya 2004: 84, on es destaca la continuïtat respecte dels anys anteriors.

¹⁴⁰ L'article 9 LNLIB disposa que el Govern ha de regular, mitjançant disposicions reglamentàries, l'ús normal de la llengua catalana, oralment o per escrit, en les activitats administratives dels òrgans de la seva competència; i l'article 34.1 de la llei estableix el mandat d'assegurar l'ús de la llengua catalana en totes les funcions i activitats de caire administratiu que realitzin les institucions i organismes que en depenen.

l'àmbit administratiu de la Generalitat Valenciana», recollits en una circular interna, que contenen unes previsions molt elementals respecte de l'ús del valencià en l'administració¹⁴¹. Les mesures previstes van ser rebudes amb dures crítiques que per part de diversos càrrecs del mateix Partit Popular, entre els quals, l'alcalde d'Alacant, l'alcaldessa de Requena o el president de la Diputació de València. No consta, però, que s'hagi avançat en la direcció apuntada per la circular, entre d'altres coses perquè tampoc no hi ha una ordre imperativa. De fet, mentre en aquest document es preveia que «els fullets informatius, les pàgines web i les revistes, es faran principalment en valencià», en el moment de redactar aquestes línies almenys en tres conselleries (Sanitat, Agricultura i Pesca, i Benestar Social) i nombroses institucions públiques el web no té ni tan sols una versió en català.¹⁴²

Pel que fa a la resta d'ens subestats, les dades disponibles indiquen que a la Comunitat autònoma d'Aragó no es fa un ús mínimament significatiu de la llengua catalana; i algunes normes que al·ludeixin a la utilització de les «modalitats lingüístiques» (per exemple, en matèria de publicitat institucional, ho esmenta la Llei aragonesa 16/2003, de 24 de març) no tenen després cap aplicació real. L'ús és també pràcticament nul a Sardenya, on no consta cap acció política o normativa de les autoritats regionals per introduir el català en l'administració regional. Finalment, a la Catalunya Nord, el català no és mai utilitzat en les relacions entre l'administració regional i els ciutadans i en tots els serveis públics només s'utilitza el francès. Per tal de fomentar els aspectes més folklòrics, la Regió ha creat un organisme oficial que té com a funció la promoció de la llengua i de la cultura catalana i occitana, i també existeix un Intergroup Languages et Cultures Régionales al si del Consell regional.

4.2.3.1.4 Publicació de normes

En els territoris on el català és oficial es publiquen oficialment en aquesta llengua les normes i altres actes que l'ordenament jurídic ordena publicar. A Andorra, el català és declarat directament «la llengua de les lleis, els reglaments i tots els altres actes oficials» (art. 8.1.a LOULO). En els territoris on regeix una doble oficialtat¹⁴³, aquest principi no imposaria necessàriament la publicació dels actes normatius en les dues llengües— ja que precisament l'oficialitat comporta la validesa sense necessitat de traducció—. Malgrat això, les referències estatutàries i legals ja determinen la doble versió catalana i castellana de les lleis autonòmiques (art. 3.3 EAC i art. 27 EAIB), que s'ha estès posteriorment a la resta d'actes normatius. La versió catalana i castellana de les disposicions tenen el mateix caràcter oficial i la jurisprudència ha rebutjat l'atribució d'una preferència general al text català com a text autèntic, si bé la recent

¹⁴¹ En concret, es requeria l'ús del valencià en les comunicacions internes de les conselleries i en les relacions d'aquestes amb la resta d'ens subestats i locals (aquests de la zona valencianoparlant), en la imatge pública de la Generalitat. A més a més, el valencià passava a ser la primera llengua emprada per l'administració amb els ciutadans (en territori de predomini valencianoparlant) i pels representants de l'administració i del govern en les intervencions públiques (sempre que en sabessin). La «Circular sobre criteris d'ús del valencià», d'1 d'octubre de 2003, es pot consultar a <http://www.geocities.com/golls.geo/>

¹⁴² <http://wiccac.org/barometre/pvalencia.html>

¹⁴³ L'article 9.2.c) de la CELRM estableix «la publicació per les col·lectivitats regionals dels seus textos oficials igualment en les llengües regionals o minoritàries».

STC 51/2004, de 13 d'abril, admet en el cas analitzat la prevalença atorgada pels tribunals a la versió catalana, divergent de la castellana en el punt controvertit¹⁴⁴.

Al Principat, aquestes previsions es tradueixen en l'edició separada del Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya en català i en castellà. El DOGC no és absolutament simètric en les dues llengües, ja que s'atribueix una certa prevalença a la llengua catalana: per exemple, en la presentació de les versions electròniques o en la publicació només en català d'alguns actes no normatius. A les Illes Balears, el Decret 132/2002, de 25 d'octubre, pel qual s'estableix el règim de funcionament del Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB), introdueix algunes novetats interessants¹⁴⁵: en primer lloc, l'obligació de totes les administracions, institucions i altres ens públics radicats en el territori autonòmic de remetre simultàniament tots els textos oficials en les català i castellà (tanmateix, aquesta obligació es diferia a l'1 de gener de 2004 pel que fa als jutjats i tribunals i als municipis de menys de 20.000 habitants i, posteriorment, el Govern de Partit Popular ho prorrogava a l'1 de gener de 2005, tot al·legant la falta de mitjans personals i materials adequats i suficients en aquestes institucions per complir el mandat reglamentari¹⁴⁶); i, en segon terme, la possibilitat de substituir l'edició bilingüe per una edició separada de les versions catalana i castellana, si bé l'Ordre que ho desenvolupa ha optat pel manteniment de l'edició conjunta¹⁴⁷. El criteri d'edició bilingüe regeix també al País Valencià, on l'obligació de remissió dels documents en les dues llengües oficials es predica només de l'Administració autonòmica i a les entitats i empreses que en depenen.¹⁴⁸

4.2.3.2 La capacitació lingüística del personal

La situació actual pel que fa a la capacitació lingüística del personal adscrit a les administracions dels ens subestats en els territoris de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià és molt similar a la descrita en relació amb l'administració local, atès que el marc legal respectiu es fonamenta en criteris coincidents. Per tant, cal reiterar les diferències entre territoris —que es tradueixen en nivells distints de protecció del dret d'ús de la llengua catalana dels ciutadans davant d'aquestes administracions (vegeu Taula 14)—: una situació consolidada a Catalunya, on encara resta però terreny per avançar; un retrocés a les Illes Balears, a partir de la segona meitat de l'any 2003; i un estancament en el País Valencià, on continuen les dificultats per garantir la capacitació en valencià del personal vinculat a la Generalitat Valenciana.

La legislació del Principat¹⁴⁹ fixa amb caràcter general el requisit d'acreditar el coneixement del català per accedir a l'Administració autonòmica. Malgrat els avenços importants assolits en la capacitació lingüística del personal al servei d'aquesta

¹⁴⁴ Aquesta sentència resol diverses qüestions de constitucionalitat acumulades plantejades per la Sala del contenciós administratiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya en relació amb la disposició transitòria vuitena del Decret Legislatiu 1/1990, de 12 de juliol, que conté el text refós del text refós de la legislació catalana en matèria urbanística (veg. el fonament jurídic primer).

¹⁴⁵ Vegeu els articles 3, 4, 10 i Disposició transitòria del Decret 132/2002.

¹⁴⁶ Decret 190/2003, de 19 de gener, que estableix que fins l'1 de gener del 2005 els textos es publicaran en la llengua oficial en què hagin estat tramesos.

¹⁴⁷ Veg. ordre Presid 23-12-2002, que determina les característiques formals del Butlletí Oficial de les Illes Balears i el procediment per a la inserció de textos.

¹⁴⁸ Decret 6/1997, de 21 de gener, pel qual es regula el Diari Oficial de la Generalitat Valenciana (art. 4 i 9).

¹⁴⁹ Article 11 de la LPL, en relació amb el Decret legislatiu 1/1997, de 31 d'octubre, de refosa de textos legals de funció pública, que regula els criteris de valoració de la llengua en les diferents situacions, i el Decret 161/2002, d'11 de juny, i el Decret 161/2002, d'11 de juny, pel que fa als nivells de coneixement exigible i les formes d'acreditació

administració i de les entitats o institucions vinculades, continuen existint algunes fallides d'aquell principi general: no s'aplica en alguns procediments de promoció; una part del personal preexistent encara no ha aconseguit l'acreditació;¹⁵⁰ i resten algunes categories de personal vinculat a la Generalitat en les quals encara no es garanteix suficientment la capacitat en el moment de l'accés –com és el cas del professorat universitari (veg. *infra* 5.3.4.1).

Pel que fa a les Illes Balears, d'acord amb l'article 34.3 LNLIB, la regulació vigent preveu l'exigència de coneixements de llengua catalana en els procediments selectius d'accés a la funció pública i en els processos de provisió de llocs de treball i concursos de trasllat. Tanmateix, l'avaluació del coneixement del català ha centrat una de les polèmiques més importants durant el període analitzat. Mitjançant el nou Decret 162/2003, de 5 de setembre, el Govern del Partit Popular va derogar les disposicions reglamentàries que ho regulaven anteriorment.¹⁵¹ Tot i que el dictat d'aquesta norma es justificà com una actualització indicada per l'experiència del funcionament autonòmic, la principal novetat que introdueix és la rebaixa generalitzada del nivell de coneixement exigint: en la majoria dels casos això implica substituir l'anterior nivell del certificat C pel nivell del certificat B de llengua catalana¹⁵². Per altra banda, es preveuen excepcions més àmplies al principi general de capacitat, les quals s'han concretat pel Decret 176/2003, de 31 d'octubre, que introdueix una discriminació per raó d'edat i un període transitori per a una part del personal que presta serveis en l'Administració autonòmica¹⁵³. En definitiva, la nova normativa reglamentària qüestiona el model de funcionament administratiu basat en l'ús preferent de la llengua pròpia, i suposa un retrocés respecte de la política de l'anterior Govern balear, que s'havia caracteritzat per impulsar l'aplicació del requisit, no solament en accés sinó també en promoció.

Al País Valencià, la implementació del requisit de capacitat en valencià no es troba aconcluida en l'Administració autonòmica, regida per una normativa ambigua, que a més és objecte d'una aplicació molt irregular. En efecte, a partir del principi de seleccionar personal capacitat lingüísticament que es desprèn dels articles 16 i 30.2

¹⁵⁰ De les 40.803 persones que l'Administració de la Generalitat té en servei actiu, 33.305 tenen acreditat el coneixement de català. D'ells, 15.196 ho han fet mitjançant la prova de llengua catalana del procés selectiu, i els 19.725 restants disposen de titulacions de català que consten al Registre general de personal. Aquestes xifres no inclouen el personal docent, el personal estatutari de l'Institut Català de la Salut i el personal de l'Administració de justícia (Generalitat de Catalunya 2004: 67 i seg.).

¹⁵¹ Decret 25/2001, de 16 de febrer, que regulava l'exigència de coneixement de llengua catalana en els procediments selectius d'accés a la funció pública del Govern de les Illes Balears; i Decret 222/1996, de 21 de desembre, que contenia les instruccions per fixar els criteris per a la determinació dels nivells de coneixements de català en relació amb els llocs de treball de l'Administració de la CAIB.

¹⁵² El Decret 162/2003 exigeix per a accés i ocupació de la major part de llocs de funcionaris (titulació acadèmica corresponent als grups A, B, C i D en l'Administració general i als grups A, B i C en l'Administració especial) el nivell B (coneixements elementals de català orals i escrits), que es rebaixa fins al nivell A (coneixements orals de català) quan la titulació acadèmica exigida és del grup E en l'Administració General i D i E en l'especial. En els llocs de treball adscrits conjuntament als cossos i escales de l'Administració general i de l'Administració especial i en els adscrits a més d'un grup de titulació es passa a exigir el certificat de català corresponent al nivell de menor exigència (quan abans s'exigia el de major). Per a les categories laborals també es preveu el nivell B per a les superiors (quan exigeixen titulació acadèmica de grau superior o de grau mitjà o batxillerat superior o una d'equivalent), i l'A per a les inferiors (formació professional de segon grau o batxillerat, formació professional de primer grau, graduat escolar o certificat escolar o equivalent). La disposició addicional 3ª faculta el Govern per exigir, per a llocs de treball que ho requereixin, la fixació d'un nivell de coneixement superiors als esmentats amb caràcter general.

¹⁵³ Aquesta norma afegeix una disposició transitòria al Decret 162/2003, d'acord amb la qual: «En el termini de cinc anys comptadors des de l'entrada en vigor d'aquest Decret, els coneixements de català regulats en els capítols IV i V no seran aplicables als funcionaris de carrera ni al personal laboral fix que compleixin o hagin complert els 50 anys d'edat abans de l'acabament del termini de presentació de sol·licituds de les respectives convocatòries per participar en els procediments per a la provisió de llocs de treball».

LUEV, la Llei de funció pública valenciana recull l'exigència del coneixement, però no condiona l'accés a la plaça a l'acreditació prèvia d'aquest.¹⁵⁴ Un inconvenient bàsic d'aquest sistema és que no hi ha un seguiment efectiu de la realització posterior per part dels funcionaris ja nomenats dels cursos de llengua que proporcionen aquesta capacitat, de manera que no es garanteix en la pràctica el coneixement. El Decret 33/1999, de 9 de març, pel qual s'aprova Reglament de selecció, provisió de llocs de treball i carrera administrativa del personal de les administracions valencianes, ja habilita la inclusió del requisit lingüístic per a l'ocupació de determinats llocs (art. 16), però no existeix cap criteri coherent que guiï l'aplicació d'aquesta norma. De fet, l'única regulació clara i detallada és la relativa als certificats acreditatius reconeguts per l'administració, que són únicament els expedits per les autoritats valencianes. L'any 2003 la política secessionista del Govern autonòmic en aquest àmbit ha estat qüestionada per diversos pronunciaments del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana (entre d'altres, a les sentències núm. 330/2004, de 4 de març, i 393/2004, de 25 de març), que obliguen a admetre el títol de filologia catalana per acreditar el coneixement lingüístic en la funció pública docent. També en la manifestació de la Diada del 9 d'octubre 2004 es va poder escoltar, entre d'altres reclamacions, l'aplicació del requisit lingüístic.

4.2.4 Nivell estatal

4.2.4.1 L'excepció andorrana

Un repàs general del reconeixement legal de la llengua catalana i les mesures adoptades fins avui pels òrgans estatals per a la recuperació del seu ús en l'àmbit institucional palesa que els resultats són encara molt minsos a l'Estat espanyol i pràcticament inexistents pel que fa als estats italià i francès. Per institucions estatals entenem aquí tant les centrals o generals, com les institucions i organismes estatals desconcentrats o territorialitzats en l'àrea lingüística catalana. Com s'ha exposat més amunt, l'actual model lingüístic aplicat a França i Itàlia exclou d'entrada el reconeixement oficial de la llengua catalana en les administracions estatals, que no l'empren mai, ni internament ni en les relacions amb els ciutadans. A l'Estat espanyol, l'oficialitat territorialitzada del català no es tradueix encara en un ús normal d'aquesta llengua per part de les institucions estatals situades en el territori autonòmic i, a més a més, limita extraordinàriament el desplegament dels efectes de l'oficialitat del català sobre la resta del territori estatal i en les institucions centrals o generals.

Certament, l'excepció en aquest àmbit és Andorra, on la llengua catalana gaudeix d'un estatus d'oficialitat i d'una presència gairebé exclusiva en les institucions polítiques i administratives estatals. L'ús de la llengua catalana en les institucions públiques a l'Estat andorrà és general i plenament normalitzat, com a llengua de «les lleis, els reglaments i tots els altres textos oficials; de totes les activitats administratives i judicials, i en general de les administracions, les societats públiques

¹⁵⁴ Article 9.4 del Decret legislatiu de 24 d'octubre de 1995, del Consell de la Generalitat Valenciana pel qual s'aprova el text refós de la Llei de la Funció Pública Valenciana: «Els qui superen les proves selectives, acreditaran els coneixements de valencià mitjançant la presentació dels certificats, diplomes o títols que hagen estat homologats per la Generalitat Valenciana, o si escau, fent un exercici específic. Els qui no puguin acreditar els esmentats coneixements quedaran compromesos a la realització dels cursos de perfeccionament que amb aquesta finalitat organitze la Generalitat Valenciana».

i les entitats parapúbliques» (art. 8.1 LOULO). Pel que fa als usos escrits de l'administració, les previsions legals d'ús en els documents, els assentaments registrals, els instruments públics, els efectes timbrats i els impresos oficials tenen un compliment generalitzat. L'edició d'impresos multilingües és prevista per la legislació, però amb un caràcter extraordinari. El català és també la llengua habitual en les relacions orals de les administracions públiques, d'acord amb el que disposa la Llei,¹⁵⁵ malgrat que la manca d'un coneixement prou generalitzat de l'idioma entre la nombrosa població immigrant o estrangera de pas exerceix una pressió constant favorable al canvi de llengua (veg. 4.2.6). Pel que fa a l'actuació dels ciutadans, l'oficialitat comporta que, com a regla general, la presentació de documents, projectes o pressupostos adreçats a les administracions s'ha de fer en llengua catalana. En el cas de dificultats raonables per aportar els documents en la llengua oficial, l'administració de què es tracti pot dispensar d'aquesta obligació, excepte si es preveu que seran fets públics. El coneixement de la llengua catalana pel personal al servei de l'Administració estatal, així com en l'administració local, s'assegura mitjançant la necessària acreditació la capacitat d'ús oral i escrit de la llengua oficial en la selecció i la promoció interna (art. 10 LOULO).

En l'àmbit de les relacions exteriors, subjectes a la normativa internacional, l'ús de la llengua catalana manté la preeminència en els instruments oficials, per bé que les regles d'ús lingüístic es flexibilitzen (art. 8.2 LOULO).¹⁵⁶ Les tries lingüístiques dels representants andorrans en les seves relacions internacionals responen a un equilibri entre l'afirmació del català com a llengua nacional, i la singular posició d'Andorra entre dos Estats, el francès i l'espanyol, amb unes polítiques lingüístiques fortament expansionistes. Els mandataris andorrans han usat el català tot sol – havent lliurat traducció del text a una de les llengües oficials – en fòrums internacionals com l'ONU; han emprat el català al costat del francès a Brussel·les, en ocasió de la signatura de l'Acord de Brussel·les de 15 de novembre del 2004; i han emprat el francès i/o el castellà en altres circumstàncies, d'acord amb els auditoris de cada moment.

4.2.4.2 L'Estat espanyol

4.2.4.2.1 L'Administració estatal territorialitzada: l'oficialitat condicional de la llengua catalana

Malgrat el reconeixement constitucional i estatutari de l'oficialitat de la llengua catalana a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, on a més és declarada llengua pròpia, els organismes de l'Administració de l'Estat que hi actuen continuen funcionant bàsicament en castellà. En les sentències dictades a meitat dels anys vuitanta, el Tribunal Constitucional ja va precisar que l'oficialitat de les llengües distintes del castellà vincula *totes* les institucions públiques situades sobre el territori de la comunitat autònoma, si bé al·ludia llavors a una idea de «progressivitat» pel que fa a l'adaptació de la legislació, la capacitació del personal i el funcionament de

¹⁵⁵ L'art. 8.1.c LOULO permet «l'ús d'altres llengües amb les relacions amb estrangers que no comprenguin el català».

¹⁵⁶ Segons l'article 8.2 LOULO «En aquestes relacions, les administracions andorranes s'han d'obligar a usar la fórmula en la versió en llengua catalana, escrita en paper oficial, i la seva corresponent traducció, escrita en paper blanc. La versió en llengua catalana es l'única que se signa i se segella».

l'administració estatal a la nova realitat jurídica de doble oficialitat.¹⁵⁷ A la fi de l'any 2004, és evident que no s'han acomplert els passos necessaris per assolir ni la normalització de l'ús de la llengua pròpia en els organismes de dependència estatal, ni tan sols la possibilitat fàctica dels ciutadans de relacionar-s'hi amb català sense entrebancs.

La continuïtat de la política de castellanització de l'administració estatal s'origina, en primer lloc, en els principis inspiradors de la legislació que la regeixen, la qual preserva les prerrogatives del castellà com a llengua d'ús normal. Així, la legislació estatal no respecta els mandats de les lleis de política lingüística dictades per les comunitats autònomes, pel que fa al principi de llengua pròpia.¹⁵⁸ Pitjor encara, els operadors estatals vulneren quotidianament fins i tot el contingut de l'oficialitat de la llengua catalana i els drets lingüístics dels ciutadans que en deriven. El Tribunal Constitucional ha reconegut la competència de les comunitats autònomes per desplegar les conseqüències del principi de doble oficialitat en relació amb totes les administracions públiques, competència que s'estén també a la normalització de la llengua pròpia.¹⁵⁹ Per tant, i malgrat que correspon a l'Estat el dictat i l'aplicació de la normativa d'execució necessària d'aquests mandats, la descoordinació patent entre la legislació lingüística autonòmica –especialment pel que fa al desenvolupament de la llengua pròpia a Catalunya i les Illes Balears– i la legislació d'execució estatal no és justificable i esdevé un dels obstacles principals que dificulten que s'arribi a una situació de normalitat en l'àmbit institucional.

En aquest sentit, en el marc de l'administració perifèrica, tant la Llei 30/1992, de 26 de novembre, del règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú (art. 35.d i 36), com fins i tot la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries (art. 10) reconeixen, igualment, el dret dels ciutadans a utilitzar el català i a triar la llengua oficial en la qual es tramitarà el procediment davant dels òrgans de l'Administració de l'Estat ubicats a Catalunya. Malgrat això, l'aplicació d'aquestes previsions no ha tingut gaire virtualitat ja que, en la pràctica, en l'àmbit administratiu referit, la llengua catalana no és la llengua de la tramitació dels procediments, ni tampoc la llengua de relació escrita entre l'Administració i l'administrat a Catalunya, les Illes¹⁶⁰ o el País Valencià. Igualment, l'Estat vulnera sistemàticament la seva pròpia normativa¹⁶¹ que estableix el bilingüisme com a regla general en els usos escrits, ja sigui en el material imprès, en els models normalitzats, en cartells, rètols i senyalitzacions destinats als ciutadans. Són quasi anecdòtics els

¹⁵⁷ Aquesta doctrina del Tribunal Constitucional determina que: «la conseqüent cooficialitat ho és respecte de tots els poders públics radicats en el territori autonòmic (...) i és, per tant, el criteri delimitador de l'oficialitat del castellà i de la cooficialitat d'altres llengües espanyoles al territori, independentment del caràcter estatal (en sentit estricte), autonòmic o local dels diferents poders públics» (STC 82/1986, de 26 de juny, fonaments jurídics segon i vuitè).

¹⁵⁸ Especialment pel que fa a Catalunya, on l'article 2.2 de la Llei 1/19998, de 7 de gener, de política lingüística, estableix que el català, com a llengua pròpia, ha de ser la llengua preferentment emprada per l'Administració de l'Estat a Catalunya.

¹⁵⁹ En relació amb la LNLIB, la STC 123/1988, de 23 de juny, afirmava que «res no impedeix (...), que s'extraguin conseqüències d'aquest principi [de cooficialitat] amb relació amb totes les administracions públiques, i no en són una excepció les Forces Armades» (fonament jurídic cinquè). I també la STC 87/1997, de 24 d'abril, assenyalava que les «conseqüències genèriques que deriven del caràcter oficial d'una llengua que han de ser respectades com un prius pels ens competents en precisar en els àmbits materials la titularitat dels quals els correspon l'ús de les llengües i en establir els mitjans concrets per complir les conseqüències derivades de l'oficialitat i les exigències de la normalització» (fonament jurídic quart).

¹⁶⁰ Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (2003): 514.

¹⁶¹ Reial Decret 1465/1999, de 17 de setembre, pel qual s'estableixen criteris d'imatge institucional i es regula la producció documental i el material imprès de l'Administració general de l'Estat

àmbits on s'observa un bilingüisme amb prioritats del català, que s'observa en el cas de la documentació electoral.

L'estatus subordinat i la marginalitat de l'ús de la llengua catalana en l'Administració estatal territorialitzada es reflecteix en la migrada aplicació del principi de capacitació lingüística. En efecte, tot i l'existència d'un mandat legal adreçat a totes les administracions de seleccionar funcionaris competents en les dues llengües oficials a les comunitats autònomes¹⁶², la majoria de convocatòries de places de l'administració perifèrica no inclouen cap prova per avaluar els coneixements lingüístics dels aspirants. La indolència de l'Administració estatal a l'hora de respectar la legislació es manifesta, sense anar més lluny, en el fet que després de gairebé 15 anys d'haver-se dictat, l'Ordre ministerial que regula la capacitació lingüística¹⁶³ continua aplicant-se de manera molt irregular: d'una banda, no s'ha materialitzat el requisit lingüístic previst per l'Ordre, com exigiria el compliment estricte del principi d'oficialitat; i, d'altra, tal com mostra la Taula 16, la meritació del coneixement del català només s'inclou en un percentatge variable de les places, sempre inferior al 50%.¹⁶⁴ A més, en les convocatòries en què s'esmenten coneixements lingüístics, aquests no es valoren de forma uniforme, ni s'acrediten de la mateixa manera, ni es refereixen als mateixos llocs de treball. Tot depèn, en la pràctica, del ministeri que convoca les places, sense que existeixi una línia política clara.

Taula 16 Administració perifèrica Estat. Valoració del coneixement del català en les convocatòries de places publicades l'any 2003

V Catalunya	Places	%	Resta Estat	Places	%	Total Estat	Places	%
Català com a mèrit	172	27	Català com a mèrit	595	44	Català com a mèrit	765	38
No mèrit	466	73	No mèrit	772	56	No mèrit	1238	62
Total	628	100	Total	1367	100	Total	2003	100

Font: Vilardell, 2003: 407.

Les conseqüències d'aquesta política són extremament costoses per a la sostenibilitat del català, i redunda en perjudicis personals i col·lectius per a la comunitat catalanòfona. En no preveure que el seu personal sàpiga català, l'Administració de l'Estat converteix l'exercici dels drets lingüístics dels catalanoparlants en un motiu de conflicte interpersonal. És obvi que aquesta estratègia de conflictivitzar l'ús del català, perfectament coneguda per part dels seus

¹⁶² Article 19 de la Llei 30/1984, de 2 d'agost de mesures per a la reforma de la funció pública. També l'article 10 de la CELRM es refereix al compromís relatiu a «la selecció i, si s'escau, la formació dels funcionaris i altres empleats públics en nombre suficient» per a garantir l'ús de les llengües protegides (art. 10.4.b).

¹⁶³ L'Ordre del Ministeri d'Administracions Públiques de 20 de juliol de 1990, sobre normes per a la provisió de determinats llocs de treball en l'Administració perifèrica de l'Estat en relació amb el coneixement de les llengües oficials pròpies de les comunitats autònomes.

¹⁶⁴ Hi ha hagut, però, una certa evolució, si tenim en compte que fins l'any 1998 en menys del 10 % de les places corresponents a Catalunya es meritava el coneixement de la llengua catalana.

responsables, condiona negativament l'exercici efectiu dels drets lingüístics dels ciutadans i els aboca bé a la dimissió, bé a una militància perfectament prescindible només que l'Administració complís la legislació.

Tot i que les dificultats per utilitzar la llengua catalana en el marc de l'Administració perifèrica dins les comunitats autònomes amb un règim de doble oficialitat són genèriques, també es poden particularitzar en relació amb certs organismes o categories de funcionaris. A títol d'exemple, l'advocacia de l'Estat continua amb la pràctica d'exigir la traducció al castellà de certs documents o actuacions judicials escrits en català, la qual cosa és radicalment contrària a l'eficàcia territorial de l'oficialitat sobre totes les institucions que operen en la comunitat autònoma. Un altre àmbit on l'oficialitat de la llengua catalana no és encara plena són els registres estatals, regulats per lleis que només es refereixen al castellà: a Catalunya, l'article 17 LPL va obrir per primer cop els Registres de la propietat i mercantil a la llengua pròpia del país;¹⁶⁵ però el Registre Civil continua treballant en castellà, llevat dels registres d'algunes petites localitats, atesa la nul·la voluntat del Ministeri de Justícia d'aplicar la legislació lingüística catalana.¹⁶⁶

La vulneració dels principis de propietat i oficialitat del català en l'Administració territorialitzada de l'Estat s'estén, amb matisos, però de manera generalitzada, al conjunt de les seves institucions. Sense ànim d'exhaustivitat, heus aquí uns quants exemples d'aquesta política:

- El coneixement de català és –en la pràctica– gairebé anecdòtic entre els membres dels cossos i forces de seguretat de l'Estat destinats al domini catalanòfon. Més enllà dels inconvenients puntuals d'incomprensions, malentesos i molèsties als ciutadans –per exemple, per la falta de familiaritat dels funcionaris dels topònims o els antropònims de les persones amb qui tracten–, aquest desconeixement sovint genera violacions greus dels drets dels ciutadans a emprar la llengua pròpia (veg. 4.2.6). Tot i que en alguns sectors hom arriba a detectar-hi certa millora –per exemple, a Catalunya els portaveus de la Policia Nacional solen expressar-se en català en les seves intervencions davant dels mitjans de comunicació catalanòfons–, en altres només es pot parlar de rebuig a usar el català –la Direcció General de Tráfico s'ha negat durant molts anys a doblar els seus anuncis al català tot i inserir-los en mitjans que s'expressen en aquesta llengua.
- A diferència d'altres estats europeu multilingües més menuts que l'espanyol, com ara Bèlgica, que preveuen l'ús oficial de les seves respectives llengües en les forces armades, el català no té cap presència significativa a les unitats de l'exèrcit desplegades al territori lingüístic català.
- Les grans empreses estatals que presten serveis públics ignoren el català en l'ús intern, i en fan un ús acomplexat i escadusser, bàsicament en informacions escrites i en informacions orals pregravades¹⁶⁷. Així, per exemple, a Catalunya, l'empresa

¹⁶⁵ Tot i que els assentaments en català continuen essent minoritaris, les dades provinents de mostra palesen tendència a l'alça.

¹⁶⁶ Els models de llibres són exclusivament en castellà, i les inspeccions a registres civils, entre 1999 i 2000, han amonestat els jutges de pau que, a la pràctica, empen el català en la redacció dels assentaments. La Resolució de la Direcció General dels Registres i del Notariat de 28 d'octubre de 1999 sembla indicar que els assentaments s'han de fer sempre en castellà.

¹⁶⁷ No es respecta així l'article 10.3 de la CELRM que recull, pel que fa als serveis públics garantits per les autoritats estatals, el compromís de «garantir que les llengües regionals o minoritàries siguin usades amb motiu de la prestació del servei»; i de a «permetre als parlants de llengües regionals o minoritàries de formular una petició o a rebre'n una resposta en aquestes llengües».

RENFE acostuma a emprar la llengua catalana després de la castellana en informacions pregravades per als viatgers –amb certes excepcions positives pel que fa als trens de rodalies–, encara que tendeix al monolingüisme castellà per a les informacions ocasionals. En transport aeri, els aeroports segueixen una pauta similar a la dels ferrocarrils, però en canvi Iberia fa un ús molt més escàs del català en els vols que tenen destinació o origen al domini. Igual s'esdevé amb *Trasmediterránea*, la companyia marítima estatal que tot i operar bàsicament entre les Illes, País Valencià i Catalunya té la seva seu a Madrid. En totes aquestes empreses, i fora del personal de terra, en què hom detecta una creixent capacitació lingüística –si més no a Catalunya–, no hi regeix ni l'exigència de capacitació lingüística del personal, ni cap previsió de disponibilitat lingüística, de manera que són freqüents els casos en què els treballadors de la companyia exigeixen l'ús del castellà als seus clients. Fins i tot la política de compra de premsa oblida amb molta freqüència la presència de premsa en català, mentre reparteix abundantment premsa madrilenya als seus usuaris.

— Molts documents i formularis administratius només s'ofereixen en llengua castellana i no es posen a disposició dels ciutadans en llengua catalana (com per altra banda exigeixen els articles 7, 9 i 10 de la CELRM). Per exemple, els documents TC1, TC2 o les denúncies a comissaria. Un dels àmbits aparentment més catalanitzats és el de les relacions orals amb l'usuari en les oficines locals d'Hisenda. Ara bé, han estat freqüents les queixes per l'escassetat de formularis Declaració de la Renda en català.

— Especialment cridaner ha estat el cas de l'empresa estatal de correus. Al llarg de la seva història, aquesta empresa pràcticament no ha fet ús de les llengües altres que el castellà, i això malgrat que les models de segells plurilingües són una pràctica molt i molt habitual en els estats compostos d'arreu del món. Davant d'aquesta anomalia històrica, una associació d'activisme llançà una campanya «Volem segells plurals»¹⁶⁸ per a la qual aplegà el suport de nombroses entitats i institucions oficials, entre ells diversos parlaments. Enmig d'aquesta campanya, a partir del gener de l'any 2003 l'empresa Correus i Telègrafs va abandonar el nom quadrilingüe utilitzat des de feia vint anys i va decidir adoptar una fórmula única en castellà –*Correos*– al·legant peregrines raons de màrqueting, en una maniobra que bé podia considerar-se un escarni públic dels qui li reclamaven pluralisme lingüístic. El nom no fou canviat amb el canvi de govern a Madrid; per contra, l'any 2004 la Generalitat de Catalunya imposava una sanció de 30.000€ –la més important fins al moment– a l'empresa no pas pel canvi de nom –jurídicament inatacable– però sí per infracció reiterada de les previsions de la LPL pel que fa a la disponibilitat lingüística.¹⁶⁹

— Altres àmbits on també es posa de manifest l'oficialitat condicionada de la llengua catalana són els serveis públics subjectes a modalitats de gestió privada.¹⁷⁰ La privatització del servei d'aigües ha comportat també diverses situacions d'indifensió lingüística dels usuaris catalanoparlants, que han de comunicar les avaries a operadors telefònics que només atenen en castellà.

— Un darrer supòsit de buidament de l'oficialitat de la llengua pròpia s'ha sancionat per la Interlocutòria del Tribunal Constitucional 383/2003, d'1 de desembre –relativa

¹⁶⁸ < <http://www.avui.es/avui/diari/04/set/13/nil0113.htm> >

¹⁶⁹ Article 31 LPL. Dins la normativa estatal, el Reial Decret 1829/1999, de 3 de desembre, del Ministeri de Foment pel qual s'aprova el Reglament que regula la prestació dels serveis postals, reconeix formalment com a dret dels usuaris: «La utilització de les llengües oficials en el territori de la seva comunitat autònoma, quan es tracti de serveis postals que circulin exclusivament en el seu àmbit» (art. 10.d).

¹⁷⁰ En aquest respecte, cal recordar que l'article 10.3 de la CELRM (citada supra) equipara el serveis prestats per qui actua per compte de les administracions públiques als gestionats directament per aquestes.

al País Basc, però traslladable a d'altres territoris—, on es considera que els ciutadans no tenen dret a demanar la tramesa en la llengua oficial pròpia d'una enquesta de l'Institut Nacional d'Estadística, tot argumentant que la utilització única del castellà resta justificada perquè es tracta d'un organisme centralitzat i l'actuació estadística té un àmbit supraautonòmic. Es tracta d'una interpretació obertament contrària a la territorialitat de l'oficialitat, ja que l'àmbit general de la intervenció estadística o l'adscripció orgànica de l'INE —o d'organismes similars— no hauria d'afectar els aspectes lingüístics instrumentals de l'actuació administrativa, en contra del règim lingüístic de doble oficialitat vigent en un territori determinat.

En síntesi, l'Administració territorialitzada de l'Estat espanyol continua ancorada en un model gairebé preconstitucional, negant al català el principi de llengua pròpia en el seu propi territori i, fins i tot, sovint el de llengua oficial; funcionant internament com si es trobés en territori monolingüe castellanoparlant; i limitant-se a anar fent *concessions* a contracor, bàsicament en aspectes d'imatge, i cercant sempre d'explicitar la posició secundària que atribueix al català. Cal deixar ben clar que darrere d'aquesta política hi ha, a banda de conviccions nacionalistes hispanocastellanes, una concepció última de l'administració pública no pas com un servei al ciutadà, sinó bàsicament com una reserva de llocs de treball. En el fons de les reticències al reconeixement del català nia un temor pregon que qualsevol reconeixement del català minva les possibilitats laborals dels monolingües castellanòfons. Abans que el dret del ciutadà a ser atès adequadament hi ha el «dret» de l'opositor a guanyar una plaça, i el requeriment del català és percebut com una violació d'aquest imaginari «dret».¹⁷¹ Només un tractament adequat d'aquesta ideologia —avui encara profundament arrelada— permetrà anar avançant en la recuperació del català en aquest àmbit.

4.2.4.2.2 L'Administració de justícia: un sector inexpugnable a la normalització lingüística

L'àmbit de la justícia és un dels més necessitats de mesures normalitzadores, i fins avui ha mostrat una gran resistència i impermeabilitat a l'ús oficial de la llengua catalana. La configuració unitària de l'Administració de justícia, únic poder estatal que es manté substancialment al marge de l'estructura composta de l'Estat, és el darrer topant on s'estavellen molts dels esforços per a tractar de normalitzar l'ús de la llengua catalana en un àmbit històricament castellanitzat i caracteritzat per la presència de forts interessos corporatius. Més encara: en el conjunt de l'administració, les llengües altres que el castellà han anat guanyant certa importància i, per tant, els monolingües castellanòfons han rebut més i més estímuls per a aprendre-les; per contra, la configuració de l'Administració de Justícia durant molt de temps ha contribuït a *blindar* en molts sentits la posició dels castellanòfons monolingües, de manera que es veiessin lliures per desenvolupar les seves carreres arreu de l'Estat sense cap pressió per aprendre l'idioma del seu lloc de treball. Ara bé, tot i les dificultats per a rompre aquesta inèrcia, les iniciatives autonòmiques —destacadament, de Catalunya— i algunes tímides reformes legislatives impulsades per l'Estat en el període 2003-2004 fan que s'albirin algunes possibilitats d'avenços reals.

¹⁷¹ Iglesias (2000) ho mostra clarament per al cas de Galícia, un territori que, tot i tenir una llengua pròpia altra que el castellà, ha fornit des de fa dècades l'Estat de treballadors.

De forma similar a la resta de l'Administració estatal territorialitzada, la Llei orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del poder judicial (LOPJ, art. 231.1 i 2) estableix el principi d'ús normal del castellà com a llengua dels òrgans jurisdiccionals i l'ús potestatiu per aquests de les altres llengües oficials en les comunitats autònomes.¹⁷² Aquesta potestat queda limitada per l'apreciació discrecional dels jutges que l'ús d'aquestes llengües no genera indefensió en alguna de les parts en el procés. Tot això comporta que la utilització de la llengua catalana en el procediment no sigui un dret legal dels ciutadans i que l'ús que se'n fa pels òrgans jurisdiccionals és sempre precari i en inferioritat de condicions, atesa la previsió legal que aquest ús pugui originar indefensió. Aquesta situació legal i jurisprudencial contrasta amb el que disposa l'article 9 de la CELRM, tractat internacional pel qual l'Estat espanyol s'obliga a preveure que els òrgans jurisdiccionals, a petició d'una de les parts, menin els processos civils, penals i contenciosos administratius en català. Per fer realitat el que disposa el tractat, com a dret directament aplicable, a Catalunya s'han impulsat iniciatives per tal que els advocats sol·licitin, en els escrits que presenten a les oficines judicials que el procediment es tramiti íntegrament en llengua catalana, el resultat de les quals ha posat de manifest els obstacles i l'oposició que suscita aquesta pretensió emparada per la CELRM des de l'any 2001¹⁷³.

A més, pel que fa a la previsió de l'article 231.2 LOPJ de que les parts puguin al·legar indefensió pel fet que s'usi el català (en si mateixa difícilment conciliable amb l'art. 9 de la CELRM), els òrgans judicials –i sovint el mateix Tribunal Suprem– no són coherents en l'exigència que es demostrï que en l'íter processal s'ha produït efectivament indefensió pel desconeixement de la llengua catalana; desconeixement que atès el caràcter oficial del català en cap cas no es pot presumir. Encara més criticable és que s'admeti l'al·legació d'aquesta indefensió de part dels advocats, fins i tot dels que tenen domicili professional i exerceixen en territoris on el català és oficial (per exemple, Interlocutòria del Tribunal Suprem de 15 de juliol 2003). D'aquesta manera es qüestiona un principi bàsic, que imposaria que els lletrats i professionals que exerceixen en un territori han d'estar capacitats per entendre, com a mínim, les dues llengües oficials en què pot funcionar l'Administració de justícia. Tot i que no es pronuncia directament sobre aquesta qüestió, és positiva la recent Interlocutòria 338/2004, de 13 de setembre, on el Tribunal Constitucional considera que la decisió d'una jutgessa d'emprar el català com a llengua de procediment, notificant en castellà a l'advocat que pretenia imposar aquest idioma com a llengua de procediment, no genera per al primer una situació d'indefensió material prohibida per l'article 24.1 CE¹⁷⁴.

En la situació descrita de preeminència emparada legalment i jurisdiccionalment de la llengua castellana, l'efectivitat dels drets lingüístics dels ciutadans catalanoparlants davant l'Administració de justícia queda molt limitada. L'article 231.3 de la LOPJ estableix que tothom té dret a relacionar-se oralment i per escrit amb els tribunals en

¹⁷² I. El mateix criteri apareix en d'altres normes processals: article 142 de la Llei 1/2000, de 7 de gener, d'enjudiciament civil i article 71 de la Llei orgànica 2/1989, de 13 d'abril, del procediment militar.

¹⁷³ Concretament, cal fer referència a les accions impulsades durant l'any 2003 per la Comissió de Llengua del Consell de Col·legis d'Advocats de Catalunya, que ha rebut diverses respostes negatives des de diverses oficines judicials: així, des del Jutjat administratiu núm. 2 de Barcelona s'adduïa la manca de mitjans informàtics i personals per atendre en llengua catalana. En alguns casos s'ha comprovat que aquests

¹⁷⁴ També analitza el mateix cas, des d'una altra perspectiva, la Sentència 97/2004, de 15 de novembre.

qualsevol de les dues llengües oficials¹⁷⁵, però múltiples problemes i entrebancs debiliten o fins i tot anul·len l'eficàcia d'aquest dret. També les comunitats autònomes han pogut regular les conseqüències bàsiques del principi de doble oficialitat en l'àmbit judicial, pel que fa a la validesa de les actuacions judicials i el dret dels ciutadans de relacionar-se en les dues llengües.¹⁷⁶ Tanmateix, cal tenir en compte que la jurisprudència del Tribunal Constitucional i el Tribunal Suprem ja imposa limitacions molt importants a aquest dret d'ús: no incorpora el dret a veure recollides les manifestacions en la mateixa llengua; ni tampoc un dret a ser entès sense la mediació d'un intèrpret per part de l'òrgan judicial; ni la possibilitat d'utilitzar la llengua autònoma davant dels òrgans jurisdiccionals centrals¹⁷⁷.

Però més enllà d'aquestes restriccions evidents del marc legal (que exigirien les corresponents reformes legislatives), en la pràctica judicial es detecten encara casos de vulneracions directes dels drets lingüístics reconeguts per la legislació. Així, en el territori de Catalunya, i durant l'any 2004, s'han registrat un nombre significatiu de situacions en què els òrgans judicials ordenen traduir les demandes presentades en català al castellà o no permeten a les persones declarar en català¹⁷⁸. Sovint aquestes situacions són possibles perquè la majoria dels ciutadans que han de relacionar-se amb l'Administració de justícia, i de vegades els mateixos professionals que hi treballen, no tenen clars quins drets lingüístics els assisteixen davant dels tribunals, per la qual cosa caldria que els poders públics impulsessin mesures divulgatives i sensibilitzadores adreçades als diferents sectors¹⁷⁹.

Un altre aspecte fonamental que continua obstaculitzant l'ús normal de la llengua catalana a la justícia és la manca de garanties legals de la capacitat lingüística del personal al servei de l'Administració de justícia. En aquest àmbit s'ha distingit – sense un suport legal explícit– dues situacions: els jutges i magistrats, d'una banda, i la resta de personal al servei de l'Administració de justícia, de l'altra. A més, pel que fa al darrer, la valoració del coneixement de la llengua varia en funció de si és personal que depèn de l'Estat (funcionaris dels cossos estatals) o bé personal que depèn de la comunitat autònoma (per exemple, interins o personal laboral). El resultat és un quadre complex i força desorganitzat, variable en cada comunitat autònoma, i en què la coincidència d'una mateixa previsió respecte del coneixement lingüístic és pura casualitat.

Així, pel que fa als membres del poder judicial que actuen a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, la legislació estableix la valoració de la llengua pròpia com a mèrit que s'ha de tenir en compte en el concurs per a proveir les places en el territori de les comunitats autònomes amb doble oficialitat lingüística, tant respecte

¹⁷⁵ D'acord amb aquest precepte, tothom (s'entén, tant els ciutadans que intervenen en qualitat de part o de testimoni, com també els advocats, procuradors i perits) té dret a relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de justícia amb la llengua oficial de preferència.

¹⁷⁶ A Catalunya, l'article 13 de la LPL precisa l'abast del dret a ser correspost en català, que s'estén a les sentències i altres actes resolutoris. A les Illes, l'article 11.1 LNLIB reitera el dret d'ús i diu que no pot implicar cap retard. També la LUEV, en l'art. 12.1, reconeix el dret d'ús del valencià davant l'Administració de justícia, sense que es pugui reclamar cap traducció ni patir retards per aquest motiu.

¹⁷⁷ Entre d'altres, sentències del Tribunal Constitucional 30/1986, de 20 de febrer; 2/1987, de 21 de gener; 52/1999, de 12 d'abril.

¹⁷⁸ Alguns d'aquests casos s'han referenciat en queixes relatives al Jutjat d'Instància núm. 3 de Tarragona, al Jutjat d'Instància núm. 3 d'Igualada, al Jutjat d'Instrucció núm. 8 de Vilanova i la Geltrú o en la Sala Contenciosa Administrativa secció tercera del Tribunal Superior de Justícia, entre d'altres.

¹⁷⁹ Una mesura que s'ha proposat, tot i que fins al moment ha estat rebutjada per les autoritats judicials, seria que el jutge o magistrat informés abans de les vistes dels drets lingüístics als ciutadans que hi compareixen.

dels jutges i magistrats (art. 110.2.h i 341.2 LOPJ).¹⁸⁰ La meritació no assegura el coneixement de la llengua pròpia per part dels jutges i magistrats, ja que l'acreditació d'aquest coneixement suposa únicament afegir un cert nombre d'anys a l'escalafó,¹⁸¹ computable bàsicament a efectes de trasllat i de primera destinació. El sistema de mèrit prima les expectatives de tria de plaça i de promoció dels membres de la carrera judicial, per damunt de l'acreditació del coneixement del català suficient per fer possible l'exercici efectiu i lliure dels drets lingüístics dels ciutadans. Aquest interès corporatiu s'ha posat de manifest en les constants impugnacions i l'anul·lació pels mateixos tribunals dels acords i normes reguladors del mèrit per considerar «desproporcionada» la valoració del coneixement lingüístic. En ocasions, el Poder Judicial no considera ni tan sols mèrit el coneixement del català (oposicions per a jutges mercantils, BOE 15/07/04¹⁸²). A més, també es palesa en el fet que, tot i haver acreditat el coneixement de la llengua catalana, posteriorment els jutges i magistrats no en fan ús en la seva tasca¹⁸³.

El Parlament de Catalunya va presentar el dia 2 d'abril de 2004 al Congrés dels Diputats una proposició de llei per la qual se sol·licitava que es modificués la LOPJ per incloure, entre d'altres aspectes, l'obligació de coneixement de la llengua i el dret propis per als jutges que exerceixen a Catalunya. El Consejo General del Poder Judicial va aprovar el 17 de novembre de 2004 un informe negatiu (amb 11 vots favorables dels vocals afins al PP, en contra de 7 vots dels vocals nomenats a proposta del PSOE i CiU, més una abstenció), pel qual conclou que la proposició és inconstitucional. Entre d'altres consideracions, el Consejo defensa que l'obligació dels jutges i magistrats de coneixement de l'idioma propi de la comunitat autònoma on són destinats vulnera la norma constitucional que estableix que aquells formen un «cos únic» d'àmbit nacional (art. 122.1 CE). Així, els «cossos nacionals», que en realitat són només una forma possible d'organització del servei públic de la justícia, es converteixen pel CGPJ en una reserva de la «unitat nacional». Segons la més que qüestionable interpretació de l'òrgan de govern judicial, el mèrit lingüístic no determinant és l'única fórmula que salvaguarda l'equilibri entre els drets lingüístics dels ciutadans i l'esmentada preservació de la unitat del cos judicial. A la fi de l'any 2004 la qüestió encara és viva al Congrés dels Diputats, que haurà de pronunciar-se primerament sobre la tramitació o no de la iniciativa catalana.

Quant a la resta de personal al servei de l'Administració de justícia, la LOPJ estableix també la valoració de la llengua pròpia com a «mèrit» que s'ha de tenir en compte en el concurs per a proveir les places en el territori de les comunitats autònomes amb doble oficialitat lingüística (art. 471 LOPJ).¹⁸⁴ Contràriament, a Catalunya, i pel que fa al personal dependent de la Generalitat, l'article 13.5 de la LPL disposa l'extensió del règim de capacitació lingüística vigent a les administracions catalanes (que s'aplica a

¹⁸⁰ L'Acord de 25 de febrer de 1998 (que dona una nova redacció a l'art. 108 del Reglament de la carrera judicial, després que l'anterior Acord de 1991 fos anul·lat per la STS de 29 d'abril de 1995) introdueix la meritació del coneixement del català per a la provisió de places de la carrera judicial a Catalunya, que s'ha tingut en compte en els concursos de provisió de places de jutges i magistrats situades a Catalunya que hi ha hagut l'any 2003 (certificat de nivell B).

¹⁸¹ El nombre d'anys varia segons el tipus de plaça a què es concursa (jutge, un any; magistrat, dos anys; i òrgan col·legiat, tres anys).

¹⁸² Avui 21/07/04, 26.

¹⁸³ A Catalunya, tot i que el 50 % de la plantilla judicial pot acreditar el coneixement de la llengua catalana, només el 6 % de les sentències (segons dades del 2004) es redacten en català.

¹⁸⁴ Reglament orgànic 246/1996, dels cossos d'oficials, auxiliars i agents, i Reglament orgànic 296/1996, del cos de metges forenses (reformes recents).

les categories de personal laboral i interí), tot i que pels propis òrgans jurisdiccionals en diverses sentències que han barrat el pas a l'exigència d'aquest requisit. La nova regulació que la Llei orgànica 19/2003, de 23 de desembre, introdueix en la LOPJ suposa un tímid avenç en aquest àmbit. D'una banda, reconeix la regulació establerta per la Generalitat pel que fa al personal sota la seva competència;¹⁸⁵ d'altra banda, generalitza el coneixement oral i escrit del català com a un mèrit a valorar¹⁸⁶; finalment, tot i que de manera més tímida i matisada del que seria desitjable, obre la porta a la possibilitat que es pugui considerar per un requisit exigible per accedir a llocs de treball dependents de l'Estat en territoris amb llengua oficial pròpia.¹⁸⁷ En el futur immediat, caldria doncs la convocatòria de places amb perfil lingüístic per garantir que en totes les oficines judicials hi hagi funcionaris competents per atendre en català i tramitar el procediment en català.

Pel que fa al Ministeri Fiscal, el seu estatut orgànic, establert per llei estatal i que depèn, en definitiva, del Ministeri de Justícia, no inclou cap referència als coneixements lingüístics necessaris per exercir la seva tasca en territoris amb doble oficialitat. No obstant això, la Llei 14/2003, de 26 de maig, de modificació de la Llei 50/1981, de 30 de desembre per la qual es regula l'Estatut orgànic del Ministeri Fiscal, introdueix una nova redacció de l'article 13, que preveu que «es poden integrar com a unitats de suport al fiscal general de l'Estat funcionaris de l'administració civil, en el nombre que es determini en plantilla, a fi de realitzar tasques de (...) traducció de llengües diferents del castellà».

Per fer palesa la situació especialment greu de la llengua catalana en l'àmbit judicial, el Consell d'Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya (CICAC) i l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de les Illes Balears (ICAIB) van denunciar l'Estat espanyol davant el Consell d'Europa per estar incomplint les mesures derivades de l'article 9 de la Carta europea de llengües regionals o minoritàries, amb un text que exposava clarament la marginació del català al seu propi territori.¹⁸⁸

«L'estatus actualment aplicable a l'Estat espanyol per a la llengua catalana dins de l'administració de justícia és similar al que té una llengua estrangera: els titulars dels òrgans jurisdiccionals i el personal de servei als jutjats i tribunals no tenen l'obligació de conèixer-la, els ciutadans en poden al·legar desconeixement i s'han de traduir les actuacions realitzades en aquesta llengua, dins del mateix Estat, quan les actuacions judicials i els documents presentats hagin de produir efecte fora de la jurisdicció dels òrgans judicials que estan situats a la comunitat autònoma.»

Tot i que la situació de l'ús de la llengua en els òrgans judicials situats en el territori lingüístic no és enlloc mínimament satisfactòria, a Catalunya el Pla pilot de funcionament en català de les oficines judicials, vigent des de l'any 2000, ha donat

¹⁸⁵ L'art. 521.3 de la LO 19/2003 estableix en aquests casos la necessitat de regular l'exigència del coneixement del català en la provisió de places i, per extensió, en la selecció de personal.

¹⁸⁶ Pel que fa als Secretaris judicials, la impugnació i anul·lació posterior de la norma que regulava el mèrit va comportar que durant molt anys no hi hagués cap previsió en aquest sentit (art. 33.7 del RD 429/1988, de 29 d'abril, pel qual s'aprova el Reglament orgànic del cos de secretaris judicials, anul·lat per la STS de 7 de novembre de 1995).

¹⁸⁷ Concretament, l'article 530 disposa que «En determinats llocs, (el coneixement oral i escrit del català) es pot considerar requisit exigible per accedir-hi, quan la naturalesa de les funcions a exercir es derivi aquesta exigència i s'estableixi així en les relacions de llocs de treball».

¹⁸⁸ Avui, 20/05/03; 06/09/03

uns certs resultats positius, tot i que no proporcionals als esforços invertits. El Pla, que pretén racionalitzar i impulsar la utilització del català en el marc desfavorable descrit, ha permès un increment del coneixement i la utilització del català pel personal judicial i un augment significatiu de les resolucions escrites en català. Amb tot, el mes de novembre de l'any 2004 el nou Govern de la Generalitat feia públic un replantejament del Pla pilot i unes noves condicions de participació de les oficines judicials.¹⁸⁹ També cal destacar la tasca d'entitats associatives (com el *Fòrum Usatges*¹⁹⁰ o l'*Associació de juristes en defensa de la llengua pròpia*) per potenciar l'ús de la llengua catalana en la justícia. A les Illes Balears, l'ús del català continua representant un percentatge bastant ínfim dins del conjunt de resolucions judicials i no s'han concretat les accions previstes de foment i suport.¹⁹¹ Quant al País Valencià, la situació de la llengua catalana dins l'àmbit judicial és d'absolut desemparament (malgrat el que disposa l'art. 12 LUEV¹⁹²), la qual cosa gairebé impossibilita en la pràctica el seu ús pels operadors jurídics i els ciutadans, i és molt difícil trobar alguna sentència escrita en valencià.

4.2.4.2.3 El català en les institucions centrals: absència de reconeixement

La presència del català en els òrgans centrals de l'Estat espanyol continua essent nul·la o testimonial. La interpretació fins ara dominant del model d'oficialitat territorialitzada dissenyat per la Constitució i els estatuts d'autonomia comporta no reconèixer pràcticament cap efecte o ús oficial a la llengua catalana fora del territori de les comunitats autònomes on gaudeix d'un estatus d'oficialitat. Aquest fet condiona una plasmació molt limitada del principi de pluralisme lingüístic que es desprèn de la Constitució espanyola (art. 3.3 i 20.3 CE). Igualment, comporta una vulneració constant de la previsió de l'article 9.2.a CELRM, d'acord amb la qual l'Estat espanyol es compromet a «no refusar la validesa dels actes jurídics establerts dins l'àmbit de l'estat pel sol fet que siguin redactats en una llengua regional o minoritària». I, de retruc, l'absència de reconeixement de certs efectes extraterritorials de l'oficialitat del català debilita l'estatus de la llengua en el seu territori propi, atès que sovint obliga a traduir al castellà els actes o documents susceptibles de tenir conseqüències externes.

Per tant, més enllà de retòriques buides de fonament, el model imperant a l'Estat espanyol no pot ser qualificat des de cap punt de vista de federalisme lingüístic, ja que en aquest model –vigent a Canadà, a Bèlgic o a Suïssa, entre altres exemples– es reconeixen totes les llengües oficials en el nivell estatal. En la mesura que l'Estat és competent per a establir el règim juridicolingüístic de les institucions centrals o generals, li correspon concretar de quina manera es protegiran i respectaran les

¹⁸⁹ Aquesta reorientació del Pla pilot pretén revertir la situació de falta d'autonomia de moltes oficines judicials, que han de recórrer sistemàticament a la figura del dinamitzador lingüístic per a traduir la majoria de resolucions al català, així com revisar les sumes econòmiques que perceben els jutjats per participar en aquest Pla. Vegeu <http://www.gencat.net/justicia/adjucat/inf-general/plapilot.PDF>

¹⁹⁰ L'any 2003 s'atorgava una Menció honorífica de la Generalitat al impulsors del *Fòrum Usatges* i al col·lectiu de jutges i magistrats que han utilitzat de forma habitual el català en les seves resolucions. La nova Presidenta electa del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya reconeixia també que cal avançar en l'ús del català (Avui 23/07/04, 24).

¹⁹¹ El 10 de novembre de 1998 es va formalitzar un conveni entre el Govern de la Comunitat balear, el Consejo General del Poder Judicial i el Ministeri de Justícia que, entre d'altres accions, preveia l'establiment d'un pla de normalització lingüística, que no s'ha aprovat.

¹⁹² Segons aquest precepte «tots els ciutadans tenen dret de poder adreçar-se l'Administració de Justícia en la llengua oficial que creguen convenient d'usar, sense que se'ls pugui exigir cap mena de traducció i sense que se'n pugui seguir retard o demora en la tramitació de llurs pretensions».

diverses llengües espanyoles. Amb tot, fins avui les normes reguladores del funcionament d'aquestes institucions consagren el monolingüisme castellà, amb algunes excepcions de repercussió pràctica limitada.

L'única institució que no se subjecta a cap regulació lingüística és la Corona, si bé tant el cap de l'Estat com l'hereu a la Corona han usat el català en algunes parts dels seus discursos o intervencions públiques, en les poques ocasions de representació institucional en què han visitat Catalunya durant els anys 2003-2004.

Pel que fa a les Corts Generals, aquestes s'expressen en castellà, i aquesta és la llengua de treball de tots els seus òrgans interns. Els parlamentaris no poden emprar vàlidament cap altra llengua que no sigui la castellana, excepte en la primera intervenció del President del Senat davant la cambra i en la sessió especial sobre l'estat de les autonomies que és previst se celebri un cop l'any en la Comissió General de les Comunitats Autònomes del Senat, on és permesa la utilització de les altres llengües espanyoles oficials.¹⁹³ Durant l'any 2004 s'ha sotmès a estudi la proposta d'introduir l'ús d'aquestes llengües en els debats en el Senat –definit constitucionalment com a cambra de representació territorial–, tot descartant d'entrada la mateixa possibilitat pel que fa al Congrés dels Diputats, que és la cambra que té l'última paraula en gairebé totes les funcions parlamentàries. Relacionat amb això, durant el període subsegüent a les eleccions del 14 de març, s'han succeït les intervencions en català dels diputats escollits en les circumscripcions de Catalunya –majoritàriament d'Esquerra Republicana de Catalunya–, per mitjà de les quals es pretèn palesar el blindatge reglamentari contrari al català. La reacció per part dels òrgans rectors de la cambra baixa ha estat diversa: recordar l'imperatiu legal d'emprar el castellà, deixar-ho passar sense dir res, o bé contestar en un idioma que recordava el català per recordar l'obligació d'emprar el castellà.

Quant al Govern i a l'Administració central de l'Estat, les normes que regulen la seva actuació política i reglamentària privilegien clarament la llengua castellana. Durant el darrer govern del Partit Popular, l'ús de la llengua catalana en les aparicions públiques del President del Govern i els ministres fou gairebé nul, amb l'excepció de dos dels tres membres procedents de terres de parla catalana (Jaume Matas i Josep Piqué), els quals feien sovint declaracions en català. En el període recent de govern del Partit Socialista Obrer Espanyol, s'ha emprat el català en declaracions dels dos ministres procedents de Catalunya i el País Valencià; tanmateix, tant els ministres –perfectament competents en català– Pedro Solbes com Jordi Sevilla tendeixen a expressar-se en castellà fins i tot a Catalunya. La legislació relativa a l'Administració central continua consagrant el castellà com a única llengua de funcionament intern i de relació amb els ciutadans. Així, la Llei 30/1992, de 28 de febrer, del règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú estableix l'obligació de traducció dels documents i expedients que hagin de tenir efectes fora de la comunitat autònoma a càrrec de l'administració instructora (art. 36.3).¹⁹⁴ El sentit d'aquesta norma condiona, doncs, l'actuació de les institucions o òrgans de

¹⁹³ Tanmateix, l'art. 11 bis Reglament Senat, si bé s'exigeix que el contingut d'aquesta intervenció sigui idèntic en les diverses llengües i l'art. 62 del RS obliga a reproduir en el diari de sessions les intervencions en castellà, a més de en la llengua en què s'ha fet.

¹⁹⁴ La Llei 4/1999 reformava aquest precepte, com a resultat de la declaració d'inconstitucionalitat inclosa en la STC 50/1999, per tal d'excloure l'obligació de traducció quan els documents hagin de tenir efectes en d'altres comunitats autònomes on també és oficial la llengua catalana.

les comunitats autònomes, que han d'assumir en múltiples contextos i procediments els costos de la traducció al castellà.

Un àmbit especialment conflictiu pel que fa al reconeixement del català és el dels documents individuals d'identificació generats per l'Estat (DNI, llicència de conducció, declaració de la renda, etc.). La pugna per a introduir el català en aquests documents ha començat a donar fruits, tardans i insuficients, durant els darrers anys. Així, després de dècades d'esforços ímprobes, l'any 2004 es va aprovar finalment modificar el disseny del Document Nacional d'Identitat per tal de fer-lo bilingüe en algunes circumstàncies. Si bé aquesta modificació constitueix un pas endavant en la visualització del plurilingüisme de l'Estat, cal assenyalar que la fórmula triada persevera en la política de mantenir una clara distinció entre el castellà i les altres llengües: efectivament, els documents bilingües només es tramitaran en els territoris amb dues llengües oficials, de manera que es visualitzi el principi del monolingüisme territorial que regeix a l'Espanya castellana, per oposició a la doble oficialitat imposada a les altres comunitats lingüístiques. Igualment, el castellà prendrà el lloc preeminent en el carnet.¹⁹⁵ Pel que fa a la llicència de conduir, a la fi del 2004 començaren a emetre's en un nou format parcialment bilingüe castellà-català que, a més, incloïa una inexplicable diferenciació formal entre català i valencià.

Finalment, la situació negativa d'exclusió de la llengua catalana dels òrgans jurisdiccionals centrals no ha experimentat canvis significatius en els dos darrers anys. El Tribunal Constitucional continua exigint la utilització del castellà en les demandes –d'acord amb una pràctica no explicitada normativament–, si bé darrerament ha acceptat la inclusió en l'expedient d'alguns escrits en català, que són traduïts pel servei lingüístic del mateix Tribunal. Pel que fa al Tribunal Suprem, en les seves sentències no s'està mai de remarcar com un fet anòmal la presència d'algun document o resolució en l'expedient redactat en català, així com de reiterar l'oficialitat única del castellà en el seu si (entre d'altres, durant aquest període, les sentències de 9 de juny, de 12 de juliol i de 4 de novembre). Aquesta doctrina perjudica clarament la normalització de la llengua catalana, ja que consolida *de facto* el castellà com a única llengua pròpia dels tribunals, fins i tot allí on el català és igualment oficial. L'actuació del Consell General del Poder Judicial –òrgan de govern del poder judicial– no és més respectuosa amb el plurilingüisme de l'Estat, com ho demostren diversos fets ocorreguts durant l'any 2004: la decisió presa el mes de juliol d'anul·lar la sanció d'«advertència» imposada al titular d'un jutjat de Gavà que va incórrer en prevaricació en no admetre a Catalunya un document redactat en català; la pràctica freqüent de retornar a la Generalitat els documents en català inclosos en els expedients de tramitació obligatòria (com, per exemple, els relatius a la delimitació de termes municipals); o bé l'Informe citat (veg. 4.2.4.2.2) en el qual es pronuncia contra a l'exigència d'una capacitació lingüística als jutges que exerceixen en comunitats autònomes amb un règim de doble oficialitat.

En tot aquest entramat de normes i pràctiques favorables al monolingüisme castellà, cal destacar dues excepcions positives de reconeixement del plurilingüisme, que susciten però algunes objeccions. En primer lloc, la Llei orgànica 4/2001, reguladora

¹⁹⁵ Val a dir que durant la tramitació d'aquesta iniciativa va arribar-se a proposar que el carnet bilingüe només es tramités a qui el demanés expressament, amb una clara maniobra de marginalització de les llengües altres que el castellà.

del dret de petició, permet als ciutadans l'ús de totes les llengües oficials per adreçar-se a les institucions centrals, si bé ja es preveu que serà l'Administració perifèrica de l'Estat qui farà la traducció de les peticions adreçades a organismes o institucions radicats fora de la comunitat autònoma.

En segon lloc, i a través de convenis signats per Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià amb el Govern de l'Estat, des de l'any 1998 s'ha impulsat la publicació en català de les normes de rang legal i d'altres disposicions generals estatals.¹⁹⁶ Els convenis esmentats es troben emparats pel Reial Decret 489/1997, de 14 d'abril, que preveu l'edició de suplementos del Butlletí Oficial de l'Estat (BOE) en les llengües oficials de les comunitats autònomes¹⁹⁷. L'aplicació dels acords signats no ha estat, però, exempta de problemes. En primer lloc, pels retards (l'edició catalana del BOE no es publica immediatament després de la castellana, sinó que pot trigar sis mesos o més) i incompliments per part de l'Administració de l'Estat, especialment respecte dels objectius de traducció més amplis subscrits amb el Govern de Catalunya.¹⁹⁸ Així, la situació actual comporta que la traducció de lleis es limita a les posteriors a l'any 1998, de manera que es produeix la situació més que paradoxal que els professionals del dret disposen de la traducció de les modificacions noves de textos anteriors, però no tenen en català el text complet de la llei o norma de què es tracta, entre les quals n'hi ha de tant importants com el Codi Penal. En segon lloc, no es garanteix plenament la igual validesa oficial de la versió catalana dels textos legals publicats al BOE. I, finalment, la signatura d'acords bilaterals ha permès, a partir de la connivència entre els executius valencià i central dominats pel Partit Popular, fer un pas més en la política de secessionisme lingüístic, ja que des de l'any 2002 es publiquen edicions separades del BOE en *català* i en *valencià*.

4.2.5 Nivell supraestatal

4.2.5.1 La Unió Europea

L'any 2004 s'ha revifat la polèmica sobre l'estatus del català a la Unió Europea, qüestió que continua no resolta tot i les múltiples iniciatives que ha suscitat. Arran del procés de redacció del projecte de Constitució Europea, bona part dels actors socials dels Països Catalans han reclamat per al català un estatus d'oficialitat similar al de les llengües de demografia semblant, i per primera vegada unes autoritats estatals –les del nou Govern espanyol del PSOE– s'hi ha expressat en sentit favorable. Com a resposta, diverses iniciatives posen damunt de la taula la necessitat de superar aquesta situació i aconseguir un reconeixement de l'oficialitat

¹⁹⁶ *Conveni de la Generalitat de Catalunya amb l'Administració de l'Estat (Ordre de 21 d'abril de 1998); Conveni de col·laboració entre l'Administració general de l'Estat i la Generalitat Valenciana per a la publicació de les lleis en «llengua valenciana» (Resolució de 21 de desembre de 2001 de la Subsecretaria del Secretariat del Govern i Relacions amb les Corts de la Presidència de la Generalitat); i Acord de col·laboració signat a fi de l'any 2001 entre l'Administració de l'Estat i el Govern de les Illes Balears.*

¹⁹⁷ *Sobre aquesta qüestió també es pronuncia la CELRM, que fixa el compromís de l'Estat de «posar a l'abast, en les llengües regionals o minoritàries, els textos legislatius nacionals més importants i aquells que concerneixen particularment els usuaris d'aquestes llengües» (art. 9.3).*

¹⁹⁸ *El 2001 es va acordar d'incrementar el nombre de disposicions a traduir, amb inclusió de tots els reials decrets que tenen caràcter de norma general i fer disponible a Internet la versió catalana de les normes publicades en el BOE. El 12 de març de 2002 es va signar l'Acord d'intencions sobre la publicació en català dels títols que integren la col·lecció «Textos Legales del BOE» (fins avui, la Jurisdicció Contenciosa Administrativa, el codi civil i les normes de procediment laboral, per bé que la sessió celebrada el 29 de setembre de 2003, es va acordar que en el termini d'un any se n'elaboressin un mínim de 8).*

del català per part de la Unió. A la cimera de la Unió Europea celebrada Atenes, del 19 al 21 de juny de 2003, més de 100.000 missatges adreçats a la presidència de torn van fer de la demanda d'oficialitat del català el tema que més ciutadans europeus van demanar que es tractés (més del 90% dels missatges rebuts), però els presidents del Govern espanyol (José María Aznar) i francès (Jacques Chirac) van ignorar mensypreativament el tema, que no va arribar a ser debatut en les sessions. El Parlament Balear va aprovar per unanimitat instar les distintes institucions competents a vetllar per la inclusió del català com a llengua oficial a la Constitució Europea.¹⁹⁹ La desfeta del govern del Partit Popular a les eleccions del 14 de març van fer covar l'esperança que el nou govern socialista en minoria seria capaç d'introduir l'oficialitat del català en el nou text constitucional *in extremis*. Tanmateix, a la cimera de Dublín aquesta possibilitat es va descartar, aparentment per l'oposició d'alguns estats membres, i amb l'argument formal que el català no era oficial a cap Estat de la Unió. Així, en la seva redacció final, acordada el 18 de juny del 2004 i signada el 29 d'octubre del 2004 a Roma, el «Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa» no recull l'oficialitat del català.

El secretisme imperant en relació amb les deliberacions de Dublín ha obert la porta a tota mena d'especulacions sobre el com i el perquè del rebuig a l'oficialitat del català. Aparentment, ni les institucions europees ni la majoria dels principals governs europeus –en concret, Alemanya, Gran Bretanya i Itàlia– no van expressar-s'hi en contra. Les oposicions, per tant, provindrien de sectors concrets i probablement ben delimitats. Algunes fonts han indicat que, sorprenentment, el Govern irlandès s'hauria oposat a reconèixer al català un estatut superior al del gaèlic. Altres fonts han evocat maniobres de sotamà per part de l'Estat francès per *facilitar* que els representats espanyols desistissin de la pretensió de demanar l'oficialitat del català. En aquest sentit, hi ha qui ha dubtat de la convicció dels representants espanyols, i alguns comentaristes han insinuat que el cos diplomàtic espanyol podria haver boicotejat, o com a mínim no hauria donat prou suport als esforços per a assolir l'oficialitat. Finalment, hom ha pogut llegir també velades al·lusions a les reticències d'algun país bàltic, neguitós que l'exemple català donés ales a les minories russòfones de la seva àrea.

Des d'una perspectiva jurídica, la regulació de la qüestió lingüística del Tractat és continuista respecte del règim lingüístic vigent de les institucions europees, que privilegia les llengües estatals. La seva principal novetat és la major rellevància que té ara la noció de «llengua de tractat», com a llengua de relació dels ciutadans europeus amb les institucions. Reben aquesta consideració les 20 llengües dels 25 estats membres enumerades en l'apartat primer de l'article IV-448, que no esmenta el català. Un afegitó de darrera hora d'un segon apartat a aquest article permet la traducció del tractat constitucional a d'altres llengües que siguin oficials en tot o part d'algun dels estats membres, un *permís* força trivial si es té en compte que aquesta traducció no és autèntica i, per tant, no té cap valor jurídic. Aquesta previsió s'emmarca en el reconeixement de la diversitat lingüística en els articles I-3 i III-89, sense més virtualitat pel que fa a l'ús institucional i els drets lingüístics dels ciutadans. Respecte d'això, el joc de remissions entre l'article IV-448 i d'altres preceptes inclosos en les parts anteriors del Tractat (art. I-10, art. II-101, art. III-128)

¹⁹⁹ *Balears* 27/07/04, 5.

deixen fora el català de les llengües de relació dels ciutadans amb els òrgans i institucions europeus. Finalment, es manté l'atribució al Consell, per unanimitat dels seus membres, de la fixació del règim lingüístic institucional (art. III-433).

Entre les diverses conseqüències del no reconeixement de l'oficialitat del català a la UE, n'hi ha una d'especialment significativa: d'una manera més o menys encoberta, es qüestiona l'oficialitat del català als territoris on ja és oficial. En la mesura que alguns procediments administratius competència dels governs autonòmics es regulen mitjançant el dret comunitari (per exemple, el control metrològic), segons les normes comunitàries s'haurien de tramitar en una llengua oficial de la UE, és a dir, no en català.²⁰⁰ I mentre això s'esdevé al domini català, a Brussel·les, mentrestant, el nou president del parlament, José Borrell exhibeix un zel inusitat i digne de millors causes a prohibir que els parlamentaris que ho desitgin se serveixin del català,²⁰¹ fins al punt que decideix *de motu proprio* que les paraules pronunciades en català no podran ser traduïdes,²⁰² i quedaran excloses de l'acta de sessions²⁰³ –una persecució especialment vexatòria perquè no s'aplica a altres llengües no oficials emprades en el mateix moment, com ara el turc o el kurd.

El procés d'elaboració del Tractat i la decepció de Dublín desfermen una onada d'euroescepticisme que dispara l'abstenció en les eleccions al Parlament Europeu del dia 13 de juny, molt especialment entre els votants de partits d'obediència nacional. Tant el Govern espanyol com el francès es comprometen a sotmetre la Constitució europea a referèndum al llarg del 2005. Davant de l'exclusió del català, nombroses veus del món polític, intel·lectual, cultural, associatiu, etc., d'arreu del domini aposten pel vot contrari al projecte, la qual cosa provoca un intensíssim debat que secciona el catalanisme en partidaris del sí i partidaris del no. En aquest context, alguns proposen una pregunta explícita sobre llengua, proposta que acaba essent desestimada.²⁰⁴

Davant de la decepció social generalitzada pel fracàs de Dublín, el Govern espanyol anuncia que cercarà vies alternatives per a aconseguir l'oficialitat de les *altres* llengües oficials a l'Estat, i ho fa esmentant-ne quatre: català, gallec, basc... i valencià. El 4 de novembre del 2004, el mateix president del Govern lliura personalment al Consell de la UE quatre traduccions del Tractat per a la Constitució, dels quals dos contenen un text absolutament idèntic en català de València. En aquest context, el Govern valencià –que mai no havia secundat els esforços per l'oficialització del català a Europa– es llança a una campanya, amb el seu President al capdavant, per defensar la presència singularitzada de l'«idioma valencià» a la UE. Finalment, el 13 de desembre el Govern espanyol presenta un memoràndum als seus homòlegs europeus en què se sol·licita que el reglament lingüístic de la UE reconegui una sèrie de drets lingüístics per a les llengües altres de l'Estat: el dret dels ciutadans d'adreçar-se a les institucions de la UE en la seva llengua, i a ser-hi

²⁰⁰ Antoni Milian i Massana (2004) «Un tractament oficial a la baixa». *El Temps*, 1071, 20-21.

²⁰¹ Borrell, efectivament, retira la paraula a l'eurodiputat Bernat Joan per parlar en català; de fet, seguint les seves instruccions personals, la mesa del Parlament arriba a produir situacions ridículament surrealistes, com quan es retira la paraula al diputat esmentat en pensar que emprava el català ... quan el diputat eivissenc s'expressava en alemany.

²⁰² Cal recordar que bona part dels traductors de castellà podrien traduir també del català.

²⁰³ Avui 22/07/04, 9.

²⁰⁴ Avui 27/07/04, 13.

correspostos; el dret a fer intervencions en català a les sessions plenàries del Parlament europeu, Comitè de les Regions i, ocasionalment, al Consell, comunicant-ho amb set dies hàbils i sense possibilitat de rebre resposta en català; l'entrada del català als programes lingüístics de la UE; i la traducció dels textos legals adoptats per codecisió entre Europarlament i Consell. El Govern espanyol, que assumeix les despeses suplementàries d'aquests drets, opta per mantenir dues denominacions per referir-se a la llengua catalana. La fórmula emprada –«la llengua que es denomina català a la Comunitat Autònoma de Catalunya i a la de les Illes i que es denomina valencià a la Comunitat Valenciana»– reconeix la unitat de la llengua catalana, però al preu d'aparèixer com l'únic idioma de la Unió amb dos noms oficials diferents segons el territori. La divisió interna així exterioritzada arriba a les instàncies europees, on té un impacte molt negatiu de cara a la comprensió i acceptació futura de les demandes de reconeixement del català a la Unió.

4.2.5.2 El Consell d'Europa

Han transcorregut tres anys des de la ratificació per l'Estat espanyol de la ratificació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, l'any 2001, sense que les previsions del Tractat hagin tingut un impacte destacable, almenys pel que fa a l'actuació dels òrgans estatals en favor del català. El Govern del Regne d'Espanya va presentar el seu primer informe al Comitè d'Experts del Consell d'Europa, instaurat per la Carta, el dia 23 de setembre de 2002, en el qual defensava l'adequació de l'ordenament jurídic espanyol a les previsions del tractat i responsabilitzava principalment les comunitats autònomes del seu compliment. L'Observatori de la Llengua Catalana i el Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats-Il·lustre Col·legi d'Advocats de les Illes Balears van elaborar dos contra-informes que es van fer arribar al Consell d'Europa. Concretament, el dia 20 de gener de 2004 es va presentar a Estrasburg l'informe de l'Observatori, a través d'una delegació integrada per Aureli Argemí, Miquel Strubell i Josep Ochoa, que va ser rebuda per la secretària general adjunta del Consell d'Europa Ms Maud de Boer-Buquicchio. Diversos representants del Comitè d'experts que supervisa l'aplicació de la Carta es varen traslladar a Madrid per tal d'escoltar les opinions d'altres institucions i agents socials implicats en la defensa i promoció de les llengües protegides pel Conveni. El dia 28 de maig participaven en aquestes audiències representants de la Secretaria General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya i de l'Observatori per la Llengua Catalana, entre d'altres. Al final de l'any 2004 no s'havien fet públiques encara les observacions del Comitè d'experts adreçades al Govern espanyol.

4.2.5.3 Altres

L'edició d'Eurovisió del 2004 va comptar per primera vegada amb la participació d'una cançó en català, presentada per la Ràdio Televisió d'Andorra. El procés de selecció de la cantant i la cançó fou motiu d'un acord entre la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió i RTVA, que es concretà en la producció i emissió a Catalunya i Andorra d'un programa concurs («Dotze punts») durant un període de temps. La cantant (Marta Roure) i cançó («Jugarem a estimar-nos») seleccionades van prendre part en les fases eliminatòries prèvies a la gala principal celebrada a Istanbul i retransmès per TVE. Finalment, la cançó d'Andorra no va obtenir el nombre de vots necessaris per participar en la darrera fase del concurs.

En el marc de l'ONU, i davant el Comitè encarregat de supervisar i avaluar l'aplicació que fan els estats membres de la Convenció per a l'eliminació de totes les formes de discriminació racial, es va tractar sobre la situació legal de la llengua catalana i el tracte dispensat als seus parlants per part de l'Estat espanyol. Aquesta problemàtica es va fer arribar al Comitè –qui va plantejar determinades qüestions al Govern de l'Estat– per part d'una delegació de l'Observatori de la llengua catalana i la Plataforma per la llengua.

La celebració, al llarg de l'estiu del 2004, del Fòrum de les Cultures, va anar acompanyat de nombroses queixes per la marginació del català. La llengua catalana, tot i no ser-hi absent, va tenir una presència limitada per factors diversos. D'acord amb les denúncies d'alguns ciutadans i d'organitzacions d'activisme lingüístic, bona part dels treballadors del recinte ignoraven el català i d'altres no el parlaven. A més, el català hi fou emprat amb certa descuro: era absent a diverses sessions amb interpretació en directe,²⁰⁵ no s'usà sistemàticament en la senyalètica menor, i aparegué i desaparegué misteriosament d'alguna placa commemorativa.²⁰⁶

4.2.6 Els usos lingüístics en els diferents àmbits administratius

Els estudis sobre els usos lingüístics en els àmbits institucionals públics són molt escassos i parcials, i no cobreixen ni tot el domini ni totes les administracions. La majoria dels estudis es remunten a força anys enrere. Especialment lamentable en aquest sentit és l'evolució del País Valencià, que no sembla haver continuat les anàlisis aprofundides realitzades a començaments dels anys 90.²⁰⁷ Així, més enllà de les memòries preceptives –que d'altra banda brillen per la seva absència a la majoria del territori– es troben a faltar treballs de síntesi²⁰⁸ que facilitin la construcció d'una visió global de la situació.

Catalunya és el territori del qual tenim informació més detallada pel que fa als usos lingüístics a les administracions. L'estudi EULIP-04, encarregat per l'administració catalana (veg. Gràfic), permet constatar que el català ocupa una posició força diferent segons l'administració de què parlem. A l'administració local, el català funciona com la llengua prioritària, tot i que no exclusiva, de l'activitat interna i externa. En canvi, a l'administració estatal a Catalunya, el català ocupa una posició clarament subsidiària, tot i que hi no totalment absent. En tots dos casos sembla haver-hi una notable adequació del personal lingüístic a les necessitats de la posició –tot i que, òbviament, aquestes necessitats poden haver estat valorades de maneres molt diferent–. El requisit de català és molt majoritari per a les noves incorporacions a l'administració local, però molt minoritari a l'estatal.

²⁰⁵ Una marginació que, d'acord amb queixes expressades als mitjans de comunicació, es deuria a la contractació dels serveis d'una empresa que no garantia la interpretació al català. *El Temps*, 1043, 6.

²⁰⁶ *Avui* 23/07/04, 46

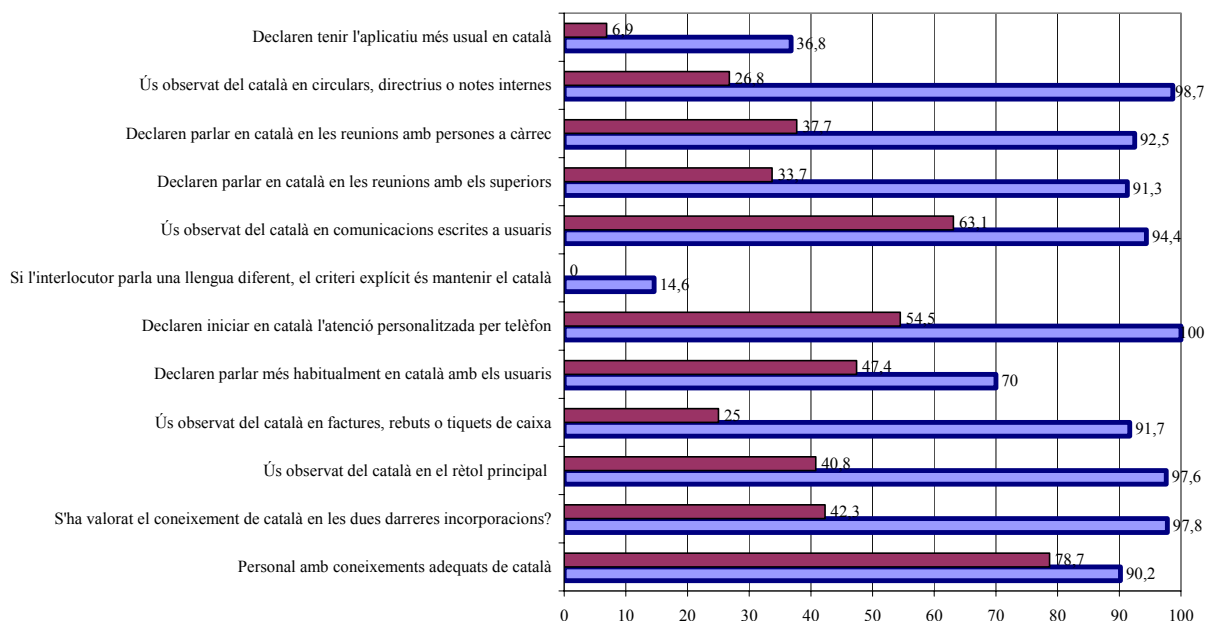
²⁰⁷ *Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1990)*.

²⁰⁸ *Com ara la de Serrano i Victoriano (2002) per a les comarques del sud valencià*.

Pel que fa a les pràctiques lingüístiques, a l'administració local, el català sembla tenir una posició millor en els usos interns i en els usos cap a l'exterior més programables. A l'estatal, el català obté millor posició en algunes relacions cap a l'exterior. Ara bé, en totes dues administracions se segueix molt majoritàriament i de manera explícita el criteri de disponibilitat lingüística envers les persones que s'expressen en una llengua altra que el català, de manera que només en alguns casos de l'administració local hi ha el criteri de mantenir el català. En totes dues administracions és minoritari, o fins i tot molt minoritari, l'ús d'aplicatius informàtics en català.

Gràfic 13

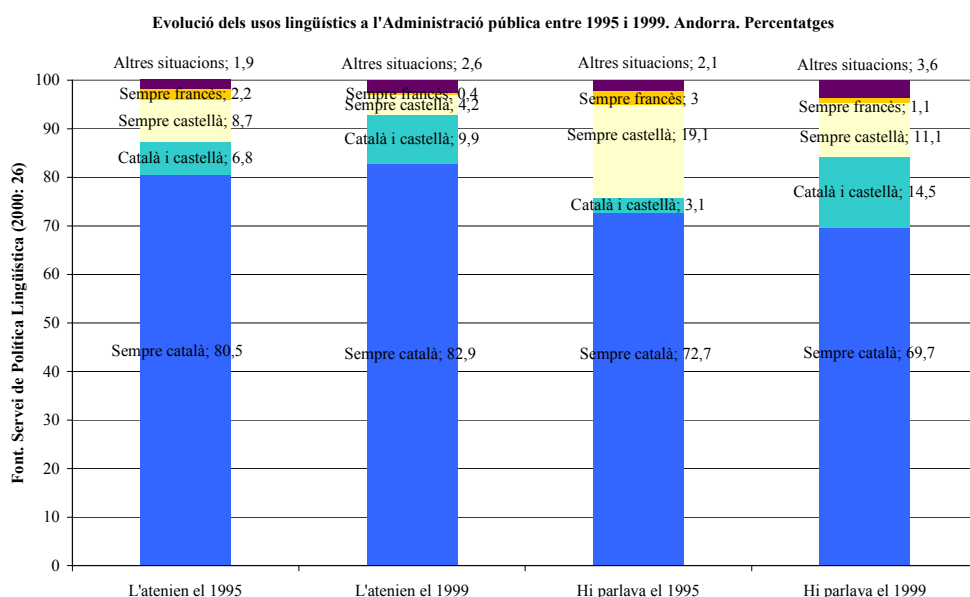
El català a l'administració local i estatal a Catalunya. 2004. Percentatges.
Font: elaboració nostra a partir d'EULIP-04

Entre les mancances per a accedir al coneixement de la situació dels usos a l'administració, és de plànyer que les enquestes a la població en general rarament incorporin preguntes sobre els usos efectius en l'àmbit de les administracions públiques. La millor informació en aquest àmbit és la d'Andorra, gràcies a les diverses enquestes impulsades pel Servei de Política Lingüística (1996, 2000). A Andorra sembla poder-se afirmar que la majoria de les relacions en aquest àmbit es duen a terme en català (veg. Gràfic 14). Aquest és, també, el territori on les relacions amb l'Administració pública es desenvolupen més en català.

Gràfic 14

Pel que fa a la resta del domini, entre els estudis relativament recents, només les recerques del Centro de Investigaciones Sociológicas pregunten als enquestats pel seu comportament en un d'aquest àmbits, i ho fan de manera comparable a la majoria del territori. Es tracta de la llengua emprada en adreçar-se a un policia municipal (veg. Taula 17).

Taula 17 Llengua usada en adreçar-se a un policia municipal a Catalunya, País Valencià i Illes Balears. 1998. Població total

Llengua	Catalunya	País Valencià	Illes Balears
Castellà	52,1	76,8	51,5
Català	47,9	23,2	48,5
Total	100	100	100

Fonts: CIS 1998a, 1998b, 1998c²⁰⁹

La validesa d'aquests resultats és òbviament discutible –es tracta de dades declarades sobre una situació hipotètica, i no necessàriament gaire freqüent en la vida de les persones–. En tot cas, aquests resultats poden prendre's com a indicadors de la diferència existent entre els tres territoris on la llengua es troba en situació de doble oficialitat amb el castellà: a Catalunya l'ús seria superior al de les Illes,²¹⁰ i a les Illes es trobaria per davant del País Valencià. A tots tres territoris, però, l'ús del català en aquest àmbit de relació amb l'administració no superaria el del castellà, i això tractant-se d'una relació oral, sempre més favorable a la llengua pròpia que no pas l'ús escrit per raons. Altres resultats –com la resposta a la pregunta «Quina llengua usa quan va a una oficina de l'Administració Pública», que a Catalunya deparava un 47% per al

²⁰⁹ Les publicacions esmentades proporcionen els percentatges referits a la població capaç de parlar el català a cada territori. Les dades han estat recalculades per tal de cobrir la totalitat de la població.

²¹⁰ I hauria augmentat en relació amb el passat: veg. Vila (2003)

català l'any 2001 (CIS 2001)– semblen corroborar la idea que les relacions amb l'administració continuen essent percebudes pels ciutadans com un àmbit poc procliu a l'ús de la llengua pròpia.

Curiosament, les enquestes sí interroguen els ciutadans per les seves preferències lingüístiques a l'hora de ser atesos per l'administració (veg. Taula 18). Es tracta d'una informació certament interessant, perquè més enllà confirmar que el compromís amb la llengua presenta discrepàncies entre territoris en l'ordre conegut (Catalunya > Illes Balears > País Valencià –inclosa la franja castellanoparlant), posa d'evidència una altra dada molt més interessant: d'acord amb aquests resultats, la política de no garantir la capacitació lingüística en català dels treballadors del sector públic vulneren obertament les preferències d'amplíssims sectors de la població tant de les Illes com del País Valencià. En altres paraules, fins i tot les enquestes realitzades per les institucions dependents del govern central constaten que la no capacitació es manté en favor d'alguns treballadors a costa de vulnerar els desitjos de la població.

Taula 18 Llengua preferida a l'hora de ser atès en una oficina de l'administració pública. 1998. Població total

	Catalunya	País Valencià	Illes Balears
En castellà	28,2	50,1	39,7
En català	37,8	20,5	34,7
Li és indiferent (no llegida en preguntar)	33,9	29,3	24,3
NC	0,1	0,1	1,3
Total	100	100	100

Fonts: CIS 1998a, 1998b, 1998c, apud Siguán 1999: 113

Precisament en aquesta línia, una altra via d'accés a la situació dels usos en aquest àmbit és el de les queixes i les consultes relacionades amb temes lingüístics presentades per ciutadans i entitats públiques i privades. Malauradament, aquesta és una font absolutament dispersa, ja que cap institució no centralitza les iniciatives dels ciutadans que s'adrecen a les múltiples institucions que reben aquesta mena de queixes –Secretaries i Direccions Generals de Política Lingüística, Serveis locals i comarcals de català, Oficines de Síndics de Greuges, oficines de l'administració local, vicerectorats de política lingüística, organitzacions de consumidors, associacions d'activisme lingüístic, etc.–, per no parlar dels centenars de cartes als directors, missatges electrònics, comentaris orals que arriben a les seus dels mitjans de comunicació públics i privats, i que cada mitjà filtra d'acord amb les seves conveniències i directrius. Com a mostra, la Taula 19 mostra la distribució de les consultes i queixes arribades a la Secretari de Política Lingüística en relació amb l'ús del català a Catalunya durant el bienni 2003-2004.

Taula 19 Consultes i queixes sobre el català a les administracions públiques a Catalunya a la Secretari General de Política Lingüística. 2003-2004

Administracions públiques	Absolutes		Percentatges	
	2003	2004	2003	2004
Generalitat	62	70	33,0	42,2
Administració de l'Estat	48	34	25,5	20,5
Universitats	21	11	11,2	6,6
Administració de Justícia	15	13	8,0	7,8
Administració local	42	38	22,3	22,9
Total	188	166	100,0	100,0

Font: Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, apud Avui 10/2/05: 30

La natura de les queixes relacionades amb les vulneracions dels drets lingüístics a les administracions públiques és molt diversa, però la seva revisió deixa clar que l'administració, i molt especialment l'administració estatal, vulnera de manera sistemàtica el dret a servir-se del català en el seu propi territori. Aquesta vulneració s'exerceix constantment de manera indirecta i encoberta, la qual cosa la fa difícil de denunciar, però sovint arriba a situacions de coacció i de vexació que en alguns casos han arribat a l'ús de la violència física. Així, al llarg del bienni 2003-2004, els mitjans de comunicació s'han fet ressò de nombrosos casos de coaccions i vexacions a ciutadans que s'expressaven en català, sobretot –però no exclusivament– davant dels cossos i forces de seguretat de l'Estat. Sense ànim d'exhaustivitat, heus aquí algunes de les denúncies arribades a la premsa per vulneracions del dret d'usar el català:

- 13 de novembre del 2003: un regidor d'origen britànic de Xàbia es nega a respondre cap pregunta formulada als plens en valencià tot i que l'entén.²¹¹
- 6 de març del 2003: l'Audiència Provincial de València sentència en favor a un matrimoni d'Agullent (Vall d'Albaida) a qui la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat Valenciana havia denegat la idoneïtat per a l'adopció internacional de xiquets a causa del fet d'expressar-se habitualment i amb més fluïdesa en valencià. El cas surt a la llum pública més d'un any després (6 d'agost de 2004),²¹² i poc després el Departament de Benestar Social de la Generalitat Valenciana emet una nota –en castellà– desmentint que la llengua fos el motiu de l'exclusió,²¹³ negant-se a fer públics els arguments per a l'exclusió «Por respeto a la confidencialidad y respeto a las personas», i emetent comentaris injuriosos contra el mitjà valencià que havia publicat la notícia.²¹⁴
- 27 maig del 2003: una parella ha d'ajornar l'últim tràmit del seu procés de separació perquè un jutjat es nega a facilitar la documentació en la llengua del país.²¹⁵

²¹¹ Avui, 13/11/03: < <http://www.avui.com/cgi-bin/resultat?http://www.avui.com/avui/diari/03/nov/13/360113.htm> >

²¹² Avui, 6/08/04: 1 i 20. El Punt, 7/08/04, 18. Levante, 13/08/04.

²¹³ < http://www.pre.gva.es/notpre/docs/2004_2/BSO/781.doc >

²¹⁴ « 3-La conselleria de Bienestar Social quiere hacer patente la magnífica labor desarrollada tanto por los profesionales encargados de elaborar los informes sociales y psicológicos, como del Consejo de Adopción de Menores de la Generalitat Valenciana en su trayectoria, cuyo objetivo es única y exclusivamente el de proteger los intereses del menor, y que una vez más el diario Levante pone en tela de juicio careciendo de escrúpulos y sin rigor, al no molestarse ni si quiera en contrastar la información, con lo que se está dañando a estas personas y al resto de solicitantes de adopción al ser objeto de una manipulación interesada.»

²¹⁵ Avui, 28/05/03, < <http://www.avui.com/cgi-bin/resultat?http://www.avui.com/avui/diari/03/mai/28/240128.htm> >

- 14 de juny del 2003: un advocat que en una demanda de divorci de mutu acord tramitada en català al jutjat de primera instància número 8 de Girona, la sentència es lliura en castellà i fins i tot es tradueix al castellà el conveni ratificat per les parts, vulnerant, així, l'article 13 de la llei de política lingüística.²¹⁶
- setembre 2003: una funcionària de la Conselleria d'Infraestructures i Transports a un llaurador de l'Alcúdia: primer contesta en anglès a una pregunta en valencià, i després engega (en castellà): «Si vostè em parla en valencià, jo li contestaré en anglès, fins que vostè parli en cristià».²¹⁷
- 3 de juny del 2004: vexen el Sr. Toni Mestre –incloent-hi fer-lo despullar parcialment– pel fet d'expressar-se en català davant d'agents de la Guàrdia Civil primer a l'aeroport de Palma i poc després al de Barcelona.²¹⁸
- Juliol 2004: exigeixen a un ciutadà que parli en castellà en una caserna de la Guàrdia Civil i en una altra de la Policia Nacional.²¹⁹
- 10 d'agost del 2004: una condemna de 40€ per haver parlat en català a agents de la policia nacional a Sineu. La sentència, de 10 d'agost de 2004 al jutjat d'Inca (Mallorca),²²⁰ es basa en el fet que parlar castellà als agents de la policia nacional a Mallorca constitueix una «falta contra el orden público» a causa de la «(...) la actitud que entraña ya²²¹ la falta de respeto y consideración debida a los agentes de la autoridad (...)»
- 13 de setembre del 2004: personal del servei d'urgències de l'Ambulatori de Fraga (Baix Cinca) refusa d'atendre el fill del Sr. Quim Gibert, de 5 mesos i mig, amb una petita ferida a l'ull, pel fet que el pare s'expressava en català.²²²
- 12 de novembre del 2004: agents de la Policia Nacional de Barcelona reclamen al Sr. Jordi Lòpez que enraoni en castellà a la comissaria de l'estació de Sants de Barcelona. Es dona la circumstància que el ciutadà s'havia requerit a fer d'interpret entre uns turistes que havien patit un robatori i els agents de policia.²²³
- 2 de novembre del 2004: judici a Gandia d'Antoni Montagut, veí de Terrateig, per una suposada falta d'injúries a una funcionària del Registre Civil que es va negar a atendre'l en català.²²⁴
- 24 de desembre del 2004: un agent de seguretat de l'estació de RENFE de Badalona agredeix físicament el ciutadà Lluís de Yzaguirre que reclama el dret d'expressar-se en català.²²⁵

Certament, alguns d'aquests casos van provocar reaccions immediates per part de les autoritats implicades. Així, les protestes en relació amb les vexacions al Sr. Mestre van provocar que els delegats del governs a Catalunya i Illes prenguessin cartes en l'afer. Pocs després, ambdós delegats –però no pas el del País Valencià– feren públic un acord per a impulsar el coneixement i l'ús del català amb i en l'administració de l'Estat, i més concretament entre els cossos i forces de seguretat,

²¹⁶ Avui, 14/06/03 < <http://www.avui.com/cgi-bin/resultat?http://www.avui.com/avui/diari/03/jun/14/bu10a14.htm> >

²¹⁷ Levante, 25/09/03. També a < <http://www.campanyes.org/invalencian> >; Avui, 01/10/03 < <http://www.avui.com/cgi-bin/resultat?http://www.avui.com/avui/diari/03/oct/01/30101.htm> >

²¹⁸ Vilaweb 09/06/04 < http://nosaltres.vilaweb.com/info/vilaweb/cerca_u.noticia?p_idint=100000864244 >; Diari de Balears, 24/07/04, pàg. 5

²¹⁹ Avui, 14/07/04, , pàg. 19.

²²⁰ < <http://www.normalitzacio.net/adjunts/documents/sent%E8ncia.doc> >

²²¹ Vol dir «y a»

²²² El Temps, 1058, 6.

²²³ El Temps, 1068, 6.

²²⁴ Vilaweb 24/12/04 < http://nosaltres.vilaweb.com/info/vilaweb/cerca_u.noticia?p_idint=100000922268 >

²²⁵ Vilaweb, 24/12/04 < http://nosaltres.vilaweb.com/info/vilaweb/cerca_u.noticia?p_idint=100000937872 >

per garantir el dret de disponibilitat lingüística.²²⁶ Ara bé, bona part dels casos denunciats semblen no haver tingut conseqüències significatives no ja en els seus responsables materials, sinó ni tan sols en la capacitat de garantir els drets lingüístics a les institucions en què s'enquadren aquests.

En la situació descrita, no resulta gens sorprenent que en la majoria d'ocasions els ciutadans no exerceixin els drets lingüístics davant les administracions. De fet, les diferències en els usos assenyalades reflecteixen una relació força directa entre la seguretat jurídica en relació amb l'ús del català, les expectatives d'ús, i l'ús efectiu del català. Allà on l'ús del català rep un suport explícit i palpable per part de les administracions, les expectatives i l'exigència d'ús creix, de manera que fins i tot els qui no tenen el català com a primera llengua passen a usar-lo de manera significativa. A Andorra, l'ús del català com a llengua de relació amb l'administració es mantenia o creixia entre 1995 i 1999, tot i els fortíssims condicionants demogràfics que hi jugaven en contra.²²⁷ A Catalunya, tant l'any 2003 com el 2004, el nombre de queixes i consultes adreçades a la Secretaria de Política Lingüística en relació amb la Generalitat depassava de molt el nombre de les relacionades amb administracions molt més descatalanitzades, com l'administració de l'Estat o l'administració de Justícia.

En canvi, allà on l'administració no fa palès el seu compromís amb la llengua, les expectatives s'habituen a la marginació del català, i l'ús esdevé un acte de militància individual contra un sistema que el descoratja, quan no l'impedeix directament. Així s'expliquen contradiccions aparents, com el fet que la majoria de la població de la zona valencianoparlant afirmi que la llengua pròpia s'usa gens o poc a l'administració estatal (42%), a la Generalitat (35%) i a l'administració local (28%), que una majoria àmplia (57%) trobi moltes o algunes «dificultats actuals per a usar normalment valencià», que un 61% afirmi que hauria d'usar-se més... i que només un 31% consideri insatisfactòria o molt insatisfactòria l'actuació de la Generalitat,²²⁸ quan aquesta és precisament l'administració que té atribuïdes les màximes responsabilitats en la política de promoció del català al País Valencià (Acadèmia Valenciana de la Llengua 2004).

En altres paraules, sembla clar que l'administració pot exercir un potent *efecte de lideratge* tant en favor com en contra de la recuperació del català. L'avenç del procés normalitzador exigeix, però, que els poders públics remoguin els obstacles que impedeixen que els drets lingüístics davant l'Administració siguin reals i efectius.

4.2.7 Algunes conclusions i propostes per a la consolidació o millora dels usos institucionals

La situació de la llengua catalana en l'àmbit institucional públic durant els anys 2003-2004 no ha experimentat canvis molt profunds pel que fa als diferents nivells politicoadministratius que coexisteixen sobre el territori lingüístic. La llengua es pot

²²⁶ Avui 24/07/04, 22; Balears 24/07/04, 5.

²²⁷ «Els portuguesos són els únics que s'hi adrecen més en castellà que en català. Però és aquest grup el que experimenta l'únic canvi important respecte al 1995, ja que s'hi observa un esforç per parlar en català quan va a l'Administració pública.» Servei de Política Lingüística (2000: 26).

²²⁸ A aquestes xifres cal afegir-hi un 15% que la considera «indiferent».

considerar establerta en l'àmbit local i autonòmic a Catalunya i, tot i que amb matisos, es manté un ús prevalent en les administracions pròpies de les Illes Balears. Pel que fa a la resta d'institucions i administracions territorialitzades (locals, autonòmiques i estatals), les regulacions legals existents i les pràctiques d'ús irregular impedeixen parlar d'una consolidació de la llengua catalana en els usos institucionals. Quant a les institucions supraterritorials, el català continua marginat dels usos institucionals per la legislació i les pràctiques dels òrgans centrals de l'Estat; la qual cosa repercuteix també negativament en les actuacions, fins ara no reeixides, que tracten d'obtenir per a la llengua un cert reconeixement en el nivell supraestatal.

Tot i la continuïtat bàsica observada en el sector analitzat, també es constaten certs retrocessos preocupants, sobretot vinculats al relleu polític en el Govern autonòmic balear i a l'avenç de la política de secessionisme lingüístic impulsada pel Govern valencià, amb l'aquiescència o falta de determinació contrària dels governs espanyols. Així mateix, cal ressaltar l'absència de dades i manca de transparència de la majoria de les administracions pel que fa a l'aplicació de la legislació lingüística, la qual cosa pot fer témer que en molts casos la situació real de la llengua catalana s'allunyi bastant de les previsions normatives que en regulen l'ús. Aquesta inestabilitat dels usos institucionals és una dada clarament negativa, atesa la importància de l'àmbit institucional públic per a la normalització de la llengua catalana.

Per consegüent, com a propostes de mesures possibles per a millorar la situació actual de la llengua:

- a) Introduir o millorar l'estatut jurídic de la llengua catalana en els territoris on aquesta no és reconeguda jurídicament com a llengua d'ús en l'àmbit institucional públic o té un estatut insuficient que no en garanteix l'ús. Aquesta mesura és aplicable a la Franja, mitjançant la reforma estatutària que garanteix l'oficialitat territorialitzada del català o bé, mitjançant el dictat de la llei de llengües que podria precisar millor els usos institucionals. Pel que fa a Catalunya Nord, la situació de monolingüisme francès només es podrà superar si les autoritats de l'Estat francès decideixen abandonar l'actual d'aïllament internacional en matèria de protecció de les minories i la diversitat lingüística, començant per la signatura i ratificació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries.
- b) Exigir als ens subestats als l'exercici de la seva responsabilitat fonamental pel que fa a la configuració del marc jurídic idoni per a garantir la presència de la llengua catalana en els usos orals i escrits de les administracions autonòmica i local. Aquesta mesura, especialment necessària al País Valencià i en part també a les Illes Balears, implica la generalització progressiva de la capacitació lingüística al personal d'aquestes administracions i l'establiment i continuïtat de programes adreçats a la promoció de la llengua en les institucions locals, dotats del necessari recolzament tècnic i econòmic, sense interferir però en els processos normalitzadors del català endegats per aquestes institucions en l'àmbit de la seva autonomia.
- c) Evitar o minimitzar les interferències entre nivells institucionals que actuen en contra de la normalització de la llengua en el seu propi àmbit territorial. En concret, cal superar la situació actual en què la regulació legal i els usos institucionals de

l'Administració perifèrica de l'Estat, inclosa la judicial, a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià no respecten els principis de doble oficialitat i de llengua pròpia, tal i com aquests es plasmen per la legislació lingüística de les comunitats autònomes. El dret a usar el català hauria de ser el mateix davant totes les administracions que actuen en el territori autonòmic, sense perjudici del respecte de l'àmbit d'autoorganització propi de cada administració. La vinculació de l'Administració estatal territorialitzada pel que fa al caràcter preferent de la llengua pròpia es podria reforçar mitjançant la reforma dels estatuts d'autonomia en aquest punt.

d) Reconèixer certs efectes extraterritorials a l'ús de la llengua catalana en l'àmbit institucional: Els organismes centrals de l'Estat haurien de dotar-se dels mitjans necessaris per poder admetre els documents originàriament redactats en llengua catalana. També, en el marc de determinats procediments, d'altres administracions situades en el territori on la llengua catalana no és oficial podrien admetre la validesa d'aquests documents sense traducció, cosa que precisaria la modificació o precisió del criteri de «Administració instructora» que actualment sanciona la Llei 30/1992 i que fa recaure en les administracions autonòmica i local tot el cost del plurilingüisme. Denunciar aquells casos on institucions o organismes de caràcter públic o vinculats jurídicament a les administracions públiques que, tot i tenir una vinculació orgànica central, però actuen en el territori autonòmic, no respecten els drets lingüístics vinculats a la doble oficialitat. Igualment, el criteri territorial s'ha de modular per tal d'evitar que quedi buit de contingut per les possibilitats de deslocalització d'activitats que ofereixen les noves tecnologies de la informació i la comunicació.

e) Recollir i respectar el caràcter plurilingüe de l'Estat espanyol, mitjançant l'establiment de garanties d'utilització de la llengua catalana en els òrgans centrals de l'Estat. L'aspecte emblemàtic inherent a aquest reconeixement s'hauria d'aprofitar per reforçar la unitat de la comunitat lingüística, sancionada per part de les organitzacions polítiques superiors en les quals s'insereix. Els ciutadans catalanoparlants haurien de tenir reconeguts certs drets lingüístics més enllà del territori autonòmic, a banda de l'ús de la llengua pròpia en el dret de petició. Si bé l'assoliment d'un tractament basat en el principi de personalitat a nivell estatal –com succeeix en els estats que apliquen un plurilingüisme simètric– exigiria la reforma de l'article 3 de la Constitució espanyola, aquest procediment no és imprescindible per al reconeixement de certs usos oficials, que es poden recollir en el pla legal o en els reglaments que regulen el funcionament de les institucions estatals.

f) Assumir el lideratge institucional en la difusió de l'ús del català, com a llengua pròpia, en el conjunt de les institucions del domini lingüístic. La simple despenalització, ni tan sols sumada a una política de capacitació lingüística, no aconseguirà trencar per ella mateixa les inèrcies que ara mateix aparten el català de l'àmbit de l'Administració.

g) Continuar i impulsar la tasca d'elaboració de les eines necessàries per a garantir un ús normal i correcte del llenguatge jurídic i administratiu català i reforçar la col·laboració entre territoris a aquest efecte. En aquest sentit, resultaria pertinent d'avançar cap a la versió única en català de les lleis estatals, la qual cosa implica acomodacions mútues, amb diccionaris de llenguatge jurídic i administratiu conjunts, criteris d'estil compartits, etc.

5 Àmbit educatiu i de recerca

5.1 *Polítiques educatives i models lingüístics escolars i universitaris*

L'educació és un àmbit fonamental per a l'anàlisi de l'evolució de les polítiques lingüístiques. Actualment, encara que amb una intensitat molt variable, la llengua catalana té una certa presència a l'ensenyament en tots els territoris de l'àmbit lingüístic. Tanmateix, es tracta d'una presència recent: no es pot oblidar que fa només tres dècades el català era pràcticament absent dels sistemes educatius d'arreu del territori. En efecte, tot i gaudir d'una història gairebé mil·lenària com a llengua de cultura, el català ha estat en bona mesura exclòs de les institucions educatives del seu territori al llarg dels dos darrers segles. En realitat, fins fa ben poc l'escola ha funcionat com una eina al servei de les polítiques de descatalanització. No debades entre les primeres actuacions de la monarquia francesa damunt dels comtats de Rosselló i Cerdanya, annexionats el 1659 ja hi haver, l'any 1672, l'establiment d'escoles perquè s'hi ensenyés la llengua francesa. Posteriorment, els sistemes educatius obligatoris espanyol, francès i italià van ser organitzats en contra del català. Fins i tot a Andorra, malgrat la seva situació d'estat independent amb el català com a llengua oficial única, els sistemes educatius dependents dels governs estrangers han funcionat en bona mesura d'esquena a la llengua pròpia del país. Aquest procés d'exclusió del català del sistema educatiu només va conèixer una excepció veritable a Catalunya durant el breu període de la Segona República.

Després de segles de polítiques contràries, avui una part significativa dels sistemes educatius dels Països Catalans treballa en favor del manteniment i la potenciació del català. Ara bé, els objectius de les polítiques lingüístiques dels diferents sistemes educatius del Països Catalans són lluny de coincidir, i això fa que la regulació normativa, les accions administratives, i fins i tot les activitats docents quotidianes relacionades amb el coneixement i l'ús del català variïn substancialment de territori a territori. De fet, la diversitat de models lingüístics escolars no sols es produeix entre els territoris, sinó també a l'interior de cadascun, encara que sovint és possible identificar un model lingüístic educatiu prevalent a partir del tractament dispensat a la llengua catalana com a matèria d'estudi i com a llengua vehicular de la docència.

Els models lingüístics escolars que incorporen avui el català es troben integrats en uns sistemes educatius que, majoritàriament, gaudeixen de cert grau d'autonomia de disseny i de gestió, però que s'han de cenyir al marc de les polítiques lingüística i escolar dels estats respectius. Per consegüent, aquests models lingüísticoeducatius estan doblement condicionats: d'una banda, el règim lingüístic vigent comporta garanties importants per a la llengua estatal en aquest àmbit (com, en el cas de l'Estat espanyol, el deure de coneixement del castellà que imposa l'article 3.1 de la Constitució o el paper del francès com a llengua de la República de l'article 2 de la Constitució Francesa); d'altra banda, la intervenció dels estats en l'ordenació del sistema educatiu, sovint na més enllà del que són les seves competències en aquest

sector. Aquestes limitacions i tuteles coarten el marge de maniobra a l'hora de dissenyar els models lingüístics escolars propis, i els deixen lluny fins i tot dels models estrictament federals com els canadencs, belgues o suïssos. A més, la subjecció contínua a aquests condicionaments polítics i jurídics comporta una inseguretats permanent per a la posició de la llengua catalana dins del sistema educatiu, la qual cosa obliga a estar sempre amatents als possibles retrocessos.

Fins ben recentment, els models lingüístics escolars de l'àrea catalanòfona s'han ocupat essencialment d'establir la posició de la llengua pròpia i de la llengua estatal respectiva (castellà, francès i italià), tant en l'ordenació de les matèries curriculars (en els nivells no universitaris), com pel que fa a la llengua vehicular de l'ensenyament. Els darrers anys, però, la situació de contacte de llengües evoluciona vers un panorama més complex per la influència de diversos factors: les iniciatives orientades a la millora de l'aprenentatge de llengües estrangeres, l'arribada d'alumnat procedent de la nova immigració (que inclou nombrosos parlants d'altres llengües) i, en l'educació superior, l'increment de la mobilitat estudiantil de curta i llarga estada. Tot això obliga a replantejaments del model lingüístic educatiu que poden incidir en la posició, més o menys consolidada en cada cas, de la llengua catalana.

5.2 L'ensenyament infantil, primari i secundari

5.2.1 La configuració actual dels sistemes educatius als Països Catalans

Des d'un punt de vista lingüístic, podem definir els models lingüístics escolars vigents als territoris catalanòfons atenent a tres elements:

- L'existència d'un o més models lingüístics educatius dins d'un mateix sistema (sistemes únics o sistemes amb línies).
- El caràcter obligatori o facultatiu de l'ensenyament del català;
- La llengua vehicular emprada per a la docència;

Tal com advertíem anteriorment i podrem comprovar a les pàgines següents, la diversitat de models lingüístics escolars als Països Catalans és molt considerable.²²⁹ Per començar, hi ha alguns territoris, com ara Catalunya, les Illes o la Franja, on la legislació implanta un model lingüístic escolar únic per a tot el sistema educatiu. Aquest model pot ser força clar i homogeni, com ara a Catalunya, però també pot incloure un marge de discrecionalitat molt més elevat, com a les Illes Balears. En algunes zones, al costat d'un model lingüístic clarament predominant, s'hi desenvolupen des de fa cert temps models alternatius de molt d'interès per a la supervivència del català: és el cas de la Bressola de la Catalunya Nord. En altres zones, com al país Valencià, la separació de models lingüístics és una dada de partida, de manera que en un mateix territori coexisteixen diversos models lingüístics escolars, teòricament ben diferenciats. Finalment, a Andorra funcionen *de iure* tres

²²⁹ Aquí només ens referirem als models lingüístics escolars amb transcendència numèrica o social per a la llengua catalana a cadascun dels territoris. Per aquest motiu, i llevat del cas d'Andorra, no inclourem en la nostra anàlisi els models lingüístics dels centres educatius estrangers en sòl català.

sistemes educatius, cadascun dels quals incorpora les seves pròpies regulacions pel que fa al model lingüístic escolar. Ara bé, un esforç de síntesi permet resumir aquests models lingüístics escolars (veg. Taula 20).

Taula 20. Els models lingüístics escolars prevalents a cada territori

Territori	Sistemes amb model únic o model amb línies	Estudi del català	Català com a llengua vehicular
L'Alguer	Model únic	<i>Facultatiu</i>	<i>Perifèric</i>
Andorra	Escola andorrana		<i>Prevalent</i>
	Escola francesa	<i>Obligatori</i>	<i>Perifèric</i>
Catalunya	Model únic	<i>Obligatori</i>	<i>Prevalent</i>
Catalunya Nord	Sistema públic i privat majoritari	<i>Facultatiu</i>	<i>Perifèric</i>
	Bressola i sistemes bilingües	<i>Obligatori</i>	<i>Prevalent</i>
Illes Balears	Model únic (variabilitat entre centres)	<i>Obligatori</i>	<i>Variable i significativa</i>
Franja	Model únic	<i>Facultatiu</i>	<i>Perifèrica</i>
País Valencià	Programa d'incorporació progressiva		<i>Perifèric</i>
	Programa en valencià	<i>Obligatori</i>	<i>Prevalent</i>

Cal no oblidar que al costat de la regulació hi ha la realitat sobre el terreny, centre a centre, sovint força allunyada d'aquella i fins i tot desconeguda per la mateixa administració. A Catalunya, per exemple, el model lingüístic escolar vigent *de iure* no és aplicat en un percentatge elevadíssim de centres de secundària, i al País Valencià són freqüents les queixes de pares i mares per la destinació a les línies en valencià de mestres no catalanoparlants. Això vol dir que tant la definició dels models com les dades quantitatives de què puguem disposar s'han de prendre, sempre, amb certa distància crítica.

Malgrat l'oficialitat única de la llengua catalana a Andorra, el mapa educatiu del país pirinenc es basa en la convivència de diversos sistemes educatius marcats per una pluralitat de llengües i de models lingüístics escolars. A les Valls, hi conviuen principalment quatre tipus de centres: des de començament del segle xx hi ha les escoles franceses, que segueixen el programa educatiu de l'Estat gal; des de 1930, les escoles espanyoles, regides per la normativa de l'Estat espanyol; des de 1966, les escoles congregacionals catòliques, subjectades també a la normativa espanyola; i d'ençà de l'any 1982 funciona la xarxa d'Escola andorrana, com a

escola maternal i que des de l'any 1995 abasta fins al batxillerat.²³⁰ Aquesta oferta plural s'ha de relacionar tant amb la particular posició d'Andorra, a cavall dels estats francès i espanyol, com amb la necessitat d'integració dels fills dels cada cop més nombrosos residents. És precisament aquesta necessitat d'integració, i el paper que l'escola pot jugar-hi, el que ha estimulat les autoritats andorranes a redefinir la realitat educativa del país durant les darreres dècades. Així, si a partir de l'any 1974 el Govern andorrà va exigir a totes les escoles de la Vall que impartissin unes hores de llengua, cultura, història, medi i institucions pròpies d'Andorra, d'ençà de 1982 engegà el projecte de l'Escola Andorrana. Pel que fa a la llengua vehicular, cal distingir dues situacions: la llengua catalana és la llengua vehicular principal a l'escola andorrana i a l'escola congregacional (sostinguda econòmicament per l'Estat andorrà); en canvi, a les escoles franceses i espanyoles la llengua vehicular és el francès i el castellà, respectivament. Encara que la població escolar de nacionalitat francesa resident a Andorra només constitueix una petita minoria (4,5% l'any 2001), el sistema francès ha estat tradicionalment el majoritari al país, ja que també escolaritzava un nombre significatiu d'infants d'altres procedències. Avui, però, el nombre d'alumnes dels tres sistemes és molt proper: 3.283 al sistema educatiu andorrà; 3.518 al sistema espanyol (públic i congregacional plegats); i 3.566 al sistema francès²³¹. En termes lingüístics, i atesa les diferències apuntades anteriorment entre l'escola congregacional i la pública espanyola, pot concloure's que només una majoria relativa de l'alumnat d'Andorra s'escolaritza avui en centres que tenen el català com a llengua vehicular (veg. Taula 21).

Taula 21. Distribució de la població escolar per sistemes educatius. Andorra. 2001

Sistema escolar	Percentatge sobre la població entre 8 i 16 anys
Francès	38,7
Andorrà	20,5
Congregacional	22,7
Espanyol	18,1
Total	100

Centre de Cultura Catalana (2002: 1)

Si d'Andorra passem als territoris amb règims de doble oficialitat, cal distingir entre Catalunya i les Illes, d'una banda, i el País Valencià d'una altra. Els models lingüístics escolars aplicats a Catalunya i les Illes Balears són força similars quant als principis que els fonamenten. A tot dos territoris es parteix del principi de conjunció lingüística, que implica que l'alumnat no és separat en centres o grups classe diferents per raó de la seva llengua habitual o de la llengua de l'ensenyament. Aquesta mesura persegueix reforçar la cohesió social, bo i evitant la formació de comunitats lingüístiques diferenciades. A tots dos territoris s'ha optat a més per potenciar el paper del català com a llengua vehicular, i d'aquí que es parli del *model de conjunció en català*; aquesta potenciació pretén garantir que l'alumnat assoleixi el domini tant de la llengua catalana com de la castellana al final de l'educació

²³⁰ A aquests centres cal afegir-hi el Col·legi Internacional del Pirineu de la Massana, un centre privat desenvolupat durant la darrera dècada i homologat per les autoritats espanyoles. El CIP es presenta com una escola bilingüe castellà/anglès amb una forta oferta d'esport de muntanya. La docència del català sembla tenir-hi una presència limitada exclusivament a l'ensenyament secundari i el batxillerat.

²³¹ Dades facilitades per la Secretaria d'Estat d'Andorra (març 2005).

obligatòria, sigui quina sigui la seva llengua habitual. Tot i aquesta coincidència genèrica de plantejaments, cal no oblidar que, pel que fa a la distribució de les llengües vehiculars, el model lingüístic escolar únic implantat a Catalunya es força més homogeni, mentre que les escoles de les Illes presenten molta més variabilitat.

A Catalunya, l'aplicació d'aquest model es va basar inicialment en l'article 14 de la Llei de normalització lingüística de 1983, desplegat per dues ordres encara en vigor que estableixen l'ús predominant del català com a llengua vehicular.²³² Després de la Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, de 23 de desembre, que declarava la constitucionalitat del model, la LPL de 1998 consolida el model de conjunció en català com a model lingüístic escolar únic a Catalunya: el català és declarat llengua pròpia d'ús normal en l'ensenyament (art. 20 LPL), com a llengua vehicular i d'aprenentatge, i s'estableix que les dues llengües oficials han de tenir una presència adequada en els plans d'estudi, que n'asseguri l'ús normal i correcte per tots els estudiants al final de l'educació obligatòria (art. 21 LPL). De manera complementària, els centres que acullen percentatges de més del 70% de no catalanoparlants poden acollir-se als programes d'immersió lingüística, dissenyats per afavorir la docència bàsicament a infants castellanoparlants. Com a resultat d'aquesta política, el sistema educatiu a Catalunya ha anat adoptant progressivament el català com a llengua vehicular. Les xifres oficials (vegeu Taula 22) situen la docència en català per damunt del 90% a primària, i pràcticament en un 50% a secundària. Val a dir que aquestes xifres han de mirar-se amb un raonable escepticisme,²³³ però en qualsevol cas dibuixen la millor situació actual i pretèrita pel que fa a la presència del català a les aules del país.

Taula 22. Alumnat de centres públics i privats segons la llengua d'ensenyament. Catalunya. Educació infantil i primària, secundària (1999-2000)

Llengua en què reben l'ensenyament	Secundària	
	Primària	(ESO+Batxillerat+Cicles formatius)
En català	92	49
Predominantment en català	2	36
En català i castellà	2	15
Sense dades	4	
Total	100	100

Font: Cens escolar elaborat pel Servei d'Ensenyament del Català, Conselleria d'Educació

De forma similar, a les Illes Balears l'article 20.1 de la LNLIB va encomanar al Govern garantir que els escolars puguin utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final del període d'escolaritat obligatòria. Tot i el mandat estatutari, l'interès de les autoritats il·lenques per la normalització del català en l'àmbit escolar fou molt menor, i va caldre esperar fins al 1997 perquè el Govern, després de fortes

²³² Decret 362/1983, de 30 d'agost, modificat pel Decret 576/1983, de 6 de desembre. Ordres de 8 de setembre i de 6 de desembre de 1983.

²³³ No cal descartar cert efecte pervers de la legislació a l'hora de recollir les dades: si la llei indica que cal usar el català com a llengua normal, és esperable que els centres que no complissin la normativa s'estiguessin molt de fer-ho constar per escrit.

mobilitzacions populars, decretés l'ús del català com a llengua vehicular.²³⁴ De fet, les Illes Balears van assumir les competències en educació l'any 1998.²³⁵ L'exercici de les competències del Govern autonòmic es va plasmar en l'encara vigent Decret 92/1997, de 4 de juliol, conegut popularment com a «Decret de mínims» perquè opta per garantir que tots els centres docents imparteixin com a mínim la meitat de les assignatures en català, sens perjudici de la possibilitat d'incrementar aquest percentatge en el projecte lingüístic de cada centre. L'any 2002 el Tribunal Suprem avalava aquest model com a desplegament de les previsions estatutàries i de la LNLIB, que empara i impulsa un règim preeminent per a la llengua catalana en virtut del mandat de normalització.²³⁶

Amb tot, no va ser fins al govern del Pacte de Progrés (1999-2003) que es posaren les mesures per tal de donar compliment efectiu a aquest decret. Durant el seu mandat es va generalitzar efectivament l'obligació que tots els centres utilitzessin, com a mínim en la meitat de les matèries, el català com a llengua vehicular, així com la necessitat d'acreditar coneixements de llengua catalana per part de tot el professorat. Fins l'any 2003 també es varen aprovar diverses disposicions normatives que afecten el tractament del català com a llengua pròpia, en la seva condició de llengua vehicular de l'ensenyament o de comunicació i de relació amb l'Administració educativa: la Llei d'1 de desembre de 1998, de consells escolars;²³⁷ l'Ordre de 14 de juny de 2002, per la qual es regula el Programa d'acolliment lingüístic i cultural adreçat a l'alumnat d'incorporació tardana a l'educació secundària; els Decrets 119 i 120/2002, de 27 de setembre, sobre el reglament orgànic de les escoles de primària i els instituts de secundària, respectivament; i diversos decrets referents a l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes des de la perspectiva curricular.²³⁸ El resultat de tota aquesta activitat era que –sempre d'acord amb les dades de la mateixa conselleria implicada– al curs 2002-2003 ja no quedava cap centre d'educació primària o secundària que no complís els mínims de 50% de docència en català, i que un 57% de centres d'aquest mateix nivell realitzaven l'ensenyament en català (veg. Taula 23). Pel que fa a l'ensenyament secundari, l'ús del català oscil·lava entre el 60 i el 80% de les matèries segons el centre. També durant el mateix període es va poder observar el creixement dels centres que aplicaven el mètode d'immersió lingüística (Taula 23). No cal dir que

²³⁴ Segons l'Exposició de Motius, aquest decret s'ocupa dels mecanismes jurídics i de planificació que han de possibilitar la implantació progressiva de l'ensenyament en llengua catalana, estableix pautes específiques per a cada etapa educativa i incorpora una nova regulació per a l'aprovació del material didàctic.

²³⁵ Anteriorment el sistema escolar balear, organitzat des del Ministeri d'Educació, ja preveia que s'emprés el català com a llengua vehicular de l'ensenyament primari i secundari, a la pràctica aquesta opció no rebia gaire suport institucional i, sobretot, avançava a iniciativa dels equips docents, de vegades, fins i tot, havent de vèncer obstacles interposats per l'Administració.

²³⁶ Sentència del Tribunal Suprem de 4 d'octubre de 2002, que desestima el recurs contra el Decret balear 92/1997, de 4 de juliol, a partir de la jurisprudència constitucional establerta en les sentències 195/1989, 19/1990 i 337/1994.

²³⁷ En l'article 33 es diu que un dels objectius de la Llei «és la promoció de la consciència d'identitat pròpia, mitjançant la investigació, la difusió i el coneixement del patrimoni lingüístic, històric i cultural del poble de les Illes Balears, amb especial atenció a l'aplicació de la LNLIB».

²³⁸ Pel Decret 86/2002, de 14 de juny, per ESO; Decret 111/2002, de 2 d'agost, per batxillerat. Decret 66/2001, del currículum de l'educació infantil. Decret 67/2001, de 4 de maig, de currículum de d'educació primària. Els articles 3.f i 3.g dels dos darrers decrets fan referència al fet de conèixer i saber valorar i respectar el patrimoni cultural de Balears, i desenvolupar una actitud d'interès i de respecte envers la diversitat lingüística i cultural, des del reconeixement de la seva pertinença a la comunitat de les Illes Balears; i de conèixer i utilitzar correctament la llengua catalana i la llengua castellana, tant oralment com per escrit, de manera que puguin ser usades com a llengües de comunicació i d'aprenentatge, respectant-ne i valorant-ne l'ús d'ambdues.

aquestes xifres, com les de Catalunya, han de mirar-se amb un raonable escepticisme.

Taula 23. Centres d'ensenyament infantil i primari segons la llengua vehicular d'ensenyament. Illes Balears. Educació infantil i primària (2002-03)

Llengua vehicular	Nombre de centres	de Percentatges
En català	181	57
Més en català que en castellà	84	26
Mínims obligatoris en català (50%)	55	17
Total	320	100

Font: Conselleria d'Educació i Cultura

Taula 24. Centres d'ensenyament infantil i primari que apliquen el mètode d'immersió lingüística. Illes Balears

Curs	1998-99	1999-2000	2000-01	2001-02	2002-03
Centres	42	53	73	96	115
Membres de l'equip de suport	9	11	16	20	21

Font: Conselleria d'Educació i Cultura

Tot i que els objectius de la legislació valenciana en relació amb la llengua són pràcticament idèntics als dels Catalunya i les Illes,²³⁹ els plantejaments en política lingüística escolar al País Valencià han estat radicalment diferents. Per començar, la LUEV consagra una divisió entre els territoris catalanoparlants i els castellanoparlants. Als primers, la LUEV ha donat lloc a un sistema escolar organitzat en línies lingüístiques segons tres models lingüístics escolars:²⁴⁰

1. El *Programa d'incorporació progressiva del valencià* (PIP), predominant en termes numèrics, en el qual el castellà és la llengua vehicular i el valencià és assignatura obligatòria i vehicular d'alguna àrea de coneixement;
2. El *Programa d'ensenyament en valencià* (PEV), on el valencià és la llengua vehicular i el castellà és obligatori com a assignatura i vehicular d'alguna àrea de coneixement;
3. El *Programa d'immersió lingüística en valencià* (PIL), adreçat a xiquets de llengua inicial no valenciana, en què el valencià és la llengua vehicular i el castellà es va introduint progressivament des de tercer curs de primària.

A educació secundària, però, només s'apliquen els dos primers models: PIP i PEV. Per la seva banda, a l'àrea castellanoparlant només existeix un model lingüístic escolar, anomenat *Programa bàsic*, segons el qual la llengua vehicular de

²³⁹ L'article 19.2 de la LUEV disposa: «(...) al final dels cicles en què es declara obligatòria la incorporació del valencià a l'ensenyament, i qualsevol que haja estat la llengua habitual en iniciar els estudis, els alumnes han d'estar capacitats per a utilitzar, oralment i per escrit, el valencià en igualtat amb el castellà».

²⁴⁰ Decret 79/1984, de 30 de juliol, relatiu a l'ensenyament no universitari.

l'ensenyament és el castellà, i l'ensenyament del valencià es declara obligatori;²⁴¹ en la pràctica, l'ensenyament del català en aquesta zona ha esdevingut opcional i s'aplica segons l'interès de la comunitat escolar.

Avaluar el pes del PEV i el PIL en el conjunt del sistema educatiu del País Valencià resulta difícil, ja que la Conselleria no proporciona aquesta informació directament (veg. Taula 25). D'acord amb l'Informe sobre l'ensenyament en valencià – 2004 del Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià, els centres que apliquen els programes d'ensenyament en valencià (PEV i/o PIL) serien prop del 50%, però només atenen el 20% de l'alumnat de tot el País Valencià.

Taula 25. Centres amb programes en valencià i alumnat escolaritzat en PEV o PIL al País Valencià al curs 2004-05

	Infantil i Primària	Secundària
Centres amb programes en valencià	704	275
Alumnat en valencià	116.837	39.020
Conselleria de Cultura, Educació i Esport, Servei d'Ensenyament del Valencià http://www.cult.gva.es/sedev/		

La situació del català a l'ensenyament dins de la Franja està determinada per la no oficialitat de la llengua catalana a la Comunitat autònoma d'Aragó, si bé des de l'any 1996 l'article 7 de l'Estatut d'autonomia en garanteix l'ensenyament en la zona catalanoparlant. L'any 1985, i en el marc del conveni de col·laboració amb el Ministeri d'Educació i Ciència,²⁴² les escoles de la Franja comencen a impartir l'ensenyament del català, de manera voluntària i opcional. El conveni, que va ser prorrogat automàticament fins a la plena efectivitat de les competències educatives recollides en l'article 36 EAAr (assumides des de l'1 de gener de 1999), ha permès una ampliació progressiva de l'oferta, de manera que avui quasi la totalitat dels estudiants de primària i més de la meitat dels de secundària segueixen classes de català. L'ensenyament del català va començar al curs 1984-85 amb uns 700 alumnes, i al curs 2004-05 se situava entorn dels 3.500 (veg. Taula 26). A més hi ha algunes experiències d'ensenyament parcialment en català.²⁴³

Taula 26. Ensenyament de llengua catalana a la Franja. 2004-05

Nivell	Fan català	% sobre total	Total
Primària	2.612	87	3.007
Secundària	884	68	1.297
Totals	3.496	81	4.304

Font: Conselleria d'Educació

²⁴¹ Segons l'article 18.1 LUEV: «La incorporació del valencià a l'ensenyament en tots els nivells educatius és obligatòria. I en els territoris castellanoparlants que es relacionen en el títol cinquè d'aquesta Llei, aquesta incorporació es farà de forma progressiva, atenent a la seva particular situació sociolingüística, en la forma que reglamentàriament es determini».

²⁴² Resolució de 1 d'octubre de 1985, del Ministeri d'Educació i Ciència, pel qual es dona publicitat al Conveni sobre ensenyament del català en la franja oriental d'Aragó. El Conveni preveia la dotació de més places de professorat per fer possible la continuïtat del programa d'ensenyament del català en els centres autoritzats i l'extensió del català com a assignatura optativa a d'altres centres, amb un cofinançament autonòmic. Es permet dedicar fins a tres hores setmanals de l'horari lectiu a l'estudi de la llengua, amb caràcter voluntari i incorporació de l'avaluació a l'expedient acadèmic.

²⁴³ A l'IES Miguel Servet de Fraga s'usa per a l'ensenyament del medi, i a l'IES de Tamarit de Llitera s'usa per a part de l'assignatura de dibuix.

Històricament, el sistema educatiu francès ha estat profundament bel·ligerant contra les llengües no oficials, i ha recorregut a tota mena de pràctiques, inclosos el càstig físic i la humiliació personal, per tal d'eradicar-les fins i tot dels usos més privats. L'anomenada Llei Deixonne (1951) va obrir una petita escletxa en el monolingüisme del sistema educatiu francès, i va permetre introduir el català com a assignatura optativa en l'ensenyament secundari. Més tard, la Circular Savary de l'any 1982 preveia un ús reduït de les «llengües regionals» com a llengua vehicular d'algunes assignatures, però gairebé no es va aplicar. És sobretot durant els anys noranta que certes iniciatives dels ens locals i de la societat civil comencen a modificar –tot i que molt lentament– el panorama escolar jacobí. Pel que fa a l'ensenyament públic, i amb el suport dels ajuntaments, s'imparteixen cursos optatius d'iniciació a la llengua i la cultura catalana que oscil·len entre 30 minuts i 3 hores per setmana. Aquests cursos havien assolit xifres de 35% a l'ensenyament preescolar i primari als 80, però han davallat fins a un 20% (9.744 alumnes) durant el curs 2002-2003 a causa de la manca d'ensenyants. A secundària, una quarantena de professors cobreixen una trentena de col·legis i liceus (3/4 del Departament) i un 5% de l'alumnat. L'ensenyament en català és força més modest, i dividit en diversos models (dades corresponents al curs 2002-2003): en l'àmbit de l'escola pública 16 centres de maternal i primari bilingües català/francès i un centre d'immersió precoç parcial (765 infants), així com 6 centres de secundari (212 alumnes). En l'àmbit de l'ensenyament privat, la xarxa d'escoles catalanes La Bressola arribava el mateix any a 7 centres de primària i un de secundària durant el curs 2003-2004, amb prop de mig miler d'alumnes (432 i 21 respectivament, el curs 2002-2003). Les escoles de la Bressola tenen el català com a llengua vehicular i apliquen tècniques d'immersió lingüística, amb les quals no sols garanteixen l'aprenentatge del francès i el català, sinó que impulsen efectivament l'ús interpersonal del català entre els estudiants. Val a dir que si en termes globals de la Catalunya Nord l'alumnat escolaritzat en català resta molt minoritari (per sota del 2% de primària), localment comença a tenir certa significació –per exemple, un 20% de l'alumnat de la zona de Prada de Conflent assisteix a la Bressola d'aquesta localitat.

Finalment, la presència actual de la llengua catalana a l'Alguer és més recent i precària. La introducció del català a les escoles de l'Alguer data de l'any 1994, quan s'inicien les classes voluntàries d'alguerès en alguns centres o aules (durant el període 1993-1996 un 13,5 % de les escoles elementals i un 24,5 % de les mitjanes). La posada en marxa del projecte Palomba el curs 1998-1999, cofinançat per l'Ajuntament de l'Alguer i l'entitat privada Enllaç, ha permès la introducció progressiva de l'ensenyament del català a l'educació obligatòria (el curs 1999-2000 un total de 48 aules –16 d'ensenyament maternal i 32 de primari– de les 11 escoles de la ciutat feien una hora de català setmanal). El curs 2003-2004, el programa s'aplicava al 75% dels centres de primària, i hi havia prevista la inauguració de la primera escola maternal La Costura, trilingüe alguerès/italià/anglès (veg. 5.2.3.7).

5.2.2 Els fonaments legals i resultats dels models

A la llum del que acabem de descriure, és obvi que la configuració dels diferents models lingüístics s'ha de relacionar amb l'estatut jurídic particular de la llengua catalana en les distintes parts de l'àmbit lingüístic (veg. 2.1.2). Pel que fa als resultats dels models, val a dir que els models lingüístics escolars que incorporen

totalment o parcialment el català són recents i no han estat estudiats amb la mateixa intensitat que altres models, com ara la immersió canadenca. Tanmateix, sí que poden aportar-se algunes conclusions significatives globals dels diversos estudis disponibles:

- **Aprentatge del català:** n'hi ha prou de comparar els resultats de coneixement de català de les franges d'edat joves en diversos territoris per a percebre una constant: com més s'usa el català com a llengua vehicular, més alts són els nivells de coneixement oral i escrit assolits²⁴⁴. Tal com mostra la Taula 27, el model únic de conjunció en català de Catalunya produeix els millors resultats en aquest, seguit dels models de Balears i Andorra, caracteritzats per una gran variabilitat, però amb forta presència del català en molts centres. Tots ells estan molt per damunt del sistema valencià, en què com s'ha vist predominen les línies en castellà. Seguint la mateixa línia, el PEV i PIL valencians donen millors resultats que el PIP, l'Escola Andorrana i congregacional que els sistemes espanyol i francès, i la xarxa Bressola i Arrels, que l'ensenyament convencional en francès. En termes generals, el mer ensenyament de la llengua com a assignatura no genera parlants capaços de servir-se de la llengua amb certa desimboltura, i encara menys la simple iniciació a la llengua practicada en alguns centres nord-catalans i algueresos.

Taula 27. Infants i joves que declaren *no* saber català a Catalunya, Andorra, Illes Balears i País Valencià en enquestes recents. Percentatges

Territori	Edat	No l'entenen	No el saben...			Any
			parlar	llegir	escriure	
Catalunya	15-29	1,1	4,6	2,3	5,9	2003
Andorra	8-16	9,8	12,6			2002
Illes Balears	18-29	10	24		37	2002
País Valencià ²⁴⁵	15-24	20	42	29	42	2004

Fonts: Andorra: Centre de Cultura catalana (2002: 13 i 14); Catalunya: Enquesta Usos Lingüístics de Catalunya EULC-03; Illes Balears: Sondymark-2002; País Valencià: Acadèmia Valenciana de la Llengua (2004, taules 1.3.1, 13.2, 1.3.3. i 1.3.4).

- **Aprentatge del castellà, francès i italià:** els models amb més català com a llengua vehicular no influeixen negativament en l'aprenentatge d'aquestes llengües, probablement a causa del pes d'aquestes llengües en l'ecosistema lingüístic i mediàtic dels territoris catalanòfons. No són infreqüents els casos en què l'alumnat dels models amb més català obté millors resultats acadèmics en les (altres) llengües oficials que no pas l'alumnat escolaritzat en castellà o francès, tant per les particularitats de l'alumnat com pel fet que l'aprenentatge de dues o més llengües afavoreix la consciència metalingüística i la capacitat de separar codis.
- **Altres aprenentatges escolars:** als territoris amb línies lingüístiques diferenciades a les escoles, els models amb català predominant solen donar resultats significativament millors que les altres línies del mateix territori, per efectes diversos

²⁴⁴ Cal tenir en compte que en aquestes xifres cal comptar-hi un percentatge d'adolescents i de jovent nascuts fora dels Països Catalans, i fins i tot educats totalment als seus països d'origen i acabats d'arribar. Tot i aquesta distorsió, la distància entre Catalunya, Andorra i les Illes Balears, i el País Valencià és prou significativa com perquè no es pugui atribuir als nats fora, sinó sobretot als diferents models lingüístics escolars adoptats en cada cas.

²⁴⁵ La xifra correspon a l'addició dels que declaren gens o només un poc.

(motivació superior de mestres i progenitors, menor concentració de població escolar amb problemes sociofamiliars, etc.). En els territoris on hi ha un model únic, les anàlisis mostren que la diversitat de la població escolar similar és similar a la de territoris no catalanòfons; fins i tot s'enregistren resultats lleugerament superiors a la d'aquests altres territoris, com s'esdevingué amb els darrers resultats dels informes PISA a Catalunya en relació amb territoris castellanòfons.

- **Potenciació de l'ús del català:** àrea molt poc estudiada i difícil d'avaluar en molts casos. Hi ha models que reïxen a promoure l'ús interpersonal espontani del català fins i tot en les condicions més adverses: és el cas de bona part de la Xarxa Bressola, a la Catalunya Nord, on l'alumnat adopta el català com a llengua informal en el marc del centre docent. És possible també que, en concentrar i posar de costat els parlants, les línies en valencià afavoreixin l'ús interpersonal de la llengua entre iguals en contextos de forta minorització. Pel que fa a Catalunya i les Illes, el model de conjunció en català no sembla haver esdevingut un revulsiu en les normes d'ús: els catalanoparlants inicials tendeixen a servir-se de la seva llengua entre ells, però no pas amb els no catalanoparlants; aquests darrers parlen en català amb els mestres, però les dades disponibles suggereixen que no projecten aquest ús de manera massiva fora de la relació docent.

5.2.3 Novetats i punts calents durant el bienni 2003-2004

Durant els anys 2003-2004 l'evolució dels models lingüístics escolars als Països Catalans s'ha vist fortament condicionada per dues circumstàncies d'àmbit estatal. A l'Estat espanyol, l'aprovació de la Llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat de l'educació (LOQE) desfermava una polèmica –no tancada definitivament a la fi del 2004– sobre la possible reducció de les hores de català dins l'horari lectiu i els obstacles que introduïa per a l'aplicació dels programes d'immersió lingüística. A la Catalunya Nord, els problemes es derivaven essencialment de la possibilitat que l'ensenyament en llengües *regionals* s'integrés en la xarxa estatal, una possibilitat finalment refusada i que planteja nous reptes a la promoció del català a l'escola.

A banda d'aquests grans factors, cada territori ha viscut dinàmiques diferents com a conseqüència de les seves respectives realitats socials, polítiques i institucionals. A les Illes Balears, el nou Govern del PP reobria el debat sobre el model lingüístic educatiu bo i aprovant diverses mesures que afeblien el paper del català als centres educatius. Mentrestant, al País Valencià prosseguien les intervencions normatives de caire secessionista. Per altra banda, en el mateix període es constaten certs avenços del català en l'ensenyament dins dels territoris on, atesa la manca d'oficialitat d'aquesta llengua, la seva presència no està prou garantida.

5.2.3.1 La LOQE i el seu impacte sobre els models lingüístics escolars

A les acaballes del 2002, les Corts Generals aprovaven, després d'una tramitació accelerada, la Llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat de l'educació. Els seus eixos bàsics impliquen el replantejament o l'eliminació d'alguns dels elements del sistema educatiu comprensiu previst a la Llei orgànica d'ordenació general del sistema educatiu de 1990 (LOGSE), que fou la primera llei estatal espanyola que regulava la matèria en el marc constitucional i estatutari. Malgrat l'evident esperit unificador del

sistema educatiu de la LOGSE, la seva aplicació havia permès introduir a les comunitats autònomes no hispanòfones uns currículums específics que incloïen continguts lingüístics, culturals, històrics i literaris diferenciats. A més, la LOGSE no predeterminava la llengua vehicular de l'ensenyament, la qual cosa obria un marge considerable per configurar models lingüístics escolars diferenciats, marge que no sempre es va aprofitar adequadament.

La LOQE va constituir un dels projectes estrella del govern del Partit Popular, que va aprofitar la seva majoria absoluta per aprovar la Llei malgrat les fortes polèmiques sorgides entre amplis sectors polítics i educatius. La tensió que envoltà tota la tramitació de la LOQE feia preveure'n una aplicació complicada i polèmica, especialment pel que fa a la qüestió lingüística a Catalunya. El canvi polític provocat per les eleccions de 14 de març de 2004 n'ha paralitzat parcialment l'aplicació, però sense que s'hagi produït una derogació formal de la Llei i del seu desplegament reglamentari realitzat pel Govern del PP. Per tant, encara que *congelat*, cal tenir present que la LOQE constitueix ara com ara el marc legal que condiona encara avui l'evolució de les polítiques lingüístics escolars de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i la Franja. Cal per tant restar amatents als possibles desplegaments d'aquesta llei per part de les noves autoritats, i analitzar-ne amb cura els aspectes més perjudicials.

En aquest sentit, un primer aspecte negatiu de la LOQE és l'expansió del títol competencials de l'Estat, que en certs punts implica la invasió de competències normatives i executives autonòmiques. En l'àmbit que ens ocupa, una mostra d'això és la regulació dels «ensenyaments comuns» (art. 8.2 LOQE), que substitueixen els «ensenyaments mínims» fixats per la LOGSE per una regulació que destaca la voluntat homogeneïtzadora dels continguts curriculars. Igualment, la regulació de l'Alta inspecció estatal en l'article 104 implica un increment notable de les funcions que se li atribueixen per garantir el compliment de les diverses previsions uniformitzadores dels continguts i materials docents i administratius,²⁴⁶ i, en especial se li atribueix la de:

«f) Velar por el cumplimiento de las condiciones básicas que garanticen la igualdad de todos los españoles en el ejercicio de sus derechos y deberes en materia de educación, así como de sus derechos lingüísticos y, en particular, el de recibir enseñanza en la lengua oficial del Estado, de acuerdo con las disposiciones aplicables.»

Un segon aspecte regressiu d'aquesta llei és el fet que entre els principis bàsics del sistema educatiu regulat per la LOQE no hi consta el de respecte i protecció de la diversitat lingüística estatal, un principi que anteriorment recollia la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, del dret a l'educació (art. 2.e). Ben al contrari, la LOQE atribueix el Govern estatal la potestat de fixar reglamentàriament un increment de les hores de l'assignatura de llengua castellana en les comunitats autònomes que no la

²⁴⁶ Article 104 LOQE: «(...) a) Comprobar que los currículos, así como los libros de texto y demás material didáctico se adecuan a las enseñanzas comunes; b) Comprobar que las enseñanzas comunes se imparten con observancia de lo dispuesto por el ordenamiento estatal, sobre estas materias obligatorias de los respectivos currículos (...); e) Comprobar el cumplimiento de lo dispuesto en la normativa sobre las características de la documentación administrativa específica que se establezca con carácter básico para cada nivel de enseñanza.»

tenen per llengua pròpia.²⁴⁷ I així, d'acord amb l'Annex II del RD 830/2003, relatiu a l'educació primària, l'àrea de llengua i literatura catalana passava a disposar de menys hores que l'àrea de llengua i literatura castellana, la qual s'hauria d'impartir un mínim de quatre hores la setmana en el primer i segon cicle d'aquest nivell, tal com mostra la Taula 28.

Taula 28. Hores de docència en l'educació primària segons el RD 830/2003

	Total hores docència	Mínim hores castellà	Màxim hores català
Primer cicle	1.169	275	?
Segon cicle	1.692	275	?
Tercer cicle	692	275	?
Total	5.053	825	505

En la mateixa línia, la regulació dels ensenyaments comuns de l'educació secundària obligatòria i del batxillerat²⁴⁸ crea també una situació de desigualtat entre les dues llengües oficials, ja que el nombre d'hores permès de llengua catalana és menor que els mínims previstos per al castellà (veg. Taula 29).

Taula 29. Hores de docència en l'educació secundària obligatòria segons el RD 831/2003

	Total hores docència	Mínim hores castellà	Màxim hores català
Primer curs	1.000	105	?
Segon curs	969	105	?
Tercer curs	1.054	105	?
Quart curs	1.062	105	?
Total	4.085	420	408

Aquests reials decrets restringeixen, doncs, la capacitat de les comunitats autònomes de dur a terme una política educativa pròpia: d'una banda, perquè en exercici d'una competència constitucionalment limitada a la legislació bàsica (art. 149.1.30 CE) l'Estat condiona en excés la competència autonòmica per regular els continguts de l'ensenyament; d'una altra, perquè posen traves a la utilització de la llengua catalana com a vehicular de l'ensenyament no universitari. Aquesta incidència esdevé més greu a Catalunya i a les escoles de les Illes Balears, atès que pot impedir la introducció de la lectoescriptura en català i la consolidació de l'ús oral de la llengua que té lloc en els primers cursos de primària. Per aquests motius, el Govern de la Generalitat de Catalunya va impugnar els reials decrets citats mitjançant diversos conflictes de competències davant del Tribunal Constitucional. De moment, però, la normativa estatal no s'aplica pel que fa a l'aspecte apuntat, de manera que continua mantenint-se la distribució preexistent d'hores de català i de castellà.

²⁴⁷ Val a dir que, pel que fa a la regulació de les àrees lingüístiques del currículum, la LOQE recull una distinció ja establerta per la LOGSE en preveure que a les comunitats autònomes amb llengua oficial pròpia altra que el castellà, els ensenyaments comuns no podran excedir del 55 % de l'horari lectiu, de manera que el 45 % restant correspondria al currículum propi de cada comunitat autònoma.

²⁴⁸ Reial decret 831/2003, de 27 de juny i real decret 832/2003, de 27 de juny, respectivament.

5.2.3.2 La deslegitimació i el soscavament del model lingüístic a les Illes Balears

Si el govern del Pacte de Progrés havia apostat per desplegar la legislació ja vigent en un sentit favorable per al català, el retorn del Partit Popular al Govern Balear després de les eleccions del 25 de maig de 2003 ha significat una aturada en sec del procés de promoció del català a l'escola i un replantejament que amenaça de posar en perill seriós el model lingüístic escolar aplicat a les Illes. El canvi de política lingüística de les noves autoritats ha estat acompanyat d'una radicalització verbal inusitada, com quan el President del Govern balear, Jaume Matas, acusava l'oposició d'intentar de «*ikastolar*» (sic) les escoles balears i de fer minvar la «llibertat individual que acompanya l'exercici dels drets dels ciutadans».²⁴⁹ Es tractava d'un intent de satanitzar les veus discordants i deslegitimar els esforços de normalització per mirar d'erigir-se en la veu de la moderació. Mentrestant, en l'àmbit de les regulacions, l'executiu balear ha preferit no modificar la LNLIB i s'ha dedicat a explotar-ne les esclatxes. En aquest sentit, hom pot ben bé parlar d'un procés de doble velocitat, en què la deslegitimació discursiva s'avança a un soscavament del model lingüístic escolar a les Illes de conseqüències imprevisibles a mitjan termini.

La principal iniciativa normativa del nou Govern balear es plasma en l'Ordre de 13 de setembre de 2004, per la qual es regula el dret dels pares, les mares o els tutors legals a elegir la llengua del primer ensenyament dels alumnes dels centres sostinguts amb fons públics a les Illes Balears. Aquesta disposició desenvolupa l'exercici del dret de tria lingüística relatiu al primer ensenyament reconegut a l'article 18 LNIB. Hom addueix com a justificació del decret «un creixement continu de la presència d'alumnat procedent de diversos indrets del món, especialment els de parla castellana». Ara bé, sorprenentment, aquest mateix decret que permet el retrocés del català en l'ensenyament, apel·la a «l'aprenentatge de les dues llengües oficials», un aprenentatge que creu que podria veure's «perjudicat» (sic) si no es respectava el dret de tria (del castellà en comptes del català). En realitat, l'articulat del decret és un veritable treball de sapa del model de conjunció balear: el decret afebleix la immersió primerenca, vital per a assegurar l'aprenentatge del català a les Illes; renuncia a la potenciació compensatòria de la llengua dèbil, en un context que, segons s'admet explícitament, s'està castellanitzant; i, en definitiva, posa en qüestió el sistema de conjunció lingüística, que permet uns primers espais de socialització dels infants en català i facilita la integració de l'alumnat de fora del territori lingüístic. D'altra banda, les mesures previstes, que s'han de començar a aplicar progressivament a partir del curs 2004/2005 (segons la disposició addicional 2a), impliquen unes obligacions considerables per als centres, que només podrien dur-se a la pràctica mitjançant una inversió notabilíssima per part de l'administració.²⁵⁰ Més

²⁴⁹ Avui, 6 octubre 2004.

²⁵⁰ Ordre de 13 de setembre de 2004, article 3: «(...) c) Els centres hauran de preveure l'adopció de mesures d'atenció específiques per a aquests alumnes. D'acord amb el nombre de sol·licituds, l'autonomia pedagògica i les disponibilitats del centre, aquestes mesures consistiran en:

- Atenció de suport individual, per part d'un mestre, preferentment del mateix cicle.
- Adaptació pedagògica grupal, dins el mateix cicle, a càrrec d'un mestre de suport.
- D'altres que el centre pugui considerar més adequades a les pròpies necessitats.

Això no obstant, l'Administració educativa podrà autoritzar, amb caràcter excepcional, altres mesures organitzatives que consideri adients per poder fer efectiva la normativa vigent.

d) En relació amb l'apartat anterior, l'atenció docent específica serà d'un mínim de sis hores setmanals i un màxim de setze, de l'horari

enllà d'això, les mateixes mesures previstes són ambigües²⁵¹ o fins i tot incoherents, ja que es pretén potenciar alhora l'ensenyament en primera llengua i la no segregació de l'alumnat per motiu de llengua.

La segona norma important d'aquesta nova etapa de la política lingüística balear és el Decret 56/2004, de 18 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació general dels d'ordenació general dels ensenyaments de l'Educació Infantil, l'Educació Primària i l'Educació Secundària obligatòria a les Illes Balears (que deroga l'anterior Decret 125/2000, de 8 de setembre). En el seu article 3, relatiu a la «Llengua i cultura pròpies de la comunitat», el Decret recull l'afirmació que la llengua catalana, pròpia de les Illes, és la llengua de l'ensenyament, en termes similars a la redacció de la regulació precedent. La novetat del nou text és l'esment en el frontispici del precepte de les «modalitats de mallorquí, menorquí, eivissenc i formenterenc». Aquest interès per la variació dialectal resulta com a mínim sorprenent, no sols perquè no té parangó en la legislació dels països del nostre entorn, sinó perquè el mateix Decret no el projecta a les riques i diverses modalitats de castellà –o d'anglès, alemany, etc.– també parlades a les Illes Balears. Aquest interès per emfasitzar la diversitat només de la llengua pròpia de les Illes suggereix que el legislador té una percepció merament emblemàtica de l'idioma, oposada a la concepció molt més pràctica de les altres llengües incloses en el sistema educatiu balear. Cal recordar que l'article 14 de l'EAIB ja esmenta la protecció de les modalitats insulars del català, però reconeix expressament la unitat de l'idioma. En la resta de l'articulat del Decret 54/2004 es recullen diverses mencions a la identitat pròpia vinculada a la llengua catalana i a l'objectiu de la seva normalització.²⁵²

5.2.3.3 Negligència i secessionisme institucionals al País Valencià

Analitzar la situació de la llengua catalana a l'ensenyament del País Valencià implica constatar, en primer lloc, l'absència continuada de mesures normatives i administratives del Govern autonòmic, primer responsable de l'ensenyament en llengua catalana, per tal de promocionar-ne l'ús en aquest àmbit. Així, com hem vist anteriorment, en els territoris catalanòfons s'aplica de forma predominant el *Programa d'incorporació progressiva* del valencià, que usa el castellà com a llengua vehicular i reserva un paper marginal a l'ús vehicular del català. Per si no fos poc, el Govern autonòmic practica una política d'exempcions a l'aprenentatge de la llengua catalana a

setmanal dels alumnes de referència. En tot cas, sempre s'haurà de respectar l'aplicació del Decret 92/1997, quant a l'ús del mínim del 50% de català com a llengua d'ensenyament i comunicació.

e) Aquestes actuacions, desenvolupades en l'etapa de l'educació infantil, o bé en el primer cicle de l'educació primària, en cas que l'infant hagi iniciat l'escolarització en aquesta etapa, a part de les decisions pedagògiques de cada centre, es concretaran en forma d'atenció individualitzada, tallers, racons, agrupaments flexibles o grups de reforç educatiu, entre d'altres, per millorar la qualitat, mitjançant la pràctica educativa més adient, en benefici dels infants.

f) Els alumnes que rebien aquestes mesures no podran ser segregats per motiu de llengua, i es mantindran inserits en el grup-classe de referència. Així mateix, no s'han de veure afectats quant a les oportunitats de consecució dels objectius educatius del currículum propi de l'etapa.

g) Sobretot dins l'educació infantil, aquestes actuacions, a part d'alguna excepció, es desenvoluparan dins l'aula, amb més d'un professional docent i vendran ordenades de menor a major atenció: material didàctic adaptat, suport docent progressiu i temporal, activitats comunes amb la llengua vehicular del grup-classe, entre d'altres.

²⁵¹ La durada de les mesures previstes és la de l'educació infantil, si bé es preveu que, excepcionalment, s'apliqui a la primària si l'alumne no ha cursat l'educació infantil o en d'altres casos «excepcionals», que no es concreten, tot permetent estendre-ho a un «període flexible del primer cicle de l'educació primària» (art. 2).

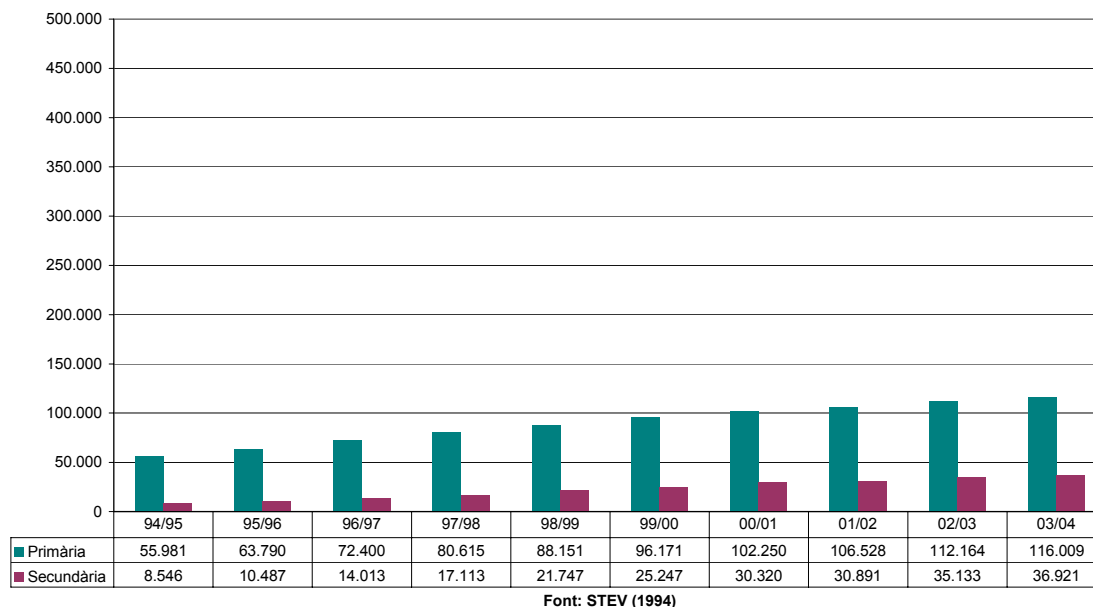
²⁵² Vegeu el Preàmbul; l'article 2.m relatiu als principis generals del sistema educatiu; l'article 9, relatiu al projecte lingüístic dels centres; i l'article 13, sobre l'alumnat estranger (aspecte que desenvolupen els articles 19.5, 25.5 i 30.3).

alumnes que al·leguen qualsevol situació especial, fent una interpretació excessivament laxa del que preveu l'article 24 de la LUEV. I no sols això: l'evolució del nombre d'alumnat educat en les línies en valencià (veg. Gràfic15), ja sigui PEV o PIL manté uns ritmes de creixement tan minso que cal parlar més aviat d'estancament.

Gràfic 15

Evolució de l'alumnat en valencià entre 1994 i 2004

Bona part de l'estancament de les línies en valencià ha d'atribuir-se a la negligència continuada de les autoritats autonòmiques en relació amb els programes en valencià (PEV i PIL).

D'una banda, són nombroses les queixes de pares i mares que volen escollir línies en valencià i no en troben a la seva zona de residència. La distribució territorial dels centres que ofereixen línia en valencià és, de fet, molt irregular. Per exemple, l'any 2003 només l'oferien el 42% dels centres públics de la província d'Alacant, mentre que en la de Castelló eren el 81,7% i en la de València el 68% (STEV 1993). També hi havia diferències significatives segons la titularitat, amb una tendència a configurar una mena de doble xarxa educativa, amb ensenyament públic en valencià i concertat privat en castellà. Les queixes són especialment agudes en relació amb l'ensenyament secundari, especialment en batxillerat i cicles formatius. De fet, tal com suggereix la desproporció entre l'alumnat de primària i secundària del Gràfic 15, bona part dels xiquets escolaritzats en valencià es veuen abocats a les línies en castellà per manca d'oferta una volta eixits de l'educació primària.

D'una altra, la dotació del professorat de les línies en valencià és un altre dels cavalls de batalla de l'ensenyament al País. Com que fins l'any 2002, les autoritats del País Valencià no van exigir coneixements de català al personal docent de nova

incorporació²⁵³, i com que les polítiques de reciclatge lingüístic de mestres i professorat han estat molt febles, una part substancial del cos docent no està capacitat per a fer la docència en valencià. No és estrany que, en aquestes condicions, el personal destinat a les línies en valencià no tingui la capacitat lingüística mínima, la qual cosa implica disfuncions en l'organització dels centres, tensions entre pares i administració, i fins i tot trencament de les línies en valencià.

La precarietat de les línies en valencià i l'escassa atenció a l'ensenyament i l'ús del català als centres que apliquen el Programa d'Incorporació progressiva són a la base de l'incompliment aclaparador de l'objectiu legal i estatutari d'estendre el coneixement del valencià a tota la població (art. 7.2 i art. 18 LUEV). Només cal donar un cop d'ull a les dades de coneixement i ús fetes públiques per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua per constatar que l'alumnat valencià educat durant les darreres dues dècades no acaba la seva escolarització capacitat per a utilitzar el valencià en igualtat de condicions que el castellà, tal com mana l'article 19 de la LUEV (veg. Taula 27 *supra*).

Davant d'aquest panorama de negligència i falta de promoció, les principals accions impulsades des de l'àmbit governamental, com és el cas dels ajuts per a intercanvis escolars entre les diferents zones del territori per tal d'«afavorir la integració lingüística»,²⁵⁴ es poden considerar col·laterals i ben poc significatives per al funcionament del sistema educatiu.

Al costat de la negligència en relació amb la promoció del valencià en el sistema educatiu, l'altra línia destacada des de la segona dècada dels 90 per part de les autoritats valencianes és l'impuls del secessionisme lingüístic (veg. 2.2). En el camp educatiu, aquest secessionisme està marcat per una elaboració divergent en la codificació de la llengua i per la insistència en un particularisme que escindeix els continguts educatius «pròpiament valencians» del conjunt de la tradició cultural i literària compartida per tota la comunitat lingüística. El procés s'ha dut a terme de manera sistemàtica i continuada, i ha afectat successivament àrees diferents. Per començar, els currículums homologats de l'assignatura de valencià plantegen l'ensenyament de l'idioma desvinculat de la resta del domini. En segon lloc, les autoritats valencianes han coartat la lliure circulació de productes lingüístics i culturals amb finalitats educatives produïts a la resta del domini per la via d'instaurar directrius²⁵⁵ que recomanen, quan no exigeixen, l'adaptació dels llibres de text i material escolar a solucions lingüístiques considerades «genuïnament valencianes».²⁵⁶ En tercer lloc, els currículums relatius als estudis de l'assignatura Literatura Valenciana de l'ensenyament secundari obligatori i

²⁵³ Decret 62/2002, de 25 d'abril, del Govern valencià pel qual es regula l'acreditació del coneixement lingüístic per a l'accés i la provisió de llocs en la funció pública docent no universitària a la Comunitat Valenciana.

²⁵⁴ Per exemple, l'Ordre de 24 de març de 2003 estableix ajuts per a intercanvis escolars per afavorir la integració lingüística, i reconeix el fracàs en la consecució d'aquests objectius, sobretot en els territoris on l'escola és l'únic context per accedir al coneixement del valencià.

²⁵⁵ Ordre de 25 de setembre de 1995: «Segon: (...) 1. El material curricular procurarà que la publicitat de productes i la presència d'autors, a través dels seus textos, se centre de manera prioritària en l'àmbit de la Comunitat Valenciana i adequarà les flexions verbals a la morfosintaxi pròpia del valencià, fins i tot en els textos traduïts».

²⁵⁶ Aquesta política ha continuat mitjançant diverses resolucions de la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa i Política Lingüística (de 29 d'agost, de 30 d'agost, de 2 de setembre i de 3 de setembre de 2002) en les quals s'aproven projectes editorials en valencià i s'autoritza l'ús dels materials curriculars corresponents als centres docents públics i privats del País Valencià. En els annexos d'aquestes resolucions s'indicava a totes les editorials que havien de «respectar la prioritització i recuperació de les solucions lingüístiques genuïnes expressades en les Resolucions 10/2002 i 12/2002 de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua». És a dir, es continua amb la política de recomanacions a les editorials per tal que elles mateixes s'apliquen l'autocensura a l'hora de redactar els materials curriculars.

del batxillerat han estat modificats per sengles decrets²⁵⁷ que en la pràctica exclouen tots aquells autors que no hagin nascut dins dels límits geogràfics de l'actual comunitat autònoma valenciana. Aquestes directrius, a les quals se subordina l'homologació per la Conselleria de Cultura i Educació dels materials escolars, han fet que moltes editorials cedissin a les *recomanacions* d'origen governamental i canviessin els seus llibres adreçats a l'ensenyament primari, secundari i el batxillerat. El resultat de totes aquestes mesures és que, ara com ara, la majoria de llibres de text presenten el valencià com un idioma separat del català i no contenen cap referència a la comunitat lingüística catalana.

A una idèntica línia d'actuació respon el tractament de l'acreditació de la capacitació lingüística del professorat. El Govern Valencià ha maldat per excloure tots aquells títols que no siguin expedits per les autoritats valencianes, tot i que ja hi ha pronunciaments contraris dels tribunals.

En un context com aquest, no és estrany que documents com el Marc de referència per a l'elaboració de materials curriculars en valencià aprovat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua²⁵⁸ hagin estat rebuts amb enorme desconfiança i sovint hostilitat des de bona part dels sectors preocupats per la llengua. Certament, les seves recomanacions es mouen en els límits de la normativa vigent, i el text apel·la a una transició progressiva des de les formes lingüístiques més properes a l'alumnat cap a les variants més formals i/o allunyades. Però en el context valencià, resulta inevitable que aquestes propostes apareguin a ulls de molts no pas com a adaptacions a la diversitat dialectal, sinó com a mer aval acadèmic del secessionisme oficial.

5.2.3.4 La consolidació de la llengua catalana en el sistema educatiu andorrà

El sistema andorrà ha continuat, al llarg del bienni 2003-2004, experimentant les tensions generades per una societat on conviuen diversos sistemes educatius i amb uns elevats percentatges de mobilitat laboral de bona part de la població estrangera. Aquesta mobilitat repercuteix menys en els sistemes amb models lingüístics en català, per tal com la població no catalanòfona tendeix a concentrar-se en el sistema francès (francesos i portuguesos) i espanyol (espanyols hispanòfons). Amb tot, es manté la preocupació per les repercussions socials i lingüístiques d'aquesta coexistència de sistemes, així com pel poc pes del català en els sistemes espanyol i francès.

En aquest darrer sentit, el bienni 2003-2004 va viure un episodi conflictiu entre les autoritats espanyoles i andorranes. En un moment donat, l'Estat espanyol va fer pública la intenció de deixar d'exigir el coneixement de la llengua catalana al professorat que volia accedir a l'escola espanyola en territori andorrà, a diferència del que s'esdevé amb les altres escoles espanyoles escampades pel món, on el coneixement de la llengua del país és un requisit. L'Estat espanyol indicà així mateix

²⁵⁷ Decret 39/2002, de 5 de març de 2002, del Govern Valencià (que modifica el Decret 47/1992, de 30 de març), pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria. Decret 50/2002, de 26 de març de 2002 (que modifica el Decret 174/1994, de 29 d'agost), pel qual s'estableix el currículum del batxillerat al País Valencià.

²⁵⁸ Acord del Ple de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, de 26 de març del 2004, pel qual s'aprova el document «Propostes per a un llibre d'estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l'elaboració de materials curriculars en valencià».

la seva voluntat de convertir el català en assignatura optativa als ensenyaments de batxillerat. Finalment, i després de certa polèmica amb les autoritats andorranes i entre aquestes i l'oposició, ambdues mesures varen ser cancel·lades. Val a dir que, d'acord amb la seva tradicional concepció francocèntrica del món, l'Estat francès no requereix el coneixement del català al professorat de les escoles franceses.

5.2.3.5 Escaramusses contra el sistema de conjunció a Catalunya

Tot i que els sectors bel·ligerants contra la política lingüística a l'ensenyament han fet aparicions esporàdiques en alguns mitjans de comunicació, el paper de «centre de gravetat» del català en el model lingüístic escolar no ha estat posat seriosament atacat al llarg d'aquest bienni. En tot cas, els conflictes educatius s'han desplaçat cap a la definició d'un nou model d'acollida lingüística per a les noves immigracions (veg. 5.2.3.9) i cap a terrenys menys definits en termes lingüístics, com ara la relació entre escola pública i escola concertada, o el paper de la laïcitat en el sistema educatiu.

El sistema judicial sí que ha proporcionat una notícia significativa en el camp de la definició del model lingüístic escolar a Catalunya. En una sentència de 14 de setembre del 2004, el Tribunal Superior de Justícia es va pronunciar sobre l'article 21.2 de la LPL, que inclou un dret de tria de la llengua oficial en què s'imparteix el primer ensenyament, i obliga l'administració a garantir-ho amb els mitjans adequats. El recurs havia estat presentat per l'europarlamentari del PP Aleix Vidal-Quadras i l'associació Convivència Cívica Catalana contra les normes d'inscripció aprovades l'any 2000 per la Conselleria d'Educació. La sentència, que no entra a discutir el programa d'immersió lingüística a les escoles, limita el marge de maniobra que la Llei reconeix a l'Administració per decidir quins mitjans posa en marxa per fer complir el precepte, ja que considera que amb «la incorporació a l'imprès de preinscripció del dret dels nens a rebre un ensenyament, ja sigui en català o en castellà, ajudarà a la major eficàcia del dret legalment considerat».²⁵⁹ La rellevància de la sentència té a veure amb la delimitació concreta de què cal entendre com a «primer ensenyament», ja que una interpretació molt àmplia d'aquest terme –per exemple, tota l'educació preescolar, o encara pitjor, la seva aplicació a primer cicle de primària– podria arribar a desvirtuar totalment el model de conjunció en català. En aquest sentit, caldrà restar amatents no sols a la dinàmica a Catalunya, sinó també a l'experiència engegada en aquesta mateixa direcció per part del Partit Popular balear (veg. 5.2.3.2).

5.2.3.6 La Franja: tot esperant la Llei

A final de l'any 2004, el govern del socialista ribagorçà Marcel·lí Iglesias continuava sense tramitar la llei de llengües promesa ja durant la legislatura anterior, malgrat disposar dels suport parlamentaris necessaris per a fer-ho. La promoció del català a l'escola continuava, doncs, mancat d'un suport legal més que necessari.

Mentre la llei no es concreta, hom ha donat un nou impuls a l'ensenyament de la llengua en el marc de les relacions de col·laboració amb el Principat. En efecte, el 7

²⁵⁹ Avui, 7 d'octubre de 2004

de maig de 2003 se signava l'Acord marc de col·laboració entre la Generalitat de Catalunya i la Comunitat Autònoma d'Aragó per a la promoció de l'ensenyament de la llengua catalana.²⁶⁰ Aquest nou conveni, que substitueix el vigent des de 1985, suposa un avenç en la millora de les relacions institucionals entre les dues comunitats. Així, l'Exposició de motius reconeix que «els llaços històrics, culturals i lingüístics que uneixen des de fa segles Catalunya i Aragó constitueixen un camp favorable per al desenvolupament de relacions entre centres escolars, docents i alumnes».

El Conveni incrementa els camps en els quals es preveu una acció coordinada: projectes d'innovació educativa, intercanvis i trobades d'escolars i ensenyants, formació del personal i eines pedagògiques en català, entre d'altres (clàusula tercera). Amb tot, potser l'acord més important és el compromís de la Generalitat de facilitar la concessió de comissions de servei necessàries per a cobrir les places de professors de català en els centres educatius aragonesos que ofereixen l'ensenyament d'aquesta llengua (clàusula quarta), atès que el Departament d'Educació d'Aragó arrossegava moltes dificultats per a trobar professors de les comarques de la Franja capacitats per impartir aquests ensenyaments.²⁶¹

5.2.3.7 L'aventura de La Costura a l'Alguer

Després de l'èxit del Projecte Palomba, adreçat a generalitzar l'ensenyament del català, l'any 2004 s'anuncià l'obertura durant el curs 2004-05 de la primera experiència d'ensenyament en català. L'experiència, batejada amb el nom de *La Costura*, neix impulsada per Òmnium Cultural de l'Alguer amb el suport del Municipi de l'Alguer i la Generalitat de Catalunya, i consisteix en la creació d'una classe de maternal amb l'alguerès com a llengua vehicular i un projecte trilingüe alguerès /italià/anglès.

L'escola no es concep tan sols com un centre per a l'aprenentatge de la llengua, sinó que, basant-se en experiències com la de la Bressola nord-catalana, pretén afavorir la reintroducció de l'alguerès com a llengua d'interacció entre els infants. Aquesta iniciativa és ara com ara una de les més esperançadores per a fer front a les fortíssimes tendències de substitució del català per l'italià al municipi de l'Alguer.

5.2.3.8 Entre el creixement i la incertesa a la Catalunya Nord

Per mitjà de la resolució de 30 d'octubre del 2001,²⁶² el Consell d'Estat francès suspenia l'execució de la decisió del ministre d'educació gal de signar un protocol pel qual les escoles bretones Diwan haurien passat a ser públiques, així com el

²⁶⁰ Publicat per l'Ordre de 28 de maig de 2003 del Departament de Presidència i Relacions Institucionals del Govern d'Aragó.

²⁶¹ Un cop assumides les competències en matèria d'educació no universitària, l'any 1999 el Govern aragonès va convocar un curs de català per a professors, a fi de facilitar el desenvolupament de les seves tasques educatives en els centres d'ensenyament de les localitats catalanoparlants (Ordre de 9 de juny de 1999, del Departament de Presidència). La iniciativa no s'ha repetit, sembla que per falta de demanda.

²⁶² Decisió del Consell d'Estat del 30 d'octubre de 2001, en el contenciós N°s 238654, 238656, 238680 – Syndicat National des Enseignements de Second Degrés, Union Nationale des Syndicats Autonomes (UNSA) Education et autres.

decret²⁶³ de creació d'un ensenyament bilingüe en llengües *regionals*. La decisió del Consell d'Estat responia així a la demanda de les associacions de pares i professorat francesos (FCPE, UNSA i SNES), les quals consideraven intolerable un model lingüístic basat en la immersió lingüística en bretó perquè aquest «perjudica de manera greu i immediata l'interès públic (...) [i] posa en dubte la unitat de la República».²⁶⁴

Com a conseqüència d'aquesta decisió, tots els sistemes lingüístics en llengües minoritzades a França (Diwan bretones, Seaska basques, Calandretas occitanes...) entraren en un impàs a causa de la inseguretat jurídica. La mesura afecta el centre d'immersió Arrels i els mil alumnes que estudien amb el sistema bilingüe en una vintena d'escoles públiques nord-catalanes. No és clar, però, l'impacte d'aquesta mesura sobre les escoles privades de la Bressola.

5.2.3.9 L'acolliment lingüístic de l'alumnat estranger

Si en termes generals, d'ençà mitjan anys 70 les escoles d'arreu del país es nodrien bàsicament d'alumnes que hi havien nascut, en poc més d'una dècada el percentatge d'alumnes estrangers i/o nats fora²⁶⁵ dels Països Catalans s'ha multiplicat i s'acosta amb rapidesa a la barrera psicològica del 10%. A Catalunya,²⁶⁶ per exemple, s'ha passat dels 9.868 alumnes de nacionalitat estrangera sobre una població escolar total d'1.218.879 (0,8% del total) durant el curs 1991-1992, a 74.491 alumnes de nacionalitat estrangera sobre un total d'1.037.000 (7,2% del total) durant el curs 2003-2004. A les Illes Balears, els percentatges assolien era el 10,1%, mentre que al País Valencià se situaven en el 7,5% (font: INE). El gruix d'aquest increment s'ha donat en els darrers quatre anys. La procedència dels alumnes de nacionalitat estrangera està a més sotmesa a canvis ràpids. Així, i també a Catalunya, durant el curs 1999-2000 els magrebins eren el col·lectiu més nombrós (43% del total), en el curs 2003-2004 aquest col·lectiu havia caigut a un segon lloc (27% del total), superats de llarg pels centre i sud-americans (47% del total).

L'heterogeneïtat d'aquestes noves immigracions i la distància lingüística i cultural envers la societat d'acollida i la seva mobilitat, entre altres factors, generen desajustos notables en els sistemes educatius dels Països Catalans. Lògicament, el tractament d'aquesta nova diversitat està essent enfocada a cada territori de manera particular, depenent dels seus respectius sistemes educatius.

Als territoris on el català té una presència perifèrica, els nous immigrants s'integren als sistemes dominants sense gaires tractaments específics. Això es així, per exemple,

²⁶³ *Arrêté du 31 juillet 2001 du ministre de l'éducation nationale relatif à la mise en place d'un enseignement bilingue en langues régionales soit dans les écoles, collèges et lycées «langues régionales», soit dans les sections «langues régionales» dans les écoles, collèges et lycées.*

²⁶⁴ *Literalement «qu'en outre, la méthode d'enseignement en langue régionale par immersion pèrjudicie de manière grave et immédiate à un intérêt public; qu'en effet, elle met en cause l'unité de la République».*

²⁶⁵ *Un dels aspectes que fan complex l'estudi sociolingüístic de les immigracions és la manca de dades classificades segons unes categories analítiques veritablement adequades. Encara que les categories nat fora (= persona nascuda fora del territori en qüestió) i estranger (=que no disposa de la ciutadania local) puguin atansar-nos-hi, és obvi que només en reflecteixen una part. Així, entre els nats al domini català, hi ha un percentatge menut però creixent de parlants inicials d'altres llengües, fills d'estrangers. Igualment, no pel fet d'haver-se nacionalitzat espanyol, andorrà o francès, els al foglots deixen de parlar sobtadament les seves llengües d'origen.*

²⁶⁶ *Les xifres sobre Catalunya d'aquest apartat provenen del Servei d'Estadística i Documentació del Departament d'Ensenyament. Les dades del curs 2003-2004 són provisionals.*

amb la població argentina i romanesa del sud de la Franja, escolaritzada en castellà sense pràcticament contacte amb el català. A la Catalunya Nord, on la presència d'immigrants extracomunitaris és molt més reculada, aquesta població és integrada als centres escolars sense cap tractament lingüístic explícit; val a dir que la presència d'aquesta població no és tampoc estranya a les escoles que funcionen en català.

Als sistemes que contempen línies amb models lingüístics diferents, la distribució dels nous immigrants parteix d'aquesta premissa, i sol decantar-se per les opcions escolars en castellà o en francès. Així, la majoria de l'alumnat al·loglot d'Andorra es reparteix entre el sistema francès (francòfons i portuguesos) i espanyol públic (hispanòfons i portuguesos). Al País Valencià, la gran majoria dels nous immigrants s'escolaritzen en línies en castellà, tot i que en algunes àrees hi ha percentatges notables d'alumnat de nova incorporació inscrits en línies en valencià. Aquesta concentració en línies en castellà té efectes diversos en el conjunt del sistema: en alguns casos, part de la població autòctona que abans optava per línies en castellà desplaça els fills bé cap a centres concertats, bé cap a línies en valencià. En algunes comarques, aquests moviments han afavorit l'aparició d'un corrent d'opinió favorable a la incorporació de tots els centres als programes en valencià, no sols com a via per a integrar el nous immigrants, sinó com a fórmula per reduir l'efecte de guetització d'alguns centres. En tots aquests casos, la incorporació de nou alumnat no catalanoparlant a línies en català pot arribar a plantejar alguns problemes de tipus didàctic, ja que no és el mateix un curs pensat per a un alumnat parlant natiu de la llengua que un curs amb elevats percentatges de nous nadius i/o no parlants. En aquest cas s'imposa una evolució cap a programes d'immersió lingüística i o programes d'acollida.

Els sistemes que més han notat l'arribada d'aquestes noves immigracions són aquells que havien optat per models de conjunció en català. A les Illes, com hem vist, les noves autoritats han optat, al llarg del darrer bienni, per una frenada del procés d'extensió de l'ús del català i s'ha estès el desconcert en relació a com cal tractar les noves immigracions. Durant el govern del Pacte de Progrés es van promoure tallers de llengua i aules d'acollida, i això va donar lloc al Programa d'Acollida Lingüística i Cultural (PALIC), que permetia a cada centre organitzar els recursos de què disposaven per a l'acollida lingüística de la manera que consideraven més adient. Aquest programa continua en vigor encara que amb reducció de recursos i menys impuls institucional.

A Catalunya, i després d'uns moments inicials de desconcert i vacil·lació, hom ha optat per un reforçament del català com a llengua de docència i aplicar un tractament específic als infants nous nadius. Durant la legislatura passada, les actuacions van passar per un seguit d'actuacions de dinamització de l'aprenentatge del català, les més importants de les quals van ser els Tallers d'adaptació escolar (TAE).²⁶⁷ Així, durant el curs 2002-2003, i pel que fa a l'ensenyament primari, es van organitzar 80 tallers de suport per a l'aprenentatge de la llengua en centres d'educació infantil i primària, a més d'hores de suport a l'alumnat per a l'aprenentatge de la llengua en 124 centres més. Tot plegat implicà l'atenció a 2.040 alumnes de centres de totes les delegacions territorials. A secundària, per la seva

²⁶⁷ *Generalitat de Catalunya (2004: 98).*

banda, es van aplicar TAE a 51 aules que atengueren uns 1.100 alumnes acabats d'incorporar al sistema educatiu; a més s'han fet 51 cursos intensius de 70 hores de durada i 108 tallers de suport de 6 hores setmanals, que en total van atendre 3.650 alumnes.

Després de les eleccions, les noves autoritats educatives van posar l'atenció a les noves immigracions en el centre de les polítiques lingüístiques a l'ensenyament. Això es traduí en el disseny del Pla per a la Llengua i Cohesió Social, que implicava la creació de la Subdirecció General de Llengua i Cohesió Social que integrava el Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC) i el nou Servei d'Interculturalitat i Cohesió Social (SICS). En el marc d'aquest nou impuls, a començament del 2005,²⁶⁸ la consellera Marta Cid feia públic que durant el primer trimestre del curs 2004-05 havien passat per les 649 aules d'acollida²⁶⁹ (603, en centres públics; 64 en concertats) un total de 12.516 infants immigrants per aprendre català a Catalunya durant el primer quadrimestre del curs 2004-05, 63% dels quals inscrits a primària, i 37% a secundària. Amb tot, aquesta xifra tan sols corresponia a un 28% dels aproximadament 44.500 nouvinguts incorporats al sistema educatiu català durant el curs 2003-2004 i primer quadrimestre del 2004-05.

Encara que comencem a disposar d'estudis de cas i parcials, ara com ara no disposem d'avaluacions globalment significatives pel que fa als resultats de l'alumnat nouvingut en els diferents sistemes educatius descrits. No resulta difícil de suposar, però, que el seu procés d'aprenentatge i ús del català no serà en cap cas significativament superior al dels seus coetanis no catalanoparlants als respectius models lingüístics. En altres paraules, és dubtós que aquest alumnat assoleixi res més que uns nivells mínims de català en els models lingüístics escolars que inclouen aquesta llengua de manera només perifèrica, és a dir, als models majoritaris a la Catalunya Nord, a la Franja, al PIP al País Valencià. En aquests casos, els nouvinguts engrossiran el nombre de desconexedors o poc coneixedors del català. Per tant, les hipòtesis més optimistes pel que fa a l'aprenentatge i promoció del català entre els nouvinguts han de situar-se en els resultats possibles en els models amb ús ampli del català: sistemes de conjunció a les Balears i Catalunya, PEV i PIL al País Valencià, escoles congregacionals i andorrana a Andorra, i escoles en català a la Catalunya Nord. En aquest sentit, l'experiència ja acumulada arreu del món en el tractament de l'alumnat al·loglot migrant aconsella la màxima precaució en l'avaluació de resultats: el procés d'aprenentatge d'una llengua segona és un procés llarg i costós, que sovint les administracions tenen la temptació de donar per acabat abans de temps a causa de la necessitat de repartir uns recursos migrats. I en el cas català, cal afegir que les circumstàncies sociolingüístiques de minorització reclamen un plus de compromís de les autoritats si hom pretén conjurar efectivament els riscos implicats en la qüestió.

²⁶⁸ Avui 1/2/05, 26.

²⁶⁹ L'aula d'acollida no és necessàriament una aula separada, sinó, sobretot en ensenyament primari: «...el conjunt d'estratègies del centre en relació amb:

- El nomenament d'un tutor o tutora d'acollida...
- La gestió del temps curricular de l'alumnat, tenint en compte una dedicació aproximada de 12 hores per a l'aprenentatge intensiu de la llengua...
- La creació d'un fons documental...
- Les pautes per al professorat de les diferents aules que permetin reforçar el procés d'enriquiment lingüístic i cultural...»
Departament d'Educació (2004: 31)

5.3 L'ensenyament superior i el món de la recerca

5.3.1 Elements condicionadors dels models lingüístics en l'ensenyament superior i la recerca

El tractament de la llengua en el món universitari i de la investigació té unes característiques molt peculiars que poden arribar a ser fins i tot contradictòries. Si d'una banda aquest àmbit acull bona part dels segments de població més ben formats –també en català– del país, també és un món amb una intensa mobilitat geogràfica tant d'estudiants com de professorat i de recercadors. La universitat té, d'una banda, una fortíssima responsabilitat en relació amb la societat que la sosté, però d'altra també es troba vocacionalment unida a la xarxa de centres de recerca i docència internacional. El món de l'ensenyament superior constitueix la primera formadora de les elits locals i nacionals, però també és una institució que capacita els individus per a la competència en un món globalitzat. Sense els usos intel·lectualitzats i formals del món d'ensenyament superior i la recerca, les llengües s'empobreixen i deixen de ser capaces d'expressar la modernitat; però –fora del món anglòfon– cada volta esdevé més il·lusòria la pretensió de tenir sistemes universitaris moderns i alhora absolutament monolingües.

La universitat i l'alta recerca conformen un dels àmbits que més es va aferrar històricament a l'ús del llatí com a llengua franca, no sols escrita sinó també parlada a les aules. Avui, després de dos segles de pressió dels estats nació per conformar sistemes universitaris *nacionals*, creix amb molta força la tendència a constituir xarxes universitàries internacionals com l'espai europeu. Desproveït d'estat i apartat del món oficial i formal durant segles, el català ha entrat tardanament però amb molta força en l'àmbit de la recerca i universitari. Avui la seva situació és moderadament confortable en algunes funcions –docència oral– en alguns territoris –Catalunya, Illes i Andorra– i molt més precària en la resta de funcions i territoris. Però les pressions per a arraconar-lo de nou són moltes, i caldrà dissenyar les estratègies necessàries per fer-hi front bo i guanyant-se el suport de la societat.

5.3.2 Els models lingüístics universitaris

En l'anàlisi de la realitat universitària cal no oblidar que els centres d'ensenyament superior gaudeixen d'autonomia, i això pot fer que els usos lingüístics de les distintes universitats d'un mateix territori presentin diferències significatives. No obstant això, els models lingüístics universitaris mantenen una certa concordança amb els models escolars identificats anteriorment. Així, el català té avui garantit un ús significatiu com a llengua vehicular de l'ensenyament superior en els sistemes amb una presència significativa o predominant del català en nivells inferiors; mentre que en la resta de territoris el seu ús es concentra bàsicament en els àmbits disciplinaris relacionats amb la cultura catalana.

La llengua catalana té una major vitalitat en l'àmbit universitari a Catalunya i les Illes Balears. La regulació legal dels usos lingüístics universitaris en els dos casos es basa en uns principis coincidents: l'extensió del caràcter propi de la llengua catalana a l'ensenyament universitari; la prioritat d'ús institucional; el dret de tria lingüística del professorat, en un sistema de doble exposició en el qual l'alumnat rep docència en

les dues llengües oficials; i l'adopció de mesures per part del Govern i les universitats adreçades a fomentar l'ús del català en totes les activitats universitàries.²⁷⁰ Amb tot, els sistemes universitaris de les dues comunitats presenten diferències importants: a les Illes es conforma per una única universitat pública, i d'alguns centres privats esparsos; mentre que al Principat es tracta d'un sistema molt més complex, format per 7 universitats públiques i 4 de privades. Si bé en totes les universitats el percentatge global supera amb escreix la barrera del 50% (veg. Taula 30), s'aprecia un lleuger i preocupant descens quan comparem les dades últimes amb les del curs acadèmic 2000-2001.

Taula 30. Llengua de les explicacions orals a 1r i 2n cicle les universitats públiques del domini lingüístic. Percentatges

Universitat	Català	Castellà	Anglès altres	/	Curs
Universitat Autònoma de Barcelona	68,5	31,0	0,6		2002-03
Universitat de Barcelona	64,5	35,5			2002-03
Universitat Pompeu Fabra	69,1	28,8	2,1		2003-04
Universitat Politècnica de Catalunya	59,4	39,7	0,9		2002-03
Universitat de Lleida	60,0	17,8	22,2		1999-2000
Universitat Rovira i Virgili	65,7				1995-96
Universitat Oberta de Catalunya	100				1995-96
Universitat de Girona	86				1999-200
Universitat de les Illes Balears	50	44	6		1999-2000
Universitat Jaume I	18,5	75,7	5,8		2001-02
Universitat de València - EG	22,7	77,3			2001-02
Universitat Politècnica de València	12	88			2001-02
Universitat d'Alacant	2	98			2001-02
Universitat Miguel Hernández (Elx)		100?			
Universitat de Perpinyà			100?		

Font: elaboració pròpia a partir de les dades publicades a les respectives pàgines web i Segura (2002)

Al País Valencià, la situació de la llengua catalana en l'àmbit universitari és molt més precària en tots els sentits. En primer lloc, la LUEV no conté cap referència explícita a l'ensenyament universitari. En segon lloc, les deficiències d'un sistema educatiu que no garanteix el coneixement del català es traslladen a l'ensenyament superior, en forma d'amplis percentatges d'alumnat i professorat que no dominen el valencià. En tercer lloc, les universitats valencianes han estat capdavanteres a l'hora de defensar la unitat de l'idioma, la qual cosa els ha reportat un bon nombre de conflictes amb les autoritats autonòmiques. En aquest context, l'aplicació dels principis de doble oficialitat i de llengua pròpia a les universitats s'ha emmarcat en una tensió constant entre les iniciatives de les universitats per fomentar l'ús de la llengua i els obstacles oposats pel Govern a avenços significatius en aquest àmbit. Seguint el model dels nivells d'ensenyament inferiors, les universitats valencianes han optat per organitzar línies lingüístiques –en castellà i en valencià–, amb tots els problemes que això comporta per a les segones. En termes generals pot dir-se que les línies en valencià pateixen insuficiències cròniques en molts aspectes que les

²⁷⁰ A Catalunya, vegeu els articles 20, 22 i 24.3 de la LPL i l'article 6 LUC. Pel que fa a les Illes Balears, ho regulen els articles 17, 22 i 25 de la LNLIB.

posen en situació de fragilitat: no cobreixen bona part de l'oferta universitària, estan sotmeses a la disponibilitat i la bona voluntat dels docents i les administracions, solen resultar perjudicades per les oscil·lacions de la demanda dels estudiants –són fàcils de reduir si baixa la demanda, però difícils de fer avançar si aquesta creix– i, en termes generals, pateixen la vulnerabilitat d'una llengua minoritzada desprotegida per les autoritats. En termes generals, hom pot dir que els percentatges de docència en català han crescut tímidament els darrers anys en les universitats valencianes, tot i que la demanda dels estudiants no hagi augmentat significativament. La posició de les diferents universitats tampoc no és homogènia: la UV i UJI presenten una situació millor, mentre que a la UA s'observen petits moviments (per exemple a la Facultat de Dret). En canvi, la UPV i la Universitat Miguel Hernández mostren molt poc interès envers la qüestió de la llengua.

Taula 31. Opcions lingüístiques de l'alumnat a l'hora de fer les inscripcions a les universitats valencianes

Universitat	Valencià	Indiferent	Castellà	NS/NC	Curs
Universitat Jaume I	31,0	16,2	51,8	1	2001-2002
Universitat de València	24,5	9,4	65,4	0,7	2004-05
Universitat Politècnica de València	16,5	12,3	67,8		1999-00
Universitat d'Alacant	7,5	10,3	80,8	1,4	2004-05
Universitat Miguel Hernández (Elx)	sd				

Font: elaboració pròpia a partir de les dades publicades a les respectives pàgines web i Segura (2002)

Les universitats privades, excepte la Universitat Ramon Llull, tendeixen a fer un ús molt més reduït del català. En la resta de l'àrea catalanòfona la llengua catalana no arriba a assolir una presència significativa en l'àmbit universitari: en uns casos per l'absència d'institucions universitàries en el territori (Franja –que envia bona part dels seus estudiants a universitats del Principat– o l'Alguer); i en un altre perquè el seu ús és circumscrit a determinats estudis o organismes específics de la universitat, sense que funcioni en general com a llengua vehicular (Universitat de Perpinyà a la Catalunya Nord). La Universitat de Perpinyà ofereix des de 1982 un DEUG de llengua catalana i des de 1984 un màster i un DEA. El Departament de català de la Universitat de Perpinyà, esdevingut l'Institut Franco-Català, ofereix estudis multidisciplinaris en català.

5.3.3 Llengua i recerca

Quina és la llengua de la recerca als Països Catalans? Per començar, tot i que hi hagi molt pocs estudis sobre el tema, cal dir que no hi ha res que faci pensar que els usos orals en què es hm investiga –la llengua en què es fan els experiments, en què es debaten les hipòtesis, en què s'organitzen les reunions d'investigadors, etc.– es regeixin per pautes pròpies i substancialment diferents dels que regulen la tria de llengües entre amics o col·legues a la resta d'àmbits. El català és una llengua usada als laboratoris, als departaments universitaris i als parcs científics tant –o fins i tot

més, atesa la composició demolingüística dels equips de recerca al nostre país— que als carrers. No són estranys, especialment a Catalunya, Andorra i les Illes, els congressos i trobades científiques en què el català és àmpliament usat, i són diversos els col·lectius professionals que troben en la llengua catalana un vincle que els permet celebrar reunions acadèmiques i professionals, com els recents XVII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (València, 28 d'octubre 2004) i II Congrés d'Enginyeria en Llengua catalana (Andorra, 19-21 novembre 2004).

Ara bé, pel que fa a la llengua escrita, les coses canvien. Cal no oblidar que el científic es troba sotmès a una doble pressió lingüística perquè eviti el català. D'una banda, el món acadèmic pressiona aclaparadorament en la línia de publicar en anglès —només cal pensar que haver publicat en revistes internacionals compta molt favorablement en les valoracions de la recerca realitzada per cada investigador, i que d'aquesta valoració en depèn una part dels emoluments mensuals dels investigadors; d'altra banda, el sistema administratiu espanyol està dissenyat per a imposar l'ús del castellà en moltíssimes ocasions. Per exemple, els membres del tribunal d'oposicions són elegits aleatòriament entre els catedràtics i titulars d'aquella a realitzar les seves memòries i les seves exposicions en llengua castellana. Igualment, les defenses de tesis doctorals solen fer-se davant de professors d'universitats de l'Estat espanyol, entre altres raons per qüestions pecuniàries —solen sortir més econòmics que no pas els col·legues d'altres països. No cal ni dir que les pressions per a l'ús del castellà dels centres de recerca dependents de Madrid (com el Consejo Superior de Investigaciones Científicas) o d'empreses privades —poc sovint empreses del país— han de ser, igualment, molt significatives.

En aquest context, els indicadors d'ús de què disposem mostren que el català no és una llengua aliena a la recerca, sinó que hi té una presència limitada, amb moltíssim de camp per córrer, però tanmateix més sòlida del que hom podria esperar. Així, per exemple, tot i les pressions apuntades, un percentatge considerable de les tesis doctorals redactades a les universitats de Catalunya i les Illes són presentades en català (veg. Taula 32) —no així a la resta del domini, on el català sol anar del bracet de temàtiques lligades a la catalanística.

Taula 32. Llengua de les tesis doctorals en algunes universitats del domini lingüístic

Universitat	Català	Castellà	Anglès altres	+	Curs
Universitat de Barcelona	33,1	57,2	9,1		2002-03
Universitat Pompeu Fabra	24,5	45,3	28,3		2003-04
Universitat Rovira i Virgili (Tarragona–Reus)	31,1	54,1	14,8+1,9		2003-04
Universitat de les Illes Balears	39,5	52	8,3		

El català té una presència limitada en el món de les publicacions científiques, i el seu impacte és sens dubte limitat i millorable, malgrat que el tiratge limitat de les publicacions científiques hi representi una dificultat objectiva. En l'actualitat, el nombre de revistes científiques en català no és negligible, amb presència en camps ben diversos, que van de l'ornitologia —*Revista Catalana d'Ornitologia*, de l'Institut Català d'Ornitologia ICO, Museu de Ciències Naturals, Zoologia— a l'enginyeria —*Quaderns d'història de l'enginyeria*, de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers

Industrials de Barcelona–, i de la medicina –*Annals de Medicina*, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears– a la història –*L'Avenç*– o l'arqueologia –*Cota zero*. Les universitats catalanes contribueixen a aquesta tasca de manera significativa, amb aportacions interdisciplinàries com la revista *Mètode* (Universitat de València) o *Omnis cellula* (de l'àrea de biologia, bioquímica i les ciències ambientals, amb el suport de diverses universitats de Catalunya i les Illes). En aquest sentit, l'Institut d'Estudis Catalans i les seves societats filials contribueix de manera molt significativa a la producció científica en la nostra llengua, amb publicacions com la *Revista de Física*, *Revista Catalana de Sociologia*, *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, la *Revista Catalana de Dret Privat*, etc. Val a dir que en un segon nivell d'especialització –manuales, obres de referència, eines de consulta, etc.– la situació és considerablement millor. Tot i les limitacions, l'any 2003 hom podia comptar entorn del 5.000 obres catalogables com a llibres de text universitaris, i a més d'una línia d'ajuts públics per a l'elaboració d'aquestes obres,²⁷¹ existia com a mínim una editorial privada (Fundació Enciclopèdia Catalana) amb una beca anual per a l'elaboració d'obres científiques.

En síntesi, les universitats de l'espai català segueixen de prop els models lingüístics escolars dels nivells inferiors pel que fa als usos orals, i fan un ús significatiu, però minoritari, del català en els usos escrits. De fet, podem suggerir una classificació dels models lingüístics universitaris com el presentat a la Taula 33.

Taula 33. Estatus i ús del català a les universitats del domini lingüístic

	Estatus de la llengua	Règim lingüístic	Ús com a llengua vehicular	Ús escrit en recerca
Andorra	<i>Oficial</i>	<i>Conjunció en català</i>	<i>Predominant</i>	
Catalunya	<i>Pròpia i oficial amb castellà</i>	<i>Conjunció i lliure tria de professor i alumnat</i>	<i>Predominant</i>	<i>Significatiu però minoritari</i>
Catalunya Nord	<i>Nul</i>	<i>Conjunció en francès</i>	<i>Només en estudis catalans</i>	<i>Només en estudis catalans</i>
Illes Balears	<i>Pròpia i oficial amb castellà</i>	<i>Conjunció i lliure tria de professor i alumnat</i>	<i>Predominant</i>	<i>Significatiu però minoritari</i>
País Valencià	<i>Pròpia i oficial amb castellà</i>	<i>Línies</i>	<i>Minoritari</i>	<i>Significatiu però molt minoritari</i>

5.3.4 El bienni 2003-2004

Els anys 2003-2004 han estat intensos i plens de canvis en l'àmbit de l'ensenyament superior. Dins l'Estat espanyol, l'aprovació de la Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'universitats (LOU) modificava el marc normatiu d'aquest ensenyament, i s'obrien tot un seguit de reformes legislatives i estatutàries on el tema lingüístic ha tornat a tenir un protagonisme destacat. Durant el mateix període, un fet clarament positiu ha estat l'enfortiment de les relacions de col·laboració entre les universitats de l'àmbit lingüístic, en especial mitjançant l'Institut Joan Lluís Vives, que contribueix a reforçar la presència de la llengua catalana en aquest àmbit. Un altre procés amb

²⁷¹ Resolució UNI/916/2003, de 10 d'abril. Apud Generalitat de Catalunya (2004: 101).

implicacions importants per a la llengua catalana és la construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior, del qual s'han acomplert alguns passos importants durant els dos darrers anys, tot i l'horitzó del 2010 per a la plena implementació d'aquest espai. Aquests canvis s'han projectat sobre els models lingüístics universitaris que, com s'exposa a continuació, acullen l'ús del català en la docència i la investigació d'acord amb principis diversos.

5.3.4.1 La LOU i el seu desplegament pel que fa a la matèria lingüística

A l'Estat espanyol, la voluntat de la majoria parlamentària del Partit Popular de substituir el marc legal de la matèria educativa forjat durant etapes de govern socialista, es va plasmar en el nivell universitari amb l'aprovació de la LOU. La nova Llei, sense separar-se en aquest punt de l'anterior Llei de reforma universitària de 1983, no incloïa ni en el Preàmbul ni en l'articulat cap menció al plurilingüisme del sistema universitari espanyol, que afecta com a mínim les universitats situades en les sis comunitats autònomes dotades d'un règim de doble oficialitat. El legislador tampoc incloïa cap referència explícita al castellà, però en garantia la posició preeminent en regular de manera unificadora diversos aspectes del sistema universitari, com el procediment d'habilitació del professorat, les funcions de la *Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad*, o l'homologació necessària dels ensenyaments, entre d'altres.

Els desplegaments normatius posteriors a l'entrada en vigor de la LOU a la fi del 2001 mantenen una tònica similar pel que fa a les qüestions lingüístiques: en la majoria dels temes regulats no es té en compte la incidència del règim de plurilingüisme vigent o bé s'estableixen garanties d'ús referides exclusivament a la llengua castellana.²⁷² Només en algunes ocasions, la normativa estatal preveu la intervenció ulterior de les comunitats autònomes per regular l'ús de la llengua pròpia en l'àmbit regulat. Així, pel que fa a l'alumnat, s'imposa una prova de castellà –no pas de les altres llengües– als majors de 25 que vulguin accedir a la universitat.²⁷³ Tampoc no hi ha cap al·lusió a la llengua en les normes relatives al personal acadèmic i investigador universitari²⁷⁴ més enllà del que disposa la normativa general sobre la capacitació lingüística dels empleats públics. I tampoc no hi ha referències al plurilingüisme en les normes vigents sobre l'estructura dels ensenyaments i les directrius generals comunes²⁷⁵ i específiques²⁷⁶ dels plans d'estudis (amb l'excepció dels relatius als ensenyaments de llengua o les filologies).

²⁷² No contenen cap al·lusió a la llengua ni el Reial decret 1742/2003, de 19 de desembre, que estableix la normativa bàsica per a l'accés als estudis universitaris de caràcter oficial, i que reconeix l'accés als estrangers; ni el Reial decret 69/2000, de 21 de gener, pel qual es regulen els procediments de selecció per a l'ingrés en els centres universitaris d'acord amb el «districte obert» (creat pel Reial decret 704/1999, de 30 d'abril).

²⁷³ Reial decret 743/2003, de 20 de juny, pel qual es regula la prova d'accés a la universitat dels majors de 25 anys

²⁷⁴ Reial decret 898/1985, de 30 d'abril, sobre el règim del professorat universitari (ni tampoc en l'esborrany de «Projecte de Reial decret» que haurà de substituir-lo); el Reial decret 50/2004, de 19 de gener, sobre règim del professorat contractat de la UNED; el Reial decret 774/2002, de 26 de juliol, pel qual es regula el sistema d'habilitació nacional per a l'accés a cossos de funcionaris docents universitaris i el règim dels concursos d'accés respectius; el Reial decret 1052/2002, d'11 d'octubre, pel qual es regula el procediment per a l'obtenció de l'avaluació de l'Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació, i la seva certificació, a efectes de contractació de personal docent i investigador universitari (tampoc s'esmenta la llengua en la Resolució de 17 d'octubre de 2002, de la Direcció General d'Universitats per la qual es publiquen els criteris generals d'avaluació).

²⁷⁵ El Reial decret 1497/1987, de 27 de novembre (amb les modificacions introduïdes pels reials decrets 1267/1994, de 10 de juny, 2347/1996, de 8 de novembre i 614/1997, de 25 d'abril), recull aquestes directrius.

Dins l'àrea lingüística, només Catalunya ha dictat un desplegament legislatiu complet de la LOU mitjançant la Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya (LUC). Aquesta llei dedica diversos articles²⁷⁷ a delimitar el model lingüístic universitari de Catalunya a partir dels principis de doble oficialitat i de llengua pròpia. Entre els seus aspectes més destacats hi ha:

- El català és la llengua pròpia i d'ús normal de les universitats;
- La doble oficialitat del català i el castellà;
- El compromís de foment del coneixement i l'ús del català;
- L'exigència de coneixement de les dues llengües oficials al professorat universitari;
- El compromís de facilitar l'aprenentatge del català entre els estudiants vinguts de fora.

La LUC constitueix un marc comú que empara els esforços de normalització lingüístiques de les universitats catalanes i esperona les més endarrerides en aquesta qüestió. En aquest sentit, cal tenir en compte que els criteris de cada universitari a l'hora de garantir la competència del professorat han estat fins ara heterogenis, cosa que complicava l'avenç del català i posava en precari els progressos assolits. D'altra banda, cal recordar que eren diverses les universitats catalanes que esperaven la LUC per tal de tirar endavant els seus respectius reglaments d'usos lingüístics. Encara que l'article 9.3 de la LPL conté un mandat clar perquè cada universitat estableixi el seu propi reglament, no totes les universitats

²⁷⁶ Els diversos RD que contenen aquestes directrius comprenen: la denominació del corresponent títol oficial; la definició dels objectius formatius dels ensenyaments i la previsió del perfil professional del titulat; estructura cíclica i durada dels ensenyaments; requisits per al pas al segon cicle; càrrega lectiva màxima i mínima de cada cicle; descripció breu del contingut de les matèries troncales; distribució entre ensenyaments teòrics i pràctics; vinculació dels ensenyaments a una o més àrees de coneixement.

²⁷⁷ Art. 3 (Objectius del sistema universitari):

«1. Les universitats del sistema universitari de Catalunya tenen com a objectius fonamentals: d) La incorporació de la llengua catalana a tots els àmbits del coneixement i la contribució al procés de normalització de l'ús científic, cultural i social del català.»

Art. 6 (Llengua):

«1. El català és la llengua pròpia de les universitats de Catalunya i, per tant, és la llengua d'ús normal de llurs activitats.

2. El català és la llengua oficial de les universitats de Catalunya, com també ho és el castellà. L'ús de les llengües oficials en les activitats universitàries es regeix per la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística.

3. En el marc de la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística, el Govern i les universitats, en l'àmbit de llurs respectives competències, han d'estimular el coneixement i l'ús del català en tots els àmbits de l'activitat universitària i fomentar-ne l'aprenentatge entre tots els membres de la comunitat universitària.

4. D'acord amb la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística, el professorat universitari, llevat del visitant i casos anàlegs, ha de conèixer suficientment les dues llengües oficials, d'acord amb les exigències de llurs tasques acadèmiques. El Govern, d'acord amb la normativa vigent i mitjançant el Consell Interuniversitari de Catalunya, ha de garantir que en els processos de selecció, d'accés i d'avaluació es concreti el dit coneixement suficient.

5. El Govern, d'acord amb la normativa vigent i mitjançant el Consell Interuniversitari de Catalunya, ha de procurar que l'accés i la incorporació de nous membres a la comunitat universitària no alteri els usos lingüístics docents normals i el procés de normalització lingüística de les universitats.

6. El Govern i les universitats, en l'àmbit de les competències respectives, han d'establir programes de foment del coneixement de terceres llengües que puguin incloure tant l'ús d'aquestes llengües en les activitats acadèmiques de la universitat com l'oferta d'assignatures específiques de cada titulació.»

Art. 33 (Mobilitat):

«1. El departament competent en matèria d'universitats i les universitats públiques han de portar a terme les activitats següents:

b) Aprovar programes per a fomentar l'accés a les universitats del sistema universitari de Catalunya, especialment en els cursos més avançats, dels estudiants que procedeixin de fora de Catalunya, en el marc del que estableix la normativa vigent a aquest respecte. Per a fer possible llur plena integració en els estudis corresponents, el Govern de la Generalitat, mitjançant el Consell Interuniversitari de Catalunya, ha d'establir sistemes per a promoure el coneixement suficient de la llengua catalana.

2. El Departament competent en matèria d'universitats ha de preparar plans d'acolliment per a facilitar i fomentar la integració dels estudiants de fora de Catalunya a la realitat catalana.»

Art. 35 (Acolliment):

«Les universitats han d'establir mecanismes d'acolliment i d'assessorament dels estudiants de nou accés, i també programes i activitats socials amb l'objectiu de facilitar-ne la integració en l'entorn universitari i en el coneixement del país, la seva llengua i la seva cultura.»

catalanes ho havien dut a la pràctica. Aquesta demora es devia en part a diferències de sensibilitat envers la qüestió, però sobretot al fet que diversos reglaments (els de la URV, UPF) havien estat impugnats, amb sentències desfavorables pel que fa a alguns punts concrets de l'articulat. Cal esperar que la LUC ajudarà a concloure el procés de redacció dels reglaments en un termini raonable. En aquest sentit serà important la coordinació i l'impuls que puguin néixer de la Comissió de Política Lingüística del Consell Interuniversitari de Catalunya,²⁷⁸ encarregada de vetllar pel coneixement i la normalització del català en l'àmbit universitari.

Al País Valencià, a diferència de Catalunya, les coses han estat força més controvertides, i Govern i universitats s'han enfrontat en diversos aspectes del model lingüístic universitari. Com a conseqüència, el procés de normalització lingüística continua ensopant en diversos punts. Per començar, la Universitat Jaume I de Castelló és l'única que té perfilats lingüísticament tots els llocs de treball –és a dir, que ha determinat quins coneixements de valencià i castellà ha de tenir qui vulgui ocupar un lloc de treball determinat–, tant de personal docent i investigador com de personal d'administració i serveis. Aquesta mesura no ha comptat amb suport unànime del personal: cal recordar que a la UJI hi ha un elevat nombre de professors provinents de fora de l'àmbit lingüístic català, alguns dels quals es mostren hostils enfront de l'avenç del procés normalitzador. Més envitricollat ha estat el rebuig del Govern valencià de diverses disposicions dels estatuts de la Universitat de València. En la seva formulació inicial, aquestes disposicions preveien que la UV podria exigir determinats coneixements lingüístics de les dues llengües oficials als candidats a ocupar places tant de personal d'administració i serveis com de personal docent i investigador. El Govern valencià va refusar d'aprovar aquests articles²⁷⁹ i la proposta alternativa presentada poc després per la UV; però en haver deixat passar massa temps a refusar la segona, el Tribunal Superior de Justícia valencià va entendre'l aprovat per silenci administratiu i ordenà publicar-lo al DOGV, com finalment ocorregué.

5.3.4.2 Internacionalització i llengua: el lloc del català en l'espai europeu d'ensenyament superior

El món universitari té una dimensió internacional molt significativa des de la seva mateixa creació: la natura internacional de la ciència i dels seus vehicles d'expressió capdavanters, la mobilitat de docents i discent, la necessitat de col·laboració personal i institucional amb col·legues d'altres latituds, etc. ha empès tradicionalment el món universitari cap a fórmules diverses de plurilingüisme. Avui, després de les dècades de tancament propiciades pels sistemes universitaris dels estats nació, les universitats dels territoris de llengua catalana estan embarcades en un procés d'internacionalització ràpida. Molt especialment, les universitats de l'àrea catalana participen del procés de creació d'un *espai europeu de l'ensenyament superior*, en el marc de l'anomenat «procés de Bolonya». Aquest procés té com a objectius afavorir la mobilitat, l'ocupabilitat i el desenvolupament europeus mitjançant la introducció de canvis en els estudis superiors que facilitin el reconeixement recíproc i els intercanvis interuniversitaris.

²⁷⁸ Resolució UNI/2634/2003, de 2 de setembre, per la qual es regulen les comissions de caràcter permanent del CIC.

²⁷⁹ Decret del Govern valencià 48/2000, de 17 d'abril.

El procés d'internacionalització i la creació de l'espai europeu de recerca tenen diversos components lingüístics que ara com ara només s'estan contemplant de manera parcial i fragmentària. Ara bé, cal ser molt conscients que aquest procés pot introduir factors nous de desequilibri en perjudici del català, com a llengua mitjana sense protecció estatal i en un context de minorització social. En aquest sentit, les normatives estatals relacionades amb el procés de Bolonya estan resultant especialment insensibles a les prioritats de les llengües altres que el castellà,²⁸⁰ o bé vulnereu directament l'estatus del català com a llengua pròpia i oficial de les universitats.²⁸¹

Els riscos per al català derivats del procés d'internacionalització i integració europea haurien de ser previstos, analitzats i tractats de manera eficient per tal que aquests processos, no sols inevitables, sinó positius per al país, no tinguin com a cost inevitable una aturada en el procés de recuperació o, pitjor encara, un retrocés del català. Entre els principals riscos que ja s'ha detectat cal assenyalar, en primer lloc, el que es denomina com «el problema dels Erasmus».²⁸² l'arribada d'estudiants estrangers –els coneguts «Erasmus»– que reclamen docència en castellà té diverses conseqüències negatives. En molts casos, la sol·licitud té èxit més o menys parcial, la qual cosa implica la reducció de l'oferta de docència en català. Tant si es produeix el canvi com si no, l'ús del català queda tenyit de conflictivitat, per oposició a l'altra llengua, percebuda com a no conflictiva.²⁸³ Un segon risc, encara que molt menor, és el de la reducció del català com a llengua de docència com a conseqüència de la mobilitat de professorat i personal investigador. Un tercer risc també detectat és el de la desaparició del català com a llengua vehicular del nivells superiors d'ensenyament (postgraus, màsters i doctorats) a causa de la voluntat/necessitat d'atreure alumnat de fora del domini. Aquesta possibilitat és especialment important en els cursos en línia autofinançats, un format que sembla particularment vulnerable al miratge del 400 milions d'hispanoparlants de consumidors potencials. Tots aquests riscos impliquen un obvi descoratjament de la producció científica en català: si la docència es fa en castellà –o en anglès–, s'encongeix el mercat natural del manuals, les eines de suport i els materials didàctics en català.

La resposta a tots aquests riscos ha estat, fins al moment, més feble del que caldria, tot i que durant el bienni 2003-2004 han crescut les actuacions i els símptomes de presa de consciència del problema. Els actors d'aquesta resposta han cercar-se a tres nivells: en primer lloc, les institucions universitàries han anat prenent consciència del

²⁸⁰ El Reial decret 1742/2003, de 19 de desembre (citat supra), disposa en l'article 3.2 l'ingrés directe en les universitats espanyoles dels estudiants que hagin superat estudis que comportin dret d'accés a la universitat conforme a sistemes educatius d'estats membres de la Unió Europea i d'estats parts de l'Acord sobre l'Espai Econòmic Europeu. No s'esmenta tampoc la llengua en el Reial decret 1125/2003, de 5 de setembre, pel qual s'estableix el sistema europeu de crèdits i el sistema de qualificacions en les titulacions oficials; ni tampoc en els esborranys dels reials decrets sobre l'estructura dels estudis universitaris oficials de grau, de postgrau o de màster i de doctor.

²⁸¹ L'art. 88 LOU preveu, en relació amb els títols oficials, l'expedició per les universitats del suplement europeu al títol. El procediment d'expedició ve establert pel Reial decret 1044/2003, d'1 d'agost, que en l'art. 7.4 estableix la redacció obligatòria en castellà i en una altra llengua oficial de la Unió Europea que la universitat determini, a banda de la possibilitat d'afegir-hi la llengua oficial pròpia de la comunitat autònoma.

²⁸² El programa Erasmus fou un dels programes d'intercanvi estudiantil de més èxit de la UE. Els estudiants universitaris que passen alguns mesos en un centre d'un altre país solen ser denominats amb aquest nom, encara que estiguin adscrits a altres programes.

²⁸³ El tema ha adquirit fins i tot ressonància internacional gràcies a la pel·lícula L'auberge espagnol, on un grup d'Erasmus topen amb la qüestió a les aules de la Universitat de Barcelona.

problema, i hi han dedicat mesures diverses,²⁸⁴ especialment des dels seus serveis de llengua, sovint sota la coordinació i/o amb el suport de l'Institut Joan Lluís Vives (veg. 5.3.4.3). Òbviament, les universitats més mobilitzades han estat aquelles en què es combinava un ús molt significatiu del català i una presència nombrosa d'estudiants estrangers, especialment les universitats públiques de Catalunya. En segon lloc, pel que fa a les autoritats civils, la Generalitat de Catalunya ha desplegat un seguit de mesures destinades a combatre les pressions minoritzadores: a banda de les mesures descrites anteriorment, cal destacar la col·laboració amb el programa en línia *Interc@t* per a l'aprenentatge del català, iniciatives de presentació del país a estudiants estrangers (Guia *Parlem*, guia *Bcn.Jove*, obra teatral *My Barcelona*, etc.). En aquest sentit, l'any 2003 se celebrà la II Jornada sobre Mobilitat Estudiantil i Llengua (Castelldefels 3 i 4 de juny) per debatre el tema i proposar línies d'actuació. Cal lamentar que la resta d'autoritats no hagin mostrat un mateix grau de preocupació pel tema. Finalment, la societat civil –associacions per la llengua, associacions d'estudiants, etc.– duu a terme diverses iniciatives d'acollida de l'alumnat estranger i de presentació de la realitat catalana: festes d'acollida, participació en programes d'intercanvi i voluntariat lingüístic, etc.

Estretament lligat al procés d'internacionalització hi ha els esforços per a la difusió de la llengua i la cultura catalanes del·là les pròpies fronteres lingüístiques. En aquest sentit resulta especialment important la Xarxa de lectorats de llengua i literatura catalanes estava configurava l'any 2003 per 93 universitats, distribuïdes en 27 països d'arreu del món, de les quals 76 a Europa, 13 a Amèrica, 2 a l'Àfrica, 1 a l'Orient Mitjà i a Oceania.²⁸⁵ Fora de l'ensenyament universitari, hi ha també iniciatives d'ensenyament del català als centres i casals balears i catalans, a delegacions de la Generalitat, i a diverses seus de l'Institut Cervantes. Al capdavant d'aquestes tasques hi hagué, entre el 2001 i el 2004, l'Institut Ramon Llull, primer organisme modern comú a dos territoris de parla catalana, aprovat unànimement pels dos parlaments concernit, el qual, per exemple, durant l'any 2003, donà impuls a la constitució de 13 nous lectorats a partir del curs acadèmic 2003-2004. Bona part d'aquesta feina queda paralitzada en produir-se el trencament de la col·laboració entre el nou Govern tripartit de Catalunya i el Govern Balear que s'havia desenvolupat en el marc de l'Institut Ramon Llull (veg. *supra* 2.3.3).

5.3.4.3 La coordinació de les universitats de l'àmbit lingüístic

L'àmbit universitari és un dels pocs que ha aconseguit teixir una col·laboració institucional sòlida amb participació de tots els interlocutors d'arreu del territori en una mateixa institució: l'Institut Joan Lluís Vives. Concebut com una xarxa de col·laboració i intercanvi, l'IJLV ha dut a terme diverses iniciatives importants al llarg del bienni 2003-2004. L'IJLV promou l'intercanvi entre alumnat de tot el domini, per exemple, amb el programa Drac d'ajut als desplaçaments. També col·labora en el camp de la docència publicitant de manera conjunta els cursos d'estiu de totes les universitats del domini lingüístic o coordinant l'elaboració conjunta de vocabularis i altres recursos terminològics.

²⁸⁴ Cursos específics de català per a alumnat estranger, guies de conversa bilingües, voluntariat lingüístic, informació en paper i a internet sobre la llengua i la situació del país, etc.

²⁸⁵ Govern de la Generalitat de Catalunya (2003: 201).

Al juliol de 2003 es va crear la Comissió de Política Lingüística del IJLV, integrada pels vicerectors i vicerectores de Política Lingüística de les universitats de la xarxa. El 27 de novembre de 2003 es va celebrar una trobada conjunta d'aquesta Comissió amb la Comissió de Llengua del IJLV, amb l'objectiu d'intercanviar informació i debats al voltant de les qüestions que afecten la realitat lingüística, des de diferents posicions i vessants, entre d'altres l'ús de la llengua a la docència.

L'IJLV ha esdevingut un interlocutor de les autoritats civils a l'hora de plantejar els temes universitaris, i com a tal ha pledejat en favor de la normalització de la llengua. Així, el rector de la universitat de Perpinyà, en tant que president de torn de l'Institut, comparegué davant del Parlament de Catalunya. Igualment, l'IJLV féu sentir la seva posició autoritzada –òbviament favorable al ple reconeixement de la unitat de la llengua– enmig de les polèmiques sobre l'ensenyament diferenciat del *valencià* a les escoles oficials d'idiomes al País Valencià (desembre del 2003) i al reconeixement de la llengua catalana per la Unió Europea (novembre del 2004), en el darrer cas per mitjà d'una carta adreçada al ministre d'Afers exterior espanyol Miguel Ángel Moratinos.

Al llarg dels darrers dos anys, l'Institut Joan Lluís Vives ha sostingut el programa *Campus 33* al Canal 33. Aquest és l'únic exemple de programa emès simultàniament des de tot el territori, ja que hi participen, en la mesura de les seves possibilitats, totes les universitats de l'IJLV.

La valoració de la trajectòria de l'IJLV ha estat prou positiva com per haver rebut col·lectivament la Creu de Sant Jordi l'any 2004.

5.3.4.4 La impugnació del nom de la llengua als estatuts de les universitats

Durant la dècada dels noranta, els tribunals ja s'havien pronunciat sobre la denominació de la llengua pròpia en els estatuts de les universitats valencianes, en relació amb la fórmula «acadèmicament llengua catalana». La polèmica va arribar al Tribunal Constitucional, que en la STC 75/1997, de 21 d'abril, admetia explícitament que les universitats denominessin la llengua pròpia com a «català». Malgrat que el pronunciament clar del Tribunal Constitucional semblava resoldre definitivament la qüestió de la denominació de la llengua, si més no en l'àmbit universitari, amb motiu de la reforma recent dels estatuts de les universitats valencianes, per adaptar-los als canvis legislatius introduïts per la LOU), el Govern valencià ha tornat a suprimir del text estatutari de la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana²⁸⁶ la referència a «acadèmicament llengua catalana» i, a més, hi ha afegit també la censura ideològica del terme *País Valencià*, malgrat que aquest apareix en l'Estatut d'Autonomia. Amb això l'executiu obvia i desobeeix els pronunciaments clars i inequívocs del suprem intèrpret constitucional i alhora vulnera l'àmbit propi de l'autonomia acadèmica de la universitat, en excedir-se clarament en el control de legalitat que li correspon efectuar. I pel que fa als estatuts de les universitats d'Alacant i de València, que encara no estan publicats oficialment en el DOGV, el Consell hi ha formulat les

²⁸⁶ Decret del Govern valencià 252/2003, de 19 de desembre.

mateixes al·legacions respecte del nom de la llengua i del país que hem comentat de la Universitat Jaume I.²⁸⁷

5.4 Altres: l'educació no universitària d'adults

Si els sistemes educatius primari, secundari i universitari presenten discrepàncies entre territoris, l'organització de l'ensenyament d'adults resulta encara més diversa. En aquest camp cal fer, d'entrada, una distinció entre la formació no universitària d'adults amb finalitats no lingüístiques, d'una banda, i l'ensenyament de català a adults d'una altra.

5.4.1 Formació no universitària d'adults de finalitats no lingüístiques

Englobem sota el rètol de formació no universitària d'adults de finalitats no lingüístiques totes les activitats docents destinades a la formació ocupacional, artística, de lleure, d'esport, etc., no enquadrada en l'ensenyament universitari i destinat a població major d'edat. Es tracta d'un sector amplíssim que abraça des de les escoles de música fins a les autoescoles, els cursos ocupacionals, etc. El sector es troba en bona part en mans d'empreses i entitats privades, de vegades autofinançades i en altres casos dependents del finançament públic.

Resulta impossible en aquests moments de definir un model lingüístic d'aquests cursos, ni tan sols aproximatiu, tant per la seva heterogeneïtat com per la manca de dades. Fora d'Andorra i Catalunya, el català queda pràcticament desprotegit en aquest sector. A Catalunya, la formació ocupacional queda afectada de ple per les previsions de la LPL de 1998, per la qual cosa hauria de tendir cap a un model de conjunció en català. Ara bé, la consciència que s'és molt lluny d'arribar-hi queda palesa en l'actuació de la mateixa administració, que l'any 2000 publicà una Ordre²⁸⁸ que incorporava el requisit d'impartir en català almenys un 50% de les accions de formació ocupacional que es promouen des del Servei d'Ocupació de Catalunya del Departament de Treball i Indústria.

Si bé alguns d'aquests sectors semblen presentar un grau de catalanització superior a la mitjana –per exemple, les escoles privades de música a Catalunya–, la tendència del sector sembla malauradament molt lluny d'aquesta tendència. Així, són nombroses les queixes en relació amb la pràctica impossibilitat de treure's el carnet de conduir en català a gairebé tot el domini, tant per manca de capacitació de part del professorat com pel descoratjament per part de les empreses. Caldrà plantejar la manera que el català avanci decididament en un sector que afecta un percentatge amplíssim de la població.

²⁸⁷ Acord del Consell de 27 de gener de 2004, respecte de la Universitat d'Alacant, i Acord del Consell de 2 d'abril de 2004 per a la de València.

²⁸⁸ Ordre de 9 d'octubre de 2000.

5.4.2 L'ensenyament no universitari de català a adults

5.4.2.1 Les modalitats d'ensenyament del català

Pel que fa als cursos de català, la diversitat hi és la norma. Cal recordar que els cursos privats de llengua catalana, en tant que activitats culturals i privades, han estat una de les formes d'activisme cultural més populars –i difícils de reprimir per les polítiques estatals lingüicides–, de manera que compten amb una llarga tradició arreu del domini del català. No disposem d'estudis globals sobre aquesta mena d'ensenyaments, la seva estructura, el seu impacte; de fet, en tenim ben pocs. En termes globals, podem identificar els següents tipus de centres i institucions que d'una manera o altra promouen l'ensenyament de català:

- Escoles Oficials d'Idiomes;
- Xarxes públiques d'ensenyament del català a adults, en especial el Consorci per la Normalització Lingüística de Catalunya;
- Serveis de Llengua de les universitats públiques i privades;
- Associacions d'activisme lingüístic, com Òmnium Cultural, Obra Cultural, Acció Cultural, etc.
- Escoles d'Adults i Centres d'Alfabetització;
- Centres públics i privats de formació especialitzada, com l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, l'Escola Balear d'Administració Pública, els Instituts de Ciències de l'Educació, l'Associació Rosa Sensat, entre altres;
- Centres privats d'ensenyament de llengües;
- Organitzacions professionals, com col·legis, gremis, empreses, sindicats;
- Associacions culturals privades, com ateneus, esglésies, associacions d'immigrants, casals, etc.
- Associacions de Pares i Mares d'Alumnes;

Com és lògic, la natura dels cursos impartits és igualment molt i molt diversa, així com canviant en el temps. Durant molt de temps, els cursos de català equivalien en la pràctica a cursos d'alfabetització i correcció lingüística per a parlants nadius escolaritzats en altres llengües. Aquests cursos són encara avui força comuns en zones on el català ha assolit menys reconeixement institucional. Però al costat d'aquests s'hi ha anat desenvolupant nombroses modalitats de cursos de natura ben diversa:

- Cursos de preparació per a l'obtenció dels nivells i els títols homologats;
- Català per a neoparlants, primer adreçats a parlants de llengua estatals –castellanòfons, francòfons i italianòfons, sovint d'ascendència catalana–, posteriorment adreçat a noves immigracions;
- Català per a finalitats professionals, especialment en els camps de l'ensenyament, l'administració pública i els mitjans de comunicació;
- Català per a professionals de la llengua, sobretot en el camp de la correcció;
- Cursos de creació literària i d'expressió oral;

5.4.2.2 Actuacions i valoracions

És impossible sintetitzar en l'espai disponible totes les actuacions arreu del domini de totes les institucions dedicades a l'ensenyament no universitari de la llengua durant el bienni 2003-2004. Cal recordar que només el Consorci per la Normalització Lingüística de Catalunya ha realitzat milers de cursos que han estat seguits per desenes de milers de persones, en un seguit de modalitats molt àmplies que van des de cursos absolutament inicials per a estrangers acabats d'arribar fins a cursos d'especialització en llengua per a professionals (veg. Taula 34).

Taula 34. Evolució del nombre d'alumnes i de cursos del CPNL entre 2000 i 2003

	2000-2001	2001-2002	2002-2003
Alumnes	36.180	39.576	47.348
Cursos	1.898	2.096	2.476

De fet, són escassíssimes les avaluacions independents de tots aquests esforços –i val a dir-ho, tampoc no disposem ni les eines ni la metodologia adequades per a conèixer en profunditat l'impacte sociolingüístic real d'unes iniciatives tan diverses d'aquestes dimensions. Això fa que les valoracions que es puguin fer siguin sempre parcials i molt aproximades. En aquest apartat, per tant, ens limitarem a comentar dos grans temes: el paper de l'aprenentatge del català entre les noves immigracions, i el conflicte per la convalidació de títols de català.

L'arribada sobtada i massiva de nous immigrants ha provocat una reorganització considerable en el món de l'ensenyament del català per a adults. Els hàbits i les rutines establerts al llarg de dècades en què el rètol «no catalanoparlant» equivalia en la pràctica a una persona instal·lada de temps enrere als Països Catalans i de qui el professor dominava la llengua ha deixat pas a una situació totalment diferent, molt més inestable, marcada per l'heterogeneïtat tant de partida com de motivacions i objectius. Avui, quan les persones procedents de Catalunya són un 44% de l'alumnat del CPNL i els de la resta de l'Estat un 22%, els nous immigrants representen ja més d'un terç de l'alumnat del CPNL –en concret, el 37% l'any 2002-2003– i no deixen de créixer.²⁸⁹ Resulta per tant important no sols dedicar recursos a aquests neoparlants de català –atès que l'oferta actual és del tot insuficient per atendre la demanda existent– sinó arribar a entendre'n bé les motivacions i les limitacions per tal que puguin contribuir a la normalització de la llengua compartida.

En aquest sentit, és important eliminar tant mites com concepcions errònies. En primer lloc, és obvi que un percentatge elevadíssim de nous immigrants no està aprenent català i que, per tant, el català no és ara la seva llengua d'acollida. Això és així, de fet, arreu del domini. En algunes zones, però, el nombre de nouvinguts inscrits a cursos de català és significatiu. Una part dels inscrits poden tenir unes motivacions ben allunyades de l'aprenentatge de la llengua a l'hora d'emplenar els formularis d'inscripció. Però cal valorar adequadament el fet que milers de persones d'orígens diversos facin esforços per aprendre una llengua que, si més no en termes

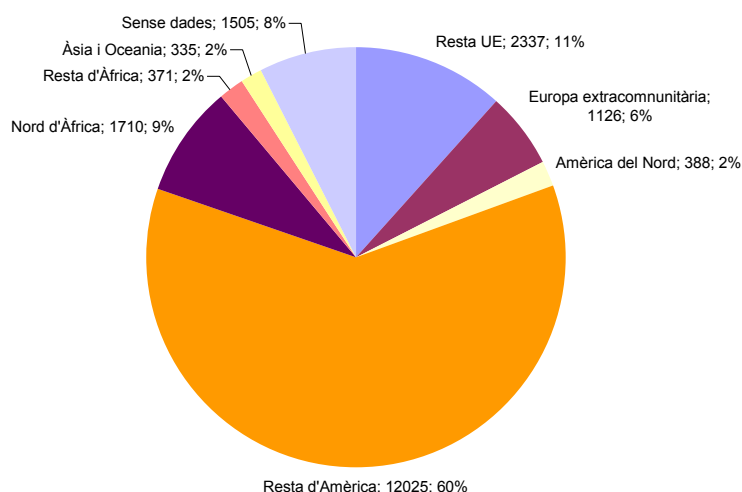
²⁸⁹ *Generalitat* (2004: 106).

legals²⁹⁰ –i molt sovint també en termes socials– no els és imprescindible. Així, si bé una petita part d'aquests nous aprenents de català pot ser que s'inscriguin als cursos de català tot just arribar moguts per unes expectatives de la necessitat de la llengua superiors a la realitat quotidiana, cal deixar de banda la idea que els nous immigrants que estudien català ho fan majoritàriament enganyats o simplement obligats per les autoritats. El fet que la majoria dels aprenents siguin llatinoamericans, i que pràcticament tots els qui s'hi inscriuen ja sàpiguen castellà, recorda que tot i el predomini del castellà en el procés d'incorporació a les nostres societats,²⁹¹ el català preserva un conjunt de funcions alhora instrumentals i identitàries que cal potenciar. Només cal escoltar els aprenents per a constatar que bona part de les seves argumentacions són plausibles fins i tot en contextos de minorització. Aquests neoparlants expressen la voluntat d'integrar-se en contextos i xarxes de relacions en què hom parla en català, la necessitat de saber català per a determinades tasques d'atenció al públic i, en general, per a la promoció laboral en certs sectors, el desig d'ajudar els fills en les tasques escolars i, en termes generals, la percepció que l'aprenentatge de la llengua és, a ulls dels nadius, una demostració de la voluntat d'integració que és recompensada amb un tracte personal millor.

Gràfic16

Origen dels alumnes de fora de l'Estat espanyol del CPNL 2002-03

El bienni 2003-2004 ha estat també el del canvi de perspectiva en relació amb la rendibilització de l'ensenyament de la llengua. Després d'anys d'insistència en les activitats d'aula i una visió instrumental de la llengua, s'ha estès la convicció que calia guanyar la complicitat de la població per aconseguir que, de nou, el català pogués aprendre's en interacció espontània. Aquest canvi responia a la creixent

²⁹⁰ Així, pel que fa als refugiats, la Resolució de 6 de juliol de 1998, de la Direcció General de l'Institut de Migracions i Serveis Socials, per la qual s'aprova l'Estatut bàsic dels centres d'acollida a refugiats i es desplega l'Ordre de 13 de gener de 1998, estableix que els «beneficiaris dels Centres d'Acollida a Refugiats podran fer ús de llurs instal·lacions i serveis i en concret dels següents : ...n) Ensenyament de la llengua espanyola».

²⁹¹ Veg. per exemple Rovira (2004)

preocupació per l'increment de nouvinguts arreu del domini, i tingué una concreció primerenca en diversos esforços per part de la Direcció General de Política Lingüística del Pacte de Progrés balear com ara la campanya «Gent d'aquí» iniciada l'any 2000, i que va enllaçar amb la campanya «Gent d'aquí» de l'any 2002. A Catalunya, el canvi de percepció arribà més tard, i en destacaren dues iniciatives. En primer lloc, pel primer semestre del 2003 es va llançar la primera campanya d'incentivació de l'ús interpersonal del català –coneguda pel seu eslògan «Tu ets mestre»– que animava explícitament els autòctons a servir-se del català en les seves relacions amb els nous immigrants. D'altra banda, al llarg del bienni s'ha consolidat el projecte de voluntariat lingüístic. El voluntariat consisteix en la creació de petits grups formats per una o dues persones autòctones amb un o dos aprenents de català, amb l'objectiu de tenir converses interpersonals i realitzar activitats lúdiques lliurement decidides. El voluntariat neix de la constatació que la situació de minorització social del català imposa unes restriccions difícils de superar als aprenents principiants, que veuen frustrats una vegada i una altra els seus esforços per a practicar el català. Encara que les xifres inicials encara siguin molt minses, el voluntariat constitueix una opció molt productiva de cara a trencar les barreres que congelen l'aprenentatge del català en la seva primera fase.

Un altre punt controvertit amb relació a l'ensenyament del català a persones adultes fou el de les homologacions i convalidacions de títols. Poc després de l'accés del PP al Govern Balear, el titular de la Conselleria d'Educació i Cultura va anunciar la convalidació dels estudis de 4t d'ESO amb el certificat C de la Junta Avaluadora de Català i l'anul·lació del sistema de convalidacions establert per l'executiu anterior (4t d'ESO, nivell A o B; 2n de Batxillerat, nivell B o C; en ambdós casos segons la qualificació de l'assignatura de català). Lluny de considerar-la anecdòtica, encara que aquesta mesura no hagi entrat encara en vigor, només es pot interpretar en el marc d'una reculada de la normalització lingüística a les Balears imposada d'ençà de les eleccions del 2003. És un fet comprovat amb estudis de la mateixa Conselleria que un sector molt important d'alumnes acaba els estudis de secundària sense tenir un coneixement adequat de català. Aquest fet conculca per ell mateix tant les previsions de l'Estatut com de la LNLIB. Una mesura com l'esmentada socava la credibilitat del sistema de certificats de coneixements generals de català i perjudica l'alumnat i els adults que sí que tenen el nivell, perquè d'ara endavant caldrà entendre que tenir una convalidació d'aquesta mena no garanteix en absolut una competència en llengua catalana.

5.4.2.3 Les maniobres secessionistes al País Valencià

Al llarg del bienni 2003-2004, l'ensenyament del català a les Escoles Oficials d'Idiomes va ser testimoni també d'una nova investida secessionista. Per tal d'evitar que, d'acord amb la normativa estatal que les regula,²⁹² les EOI del País Valencià fessin classes sota la denominació de «català», el Govern valencià havia regulat els objectius i els continguts de la llengua mitjançant un decret²⁹³ propi ja l'any 1999. D'aquesta manera, al País Valencià s'ensenya *valencià* a les escoles oficials

²⁹² Reial Decret 47/1992, de 24 de gener (BOE núm. 31, de 5 de febrer), del Ministeri d'Educació i Ciència pel qual s'estableixen els ensenyaments de les llengües espanyoles entre les quals hi ha el català i, per tant, les corresponents titulacions.

²⁹³ Decret 48/1999, de 5 d'abril, pel qual es regulen els objectius i els continguts dels ensenyaments de valencià a les escoles oficials d'idiomes del País Valencià.

d'idiomes, però les titulacions expedides no inclouen els continguts oficials previstos per la norma imperativa. Davant d'aquesta circumstància, pel desembre de 2003, el Ministeri d'Educació va anunciar la intenció de separar les titulacions de valencià i català en aquestes escoles. Aquest projecte de decret llei, defensat entusiàstament pel director general d'Ensenyament, el conseller de Cultura, Educació i Esports, i el president de la Generalitat Valenciana, Francisco Camps, o la mateixa ministra d'Educació, Pilar del Castillo, fou en canvi rebutjat per tota la comunitat científica, pels ensenyants implicats, per les associacions culturals i pels sindicats. Afortunadament, al final del 2004 el decret llei esmentat no s'havia aprovat.

5.5 *Nous reptes per a la llengua catalana en l'àmbit educatiu*

L'àmbit educatiu és crucial per a la supervivència de la llengua. L'ensenyament formal d'un idioma el prestigia tant als ulls dels seus parlants com als ulls dels qui no el saben. L'entrada a l'escola és, en molts casos, un pas crucial per transformar la consciència dels parlants i fer-los concebre que allò que enraonen és una llengua, i no pas una mena de barrija-barreja degenerat de la llengua oficial. Avui, encara, el català continua fora de força escoles, o en situacions molt precàries, en algunes àrees del domini lingüístic: a la Catalunya Nord, a la Franja, al Carxe. Dur el català a l'escola és en aquests llocs imprescindible per tornar la dignitat de la llengua als qui en menor o major mesura en són usuaris, si més no potencials.

Però el fet d'ensenyar una llengua no implica pas que hom l'apregui efectivament. Ho hem vist amb els models lingüístics escolars d'arreu del territori: només els models que incorporen el català de manera substancial –el model de conjunció en català, l'escola andorrana, la Bressola, etc.– aconseguix dotar l'alumnat de capacitat raonablement àmplies per a servir-se de la llengua. Els altres, els que *assignaturitzen* el català, no garanteixen en absolut una veritable capacitat lingüística. Si volem que la llengua es mantingui –sola o acompanyada d'altres, aquí no hi ha diferència– cal que se li atorgui un paper preponderant en un dels escassos àmbits en què pot exercir aquest paper: l'escola.

Però el gran repte que tenen els centres escolars d'arreu del domini és com passar del coneixement a l'ús. És fals que els infants i els joves no usin el català: ho fan, però no pas prou. Només alguns models molt particulars semblen estar reeixint a convertir el català en llengua d'interacció entre iguals. Caldria analitzar-los i extreure'n les conseqüències pertinents. Probablement no són exportables a arreu del domini, però segur que tenen coses a oferir a la resta. I si el recurs hi és, seria absurd no treure'n el màxim profit.

Totes aquestes iniciatives les ha d'afrontar l'escola catalana, balear, valenciana, etc. sense oblidar tots els altres fronts oberts. Ens cal trobar la manera que l'aprenentatge del català no hagi de percebre's en termes dicotòmics –o català o anglès– sinó sumatiu. A l'Alguer, en una situació molt delicada, ho estan entenent així. Caldrà veure com fer-ho a la resta del domini. També cal repensar –i fer-ho de pressa– el model d'incorporació lingüística dels infants nouvinguts. Els models d'immersió lingüística estaven dissenyats per a infants que parlaven una llengua sabuda pels mestres, però bona part dels nouvinguts enraonen idiomes totalment desconeguts pels docents del país. En altres paraules, allò que es practica en molts

centres amb aquests infants no té per què ser immersió lingüística, sinó altres mètodes pedagògicament més suspectes com la *submersió* lingüística, un mètode que molts entenen com un «neda o nega't» en la piscina de la nova societat. Cal analitzar què pot fer-se per millorar l'acollida i la integració d'aquests nouvinguts. I ens cal als de sempre tant o més que a ells. Perquè convé no oblidar que aquests infants han de ser, d'aquí a mot pocs anys, els nostres millors aliats a l'hora d'evitar que en les nostres societats s'imposi la segregació lingüísticoracial: quan aquests infants de pells brunes, d'ulls ametllats, de cabells rossíssims o negres rinxolats enraonin en català a les discoteques, a les grans superfícies, a la ràdio o a la televisió, i ho facin amb un accent natiu, de tota la vida, haurem guanyat la partida del futur de la llengua, i haurem conjurat el perill de la segregació. En l'àmbit de l'educació d'adults, també és important incrementar els cursos de català per a immigrants, que actualment són insuficients per atendre la demanda existent, malgrat no preveure's les facilitats laborals i de gratuïtat existents en d'altres països per facilitar la formació i integració lingüística dels immigrants.

Per a aconseguir tot això calen dues eines: mitjans econòmics i capacitat d'autogovern. Tant dels uns com dels altres –del dèficit fiscal i de les dependències polítiques– se n'han d'encarregar en primer lloc els polítics. En aquest sentit, les reformes dels estatuts d'autonomia que hi ha en marxa haurien de guanyar espais de llibertat que permetés superar les dependències regional-autonòmiques i ens acostessin una mica més, com a mínim, a sistemes federals.

D'altra banda, l'autocrítica mai no és sobrera. Les nostres societats no van saber aprofitar les oportunitats que, al sud les Alberes, oferia la LOGSE per a construir un currículum lingüístic i cultural que compregués tots els territoris de parla catalana. En el marc de la LOQE, aquesta iniciativa serà més difícil. Però cal intentar-ho, sobretot tenint en compte que encara no sabem què en quedarà a mitjan termini. I caldria aprendre d'allò que funciona: si l'IJLV ha aconseguit resultats prometedors en la coordinació interuniversitària, no podria projectar-se'n l'experiència en altres àmbits d'ensenyament inferiors o no universitaris? La pregunta, com la resposta, queden en l'aire.

6 Els mitjans de comunicació i les indústries culturals en català

6.1 Els mitjans de comunicació i l'espai comunicatiu català

6.1.1 Un espai existent, un espai mal vertebrat

«L'espai català de comunicació és una realitat. Ho demostren els centenars de milers de lectors de premsa diària en català, la proliferació de publicacions locals i comarcals, la vitalitat de les capçaleres d'abast nacional, les ràdios locals que aquest any han celebrat el vint-i-cinquè aniversari, la presència del català a la xarxa. I ho demostra un mercat que és capaç de mantenir més de 1.4000 mitjans de comunicació que s'expressen majoritàriament en llengua catalana.

Aquesta és la cara amable de la realitat del nostre espai comunicatiu. Però també hi ha una altra cara: que encara són majoria els exemplars venuts de diaris en castellà, que la major part de canals que arriben a les pantalles de televisió de les llars dels Països Catalans són en castellà i concebuts des d'una perspectiva estatal o que la ràdio en català és gairebé inexistent en ciutats com València, Palma o Perpinyà.»
Editorial (2004: 3)

L'escassa vertebració actual de l'espai comunicatiu català respon en gran mesura a una història de polítiques públiques de mitjans. En paral·lel a la construcció dels respectius estats nació, les elits governants ha cercat d'integrar al màxim els Països Catalans en els naixents espais comunicatius en castellà i en francès. És així que, de manera successiva, hom ha vist com la premsa, la ràdio, la televisió, i fins i tot internet en català han hagut de néixer i desenvolupar-se enmig de tota mena de limitacions, quan no de l'oberta oposició de les respectives autoritats estatals. Unes limitacions i una oposició que de cap de les maneres podem considerar cosa del passat, sinó ben recents.

L'espai comunicatiu català no constitueix avui una realitat autònoma més o menys relacionada amb els espais veïns, com puguin ser-ho els espais flamenc i francòfon a Bèlgica, els diferents espais lingüístics a Suïssa, o els diferents espais escandinaus. Ben al contrari, l'espai comunicatiu català apareix clarament subordinat als espais hispanocastellà o francès a partir de dues lògiques complementàries que, més que estructurar-lo, l'esquarteren i desvertebren: d'una banda, la *lògica estatal*; d'una altra, la *lògica regional-autonòmica*.

■ La *lògica estatal* implica que les fronteres entre els estats determinen unes barreres molt contundents a la lliure circulació de productes comunicatius. La rellevància dels productes informatius i comunicatius es decideix, en gran mesura,

en funció de la seva adscripció estatal, de manera que els mitjans tenen una gran dificultat a travessar les fronteres administratives.

■ *La lògica regional-autonòmica* –òbviament vigent tan sols al sud de les Alberes– imposa que l'espai comunicatiu de l'Estat espanyol s'organitza en dos grans nivells: d'una banda, un nivell comú a tot l'Estat nació; d'una altra, un nivell inferior corresponent a cada comunitat autònoma (o d'abast inferior). D'acord amb aquesta lògica, les autoritats centrals s'han reservat una part substancial de l'espai comunicatiu i n'han afavorit la castellanització a ultrança contravenint obertament els mandats constitucionals (art. 3.3 i art. 20.3) que exigeixen el respecte pel pluralisme «de les diferents llengües d'Espanya». Per la seva banda, cada autoritat autonòmica i local ha actuat cenyint-se al seu territori, la qual cosa ha impedit el desenvolupament d'iniciatives d'abast supraautonòmic. Com és obvi, el model regional-autonòmic queda a anys llum del vigent als estats federals multilingües esmentats anteriorment, on cada comunitat lingüística gaudeix de la capacitat d'organitzar autònomament el seu espai comunicatiu, i on s'han desenvolupat iniciatives que depassen de bon tros els límits administratius i afavoreixen l'intercanvi entre territoris d'una mateixa llengua, fins i tot provinents d'altres països.

Aquestes dues lògiques tenen el seu màxim exponent en l'organització de l'espai televisiu i radiofònic, molt més intervinguts per les autoritats estatals. En el cas de l'Estat espanyol, l'atribució al poder central de competències per dictar les «normes bàsiques del règim de premsa, ràdio i televisió, i, en general, de tots els mitjans de comunicació social» (art. 149.1.27 CE), a més de la competència exclusiva sobre telecomunicacions (art. 149.1.21 CE), li ha permès influir de forma molt intensa sobre l'estructuració dels mitjans.²⁹⁴ D'entre les diverses possibilitats d'exercir aquestes competències, les opcions triades per l'Estat han afavorit la centralització televisiva i –potser en menor mesura– radiofònica: en una primera etapa, l'Estatut de ràdio i televisió espanyola de 1980 recollia el principi de respecte del pluralisme lingüístic, permetia una certa estructuració regional de la televisió estatal i obria la possibilitat de crear televisions autonòmiques –que es concreta amb la Llei 46/1983, de 26 de desembre, de tercers canals-, si bé l'Estat es continua reservant la titularitat del servei públic. En l'etapa que va des de la fi dels anys 80 fins al començament dels 90 s'introduïa una nova centralització, mitjançant la creació de les televisions privades amb criteris excloents de les iniciatives privades d'abast subestatal²⁹⁵; aquest fet va coincidir amb una disminució apreciable de les emissions regionals en desconexió de RTVE. Igualment, en el període més recent de transició vers l'era digital, les decisions estatals d'ordenació dels mitjans (en un sector cada cop més complex, on conviuen televisions públiques i privades, analògiques, digitals, per satèl·lit i cable) han continuat privilegiant les opcions centralitzadores i de control per part dels grans grups empresarial d'àmbit estatal.²⁹⁶ Pel que fa al mitjà radiofònic, l'Estat també s'ha reservat importants facultats d'intervenció i de regulació de l'espai

²⁹⁴ La legislació dictada per l'Estat s'ha fonamentat en la finalitat d'assolir una política integrada del sector que assegurí «la planificació, coordinació i desenvolupament harmònic», com arguments tècnics que s'empren sovint per justificar els criteris polítics de centralització. Actualment es tracta de la Llei 11/1998, de 24 d'abril, general de telecomunicacions.

²⁹⁵ La Llei 10/1988, de 3 de maig, de regulació de la televisió privada, va imposar unes condicions dissenyades per consolidar grups hispanocastellans amb seu a Madrid i evitar l'aparició de televisions privades autonòmiques o regionals –és a dir, i sobretot, en català–; per a rematar la jugada, l'adjudicació dels canals privats va deixar de banda l'única candidatura que contemplava l'emissió en català. Com a resultat d'aquesta operació, la quota de pantalla televisiva en català inicià una davallada de la qual encara no s'ha refet a hores d'ara.

²⁹⁶ Al final del desembre de 2004 el Consell de ministres aprovava l'Avantprojecte de llei de mesures urgents per a l'impuls de la televisió digital terrestre, la liberalització de la televisió per cable i el foment del pluralisme.

radioelèctric, i només s'ha transferit a les comunitats autònomes les concessions de les emissores de freqüència modulada.

Cal recordar que, en la matèria de mitjans de comunicació, l'article 11 de la CELRM imposa una sèrie de compromisos a l'Estat espanyol per tal de fomentar o facilitar tant la creació d'emissores radiofòniques o cadenes televisives com la producció i emissió de programes en les llengües regionals o minoritàries. A més, la Carta ordena als estats garantir la llibertat de recepció directa de les emissions de ràdio i televisió dels països veïns en una llengua usada en una forma idèntica o pròxima d'una llengua regional o minoritària, i a no oposar-se a la retransmissió d'emissions de ràdio i televisió dels països veïns en aquesta llengua.

En tot moment limitades per l'evolució del sistema estatal, les polítiques de mitjans audiovisuals de les comunitats autònomes balear, catalana i valenciana han seguit orientacions força diferenciades –que són analitzades més endavant. Pel que fa estrictament a la regulació lingüística, les legislacions reflecteixen un grau molt divers de compromís en relació amb la promoció i garantia de l'ús normal del català en els mitjans televisiu i radiofònic. Al País Valencià, la LUEV²⁹⁷ conté únicament mandats genèrics al Govern autonòmic de «vetllar» per la presència d'aquesta llengua en els mitjans sobre els quals té competències o per «impulsar-ne» l'ús en la resta de mitjans, a banda de recollir un dret dels ciutadans –de contorns bastant difusos– a rebre informació en català i en castellà.²⁹⁸ A les Illes Balears, on la legislació recull idèntic dret dels ciutadans, es declara que el català ha de ser «llengua usual» en les emissores de ràdio o televisió gestionades per la comunitat autònoma i s'ordena fomentar-ne l'ús mitjançant el suport econòmic i material del govern en la resta de mitjans.²⁹⁹ La LNLIB també estableix que el poder públic ha de facilitar la recepció de mitjans de comunicació en català de la resta del territori.³⁰⁰ A Catalunya, la legislació sobre aquesta qüestió és més detallada i comprèn mecanismes de tipus divers per a garantir de forma efectiva la presència de la llengua catalana en els mitjans públics (on es declara «llengua d'ús») i en els mitjans privats (quotes lingüístiques), a banda de les previsions relatives a polítiques de foment de la llengua en aquest àmbit.³⁰¹ A més, cal destacar l'atribució expressa a partir de l'any 2004 del seguiment d'aquesta legislació al Consell de l'Audiovisual de Catalunya, l'entitat reguladora dels mitjans que té atribuïdes també potestats sancionadores, i única entitat d'aquesta naturalesa existent a l'Estat espanyol.³⁰²

Pel que fa a la resta de territoris de llengua catalana, a Andorra, l'article 25 de la LOULO estableix que el català és la llengua emprada als mitjans de comunicació del país, si bé aquests poden incloure programes o seccions en una llengua diferent de

²⁹⁷ Títol III de la LUEV (De l'ús del valencià als mitjans de comunicació social), articles 25 i 26.

²⁹⁸ En un context divers, el Tribunal Suprem ha rebutjat que el dret fonamental a rebre informació de l'article 20.1.d) CE incorpori el dret a exigir que aquesta informació es faci en una llengua determinada (Sentència de 7 d'octubre de 2002, entre d'altres). Per tant, sembla que el sentit de la norma autonòmica seria un mandat de promoció del català adreçat als poders públics per garantir el dret d'opció lingüística.

²⁹⁹ Títol III de la LNLIB (Dels mitjans de comunicació social), que comprèn els articles 27 a 32.

³⁰⁰ Article 30.2: «En qualsevol cas, el Govern de la comunitat autònoma farà les gestions necessàries per a facilitar als ciutadans de les Illes Balears la recepció de les emissions de televisió en llengua catalana dependents d'altres comunitats autònomes»

³⁰¹ Capítol IV de la LPL (Els mitjans de comunicació i les indústries culturals), concretament els articles 25 a 27; i la Llei 8/1996, de 5 de juliol, de regulació de la programació audiovisual distribuïda per cable.

³⁰² Llei 2/2000, de 4 de maig, del Consell de l'Audiovisual de Catalunya i Acord 118/2004, de 17 de novembre, del Ple pel qual s'aprova la Instrucció general sobre la presència de la llengua i la cultura catalanes i de l'aranès en els mitjans de comunicació audiovisuals.

la catalana. A l'Estat francès, on el panorama audiovisual també s'ha diversificat progressivament,³⁰³ la regionalització dels mitjans públics impulsada per la legislació descentralitzadora de la ràdio i la televisió de l'any 1982 ha permès reservar uns certs espais (d'una o poques hores setmanals) a les llengües regionals dins la seva programació –la qual cosa respon avui a un compromís legal genèric–³⁰⁴ si bé és en l'àmbit de les ràdios privades o lliures on el català ha pogut assolir una presència més significativa. A Itàlia, la privatització i l'autorització de les televisions locals s'introdueixen ja als anys 70, la qual cosa ha permès que a l'Alguer sorgissin iniciatives radiofòniques, i més recentment televisives, que utilitzen el català. Aquestes iniciatives són emparades per la LTML, que preveu l'establiment de condicions favorables a la llengua de la minoria en les concessions dels serveis de ràdio i televisió per l'Estat o la regió (art. 12) i l'atribució de subvencions a les emissores de caràcter privat (art. 13).

Val a dir que en el camp de la premsa escrita, molt més liberalitzat, les dinàmiques són un xic diferents. La intervenció lingüística dels poders públics en aquest àmbit acostuma a circumscriure's a mesures de foment, per mitjà de subvencions o altres formes de suport material.³⁰⁵ Amb tot, els resultats pel que fa al grau de presència del català no són del tot distintos dels assenyalats en relació amb els mitjans audiovisuals, perquè encara que les empreses autòctones ocupin bona part del mercat, tampoc no reïxen a superar els límits estatals i regional-autonòmics, i es tracta d'empreses que treballen majoritàriament en castellà.

En definitiva, totes dues lògiques comentades, estatal i autonòmica, impedeixen la consolidació d'un espai comunicatiu català compartit que permetria plantejaments empresarials ambiciosos, i impedeixen la lliure organització de l'espai comunicatiu català.

6.1.2 Una llengua clarament minoritzada

Tot i els avenços produïts en àmbits diversos, el català continua estant avui dia en una posició secundària en el seu propi espai comunicatiu. Aquesta posició és evident en el món de la premsa diària, en què el català no assoleix ni tan sols el 20% dels exemplars consumits.

³⁰³ L'any 1984 s'autoritzava a França la primera televisió privada i l'any 1986 es dicta la Llei de la comunicació audiovisual que fa avançar el procés de privatització.

³⁰⁴ La Llei francesa d'1 d'agost de 2000 sobre la llibertat d'informació disposa que «han de contribuir a l'expressió de les principals llengües regionals parlades sobre el territori metropolità», la qual cosa implica en la pràctica un marge de decisió molt ampli.

³⁰⁵ En aquest punt coincideixen les legislacions de Catalunya (art. 27 LPL) i de les Illes Balears (art. 32 LNIB), tot i que les pràctiques de les autoritats autonòmiques també han estat substancialment diferents. En un nivell distint, també pel que fa a l'Alguer l'art. 14 LTML recull les subvencions a empreses editorials i les publicacions en la llengua de la minoria.

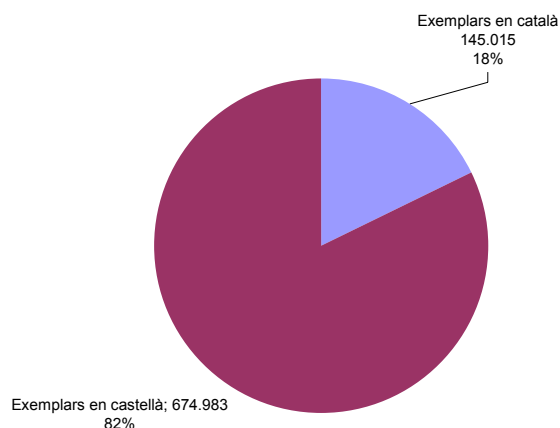

Gràfic 17

Difusió de la premsa diària d'informació general de pagament als Països Catalans.

Gener 2003 a desembre 2003

Font: Oficina de Justificació de la Difusió, *apud* Altarriba (2004: 5)

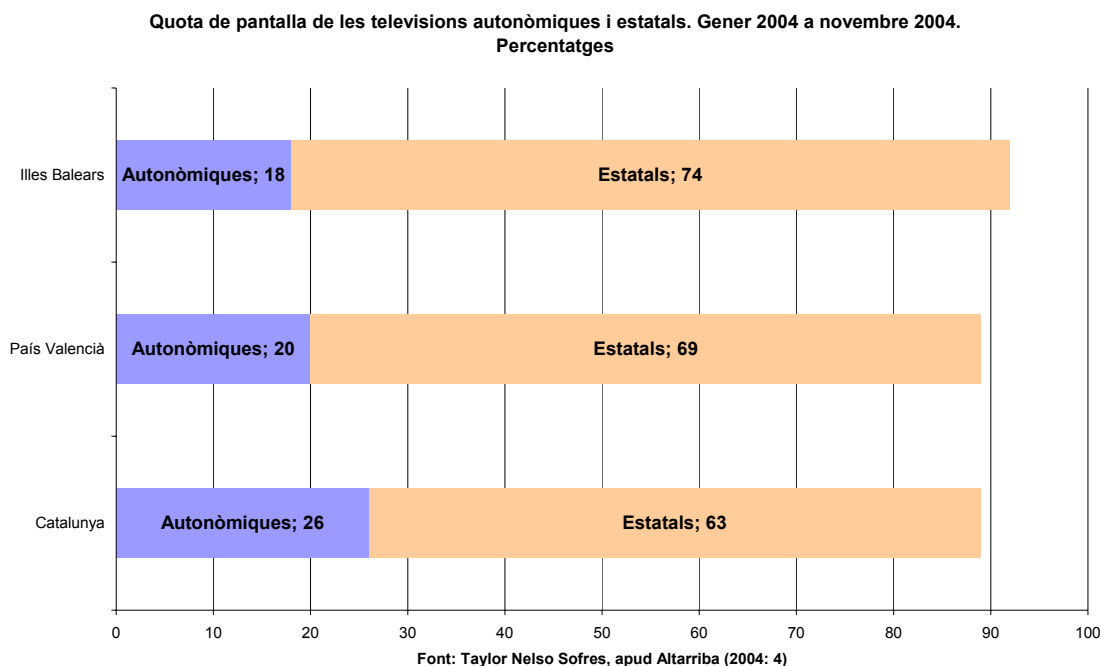
El panorama és força més falaguer pel que fa a la premsa local i comarcal, en què el català ocupa una posició dominant, sobretot en algunes àrees (Girona i Catalunya Central, Andorra, part forana de Mallorca). Al món de les revistes, en canvi, el català continua essent-hi molt minoritari, tot i l'existència de més de 100 revistes d'àmbit nacional i periodicitat variable que tiren més de 775.000 exemplars mensuals, algunes de les quals amb una difusió més que respectable, com *Cavall Fort* (26.606 exemplars mensuals), *Sàpiens* (26.562) o *Descobrir Cuina* (21.146).³⁰⁶

La situació és igualment greu en el camp de la televisió, mitjà en què el català se situa també per sota del castellà i les altres llengües a tots els territoris. Les quotes de pantalla ens donen una imatge aproximada de la feblesa del català en aquest sector (veg. Gràfic). En llegir aquest gràfic cal tenir en compte que no pot identificar-se mecànicament l'àmbit de les televisions amb la llengua que usen. D'una banda, algunes cadenes d'àmbit estatal –sobretot TV2– fan algun ús del català, encara que sempre molt minoritari. D'una altra, el primer canal de la Ràdio Televisió Valenciana (Canal 9), visible a les Illes i al sud de Catalunya, emet una part substancial de la seva programació en castellà.³⁰⁷ Així, gràcies a l'opció pel català com a llengua de treball de la televisió pública catalana des de la seva creació l'any 1983, Catalunya se situa força per davant dels altres territoris en termes de quota de pantalla en català. Una quota, però, que no arriba però mai a superar el trenta per cent.

³⁰⁶ Font: Oficina de Justificació de la Difusió, *apud* García (2004: 32)

³⁰⁷ La Llei valenciana 7/1984, de 4 de juliol, de creació de l'entitat pública Radiotelevisió Valenciana (RTVV), que no va entrar en vigor fins l'any 1988, reitera la mateixa ambigüïtat, pel que fa a la llengua de les emissions, que l'assenyalada anteriorment en la LUEV. Això ha permès l'aplicació d'un «model mixt» en què alguns programes s'emeten en català i d'altres en castellà, sense una aposta clara per fomentar o promocionar el català.

Gràfic 18

En el camp televisiu és important d'assenyalar que després d'anys de lideratge, TV3 ha deixat de ser el canal més vist a Catalunya, i ha passat a ocupar un segon o tercer lloc en les audiències del Principat, en competència directa amb les cadenes privades Tele 5 i Antena 3. Tot i l'innegable valor d'aquesta dada, no es poden passar per alt d'altres elements que ajuden a entendre el panorama televisiu del Principat. En primer lloc, és important de recordar que TV3 continua essent la televisió de referència majoritària pel que fa als informatius, mentre que l'avenç de les privades es deu més aviat a programes de ficció i entreteniment. En segon lloc, i des d'un punt de vista lingüístic, cal tenir present que els mesuraments d'audiència encara no incorporen adequadament el paper de les televisions privades subestats i de les televisions locals i comarcals, amb un percentatge d'ús del català força superior que les privades espanyoles. Finalment, no s'ha d'oblidar que els canals públics catalans (TV3, Canal 33 i l'informatiu 3/24) han anat guanyant en termes de penetració social al llarg dels anys. Certament, en el moment de la seva creació, a mitjan anys 80, TV3 assolí xifres properes al 50% de l'audiència, però aquest percentatge contrastava amb un 30-35% de persones que mai no sintonitzaven aquesta cadena. Avui, en canvi, només un 5-7% de l'audiència de Catalunya no sintonitza mai els canals de la CCRTV.

L'excepció principal a aquest panorama de minorització de la llengua catalana el presenta el món de la ràdio també a Catalunya. La política d'ús normal del català en els mitjans públics radiofònics i d'aplicació de quotes de català als mitjans privats, impulsada per la Generalitat i recollida per la Llei de Política Lingüística³⁰⁸ ha

³⁰⁸ Article 25 LPL (pel que fa als mitjans institucionals, tant radiofònics com televisius) i article 26 LPL (sobre els mitjans de concessió per la Generalitat). El darrer precepte fixa per a les ràdios, com a criteri general, un 50 per cent del temps d'emissió en llengua catalana, tot i la possibilitat de modular aquest percentatge pel Govern quan, atenent a les característiques de l'audiència, ho consideri pertinent.

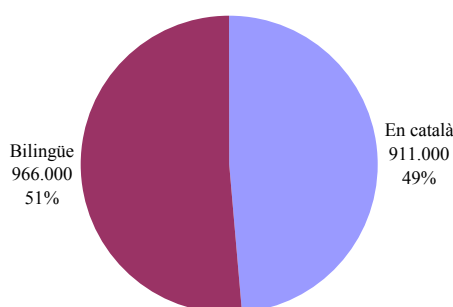

aconseguit que el català deixi d'estar en una posició secundària al seu propi territori. De fet, a Catalunya ja fa temps que Catalunya Ràdio és la cadena líder d'audiència. En canvi, al País Valencià i a les Illes la presència del català és molt més reduïda en les emissores autòctones, els seus respectius diàls depenen molt de les cadenes espanyoles i el castellà hi és molt predominant.

Gràfic 19

Oients de les emissores de ràdio generalista d'abast autonòmic o estatal a Catalunya entre abril 2003 i març 2004 en dies laborables

Font: Estudi General de Mitjans, apud Altarriba (2004: 5)

El mapa comunicatiu de la resta de territoris és més difícil de valorar, ja que sovint no es disposa de xifres adequades. Andorra presenta una situació clarament diferenciada entre l'audiovisual i l'escrit. En el primer món, les tendències són semblants a les de Catalunya, modulades per l'existència de la Radiotelevisió Andorrana, que treballa en català i el paper significatiu dels canals francesos, que arriben a ser mirats per un terç de la població. En canvi, la premsa escrita està liderada pel Diari d'Andorra, seguida per El Periòdic d'Andorra, ambdós en català. El mapa comunicatiu de la Catalunya Nord, per la seva banda, està plenament inserit en el francès, i les iniciatives pròpies en català, com ara Ràdio Arrels o El Punt-Catalunya Nord, no deixen de ser modestes en termes d'audiència. Amb tot, alguns mitjans de comunicació del sud –TV3, Catalunya Ràdio, Flaix TV– han aconseguit fer-se un lloc, minoritari però significatiu, en el panorama nord-català. Finalment, l'Alguer va veure néixer Cataln TV, una televisió bilingüe català/italià a l'estiu del 2004 amb un èxit més que remarcable d'audiència.³⁰⁹

Pel que fa a la premsa digital, cal tenir en compte que aquesta reflecteix en certa mesura els equilibris existents en la premsa en paper, però amb algunes particularitats. Efectivament, el Gràfic)³¹⁰ permet constatar que, més enllà de les

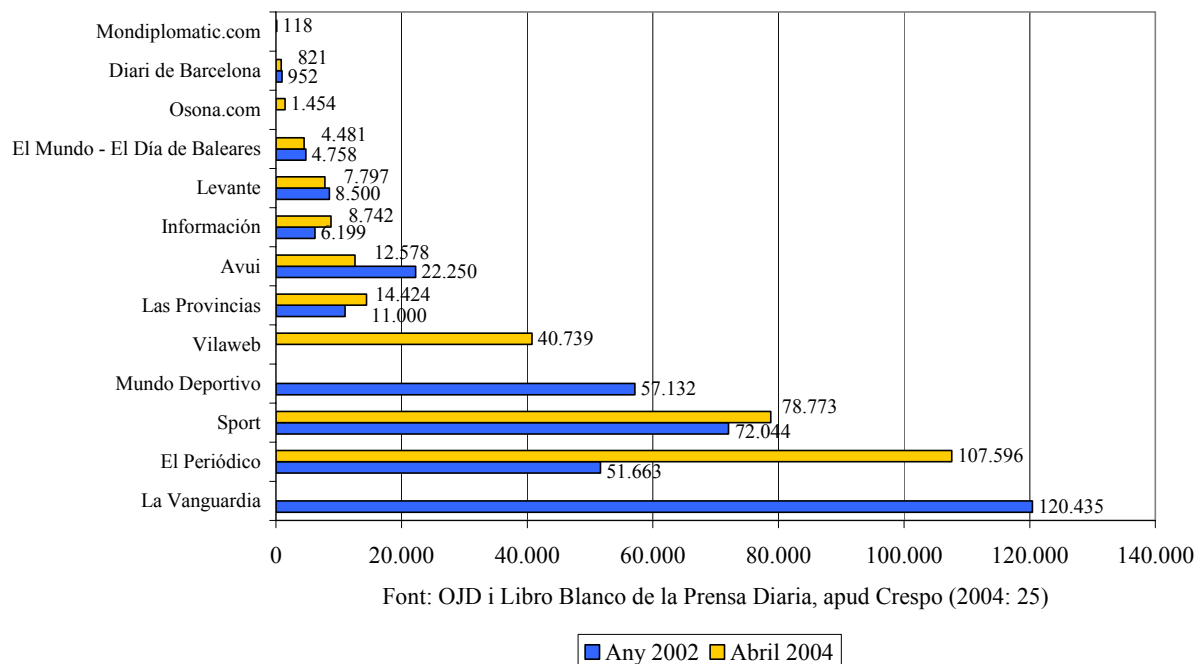
³⁰⁹ < <http://www.avui.com/avui/diari/04/jul/27/470127.htm> >

³¹⁰ Al gràfic hi ha columnes inexistentes per falta de dades en la publicació citada.

ràpides transformacions d'aquest entorn, la premsa en català ha aconseguit millorar la seva posició en comparació amb els seus competidors en paper. La posició més que destacable de Vilaweb –membre de COMIT– o els resultats comparativament bons de la pàgina de l'Avui, així com la permanència d'iniciatives que no apareixen al gràfic, com e-notícies, permeten entrellucar un entorn més favorable al català del que ha estat fins ara el món de la premsa en paper.

Gràfic 20

Visites diàries a les versions digitals de diaris editats als Països Catalans

6.1.3 Un marc empresarial feble, heterònom i en reestructuració

El marc comunicatiu català té una configuració empresarial complexa i imbricada amb la dels estats respectius. S'hi barreja una forta implicació dels poders públics amb una regulació complexa de nivell diferent.

El camp de la televisió està senyorejat per les empreses públiques –entre les quals hi ha la CCRTV i RTVV– i les grans televisions privades espanyoles. Seguint les lògiques enunciades anteriorment, els canals públics espanyols emeten en castellà, i només fan algun ús del català en programes escadussers en horaris habitualment poc agraïts. La presència del català a la televisió francesa és pràcticament inexistente. Pel que fa a les televisions públiques autonòmiques, les diferències de plantejament són substancials: la CCRTV ha assumit com a propi l'objectiu de la normalització lingüística i fa del català la llengua habitual de la seva programació, mentre que la RTVV té un comportament molt menys compromès amb la llengua pròpia. Els resultats dels dos grups són també diversos: els canals de la CCRTV han ocupat fins fa poc i durant força temps la posició de lideratge a Catalunya, mentre que la RTVV no ha sortit mai d'una posició molt més discreta en el camp de les

audiències. D'altra banda, la RTVV és objecte de forta polèmica a causa del projecte de privatitzar-la de manera més o menys parcial i encoberta del govern popular.

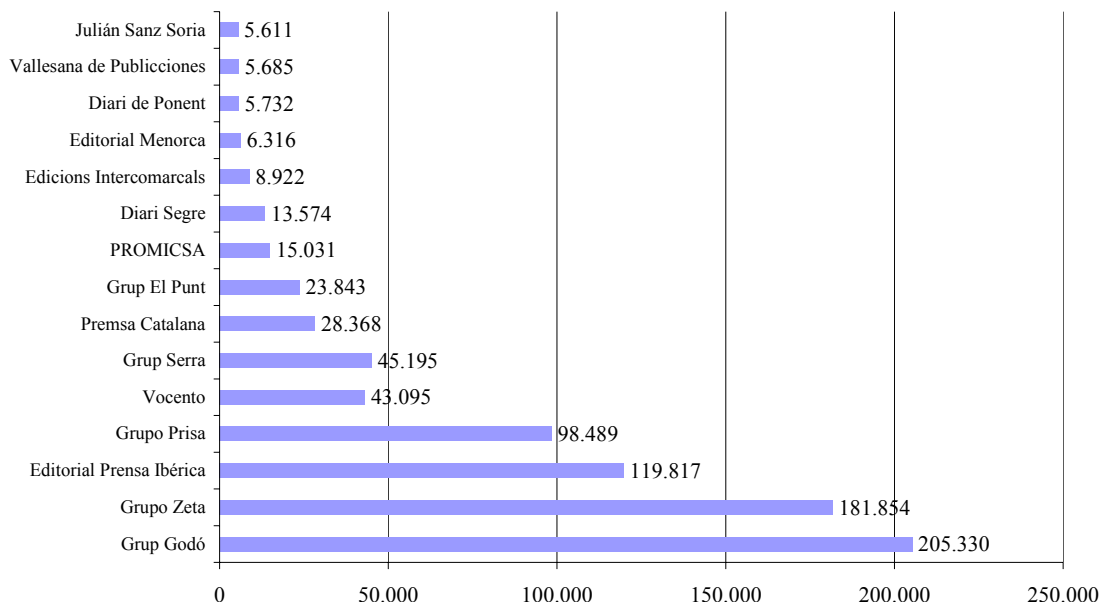
Sobretot a Catalunya les televisions locals estan aconseguint certa presència tot i mantenir-se independents de les grans cadenes. Entre elles destaca City TV, del Grup Godó, que ja ha esdevingut la primera cadena privada. Entre els altres canals destaca Flaix TV, amb presència des de Perpinyà fins al País Valencià i una programació orientada a la població jove.

El món de la ràdio a la majoria del territori té una estructura similar a l'espanyola, amb predomini de les grans cadenes com SER i COPE, presència marginal de cadenes autòctones, i pes limitat de les emissores locals. A Catalunya, en canvi, s'ha desenvolupat un sistema fortament diferenciat que té Catalunya Ràdio (CCRTV) com a capdavantera, per davant de les cadenes espanyoles, amb presència activa d'altres emissores institucionals en català (COM Ràdio, Ràdio 4) i amb cadenes comercials en català, com ara Ona Catalana (recentment adquirit per Prisa), i les emissores del Grup Godó.

El camp comunicatiu més autònom i menys intervingut per les autoritats és, en termes empresarials el de la premsa escrita. Al Gràfic s'hi aprecien els resultats de cada grup en vendes d'exemplars diaris, mentre que la Taula 35 es poden veure algunes de les principals publicacions de cada grup comunicatiu.

Gràfic 21

Exemplars venuts per cada grup editor de premsa diària als Països Catalans (2003)

Taula 35. Grups de comunicació als Països Catalans i diaris que editen (sense Catalunya Nord ni l'Alguer)

Grup	Diaris	Grup	Diaris
Grup Godó	<i>La Vanguardia</i>	Diari Segre	<i>Segre</i>
Grupo Zeta	<i>El Periódico, El Periódico Mediterráneo</i>	Edicions Intercomarcals	<i>Regió 7</i>
Editorial Prensa Ibérica	<i>Diari de Girona, El 9 Nou, Diario de Ibiza, Diario de Mallorca, Levante-EMV, Información</i>	Editorial Menorca	<i>Menorca</i>
Grupo Prisa	<i>El País</i>	Diari de Ponent	<i>La Mañana</i>
Vocento	<i>Las Provincias</i>	Vallesana de Publicaciones	<i>Diari de Sabadell</i>
Grup Serra	<i>Última Hora, Diari de Balears, Majorca Bulletin</i>	Julián Sanz Soria	<i>Diari de Terrassa</i>
Prensa Catalana	<i>Avui</i>	Prensa Andorrana	<i>Diari d'Andorra</i>
Grup El Punt	<i>El Punt</i>	Diario de Valencia	<i>Diario de Valencia</i>
PROMICSA	<i>Diari de Tarragona</i>		

Font: Oficina de Justificació de la Difusió, apud Aguilera (2004: 11)

Tal com pot apreciar-se en una revisió conjunta del gràfic i la taula, els mitjans de comunicació privats en català tenen una posició econòmica feble. Aquesta feblesa es tradueix en diverses mancances: d'una banda, un escàs marge de maniobra a l'hora de competir amb els mitjans en les llengües estatals i fins i tot estrangeres; d'una altra, una gran vulnerabilitat als problemes conjunturals. Es tracta d'una feblesa atribuïble a diversos factors, però que pot resumir-se dient que les empreses comunicatives en català mai no han disposat d'una capitalització generosa de partida, i no han gaudit d'un suport polític –i per tant financer– comparable al que les institucions de l'Estat han prestat als mitjans en castellà. La feblesa dels mitjans de comunicació en català ha quedat reflectida durant el bienni estudiat en l'experiència del diari *Avui*. Mitjà de referència del catalanisme polític durant dècades a Catalunya, el diari patí estretors i endeutament fins que, després de més de cinc lustres de funcionament, l'any 2004 el diari va haver de presentar fallida. En aquest context, el Govern de Catalunya organitzà una operació consistent a posar el diari en mans d'un o més grups empresarials que en garantissin la supervivència. Finalment, pel desembre del 2004 el diari passà a mans d'un grup empresarial format pel Grup Godó, el Grup Planeta i el mateix Govern de la Generalitat. En altres paraules, el diari quedava en mans de grups empresarials molt potents, la qual cosa permetia potenciar-lo, però calia encara veure fins a quin punt se n'arribaria a ressentir el projecte editorial.

L'experiència mediàtica empresarial en català més important fins al moment és la COMIT o Coordinadora de Mitjans. La COMIT aplega diverses empreses de premsa quotidiana en paper d'origen comarcal o local –com *El Punt*, *Segre*, *Regió 7*, etc.– i virtual –*Vilaweb*–, així com premsa especialitzada –Grup Dossier Econòmic–. La coordinació d'aquests mitjans ha permès llançar diverses iniciatives de relleu en l'àmbit de la premsa en català, com ara el primer diari esportiu en català després de la guerra (*El 9 Esportiu*) amb una difusió de 56.741 exemplars l'any 2003 (tot sol o

encartat en els diaris del grup), l'edició del suplement conjunt *Presència* (78.963 exemplars difosos l'any 2003).

La necessitat d'assolir dimensions empresarials competitives no sols afecta els mitjans en català: també les empreses més o menys autòctones que tenen el castellà com a llengua de treball bàsica estan amenaçades d'absorció a causa de les tendències cap a la concentració del mercat espanyol. A Catalunya, on s'han desenvolupat unes polítiques de promoció de la llengua més dinàmiques que no pas a la resta del territori, aquesta circumstància ha empès alguns grups empresarials de base tradicionalment hispanòfona a invertir en mitjans en català. És el cas del grup Zeta, que amb d'*El Periòdic d'Andorra* i la versió catalana d'*El Periódico de Catalunya*, ha esdevingut líder en la venda de diaris en català, i té una participació important en diverses televisions locals (Canal 1 de Televisió de Girona, Televisió de Manresa, BTV i Televisió de l'Hospitalet). És el cas també del Grup Godó, que ha entrat en el món audiovisual amb RAC-1, Rac-105 i, sobretot, City TV, la primera televisió privada que abraça tot Catalunya, i que a partir d'ara serà un dels copropietaris de l'*Avui*. Lleugerament diferent és el cas del Grup Serra, que a les Illes manté el *Diari de Balears* en condicions força més adverses.

Aquesta tendència a incorporar el català en grups comunicatius bàsicament hispanòfons ha viscut durant el 2004 una nova onada protagonitzada per dos dels grans grups espanyols. D'una banda, PRISA ha adquirit Ona Catalana, mentre que la seva cadena de televisions Localia, que ja gestionava canals locals al País Valencià, feia les primeres passes per introduir-se en el món de la televisió local a Catalunya amb Localia Barcelona i Localia Viladecans. Val a dir que PRISA ja mantenia un importantíssim acord de col·laboració amb la CCRTV, acord que es va veure ratificat amb el canvi de Govern a la Generalitat de Catalunya. D'altra banda, pel desembre del 2004 es féu públic que MediaPro venia la seva participació, majoritària, a Flaix TV al Grup Vocento (editor, entre d'altres, d'*ABC*).

Tots els moviments d'imbricació entre empreses de matriu hispanòfona i mitjans en català que acabem d'evocar tenen conseqüències com a mínim ambigües pel que fa a la posició del català en l'espai comunicatiu, i demanen una anàlisi en profunditat que aquí només podem apuntar. D'una banda, la incorporació en un gran grup comunicatiu pot ser que permeti guanyar a alguns mitjans en català una musculatura empresarial que no haurien assolit tot sols. Fins i tot podria aprofitar-se l'oportunitat per tal de generar productes en català que saltessin les barreres administratives que ara encotillen la llengua a les diferents comunitats autònomes.

Però aquesta dinàmica té aspectes preocupants que cal no oblidar. Encara que aquestes operacions solen realitzar-se enmig de declaracions tranquil·litzadores en relació amb l'ús del català –i encara no en tots els casos–, el cert és que la trajectòria de bona part d'aquests grups genera legítima desconfiança, i fa témer que el seu compromís amb la llengua pròpia del país no sigui més que tàctic, de curta volada, degut si us plau per força a les constriccions lingüístiques imposades per la legislació catalana actual. Hom pot sospitar que, un cop assolida una posició segura en el nostre mercat mediàtic, aquests mitjans arraconin progressivament el català. Només cal recordar que ni les emissores de Localia ni les de Vocento del País Valencià i les Illes usen el català, o que menys d'un any després d'haver assolit

cobertura global a tot Catalunya, City TV ha introduït en la seva graella programació pròpia –concebuda i realitzada per a Catalunya per professionals catalanoparlants– en castellà.

6.1.4 Un espai comunicatiu amb llengües en contacte

El contacte de llengües prevalent en el territori de la llengua catalana *reverbera* en la realitat mediàtica dels Països Catalans. En altres mots, són considerables els espais mediàtics en què apareixen combinades les dues –o més– llengües amb presència social al país. Ara bé, contràriament a allò que de vegades se suggereix, aquesta reverberació no reflecteix la realitat lingüística del país més que de manera molt esbiaixada: l'espai que ocupen les llengües estatals en l'espai comunicatiu és molt més ampli del que els correspondria si els mitjans simplement *reflectissin* els usos orals i interpersonals i familiars. De fet, en bona mesura, l'actual configuració lingüística de l'espai comunicatiu català és símptoma, però també causa, de la minorització i la substitució del català.

Cal assenyalar ja d'entrada que la combinació i l'alternança entre llengües no afecta la gran massa de mitjans de producció forastera que són consumits als Països Catalans. El bilingüisme o plurilingüisme afecta els productes generats en aquest territori. Això implica una diferència que sens dubte té repercussions profundes en les representacions i les mentalitats lingüístiques de l'audiència, perquè naturalitza el monolingüisme d'alguns –els castellanoparlants i francòfons– i el bilingüisme dels altres. Es tracta a més d'un missatge que es reproduïx incansablement les 24 hores del dia, i que s'inculca des de la més tendra infantesa: l'espectador infantil de TV3 o Punt 2 aprèn des de ben menut que és perfectament natural que entre dues sèries de dibuixos animats en català hi aparegui una bateria d'anuncis de joguines en castellà o en català i castellà alternats; el mateix espectador aprendrà que aquesta barreja és inaudita en un canal en castellà.

Hom ha assenyalat sovint que la imatge lingüística dels Països Catalans transmesa pels mitjans de comunicació als espanyols, francesos i italians amaga la llengua del país fins a fer-la pràcticament imperceptible. Amb l'argument de facilitar la comprensió, són molts els mitjans que eviten reproduir els testimonis en català i demanen, si convé, que repeteixin les seves declaracions en la llengua de l'Estat, i prescindixen de la vida cultural en la llengua pròpia del país. Aquesta ocultació del català es veu facilitada per la situació de minorització, i ha arribat a generar petites polèmiques públiques, com quan l'any 2003 una participant catalana en el programa *Operación Triunfo* va ser comminada per la productora (també catalana) a parlar en castellà amb la seva família per tal de no indisposar-se amb el públic. Si bé en aquest cas l'exigència generà un fort rebuig social, l'ocultació del català sol passar molt més desapercebuda, la qual cosa reforça la percepció àmpliament sostinguda fora dels Països Catalans que el català en realitat és molt poc usat, i només per a finalitats polítiques.

La presència combinada de més d'una llengua es produeix, doncs, de manera bàsica en els mitjans produïts als Països Catalans, i adopta una multiplicitat de fórmules difícils de sintetitzar, que a més a més canvien constantment en funció de molts i molts factors.

En termes comparatius, la combinació de llengües és menys estesa en la premsa escrita que en els mitjans audiovisuals. La premsa escrita, molt especialment la quotidiana i de pagament, tendeix a adoptar una sola llengua de funcionament. El fet que existeixin diaris amb doble versió catalans i castellana –*El Periódico* i *Segre*– confirma en realitat aquesta tendència al decantament, un decantament que comporta, per exemple, que les declaracions fetes en català apareguin traduïdes en castellà als mitjans hispanòfons, i viceversa.³¹¹

L'opció per una llengua o una altra és una mica més marcada en els quotidians que treballen en català més que en els mitjans en castellà, seguint el vell principi que la condescendència és patrimoni dels poderosos. La majoria de mitjans en castellà –i fins i tot, amb moltes restriccions, algun mitjà nord-català com *L'Indépendant*– accepten cartes i esqueles en català, n'hi ha que inclouen columnes en català, i alguns fins i tot editen suplement setmanals o ofereixen col·leccionables en aquesta llengua.

El decantament lingüístic en la premsa és molt menys clar en la premsa gratuïta. Alguns diaris de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (com *Metro* i *20 Minutos*) combinen català i castellà, tot i que aquest darrer hi sigui àmpliament majoritari. A les Illes i el País Valencià, el castellà hi domina de manera abassegadora. Les combinacions de llengües són força més habituals en la premsa local i comarcal. En termes generals, la publicitat en la premsa és un dels espais més proclius a la inclusió de la llengua *altra*.

La tendència a triar una única llengua de funcionament és més feble en els mitjans parlats produïts als Països Catalans que no pas en els escrits, i això en detriment del català. Per les raons que siguin –més control en la llengua escrita, menys necessitat de testimonis amb veus diferents, dependències empresarials, etc.– resulta quasi impossible parlar de mitjans autòctons que funcionin exclusivament en català en el món de la ràdio i, sobretot, de la televisió. De fet, pot afirmar-se que no hi ha pràcticament cap mitjà als Països Catalans que funcioni partint de la base que el seu públic és monolingüe catalanòfon. Contràriament, són nombrosos els mitjans que parteixen del pressupòsit que els seus consumidors són monolingües en castellà, en francès, i fins i tot en anglès.

Les fórmules per a les combinatòries de llengües són complexes, i no podem més que oferir-ne un tast. La Taula 36 permet observar una forquilla d'opcions que van des de les cadenes amb una presència més normalitzada del català fins als canals que li atorguen un paper secundari. A Flaix TV, per exemple, les llengües altres que el català només hi apareixen en dues circumstàncies: en boca de convidats o en la música, però la publicitat només hi apareix en català. Cal fer notar que Flaix TV parteix de la realitat que els espectadors saben castellà –una hipòtesi que tal vegada no sempre s'acompleixi entre els seus seguidors de la Catalunya Nord– i per tant no dobla ni subtitula les declaracions en aquesta llengua. Per comparació, al Canal 9 la presència del castellà és abassegadora: el català només apareix en part de la

³¹¹ No és habitual que les declaracions es mantinguin en la llengua original, contràriament al que s'esdevé en alguns mitjans, per exemple, de Galícia.

producció pròpia i en alguns programes infantils, i els seus presentadors s'adrecen en castellà fins i tot als interlocutors que entenen el valencià.

Taula 36. Algunes fórmules de tria de llengües en diverses TV

Producció	Audiència	To del programa	Llengües emprades segons cadenes					
			Flaix TV	Punt 2	TV3	City TV	Canal 9	
Aliena	Infantil		C	C	C	C/E	C	
	No infantil		C	C	C	C/E	E	
Pròpia	Infantil		C	C	C	C	C	
	No infantil	No humorístic/ entreteniment	C	C	C	B/E	C/E	
		Humorístic/ entreteniment	C		C/B	B/E	B/E	
		Relacions amb parlants aliens al mitjà (entrevistes, testimonis, citacions)	Envers alteròfons ³¹² Interpretació de veus <i>alteròfones</i> Envers hispanòfons	C		C/B	C	C/E
				C		C	C	C/E
				C		C/E	E	E
			Parlants hispanòfons	E	E	E	E	E
Publicitat			C		C/B/E	C/B/E	E	
Música			A		C/E/A	C/E/A	E	

C: català (sol o predominant); B: ús ampli de català i castellà en un mateix programa; E: castellà (sol o predominant)

A aquestes fórmules se n'hi poden afegir encara d'altres, com les de les desconexions autonòmiques d'alguns canals, que tendeixen a usar el català com a llengua de base tot i que inclouen moltes intervencions en castellà tant de personal propi com de persones alienes a l'empresa. Resulta original la fórmula de Barcelona Televisió, propera en molts sentits a la de City TV i Canal 9, però que incorpora producció pròpia –informatius– en un bon nombre de llengües, bàsicament dels col·lectius immigrants residents a Catalunya.

6.1.5 Els reptes de la fragmentació territorial

6.1.5.1 Un espai compartit?

L'espai comunicatiu català existeix, però els mitjans compartits arreu del territori són l'excepció i no pas la regla: irònicament, en ple procés de convergència europea i presumpte esborrament de fronteres, els límits administratius funcionen com a barreres formidables per a la lliure circulació de productes en català. Aquesta circumstància es detecta molt especialment en el vessant de la difusió dels mitjans,

³¹² Alteròfon: parlant d'una llengua altra que català o castellà.

que rarament depassen el territori en què són concebuts, però afecta fins i tot la mateixa concepció dels productes.

Pel que fa a la difusió, i deixant de banda el món d'internet, cap mitjà de comunicació general produït als Països Catalans –independentment de la seva llengua– no ha aconseguit fer d'aquest espai el seu marc normal de difusió. L'única excepció significativa a aquesta situació és el setmanari *El Temps*. En tots els altres casos, com en el de les ràdios o les televisions públiques, la difusió fora dels territoris d'origen està molt lluny de reflectir la realitat demogràfica de la comunitat lingüística, i constitueixen una opció secundària en els respectius panorames comunicatius. Val a dir que la inexistència de mitjans compartits respon, en bona mesura, a polítiques públiques perfectament calculades per fragmentar l'espai comunicatiu, com palesa tant la història d'obstruccions a TV3 al País Valencià, les dificultats del Grup Flaix per a instal·lar-se fora de Catalunya, o la recent iniciativa de IB3 a les Illes Balears (veg. infra).

La fragmentació de l'espai comunicatiu català es palesa igualment en la concepció dels productes, que s'estructuren segons la lògica regional-autonòmica i, per tant, tendeixen a tractar la realitat dels altres territoris de llengua catalana de manera llunyana. Són escassos els mitjans que prenen la comunitat lingüística com a marc de referència habitual, sigui amb la denominació de Països Catalans, sigui amb altres denominacions com Arc Mediterrani o Euram. Alguns dels més destacats en aquest sentit són, probablement, el diari *El Punt*, que inclou una secció quotidiana de Països Catalans, i els mitjans de la cadena Flaix i el setmanari *El Temps*, que organitza les seves informacions d'arreu del domini sense fronteres internes, que actuen de manera similar. Pel que fa als mitjans més massius, en canvi, la referència al domini lingüístic són molt més escadusseres, quan no són estrictament inexistents. La majoria de mitjans massius –com les mitjans de comunicació públics valencians– no incorporen en absolut aquest concepte, mentre que alguns altres –com la CCRTV– hi mantenen algunes referències més o menys anecdòtiques, com ara el mapa del temps o la presència escadussera d'alguns professionals o convidats valencians i illencs. De fet, l'escassa decisió de la televisió pública de Catalunya ha estat, en aquest sentit, força criticada, i presenta símptomes alarmants d'indecisió i canvi de criteri. Durant la direcció de Joan Oliver, la CCRTV va fer un esforç per a incorporar la resta del domini al seu àmbit d'actuació prioritari, i va doblar –passant d'una a dues– les corresponals a València, Palma i Perpinyà. L'any 2004, en canvi, ha vist com es reduïa aquesta presència i com des d'algunes instàncies polítiques properes al Govern hom instava l'ens a evitar denominacions com Països Catalans.³¹³

En aquest context, fins i tot l'intercanvi i la lliure circulació de productes comunicatius per damunt dels límits administratius resulten massa escassos. La situació està lluny de ser satisfactòria en el conjunt del territori, però el cas més greu és el que secciona el País Valencià de la resta de la comunitat lingüística. Fora de casos pràcticament anecdòtics no hi ha intercanvis de productes en català entre les

³¹³ En concret, el diputat del PSC Joan Ferran va instar TV3 i Catalunya Ràdio, durant la comissió de control de la CCRTV, a no utilitzar el terme de Països Catalans en els informatius perquè el terme podia ferir la sensibilitat d'una part de l'audiència de fora de Catalunya, i es va queixar que s'utilitzés el terme de l'equip de l'Estat per a referir-se a la Selecció espanyola. Font: e-noticies.com 9/10/ 2004

televisions valencianes i de la resta del domini. Així, hi ha hagut coproduccions entre la CCRTV i RTVV en què productes elaborats en català central a la CCRTV són emesos en castellà a la RTVV, o en què un mateix producte es dobla dues vegades al català. Malauradament, tot fa témer que el procés està a punt de reproduir-se ara en el cas de les Illes Balears.

6.1.5.2 La preocupant deriva a les Illes Balears

Les Illes Balears presentaven fins fa ben poc uns buits significatius de producció pròpia en el camp de ràdio i televisió; en contrapartida, gràcies a l'esforç de l'activisme cultural, accedia a l'oferta combinada de bona part dels mitjans principatins i valencians. Per tal de pal·liar la inexistència d'oferta radiofònica pròpia i en català, el govern del Pacte de Progrés (1999-2003) engegà l'emissora Som-Ràdio, i ho féu mitjançant unes freqüències no ocupades de l'espai radioelèctric. L'emissora gaudí ràpidament del favor del públic i dels mitjans culturals de les Illes, entre altres motius perquè la seva radiofórmula esdevingué l'únic altaveu per a la creació musical autòctona.

El govern del Partit Popular sorgit de les eleccions del 2003 va decidir clausurar aquesta emissora al·legant que treballava en la *al·legalitat*, ja que l'emissora no havia obtingut l'assignació de les freqüències per part del Ministeri d'Indústria. I tot seguit inicià la creació d'una ràdio televisió pública (IB3). Aquesta ràdio televisió – encara no operativa en el moment de redactar aquestes línies – neix enmig de la polèmica i desperta enormes suspicàcies en bona part de l'opinió pública. D'acord amb els seus impulsors, IB3 pretén contribuir a configurar un marc de referència balear comú ara com ara inexistent a causa del pes de la insularitat en la configuració del panorama comunicatiu balear i pitiús. Tanmateix, des del moment de l'anunci de la seva creació, la radiotelevisió pública balear ha generat un seguit de polèmiques a causa de la confusió, el secretisme i les contradiccions en què s'han mogut els seus impulsors.

La llengua de les emissores i l'impacte d'IB3 en la distribució de l'espai audiovisual balear han estat dos dels aspectes més polèmics d'aquesta iniciativa. De bon començament, els responsables d'IB3 han mantingut una ambigüïtat (calculada?) pel que fa a la llengua de treball de l'emissora, amb silencis, declaracions i contradeclements. Tot fa pensar, però, IB3 està essent dissenyada d'acord amb el model de Canal 9, és a dir com un canal que només garantirà la presència del català en informatius i programes infantils; a la resta de la programació, la «manca de professionals preparats» impedirà «inicialment» l'ús del català.³¹⁴ A parer dels responsables d'IB3, aquesta manca no pot ser coberta –ni que sigui inicialment– amb productes elaborats a la resta del domini lingüístic. Així, sembla que la radiotelevisió balear acabarà emetent una part significativa de la seva programació en castellà estàndard peninsular, elaborada o almenys doblada a Madrid.

Pel que fa a les freqüències d'emissió, IB3 desperta temors dels qui hi veuen una arma per reduir la presència del català als mitjans de les Illes. Al juliol del 2004, en

³¹⁴ Si més no, així ho afirmà el sotsdirector d'IB3 Germà Ventayol el 24 de setembre del 2004 a Maó, en el marc de la taula rodona sobre els mitjans de comunicació a les Illes.

un gest encara ara inexplicat, el Govern de Catalunya cedí la gestió dels canals catalans al Govern Balear, en contra de l'entitat cultural Voltor que se n'havia ocupat fins aleshores. Dos mesos després (24/9/04) es féu públic que la nova cadena envairia els espais fins ara ocupats per les televisions de la resta del domini lingüístic (TV3, C33/K3, Canal 9 i Punt-2).

Fet i fet, la incorporació d'IB3 (ràdio i televisió) al panorama mediàtic illenc sembla que no suposarà una millora, sinó que pot implicar reducció relativa de l'oferta en català, promoció d'un model de llengua reduccionista i contradictori, increment de l'oferta pública en castellà i progressives dificultats per a la connexió amb la producció audiovisual de la resta de l'àmbit lingüístic.

6.1.5.3 El model de llengua i la lliure circulació de productes

El català és una llengua fortament unitària en què les diferències dialectals rarament dificulten la intercomprensió. Aquesta proximitat entre parlars i aquesta facilitat d'intercomprensió són especialment notables en els parlars urbans i en els registres formals, ja que en la pràctica les diferències es redueixen a un grapat de paraules, algunes formes verbals – subjuntius i formes de verbs incoatius–, i un escàs nombre de trets fonètics i entonatius.

Tot i que les diferències són en la pràctica poc rellevants, la lògica regional-autonòmica ha empès la majoria dels mitjans de comunicació a decantar-se per formes lingüístiques pròpies de les seves respectives àrees de difusió. Certament, alguns mitjans juxtaposen varietats sense cap perjudici: és el cas d'*El Punt*, *El Temps* i, molt especialment, de *Vilaweb*. Valencians, illencs i ponentins apareixen de tant en tant a les ràdios i televisions catalanes, i sentir català peninsular no és pas inhabitual als mitjans illencs. Ara bé, la majoria de mitjans tenen un fort decantament cap a les formes lingüístiques més properes, que es posa de manifest sobretot en els productes en què cal una veu anònima, no connotada, com ara en els doblatges o en la publicitat. En aquests, l'homogeneïtat d'accent és una norma rarament transgredida. I així, es produeix la paradoxa que mentre que les versions originals sovint inclouen veus amb forts accents regionals o nacionals, en els doblatges al català s'hagi establert el costum d'evitar qualsevol traça d'accent diferencial.

L'opció per formes lingüístiques locals pot haver tingut efectes beneficiosos a l'hora d'atansar-se al públic local, però també és cert que ha ajudat a aprofundir en les clivelles interterritorials. Si a la CCRTV s'hi sent bàsicament un estàndard de base central, i als mitjans valencians només s'hi parla en varietats meridionals, resulta difícil no acabar identificant el primer amb «el» català, i el segon amb «el» valencià. Així, en comptes d'avançar en el camí de fer imperceptible la diferència d'accent els mitjans podrien estar contribuint a fer-la rellevant: en comptes de llevar significació identitària als accents, potser l'estarien subratllant. Una possibilitat que caldria analitzar amb cura perquè va directament en contra de la constitució d'un estàndard lingüístic compartit per tots els parlants. En aquest context, fóra convenient que, com a mínim, les TV de Catalunya, València i Balears intercanviessin productes propis, afavorissin les coproduccions i els programes en què es barrejessin de manera natural parlants amb accents diferents, i cooperessin en el doblatge de la producció aliena per evitar que els mateixos productes fossin doblats tres vegades.

6.1.5.4 Alguns reptes de futur per als mitjans de comunicació en català

Els anys 2003 i 2004 han representat un moment de canvis importants per a la premsa en català: la fallida oberta de l'*Avui* i el canvi de propietaris, la consolidació de COMIT com a tercer grup editor de premsa diària de Catalunya, amb l'arribada d'*El Punt* a Barcelona, o l'aparició (2003) del Grup 10 (G10) que aplega 14 revistes especialitzades en català amb voluntat d'arribar als quioscos, suggereixen canvis en un món, el de la premsa escrita, sobre el qual plana l'espectre de la davallada lenta però continuada de vendes de diaris. Caldrà veure si aquestes transformacions aconseguen imprimir un ritme més fort a una recuperació lingüística excessivament fràgil.

El camp en què sí s'albiren canvis radicals en un termini immediat és el de la ràdio i la televisió, i això a causa del fet que ja ha començat el compte enrere per a la migració tecnològica cap a la digitalització. Estem a les envistes d'una transformació radical del panorama televisiu, ja que la televisió digital terrestre permetrà, entre altres coses, que es multipliquin els canals a l'abast del consumidor. Si aquesta oportunitat s'aprofita tal com va saber-se aprofitar la llei de tercers canals als anys 80, el català podria fer un salt formidable en l'espai comunicatiu. Si l'oportunitat es perd com es va perdre la batalla de les televisions privades, l'arraconament del català de l'espai mediàtic adquirirà dimensions estrictament dramàtiques. Hi ha símptomes –com algunes de les mesures del nou ministre d'Indústria, José Montilla, en el sentit d'afavorir el manteniment del model televisiu català amb forta implantació d'emissores locals, o l'emergència de projectes de televisió en català al País Valencià (InfoTV i Pluràlia)– que permeten ser optimistes. D'altres, com la meticulosa reordenació del mapa mediàtic balear entorn dels interessos del Partit Popular, fan témer el pitjor.

6.2 Les indústries culturals

6.2.1 Un món divers i fortament fragmentat

Les indústries culturals altres que la premsa escrita i audiovisual pateixen en bona mesura les mateixes limitacions que aquelles: dependència abassegadora de centres de decisió forans, presència aclaparadora de les llengües de l'Estat al domini català, feblesa empresarial pròpia... Tanmateix, la mateixa diversitat d'aquestes indústries fa molt complex de fer balanços conjunts. De fet, l'anàlisi de la situació de les indústries culturals d'expressió catalana està sotmès a moltíssimes limitacions. Per a dir-ho amb els mots dels responsables de l'*Anuari 2004 de la música i l'espectacle als Països Catalans* [referent a l'any 2003] :

«Una vegada més, però, l'obstacle principal que ha trobat l'equip d'aquesta publicació ha estat la dificultat per obtenir totes les dades necessàries i actualitzades, que són imprescindibles per fer una valoració rigorosa i el màxim d'objectiva possible. Tant per part de les institucions públiques com de les entitats i col·lectius privats directament vinculats a l'àmbit de les denominades arts escèniques, sorprèn constatar que la pràctica de fer una valoració quantitativa del rendiment i la productivitat anual en els camps respectius no respon a la norma sinó més aviat a l'excepció. (...) A tota aquesta opacitat cal afegir-hi l'inconvenient de la

divisió territorial i fragmentada d'uns Països Catalans sense un Estat que n'aglutini les activitats, una circumstància que determina una desproporció injusta en la recollida d'informació en favor de Catalunya i en detriment del País Valencià, les Illes, la Catalunya Nord i Andorra.» (Editorial 2004: 6)

Aquestes limitacions i mancances tenen, entre altres resultats, un efecte de retard en l'aparició de les dades que no pot deixar de repercutir en balanços globals com el nostre. No cal dir que si aquestes limitacions afecten els treballs sectorials, no poden deixar de reproduir-se en un informe global com el que teniu a les mans. És per aquest motiu que plantegem una anàlisi per separat dels diversos camps d'aquestes indústries.

Malgrat això, les prescripcions lingüístiques de la normativa en aquests sectors presenten una homogeneïtat substancial ja que, amb matisos i intensitats diversos, recullen accions de foment dels productes i manifestacions culturals en català. La legitimitat d'aquestes tècniques de foment ha estat avalada per diversos pronunciaments judicials, atesa la finalitat de potenciar un bé cultural de primer ordre –com ho és la llengua– i quan a més a més aquesta és la llengua pròpia del territori i es troba en una situació d'inferioritat en el sector.³¹⁵ En la mateixa línia apuntada respecte dels mitjans de comunicació, la implicació de les autoritats autonòmiques en la promoció de la llengua pròpia i el grau de detall de la regulació varien en un continuïum de més a menys intensitat a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià.

En el primer territori, la LPL de 1998 introduïa un notable increment respecte de la legislació precedent pel que fa al catàleg de mesures de foment de la llengua catalana en el sector de les indústries culturals, que es refereixen tant a la producció, com a la distribució i difusió posteriors. Concretament, els articles 28 i 29 LPL enumeren les accions d'estímul i foment que ha de dur a terme el Govern de la Generalitat en els sectors de: les expressions culturals escrites (creació literària i científica, traduccions, llibres i publicacions periòdiques); el cinema,³¹⁶ els enregistraments sonors i de material audiovisual; les arts de l'espectacle (com el teatre o el circ); la música cantada; el material escrit i auditiu destinat a persones invidents; les indústries de la llengua (per exemple, els sistemes de traducció automàtica); i la informàtica, que inclou un camp molt vast (programaris informàtics, jocs d'ordinador o edicions digitals, etc.) i clarament interconnectat amb els mitjans de comunicació i la resta d'indústries culturals.

A les Illes Balears, la LNLIB recull també en l'article 31 una sèrie de mandats al Govern perquè estimuli i fomenti, amb les mesures adequades, l'ús del català en: el cinema, els mitjans audiovisuals i les edicions fonogràfiques; les representacions teatrals, els espectacles i altres manifestacions culturals; i el llibre i altres publicacions (la data d'aprovació de la llei explica la manca de referències a sectors més nous). Destaca també la previsió explícita d'una política de col·laboració en

³¹⁵ Entre d'altres, Sentències del Tribunal Suprem de 25 de març i de 2 de juny de 2002.

³¹⁶ En aquest àmbit concret l'article 28.3 LPL habilitava el Govern per establir quotes lingüístiques de pantalla i de distribució, amb l'establiment d'un límit del 50 % de l'oferta. Amb tot, com s'exposa en l'apartat corresponent al cinema, la retirada per la Generalitat del Decret que ho regulava ha reconduït també la intervenció en aquest àmbit a mesures de foment. conduït

aquest àmbit amb les institucions d'altres comunitats autònomes, i especialment amb les de llengua catalana.

Diversament, la LUEV al País Valencià recull només en l'article 25 un mandat d'especial foment de les «manifestacions culturals i artístiques» i dels llibres fets en valencià, si bé salvant expressament l'extensió als que tenen com a llengua el castellà. Amb tot, la connexió d'aquesta norma amb d'altres preceptes de l'EACV i de la LUEV relatius a la necessitat de fomentar i promocionar el català atorguen plena legitimitat a les mesures –més escadusseres que en les altres comunitats– que recolzen expressament la producció cultural en català. La Llei 3/2002, de 13 de juny, del llibre, es dicta per aplicar a aquest sector les previsions d'especial respecte promoció i respecte a la recuperació del valencià.³¹⁷

La legislació d'Andorra no es distingeix substancialment de la resta, atès que adreça un mandat a les administracions públiques per potenciar l'ús del català: mitjançant acords amb les empreses o associacions dels sectors implicats, en la producció de llibres i altres productes impresos, audiovisuals o informàtics en català; en l'exhibició, venda o lloguer de pel·lícules curts o documentals; i en el teatre, els espectacles i altres manifestacions culturals (art. 28 LOULO)

Finalment, quant a la resta de territoris, es poden projectar especialment sobre les anomenades indústries culturals les accions de tutela i promoció de la llengua catalana previstes per la normativa estatal, regional i local. En el cas de l'Alguer, la LTML esmenta en l'article 14 la possibilitat de subvencionar les editorials que utilitzin la llengua catalana.

6.2.2 Llibre i edició

Històricament, el món editorial ha mantingut una relació complexa amb la llengua catalana. De fet, l'entrada del català al món del llibre imprès fou primerenca, però hi fou ben aviat arraconat i passà a un segon terme a les mateixes impremtes catalanes. Cal no oblidar que el retrocés del català en el món del llibre a partir del segle XVI és un dels arguments fonamentals sobre els quals s'ha sostingut tradicionalment la idea de la *Decadència*.

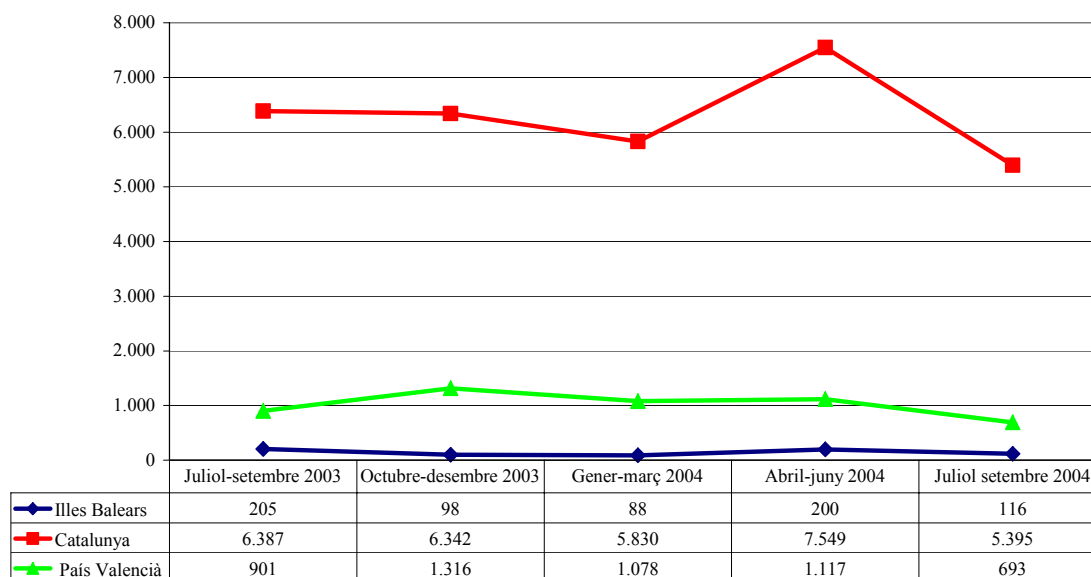
Els Països Catalans disposen avui dia d'una potent indústria editorial que treballa bàsicament en castellà i en català, amb una capacitat productora i exportadora molt considerable (veg.gràfic 22). La indústria editorial s'ubica bàsicament a Catalunya, sobretot entorn de la regió barcelonina, i secundàriament al País Valencià. A la resta del territori, la producció és força modesta en totes les llengües, i sovint especialitzada en temàtiques i autors locals.

³¹⁷ Aquesta llei pretén incidir en els diferents sectors implicats: els autors (potenciant els valencians i els que escriuen en valencià, sense incloure cap referència a l'àmbit lingüístic català), les editorials, les distribuïdores, les llibreries i les biblioteques, i preveu l'establiment de línies d'ajuts econòmics.

Gràfic 22

Evolució del nombre d'ISBNs inscrits per trimestre a Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 2003-2004

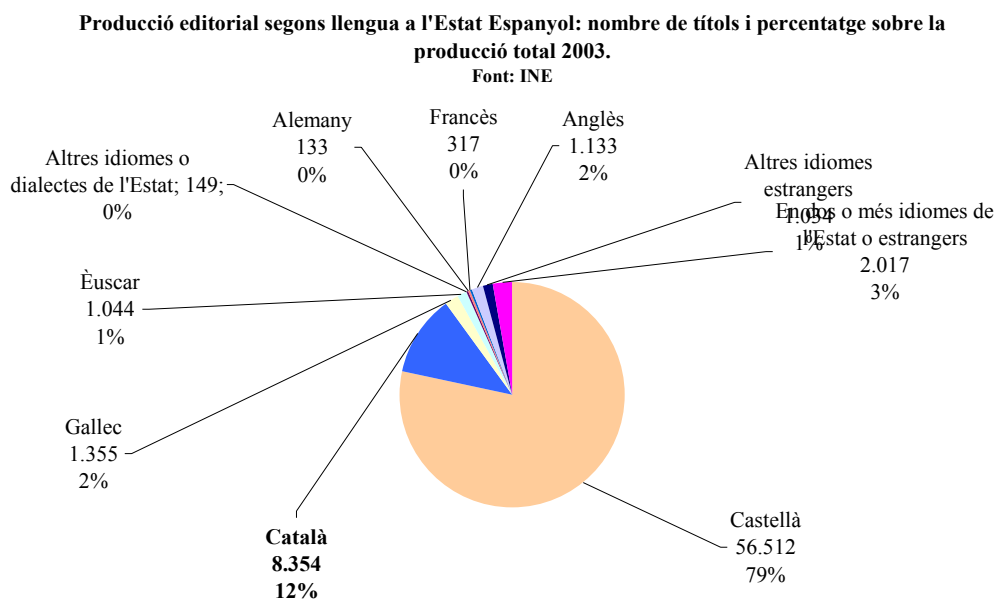

Font: elaboració nostra a partir de les dades del Ministerio de Cultura (2005) Panoràmica del libro

Barcelona és doncs no sols la capital indiscutible de l'edició en català, sinó també una de les capitals editorials del mercat hispanoparlant. En termes sociolingüístics, aquesta doble capitalitat té una lectura complexa, i inevitablement marcada per preconcepcions ideològiques. D'una banda, la posició assolida per les empreses catalanes en el mercat hispanòfon fa que moltes iniciatives editorials es concebin directament en castellà, prescindint de la llengua pròpia del país, i fins i tot s'escau que hom desviï cap al castellà projectes inicialment pensats en i per al català. D'altra banda, sovint s'afirma que l'existència d'una potent indústria editorial en castellà ha fet més fàcil el progrés del català en el món del llibre. De fet, el món editorial català no funciona independentment segons la llengua, ans al contrari: algunes de les principals empreses editores castellà ho són també en català (com Planeta) i, a l'inrevés, són moltes les empreses inicialment dedicades al català que han creat divisions en castellà (com Edicions 62). De fet, la interrelació entre editorials en català i en castellà reflecteix en bona mesura el procés de concentració empresarial transnacional.

Sigui com sigui, tal com mostra el Gràfic 23, l'edició en català ha assolit avui unes dimensions molt considerables. De fet, si posem en relació el nombre de títols en català i en castellà amb el nombre de persones que saben llegir en cada llengua a l'Estat espanyol, les *ratios* són ara com ara bastant similars, i s'acosten a 1 títol per cada 1.000 lectors potencials.

Gràfic 23

Fins a quin punt la minorització general del català es veu reflectida en l'edició de llibres en català? D'acord amb l'anàlisi de l'*Informe sobre Política Lingüística 2003*,³¹⁸ basat en l'estudi *Comercio interior del libro en España 2002*, el catàleg del 2002 de les editorials catalanes reflectia un dèficit notable en els apartats de llibre universitari, tècnic, científic, pràctic i de divulgació en general, i un pes sobredimensionat del llibre infantil i juvenil. Ara bé, si comparem no pas el catàleg sinó la producció per àrees en castellà i en català a l'Estat espanyol durant l'any 2003 (veg. Gràfic 24 i Gràfic 25), les dades mostren una distribució percentual amb diferències perceptibles, encara que menys marcades del que hom hauria esperat.

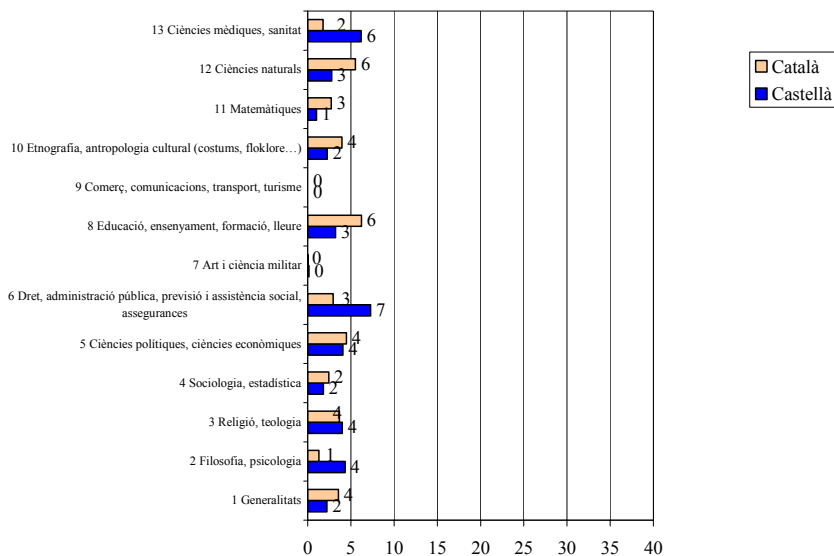
Tant en castellà com en català es detecta un predomini abassegador de la literatura (un terç dels títols), seguida a distància per les publicacions oficials. I val a dir que en aquest camp, les preferències dels lectors són força similars, ja que en català triomfen igualment els best-sellers internacionals com *Els pilars de la Terra* de Ken Follet o *El Codi da Vinci* de Dan Brown, amb xifres de venda superiors als 120.000 exemplars cada un en acabar l'any 2004. Entre les diferències més notables es pot assenyalar el pes superior del llibre oficial, infantil i juvenil, i de text, filològic, de ciències naturals i d'educació en català. Per contra, i sempre en relació amb el castellà, l'edició en català tindria dèficits en el camp tecnològic, de ciències de la salut, en l'àrea de dret, administració i assegurances, i en l'àrea de filosofia i psicologia. En poques paraules: fora de la literatura, el llibre en català trobaria més facilitats en els camps relacionats amb l'educació i les noves generacions, i més dificultats per a entrar en un bon nombre d'àmbits professional. Però hi ha raons per pensar que aquesta diferència podria estar-se escurçant.

³¹⁸ Generalitat de Catalunya 2004: 131

Gràfic 24

Percentatge de títols segons matèria en català i castellà editats l'any 2003 a l'Estat espanyol (1).

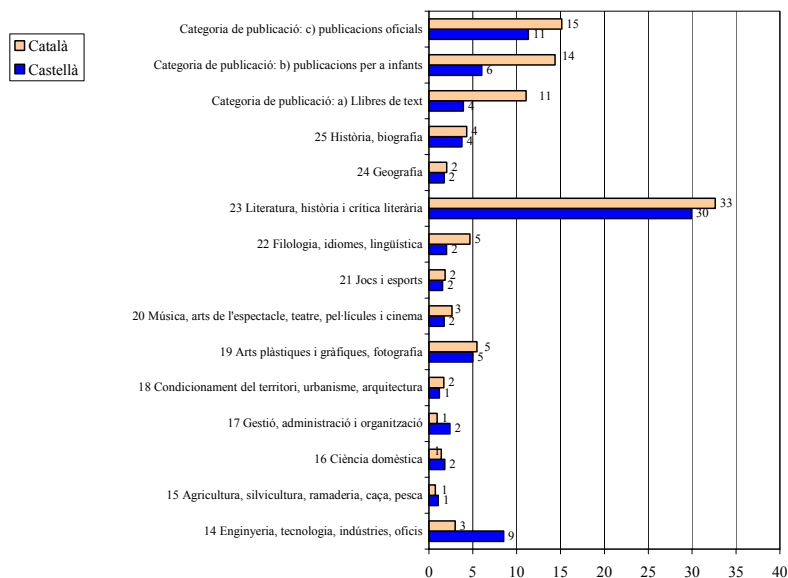
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministerio de Cultura

Gràfic 25

Percentatge de títols segons matèria en català i castellà editats l'any 2003 a l'Estat espanyol (2).

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministerio de Cultura

El llibre infantil i juvenil –diferent del llibre de text– mereix un esment a part. L'any 2003 s'editaren a l'Estat espanyol un total de 9.893 títols. Encara que potser no

gaudeix d'un ampli reconeixement públic, el sector del llibre infantil i juvenil és un sector dinàmic, amb molta creativitat i una potencialitat econòmica remarcable. Encara que pugui acollir-se a algunes polítiques públiques de suport, no es tracta en cap cas d'un sector precari o deficitari que sobrevisqui exclusivament gràcies als ajuts de l'administració, ans al contrari. Doncs bé, en aquest segment dinàmic i competitiu de la indústria editorial, el català assoleix unes quotes molt i molt superiors a les que assoleix en la majoria de les indústries culturals. Tal com mostra la Taula 37, l'any 2003 el nombre de llibres infantils i juvenils editats en català va representar quasi el 18% del total de títols editats a l'Estat espanyol.

Taula 37. Nombre de títols infantils i juvenils editats a l'Estat espanyol segons la llengua. Any 2003

Percentatge per llengües	Percentatge
Castellà	70,5
Català	17,9
Gallec	3,8
Basc	3,3
Altres	4,5
Total	100

Font: Ministerio de Cultura (2004)

És obvi que aquesta dada pot matisar-se en molts sentits –tiratges, facturació, etc. No cal dir, a més, que aquests bons resultats estan en deute amb les polítiques de promoció del català a l'escola. Però res d'això no hauria de fer oblidar que aquest percentatge representa una situació molt més propera a la normalitat lingüística que la de la majoria de sectors de la indústria editorial. Fet i fet, aquest quasi 18% s'acosta força al percentatge dels parlants inicials de català a l'Estat espanyol. I el que és més important, es tracta d'un percentatge assolit sobretot gràcies al mercat de la Catalunya estricta. D'on es desprenen almenys dues conclusions positives per a la llengua: d'una banda, resulta bastant versemblant que a Catalunya el llibre juvenil i infantil en català estigui aconseguint traspasar la barrera dels catalano-parlants inicials; d'una altra, que queda molt de terreny, encara, per a córrer a la resta del domini.

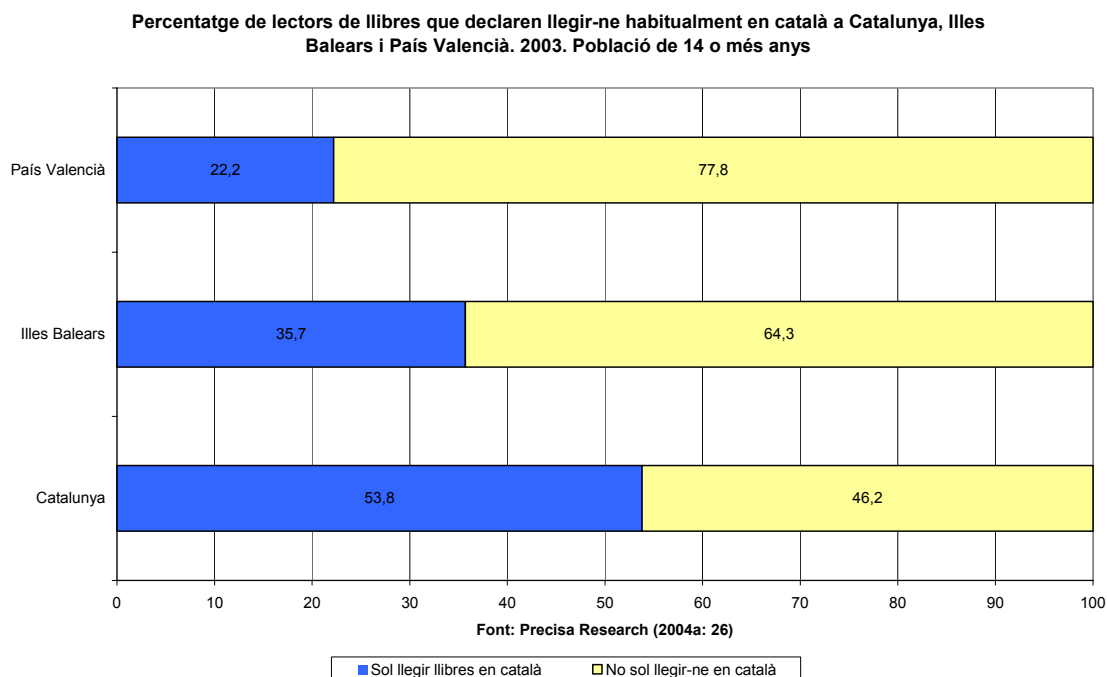
En poques paraules, el llibre en català té una oferta molt considerable en volum i diversitat temàtica, encara que no estigui plenament normalitzat pel que fa als àmbits temàtics en què incideix. Quina és, però, la seva posició en el seu mercat?

Totes les dades de què disposem assenyalen una posició sòlida però marcadament minoritària del llibre en català, especialment feble fora de Catalunya. Les enquestes sobre hàbits lectors mostren una distància molt important (de prop de 20 fins a quasi 40 punts segons el cas) entre la capacitat de llegir en català (veg. cap 4) i la pràctica lectora habitual –no necessàriament exclusiva–³¹⁹ en aquesta llengua. (veg. Gràfic 26). La distància esdevé encara més formidable quan es té en compte no pas l'hàbit *genèric* de lectura en català, sinó la pràctica concreta individualitzada.

³¹⁹ D'acord amb les dades de què disposem, els lectors exclusius en català amb prou feines arribarien al 5% dels lectors al Principat (Precisa Research 2004b: 45) i molt probablement serien menys encara a la resta del territori.

Gràfic 26

Preguntats en quina llengua estava escrit el darrer llibre llegit, només un 16,3% dels lectors de Catalunya van declarar el català.³²⁰ Per a dir-ho de manera gràfica, si analitzéssim què és el que passa en un moment donat, resulta que de cada deu lectors, no arriba ni a dos els que estan submergits en un llibre en català; i això és així a Catalunya, on es detecten els índexs més elevats de consum en la llengua pròpia del país. Curiosament, aquest percentatge coincideix quasi fil per randa amb el percentatge de facturació del llibre en català sobre el total de facturació a Catalunya (veg. Taula 38).

Taula 38. Evolució de la facturació en el sector del llibre a Catalunya. 1998-2002 (facturació en milers d'euros)

	1998	1999	2000	2001	2002
Facturació a Catalunya (milers €)	1.396.145	1.422.590	1.450.957	1.445.670	1.426.223
Facturació en català (milers €)	204.356	213.738	205.606	216.757	228.014
Facturació en % català/Catalunya	14,6	15,0	14,2	15,0	16,0

Aquesta situació anòmala té el seu reflex en les vendes. Tot i l'existència d'una oferta considerablement variada, l'any 2000, el llibre de text no universitari representava el 38,9% de les vendes en català a Catalunya, el llibre infantil i juvenil assolien 16,5% i diccionaris i enciclopèdies el 15,7% (els totals, per a Espanya, eren el 20%, 8,4% i el 12% respectivament).³²¹ No cal dir que la sobredimensió en aquests dos àmbits repercutia a la baixa en la resta

³²⁰ Precisa Research 2004b: 45.

³²¹ Font: Gremi d'Editors i Federació de gremios de Editores de España, apud ICIC (2002: 90).

Mentrestant, la situació a la resta del domini és significativament pitjor. Així, l'any 2003, i en una enquesta paral·lela a la comentada per a Catalunya, només un 5% dels entrevistats que es declaraven lectors al País Valencià va dir que el seu darrer llibre estava escrit en català.³²²

Les dades permeten una lectura un poc menys catastròfica si es té en compte que uns percentatges força significatius dels qui no «solen» llegir llibres en català diuen que ho fan de tant en tant. Això redueix el percentatge dels qui mai no llegeixen llibres en català a *només* el 26,8% dels lectors de Catalunya, i a un 55,9% dels del País Valencià.³²³

Una altra de les dades relativament positives per a la lectura en català té a veure amb l'evolució de l'hàbit lector per edats. La Taula 39 permet constatar que el nombre de lectors en català augmenta des del grup d'edat més gran al següent, i torna a enregistrar un increment entre la generació més jove.³²⁴ De fet, en aquest sector el percentatge de lectors que declarà que els seu darrer llibre estava escrit en català s'enfilava fins al 23,9% a Catalunya, i fins al 10,6% al País Valencià.³²⁵ Certament, és possible que aquest augment en el grup d'edat més jove es degui al fet que una part dels informants d'aquest grup es troba encara sota l'acció de les institucions escolars, un àmbit en què cert grau de lectura en català és pràcticament inevitable –els estudiants són l'únic sector *professional* en què predominen els lectors habituals en català. Però l'evolució entre els dos grups d'edat anteriors (es passa de 43,1% a 47,4%) deixa espai per a pensar que l'escolarització en català de les generacions més joves podria estar incentivant l'ús espontani del català com a llengua lectora.

Taula 39 Característiques sociodemogràfiques dels lectors de Catalunya en funció de si llegeixen en català

	Només català o indistintament	o De vegades en català	Total en català
<i>Total</i>	47,0	23,7	70,7
Home	48,8	22,9	71,7
Dona	45,5	24,4	69,9
De 14 a 24 anys	57,0	23,9	80,9
De 25 a 34	47,4	22,7	70,1
De 35 a 44	43,1	26,7	69,8
De 45 a 54	46,7	23,3	70,0
De 55 a 64	46,0	20,5	66,5
65 i més anys	39,9	24,5	64,4
Sense estudis	36,4	13,9	50,3
Primaris / EGB	38,7	25,9	64,6
Batxiller / BUP	48,8	23,2	72,0
Universitaris mitjans	54,2	23,8	78,0
Universitaris superiors	51,8	24,7	76,5

³²² Precisa Research 2004c: 39.

³²³ Precisa Research 2004a: 26. No hi ha dades de les Illes.

³²⁴ Cal fer notar que estem manejant dos estudis diferents: Precisa Research (2004b), circumscrit a Catalunya, donava un percentatge de lectors en català global lleugerament inferior a Precisa Research (2004a), d'àmbit estatal.

³²⁵ Precisa Research 2004b: 26 i 2004c: 39.

Ocupats	47,1	24,6	71,7
Estudiants	56,1	24,7	80,8
Mestresses de casa	35,6	24,4	60,0
Jubilats/pensionistes/rendistes	41,5	24,0	65,5
Aturats	45,7	28,5	74,2

Font: Precisa Research (2004b: 46)

El bienni 2003-2004 ha conegut, a més a més, una sorpresa inesperada en el món dels llibres en català. Per primera vegada en molts anys, les traduccions al català d'obres literàries per a adults publicades originàriament en castellà han tingut una acollida més que notable, fins al punt que traduccions com *L'ombra del vent*, del barceloní Carlos Ruiz Zafón, o *Soldats de Salamina*, de l'extremeny instal·lat a Girona Javier Cercas, han acaparat els primers llocs de vendes a Catalunya. Val a dir que el fet ha estat tractat amb displicència per la *intel·liguèntsia* local, però no pas pels editors, que s'han afanyat a estendre'l a altres autors –com Maruja Torres, Vázquez Montalbán– i ha arribat fins a autors d'altres camps, com el *maxivendes* Jorge Bucay. Les raons per a l'eclosió d'aquest fenomen no han estat analitzades, però més enllà de l'activisme lingüístic, és probable que hi hagi una qüestió de sensibilitat –per a molts lectors catalans, una Barcelona o una Girona de la postguerra en castellà no deixen de sonar artificioses– i, sobretot, d'hàbits de lectura i de compra. Aquesta tendència indicaria que existeix un sector de consumidors, reduït però palpable, que viuen instal·lats en català. Aquests lectors simplement prefereixen consumir productes en la seva llengua, i la traducció consistiria així en el millor esquer per a captar-los com a clients. A Catalunya, com arreu del món.

En qualsevol cas, però, i fora de casos excepcionals, la posició del català no és de predomini al seu propi mercat. Els motius per a aquesta situació són diversos. Fora de Catalunya, hom argumenta de vegades que la falta de contacte quotidià amb el català normatiu i literari bloqueja els lectors potencials, i genera un cercle difícil de trencar. Algunes veus també han fet notar que els llibres amb un decantament dialectal excessiu allunyen els lectors d'altres zones. En aquest sentit, algunes editorials valencianes han distribuït versions valencianitzades de llibres juvenils ja traduïts al català, argumentant que les versions existents són excessivament barcelonines, una opinió i una mesura que no ha deixat de provocar cert enrenou en alguns sectors. Però en termes generals, el problema fonamental dels llibres en català està més en la seva distribució i difusió, és a dir, en les dificultats que pateix per a accedir al seu públic comercial. Per començar, l'allau de novetats –en català, però també en castellà– obliga els venedors a atorgar poc temps d'exposició a cada llibre, la qual cosa redueix en termes merament probabilístics la possibilitat de vendes en català. La producció en català no arriba de manera normal arreu del territori; sobretot fora de Catalunya, trobar els llibres més venuts o els clàssics pot resultar difícil no ja a llogarrets remots, sinó als grans establiments de València, Alacant o Palma, per no parlar de Perpinyà, on cal recórrer a la llibreria catalana, o a l'Alguer, on tot és, per definició, molt més difícil encara. A això cal afegir-hi que bona part de les cadenes de llibreries de dependència forana mostren un interès més aviat limitat pel producte en català. A tot plegat només queda sumar-hi les dificultats del llibre en català per a trobar un forat a les grans superfícies i el fet que el llibre en català tot just acaba d'encetar la conquesta del quiosc durant el bienni 2003-2004,

amb col·leccions d'èxit com l'Obra completa de Josep Pla (Enciclopèdia Catalana), col·leccions de *best-sellers* (Ed. 62) o l'obra de Paulo Coelho. El resultat és, fet i fet, que el llibre en català continua trobant-se amb moltíssimes dificultats per a arribar amb normalitat al seu client potencial, el qual, sense saber que hi ha versió en català del darrer llibre d'èxit, sovint acaba comprant-lo en castellà sense pensar-hi.

En poques paraules, mentre que des del punt de vista de la producció la situació del llibre català ha fet passes decidides envers la normalitat, en canvi, des del punt de vista del consum la situació és molt i molt lluny de ser satisfactòria, marcada com està per uns percentatges altíssims de no lectors habituals en català i unes vendes minoritàries del català arreu del territori. La penetració del català com a llengua de lectura habitual –no pas exclusiva– tot just supera el 50% en la generació més jove a Catalunya, i queda lluny d'aquesta fita a la resta del territori. El llibre en català, doncs, tot i que s'enfronta a un mercat madur ocupat per un competidor molt més potent, té un immens camp per a córrer sense moure's de casa, i el que li calen són estratègies per arribar a instal·lar-s'hi.

Quines són les línies d'actuació que s'han dut a terme, especialment durant aquests darrers dos anys, en favor del llibre en català? L'avaluació exhaustiva de les polítiques realitzades seria motiu d'un informe prolix. Apuntem, però, algunes de les principals línies de treball executades fins ara per les diferents autoritats als Països Catalans, amb més o menys coordinació amb el sector privat.

a) Suport a l'edició en català mitjançant l'adquisició pública de volums. L'exemple més clar d'aquesta política ha estat el suport genèric³²⁶ al llibre en català (i aranès) a Catalunya. En virtut d'aquest suport, el Govern adquireix entre 150 i 300 exemplars de cada llibre publicat en català–, que l'any 2003 va beneficiar 1.484 títols. Aquest suport es veu complementat amb altres ajuts a llibres d'especial interès cultural, a la traducció, o a la publicació de llibres de text universitari.³²⁷ Al País Valencià, la Llei del llibre³²⁸ preveu ajuts particulars al foment de l'edició de llibres en valencià. A les Illes, l'equivalent del suport genèric és ofert pels Consells Insulars de Mallorca, Menorca i Eivissa.

b) Suport al llibre en català per mitjà de diverses institucions públiques de promoció de la literatura i/o la lectura, bé públiques –Institució de les Lletres Catalanes, Institut Català d'Indústries Culturals–, bé privades –Associació d'Editors en Llengua Catalana, Centre català del PEN Club, etc.

c) Edició de materials propis: les publicacions institucionals constitueixen un percentatge apreciable de la producció en català (i en castellà, val a dir-ho). A Catalunya, les Illes Balears i Andorra, les publicacions governamentals són habitualment sempre en català, independentment del fet que tinguin versions en altres llengües. Al País Valencià és habitual la publicació de materials propis en castellà sense versió valenciana. A la Franja i la Catalunya Nord, la manca d'oficialitat de la llengua relega la publicació de materials propis en català

³²⁶ Ordre de 5 de setembre de 1994, pel qual s'aproven les bases que han de regir la concessió d'ajuts a la producció editorial en català i en aranès

³²⁷ Generalitat 2004: 132.

³²⁸ Llei 3/2002, de 13 de juny, del llibre.

a l'anècdota. La política de promoció del llibre en català en aquests territoris es vehicula, quan ho fa, en algun suport institucional bé a llibres concrets, bé a projectes de petites editorials locals.

d) Campanyes de foment de la lectura (en català), com l'Any Verdaguer (2003).

e) Organització d'actes públics de foment del llibre en català, com ara la Setmana del Llibre en Català. Val a dir que després d'haver-se arribat a celebrar a diverses localitats del domini, i fins i tot de fora del domini, la Setmana anà plegant veles. L'any 2004, la cultura catalana va ser la convidada a la Feria del Libro de Guadalajara (Mèxic), una de les més importants en l'àmbit internacional.

f) Organització de Premis Literaris.

A un altre nivell, impossible de detallar aquí, caldria situar-hi les actuacions de les autoritats locals i comarcals, dels ens públics més o menys autònoms –les xarxes de biblioteques públiques, per exemple–, de les associacions culturals privades, etc. No cal dir que la política d'adquisició de llibres de les xarxes públiques resulta determinant per a l'accés al llibre en català, sobretot en els territoris on la presència social d'aquest llibre és més feble. D'altra banda, al costat de les polítiques de promoció directa del llibre, no cal dir que bona part de les polítiques socials, culturals i educatives dels diferents governs tenen repercussions importantíssimes per a la salut del sector. Així, la implantació del model de conjunció en català ha proporcionat a les empreses editores un mercat que com hem vist resulta transcendental per a la supervivència del llibre en català. Igualment, la política d'alfabetització en català té sens dubte repercussions en la puixança del llibre infantil i juvenil en aquesta llengua.

Una revisió d'aquestes i altres mesures permet copsar a ull nu que l'autoritat més dinàmica a l'hora de promoure el llibre en català ha estat la Generalitat de Catalunya, que durant el bienni 2003-2004 ha dut a terme activitats pràcticament en totes les àrees assenyalades. A la resta del territori, les iniciatives públiques han estat força menys nombroses, i en els casos més extrems, s'han reduït a actuacions pràcticament anecdòtiques, com ara l'edició d'alguns materials. A les Illes Balears, en aquest terreny com en molts altres, l'arribada del govern popular ha generat una polèmica lingüística. L'any 2004, els Premis Ciutat de Palma incorporen el castellà al costat del català davant l'oposició de nombroses entitats (Obra Cultural Balear, Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, PEN Club).

6.2.3 Revistes: creixement des del marge

Les revistes especialitzades formen un sector considerable en termes culturals però també professionals i econòmics. Es tracta de publicacions poc o molt especialitzades en alguna àrea temàtica determinada, que tot i que en alguns casos són gratuïtes –de vegades, lligades a institucions– tendeixen a mantenir-se en termes de mercat. Després d'una dècada de creixement continuat, avui hi ha al mercat revistes en català d'una amplíssima gamma de temes, que van de les revistes més modestes d'orientació local fins a les publicacions nacionals dels més variats temes. Aquest no és el lloc per a resumir les característiques de totes aquestes publicacions. Només cal dir que la Guia de Mitjans de Comunicació en Català (APPEC 2005) necessita més de 40 epígrafs i

aproximadament 100 planes per a fer-ne una descripció succinta. Descripció a la qual cal afegir quasi 20 planes més referents a la premsa digital. A tall d'exemple, deixant de banda les publicacions institucionals o parainstitucional, i cenyint-nos a revistes venals especialitzades –descartant les locals, comarcals i regionals– consolidades (més de 1.000 exemplars de tiratge) que l'any 2005 publiquen el 100% en català, podem assenyalar:

- Decoració i interiorisme, com *BC+R*, *Catàleg*, *Eben...*
- Economia i empresa, com *Dossier Econòmic*, *Món Empresarial*, *Emprèn...*
- Educació, com *Escola Catalana*, *Guix*, *Elements d'Acció Educativa*, *Infància...*
- Esports, com *Club Moto*, *Esports d'Hivern*, *Pista i Rally...*
- Història, com *L'Avenç*, *Sàpiens...*
- Infantils i juvenils, com *Cavall Fort*, *Cucafera*, *Repòrter Doc*, *Tretzevent...*
- Música, com *Enderrock*, *Folc*, *Jaç*, *Catalunya Música-Revista musical catalana...*
- Pensament i cultura, com *L'Espill*, *Idees*, *Lambda*, *Marc de Referències*, *Pragma...*
- Religió, com *Catalunya Cristiana*, *Foc Nou*, *Lluc*, *Saó*, *Temes d'Avui...*
- Societat, com *Bouquet*, *L'univers de la Parella*, *Naturvida*, *Nuvi*, *Viure en Família...*
- Viatges i turisme, com *Descobrir Catalunya*, *Top Girona...*

En conjunt, les 130 publicacions de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català, difonen mensualment 775.000 exemplars i arriben a 2 milions i mig de lectors.³²⁹ A més, es tracta probablement del sector amb més creixement de la indústria cultural en català, que s'incrementa de manera constant en capçaleres, consumidors i tiratges. Algunes de les publicacions en català són líders absoluts en el seu sector: *Sàpiens*, per exemple, amb una difusió de 26.562 exemplars (OJD 2003, *apud* APPEC 2005) ven més al mercat català que totes les seves competidores en castellà, amb potents grups editorials internacionals o estatals al darrere, com ara *Historia National Geographic*, *Historia y Vida*, *Clio* i *La Aventura de la Historia*. El mateix pot afirmar-se d'altres revistes, com *Descobrir Cuina*, amb una difusió de 21.146 exemplars (*ibid.*), per no parlar del setmanari *Dossier Econòmic de Catalunya*, amb un tiratge de 91.203 exemplars (setembre 2003).

Enfront d'aquesta realitat més que diversa i sovint d'una qualitat que les fa competitives, la visibilitat pública de les revistes en català és anormalment reduïda, fins al punt que la gran majoria són absolutament desconegudes del seu públic potencial. A què es deu aquesta situació? A parer dels implicats, les raons són nombroses i diverses. En primer lloc, la presència de les revistes en català als mitjans convencionals de distribució és marginal, fins al punt que els seus responsables no s'estan de descriure els quioscos com un «desert» en relació amb la premsa en català. En segon lloc, la centralització a Madrid del mercat publicitari impedeix que les revistes en català accedeixin a una de les principals fonts de recursos per a la premsa actual, ja que la premsa en català difícilment entra en el pastís publicitari perquè es prima el fet que aquestes revistes no són de distribució «nacional (espanyola)», sinó «regional». els responsables de les revistes denuncien també que els criteris de mesurament i valoració de la OJD els perjudiquen, i

³²⁹ Serra 2004: 46.

reclamen eines de mesurament adaptades al mercat del domini català. El mateix problema s'esdevé amb les centrals de compra: només cal pensar en el nombre de revistes del cor o de viatges repartides per les consultes mèdiques, odontològiques, d'advocats i d'altres professionals liberals dels Països Catalans per fer-se una idea, per vaga que sigui, del segment de mercat propi a què el català té l'entrada vedada. La premsa en català també té dificultats per a accedir a les ajudes públiques del Ministerio de Cultura (compra en biblioteques, ajuts per a la difusió, publicitat...). Finalment, alguns dels responsables de premsa en català es planyen de la desatenció a què els condemnen els mitjans de comunicació majoritaris del país, tant en castellà com en català, que no sempre mostren la sensibilitat necessària a l'hora de visibilitzar aquest sector.

En poques paraules, tot i les seves potencialitats –i de la seva robusta realitat– la premsa en català topa amb gravíssimes dificultats a l'hora d'accedir a una clientela potencial que, majoritàriament, no arriba a assabentar-se de l'existència del producte. Davant d'aquestes dificultats, les reaccions públiques i privades han estat diverses.

Pel que fa al sector públic, d'acord amb l'article 27 de la LPL,³³⁰ la Generalitat de Catalunya concedí 782.978,59€ en ajuts a revistes l'any 2003 (698.291,94€ en ajuts a l'edició i 84.686,65€ en altres ajuts).³³¹ Durant el Pacte de Progrés, el Govern de les Illes Balears va destinar al voltant de 300.000€ a una convocatòria anual d'ajut genèric a les publicacions periòdiques en català. Posteriorment ha desaparegut la convocatòria genèrica i es distribueixen ajuts de manera discrecional. Pel que fa al sector privat, hi ha hagut diverses iniciatives especialment destacades. En primer lloc, l'APPEC celebra des de fa 10 anys la Mostra de Revistes en Català, rebatejada com a SupermerCAT de revistes. A més de la seva feina de difusió, el SupermerCAT constitueix un punt de venda i de subscripció itinerant, l'exposició es passeja arreu del mercat catalanòfon, encara que en el seu recorregut hagi tingut molt més pes Catalunya, les Illes Balears i Andorra que la resta del territori. En cada edició bianual hi passen 350.000 persones, s'hi venen 5.000 títols i s'hi facturen més de 3.000 subscripcions.³³² Una altra gran iniciativa a destacar ha estat la creació del G10, associació d'algunes de les principals capçaleres per tal de reforçar la seva capacitat de difusió i negociació. Finalment, els darrers anys han vist una aposta decidida per l'entrada al quiosc per part d'algunes empreses.

6.2.4 El teatre, o la fortalesa assetjada

El teatre constitueix un dels sectors culturals on el català té una presència més sòlida, i durant força anys la llengua catalana ha estat majoritària, si més no a les sales de Catalunya. La força del teatre amateur, la importància de la renovació teatral de les dècades passades, el paper catalanitzador de l'Institut del Teatre i els suports institucionals havien permès mantenir un món teatral amb un predomini de la llengua pròpia.

³³⁰ Desenvolupat per la Resolució CLT/34/2003, de 10 de gener, per la qual es convoca el concurs públic per a la concessió de subvencions a la premsa escrita en català o aranès corresponent a l'any 2003.

³³¹ Generalitat 2004: 126.

³³² Gendrau 2004: 47.

Però aquesta posició privilegiada trontolla des de fa cert temps. Així, el món del teatre al domini lingüístic ha viscut, durant el bienni 2003-2004, unes tendències contradictòries. D'una banda, les sales de Catalunya i les Illes van guanyar públic durant l'any 2003: quasi 2,5 milions de persones a les sales del Principat, i 4.5000 persones de més a les Illes. Al País Valencià, per contra, els teatres públics van baixar d'assistència en un 25%. Val a dir que a tots tres territoris, l'espectacle més vist fou *Sit*, d'El Tricicle.

Ara bé, els espectacles en català van recular tant a Catalunya com –encara més– les Illes. Després d'aquesta nova reculada, i en una reducció històrica del públic a espectacles en català, el seu percentatge a Catalunya (36%), que s'equipara a les produccions en castellà (34%). A les Illes, la reculada fou de 167.543 espectadors el 2002 a 161.181 el 2003, mentre que el castellà passà de 51.922 a 60.818: domina de molt, encara, el català.³³³ Al País Valencià, les produccions forasteres –i normalment en castellà– atragueren la majoria del públic.

Des del punt de vista polític, les eleccions influïren en canvis i inestabilitat. Al País Valencià la situació fou més aviat d'inestabilitat, amb diversos canvis de responsables. A Alacant, la polèmica la va originar el gerent del Teatre Principal, Manuel Sánchez Monllor, que es va negar, primer, a fer alguna de les representacions d'*El Superbarber de Sevilla* en català, com li havien sol·licitat algunes associacions de pares i mares, i després, es va ratificar en la seva negativa a programar teatre en valencià en el Teatre Principal.³³⁴ A Catalunya, arran del canvi de responsables polítics a la Generalitat, el Teatre Nacional de Catalunya programa per primera vegada una obra barroca castellana –*El alcalde de Zalamea*– de producció pròpia de cara a la temporada 2004-05.

Pel que fa a la interrelació entre territoris, els lligams continuen essent febles. El Projecte Alcover permeté que diverses obres es veiessin a més d'una vintena de sales d'Andorra, Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià.

6.2.5 El cinema: desvinculació i marginalitat

Al món contemporani, el cinema constitueix un sector industrial de primeríssim ordre, tant pel fabulós volum de negoci que genera com per les seves innegables repercussions en les representacions i els comportaments de la població en general. Tot i tractar-se d'un sector eminentment privat, la seva significació política, econòmica, social i cultural el configuren com un sector estratègic, per la qual cosa arreu del món està sotmès a nombrosíssimes regulacions de tota mena.

El mercat cinematogràfic del domini lingüístic ja fa dècades que està sotmès a l'hegemonia indiscutida del cinema dels Estats Units i, de manera secundària, a les diverses indústries cinematogràfiques espanyola, francesa i italiana. El mercat cinematogràfic del domini català es diferencia ben poc de l'hegemònic, ni en consum ni en producció; només a Catalunya hi ha certa producció cinematogràfica autòctona.

³³³ Altarriba 2004: 62.

³³⁴ < <http://www.ua.es/sp/observatori/teatreenvalencia.html> >

La posició de subordinació en el seu propi mercat de les cinematografies espanyola i francesa tendeix a ser fortament contestada no sols pels professionals, sinó també per les respectives elits estatals, per la qual cosa cadascun dels estats ha desenvolupat polítiques fortament proteccionistes amb vistes a reforçar les respectives cinematografies *nacionals*. Aquestes polítiques, impossibles de detallar aquí per la seva complexitat i variabilitat, inclouen un ampli ventall de pràctiques, com ara les subvencions públiques als productes *autòctons*, les obligacions de doblar les pel·lícules al·loglotes a la llengua de cada estat, la imposició de quotes d'emissió de pel·lícules *nacionals*, les exigències de reinvertir part dels beneficis en la promoció del cinema «autòcton», el suport econòmic i polític a institucions, festivals i cicles de cinema... En la mesura que funciona com a caixa de ressonància dels diferents estats nació, també la Unió Europea s'ha sumat a les polítiques proteccionistes envers el cinema. Val a dir que França ha estat capdavantera en la intervenció pública a favor de la seva indústria cinematogràfica, un esforç sostingut per uns sectors professionals inusualment militants i ben organitzats en defensa dels seus interessos. No cal dir que en aquest panorama de –suposats– Davids contra Goliath, ni el català ni el cinema català no són mai tinguts en compte de manera particularitzada.

Tot i els intents d'administracions i professionals, les produccions nord-americanes senyoregen de manera invariable les sales de cinema. En concret, a l'Estat espanyol les estimacions de l'informe anual de l'Academia (Espanyola) del Cine 2004 parlaven de crisi del cinema espanyol i europeu, tot indicant:

- a) una davallada del consum de cinema espanyol (= fet a l'Estat espanyol), que perd 3 milions d'espectadors (19 enfront de 22 del 2003),
- b) una davallada del cinema europeu (destaca la reculada d'1,5 milions del francès).
- c) un creixement del cinema americà, que suma 6 milions més d'espectadors i atreu el 70% dels espectadors.³³⁵

En aquest context, la consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya Caterina Mieras anunciava que l'any 2004 el *cinema català* «resisteix la baixada del cinema espanyol», ja que les produccions catalanes creixien un 13% i es passava de 825.701 espectadors el 2003 a 962.136 el 2004.³³⁶ Però l'entusiasme de la consellera era ben aviat posat en entredit.³³⁷ D'una banda, perquè el nombre d'espectadors d'aquest cinema català va representar el 2004 un 3,35% dels espectadors de cinema de Catalunya; una xifra més aviat modesta, encara que, això sí, representés mig punt més que l'any 2003. D'altra banda, perquè el rètol de «cinema català» emprat per la Consellera constituïa un calaix de sastre que només responia, aparentment, a la seu fiscal de la productora, en què les pel·lícules (fiscalment) *catalanes* més vistes eren *El Lobo* (200.000 espectadors i 200.000 €), seguida de

³³⁵ A França, en canvi, l'any 2004 fou un bon any per al cinema francès, amb els millors resultats dels darrers 20 anys (Riambau 2005: 56), per bé que el cinema americà continua essent el preferit dels consumidors.

³³⁶ Avui, 29 gener 2005: 53.

³³⁷ Gifreu 2005: 19.

*F.B.I Frikis buscan incordiar, Las voces de la noche i El juego de la verdad.*³³⁸ De fet, de les 33 estrenes del 2004 fiscalment catalanes, només 6 s'havien rodat en català³³⁹—exactament la mateixa quantitat que l'any 2003 (Generalitat 2004: 140).

En altres mots, salvant totes les excepcions que calguin, la indústria cinematogràfica als Països Catalans és un sector que treballa en condicions de forta desvinculació del país i, encara més, de la llengua pròpia,³⁴⁰ fins al punt que els especialistes es demanen si, més enllà d'individualitats de prestigi innegable, existeix quelcom que mereixi etiquetar-se de *cinema català*.³⁴¹ En aquest context, marcat per la fortíssima dependència externa, i amb una indústria pròpia precària i tan escassament vinculada amb la llengua pròpia, no és estrany que el món cinematogràfic constitueixi un dels reductes més impermeables al català. Més que més quan, enfront de les vigoroses polítiques estatals i europees destinades a crear unes indústries estatals, les intervencions de les administracions dels territoris de llengua catalana han estat molt i molt limitades en recursos, ambicions i capacitat operativa.

També en aquest sector, les polítiques —relativament— més dinàmiques han estat les de la Generalitat de Catalunya. D'ençà de 1991, el Govern de Catalunya incentiva el doblatge i/o la subtitulació, el copiatge i la promoció de pel·lícules estrangeres en versió catalana, mitjançant una ordre de convocatòria de subvencions dirigida a les empreses distribuïdores. A més a més, el Departament de Cultura realitza campanyes promocionals, com ara falques publicitàries en mitjans de comunicació, el manteniment d'una secció de cinema en català a la cartellera de diversos diaris, informació a Internet sobre cinema en català o elaboració del catàleg de vídeos i DVDs en català.

L'interès per la catalanització del món del cinema cresqué cap a la fi dels 90 i començament dels 2000 tant en l'àmbit públic com en el camp de l'activisme, amb la Plataforma per la llengua com a principal entitat mobilitzadora. Tot i el fracàs de l'intent d'aplicar una política de quotes derivada de la LPL, les polèmiques despertades i les campanyes de mobilització popular —especialment pel cas de Harry Potter— aconseguiren desvetllar l'interès de certs sectors pel cinema en català, i acomboiaren cert canvi de política comercial en les grans cadenes. L'any 2000 l'acord de la Generalitat amb FEDICINE aconseguí implicar les cinc grans distribuïdores americanes en la política de doblatge al català. A partir de l'any 2001,

³³⁸ Val a dir que aquest no és el primer cop que el concepte de cinema català sembla dotat d'una laxitud francament sorprenent: l'Informe sobre Política Lingüística. Any 2004 (pàg. 139) comptabilitza entre els «films catalans» un seguit de cintes francament sorprenents, com ara Comandante, d'Oliver Stone; Les maletes de Tulse Luper, de Peter Greenaway; Los lunes al sol, de Fernando León de Aranoa; o Antwerp, de Peter Greenaway. Hom es demana si els esmentats directors són veritablement conscients del seu lloc en la filmografia nacional catalana.

³³⁹ Gifreu 2005: 19.

³⁴⁰ Una anècdota exemplifica bé aquesta desvinculació del cinema català en realció amb la llengua: «Cada any una vivència em confirma el paràgraf anterior [l'ús del català s'està perdent]. Els alumnes de l'ESCAC (Escola Superior de Cinema i Audiovisuals de Catalunya) graven o filmen les seves pràctiques de final de carrera totalment en castellà malgrat ser catalanoparlants. És una decisió personal, ja que la direcció els deixa llibertat d'escollir. Fa dos anys, en el lliurament dels títols a la Universitat de Barcelona, vaig parlar amb un d'ells, que va justificar-se dient-me: "Si jo fos porto-riqueny filmaria en anglès i no en castellà perquè no sóc un retardat mental." El fet de viure en un món tan competitiu fa que molts joves renunciïn a les seves arrels culturals, ja que creuen que aquestes arrels els pesen com lloses. Malauradament, ells i molts directors joves segueixen aquest camí en fer la seva opera prima en castellà, malgrat que l'acció es desenvolupi en un país català.» (Pérez 2005: 21).

³⁴¹ Un dels escassos àmbits en què el cinema original en català o plurilingüe ha assolit èxit i personalitat relatiu és el dels documentals, com ara En construcció 377.235 espectadors i 2n lloc del rànquing espanyol; La casita blanca, la ciutat oculta, amb 73.454 espectadors i 4t lloc del rànquing; i altres com Gala, El Gran Gato, Mones com la Becky... (Pérez 2005: 21). També el cinema d'animació té un pes específic més significatiu en el sector.

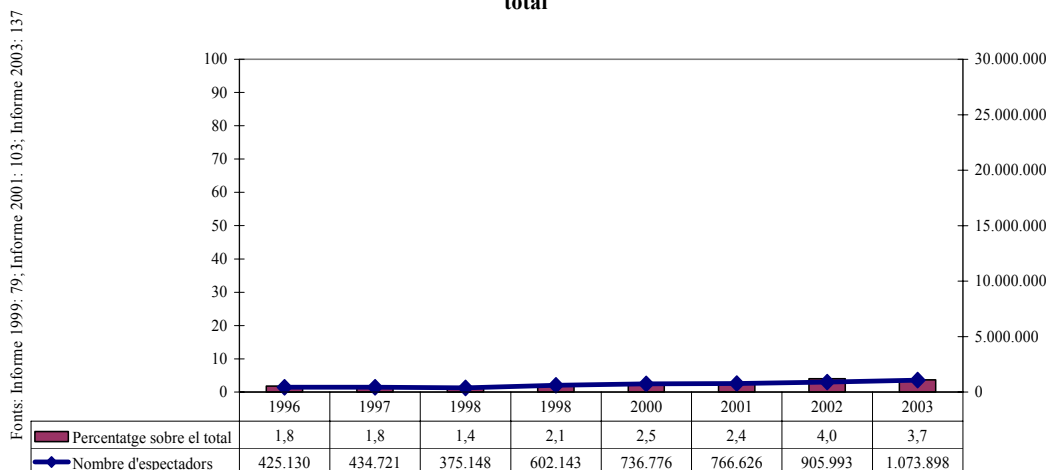

les responsabilitats en cinema es repartiren entre el Departament de Cultura i l'Institut Català de les Indústries Culturals.³⁴²

El resultat de tots aquests esforços³⁴³ queda lluny del que seria desitjable. Certament, hom percep un creixement continu tant del nombre absolut com del percentatge d'espectadors a versions en català a Catalunya –únic territori on aquests arriben a xifres perceptibles. L'any 2003 es depassà la barrera del milió d'espectadors, i el 2004 es continuà creixent tot i la davallada de públic en general. Avui els espectadors de cinema en català ja depassen àmpliament els espectadors de cinema (fiscalment) català. Ara bé, tot i els esforços abocats fins al moment, el pes dels espectadors de cinema en català a Catalunya continua situant-se per sota del 5% del total (veg. Gràfic 27). Cal recordar que el nombre d'espectadors dels cinemes de Catalunya l'any 2002 fou de 30,579.980, mentre que l'any 2003 la xifra davallà fins a 29.301.956.

Gràfic 27

Nombre d'espectadors de pel·lícules en català entre 1996 i 2003 i percentatge sobre el total

Val a dir que l'entrada del català en el món del cinema no s'ha produït de manera indiscriminada, ans al contrari, força concentrada en un únic sector: el cinema per a infants i adolescents, tal com pot comprovar-se visitant alguna de les webs de cinema en català³⁴⁴. L'any 2003, les pel·lícules més vistes en català foren *Shin-Chan, a la recerca de les boles perdudes*, *Doraemon i l'imperi maia* i *Buscant en Nemo*. L'any 2004 la gran majoria de pel·lícules per a públic infantil van arribar

³⁴² Creat per la Llei 20/2000, de 29 de desembre.

³⁴³ Resulta difícil de quantificar econòmicament aquests esforços, perquè les memòries de Política Lingüística barregen el suport al cinema en general, al cinema català, a les televisions, i al català en el cinema. A partir de l'informe de 2003, hom pot estimar en 1,7 milions d'euros les partides destinades només al català en el cinema:

Subvencions per a augmentar l'exhibició de pel·lícules: 119.021,25 €

Foment al doblatge: 1.353.952,77 €

Espots a TV i falques a la ràdio: 129.200,00 €

A aquests fons caldria afegir-hi com a mínim uns 40.000,00 € suplementaris de suport a l'exhibició de versions en català de pel·lícules produïdes a Catalunya i uns 20.998,20 € d'ajut a la distribució en versió catalana de llargmetratges produïts a Catalunya provinents de l'ICIC.

³⁴⁴ Com ara: <<http://www.racocatala.com/lacrispeta/>>, <<http://cinema.en.catala.ca/>>

doblades també al català, de manera que les pel·lícules més vistes en la llengua del país foren, per aquest ordre, *Shrek 2* (95.000 espectadors i 4675.000€), *Shin-Chan*, *Operació rescat*, *Doraemon: el gladiador*, *Els increïbles*, i *Harry Potter i el presoner d'Arbakan*. Val a dir que la majoria varen ser emeses en condicions precàries al costat de les versions en castellà (en el cas de *Shrek 2*, per exemple, la versió espanyola aplegà més d'1 milió d'espectadors); ara bé, en algun cas –com *Doraemon*– només van ser emeses en català a Catalunya. Pel que fa al cinema per a adults, en canvi, els doblatges arriben amb comptagotes i les sales per a veure'ls solen ser poques i en horaris o ubicacions poc avinents.

Fora de Catalunya, la presència del català al cinema és encara més escadussera. A Andorra hi arriba amb certa freqüència alguna còpia de pel·lícules doblades al català, normalment en iniciatives promogudes des de l'administració. A les Illes, amb sort, arriben a emetre's entre una i tres pel·lícules en català alhora, també amb suport de l'administració. A la resta del territori, la presència del català en la cinematografia, si s'arriba a produir mai, és una anècdota.

La posició del català en el món del cinema es resumeix en pocs mots: marginal, tot i que en lent creixement:

- La producció original en català és escassíssima;
- El doblatge i la subtitulació de productes originalment en altres llengües creix, però continua essent minoritari;
- La distribució en sales pateix greus limitacions territorials: en alguns territoris del domini –País Valencià, Catalunya Nord, Franja i l'Alguer– mai no hi ha opció d'assistir al cinema en català; a la resta, l'oferta sol centrar-se en alguns dels principals nuclis urbans i deixa sense opció una gran part del territori;
- Allà on s'arriben a emetre, les còpies són relegades a les sales en les pitjors condicions, sovint en horaris pitjors, i les còpies en català arriben a desaparèixer sense previ avís;
- La comercialització en vídeo i DVD es fa de manera irregular i limitada, fins al punt que s'infrautilitzen els esforços de doblatge ja fets: no totes les pel·lícules doblades acaben comercialitzant-se també en català, i la distribució de les versions en català es fa de manera precària. Algunes grans empreses amaguen deliberadament als seus clients l'existència de les versions en català dels productes cinematogràfics. El boicot empresarial a les versions catalanes arriba fins al punt de distribuir els DVD que inclouen el doblatge al castellà i no distribuir els que inclouen també el doblatge al català;
- El vídeo i DVD en català són pràcticament absents dels videoclubs i altres empreses del ram, tant de lloguer com de compra. El català també és absent de les vendes de DVD als quioscos. De fet, resulta pràcticament impossible per a un consumidor ordinari d'accedir a la immensa majoria dels productes doblats al català mitjançant els canals convencionals.
- Les promocions de DVD realitzades pels principals diaris del país sovint no inclouen el català, encara que ja hi hagi doblatge a l'abast dels productes que difonen.

L'any 2004, la Plataforma per la llengua féu públiques les conclusions d'un informe referent a la llengua al cinema³⁴⁵ i un seguit de propostes que continuen essent, en termes generals, vàlides per a començar a treballar.

Finalment, el cinema és probablement un dels camps en què més es troba a faltar la complicitat popular amb el model de llengua estàndard vigent. És un fet que l'única entitat que ha dut a terme una política sistemàtica de doblatge de pel·lícules estrangeres és Televisió de Catalunya. I és també un fet que els directius de la CCRTV han treballat, llevat d'escasses excepcions, amb una visió estrictament principatina de la realitat lingüística, política i cultural. Atesos aquests factors, i atès el pes demogràfic del dialecte central en la configuració de la comunitat lingüística catalanòfona, no és estrany que l'estàndard dels productes cinematogràfics –com la dels documentals, les sèries i, en general, tot el que sigui traduït– sigui invariablement de base central. Però caldria demanar-se si no seria possible –i convenient– d'acollir cert pluralisme en forma d'accents, si més no, en els doblatges. No deixa de ser sorprenent aquest temor fins i tot en les pel·lícules que, com molts dels films d'animació, juguen expressament amb accents (accent anglès de la costa est i oest dels Estats Units, negre, hispà, britànic, jamaicà, francès, etc.). No seria tan forassenyat pensar que una barreja més gran d'accents valencians i balears ajudaria a difondre els productes a la resta del territori.

6.2.6 El món de la música: entre els creadors i la indústria discogràfica

El món de la música no sols constitueix un factor cultural de primer ordre en la societat contemporània, sinó que també implica un enorme entramat industrial, tecnològic i econòmic. A l'hora d'analitzar el paper que hi juga la llengua catalana, cal tenir en compte com a mínim el seu vessant creatiu, l'industrial i comercial, i el de la difusió i el consum.

La indústria discogràfica als Països Catalans, que entre altres coses havia acompanyat el desenvolupament d'expressions musicals pròpies com la Nova Cançó durant el tardofranquisme, va patir una greu crisi als anys 80, quan les multinacionals van desplaçar-se cap a Madrid i Barcelona va quedar-se quasi sense indústria. D'aquella època resten en actiu tan sols Blanco y Negro i Vale Music. L'expansió del rock català va permetre cert creixement de les empreses autòctones com DiscMedi, Blau o Picap. Aquell creixement va desembocar en l'establiment d'un conjunt d'empreses autòctones que, tot i les seves dimensions modestes, desenvolupen un paper significatiu tant en el mercat interior com en l'espanyol. Així, l'any 2003, les empreses discogràfiques catalanes van facturar uns 56 milions d'euros, una xifra que suposa més del 30% de la facturació corresponent a tot l'estat.³⁴⁶ Les empreses discogràfiques catalanes no són homogènies, i val a dir que la seva inserció en el mercat espanyol depèn en molta mesura del pes que tenen en els seus catàlegs els productes en llengua catalana i castellana. Mentre que algunes d'aquestes empreses, com Picap, treballen essencialment des de i de cara al mercat dels Països Catalans –i encara amb dificultats en alguns territoris– d'altres funcionen

³⁴⁵ <<http://www.plataforma-llengua.org/pagina.php?id=186>>

³⁴⁶ Asociación Fonográfica y Videográfica Española (AFYVE) apud Morén 2004: 16.

estrictament com a empreses espanyoles en llengua, catàleg i plantejaments de mercat.

Al llarg del bienni 2003-2004, la música d'expressió catalana ha viscut una situació complexa, marcada per certa contradicció entre la capacitat creativa i les seves possibilitats de difusió.

Des del punt de vista de la creació, el bienni ha assenyalat la superació definitiva del cicle del rock català dels 90. Als cantautors consolidats des de fa dècades i als supervivents de la dècada rock català, s'hi han anat afegint un nombre molt considerable d'intèrprets d'estils molt diferents (cançó d'autor, música d'arrels, pop-rock, avantguarda, infantil...). Aquests autors troben vies de difusió en concursos com el Circuit de Música en Valencià (Consell de la Joventut de València), que el 2004 arribà a la 5a edició, o el Sona 9 a Catalunya, tots dos dedicats a promoure noves veus. Així, a parer tant dels participants com dels crítics, el sector viu en aquests un moment més aviat positiu, amb una gran diversitat de propostes³⁴⁷ –rock, pop, música d'arrel, de fusió, música mestissa, indie, hip-hop, de cantautors, etc. Un bon moment simbolitzat per l'elecció d'*Agost*, d'Els Pets, com a millor disc de l'any 2004 a Catalunya per l'edició catalana de la revista *Mondosonoro*.

En un altre sentit, el bienni també ha continuat constatant l'existència d'amplis sectors interessats en la música d'expressió catalana. Així, el 2003, els festivals de rock català, entre els quals destaquen el Senglar Rock a Montblanc, l'Acampada Jove d'Arbúcies i el Rebrot de Berga creixen, i apleguen més de 60.000 persones l'any 2003, als quals ja no pot sumar-s'hi l'Almadrava Rock, ja que l'accés del PP i el Partido Independiente de Residentes Europeos al govern municipal dels Poblets (Marina Alta) implicà que l'any 2004 es convertís en una nit de rock per a grups en castellà.³⁴⁸ Val a dir, però, que el festival fou substituït pel Rock a la mar de Dénia. A les Illes Balears, el fet més emblemàtic de la promoció del rock en català ha estat, des de l'any 1999, els concerts Rock&Llengua, celebrats bàsicament a Mallorca. Una funció semblant tenen els concerts que acompanyen regularment la celebració, també a Mallorca, de l'Acampallengua. En un altre registre, els 100.000 assistents a la Fira d'Espectacles d'Arrel Tradicional de Manresa indiquen l'existència d'amplis sectors interessats per la música d'arrel, amb gran presència de la música en català. I cal no oblidar que el sector musical ha estat capaç de mantenir i desenvolupar amb èxit diverses revistes musicals en català. L'any 2003 se celebraren els 10 anys d'*Enderrock*, i pel desembre del mateix any 2003, *Jaç*, una revista especialitzada en Jazz, vingué a fer companyia a les ja existents *Folc*, *Revista Musical de Catalunya*, al suplement setmanal *Rock & Clàssic* de *l'Avui*, i altres publicacions en català sobre el camp musical. A Internet hi havia nombroses pàgines dedicades a la música en català, així com pàgines en català dedicades a la música.³⁴⁹

El sector de la música d'expressió catalana té, en termes lingüístics, força més consistència interna i capacitat de regeneració de la que alguns sospiten. Però el

³⁴⁷ De fet, per a alguns comentaristes és tota l'escena musical catalana, no sols la que s'expressa en català, la que es troba en estat de renovació fructífera: «El pop-rock de casa nostra no havia tingut mai una quantitat de qualitat tan considerable com ara» (Turtós 2004: 24)

³⁴⁸ <http://www.levante-emv.es/secciones/noticia.jsp?pldNoticia=20370&pldSeccion=17&>,
<http://www.levante-emv.es/secciones/noticia.jsp?pldNoticia=20645&pIndiceNoticia=5&pldSeccion=17>

³⁴⁹ Veg. *ritmes.net*: < <http://www.ritmes.net/ritmes/rHome.jsp> >

català no és, ni de bon tros, la llengua majoritària de la música als Països Catalans. Només cal recordar que els productes en aquest idioma rarament apareixen a les llistes de més venuts, per no parlar de la seva molt escassa presència en festivals musicals com Sónar i Primavera Sound a Barcelona, a les Méditerranéennes (Argelers de la Marenda, Rosselló), el Festival de Benicàssim (Plana Alta) o la Groove Parade, a 15 km de Fraga (Baix Cinca) (Pons 2004: 8), tenint en compte que l'any 2003 assistiren als festivals musicals d'arreu dels Països Catalans gairebé 1 milió d'assistents (quasi 30% més que l'any 2002). Ara bé, a diferència d'altres sectors culturals on la presència del català és molt més minsa –en el món del cinema en particular– s'ha de tenir present que arreu del territori hi ha grups i intèrprets –joves i grans– que fan música en la llengua pròpia del país, fins i tot, com l'algueresa Franca Masu, en els indrets més difícils per a l'idioma. I no es tracta sols del fet que al llarg del bienni hagin aparegut nombroses veus noves. També és rellevant que són poques les que han abandonat el català. Certament, no és estrany que alguns intèrprets facin incursions cap a altres llengües: així, per exemple, al llarg d'aquest bienni Tomeu Penya ha provat sort en castellà amb un disc abans de retornar cap al català. Però més enllà dels temptejos inicials, les incursions en altres llengües tendeixen a ser més aviat fugaces. A més a més, cal fer notar que tampoc és totalment estrany que grups que cantaven en altres idiomes adoptin el català³⁵⁰. De fet, l'anàlisi de les revistes musicals fa pensar que els prejudicis anticatalans que van assolir el seu apogeu a la fi dels 90 i primers 2000 han anat cedint al llarg d'aquest bienni. Hi deu haver contribuït la constatació, durant els primers 2000, que la música en català no havia gaudit de veritable suport econòmic, però també l'hegemonia ideològica que han assolit en el món musical d'aquests darrers anys les nocions de *fusió* i, sobretot, de *mestissatge*.

Com la resta de la indústria discogràfica, la catalana ha viscut el bienni 2003-2004 una sèrie de circumstàncies que en condicionen l'evolució. Entre aquestes, una de les més rellevants ha estat l'impacte de la pirateria en l'evolució del mercat. Els canvis tecnològics han enfrontat la indústria discogràfica amb reptes de gran abast, perquè les diverses opcions d'aconseguir música gratuïtament per Internet fan que davalli el consum de productes musicals. A aquesta tendència mundial cal afegir-hi, a l'Estat espanyol, la indolència de les autoritats en relació amb la pirateria coneguda com a *top manta*.³⁵¹ Tot plegat situà la davallada entre 2002 i 2003 del negoci de la indústria discogràfica de l'Estat espanyol en un 7,6%, tot i que algunes empreses parlen d'un 20%. Aquesta davallada afecta sobretot les multinacionals –que controlen un 80% del mercat musical– mentre que les discogràfiques catalanes resisteixen i mantenen un 36% de les vendes de discos respecte a la resta de l'Estat (Pons 2004: 8). S'ha de dir, però, que l'impacte de les noves tecnologies no té per què resultar únicament negatiu per a la indústria discogràfica. De fet, l'any 2004 se saldà amb un increment en la recaptació dels drets artístics de l'11,9%, segons la SGAE (Mayor 2005). Segons Eduardo Aute, president de la SGAE:

³⁵⁰ Com Mishima al 2004, amb *Trucar a casa. Recollir les fotos. Pagar la multa*.

³⁵¹ A bon nombre de ciutats catalanes i espanyoles han proliferat els venedors ambulants de còpies no autoritzades de CDs i DVDs. Aquests venedors ofereixen els seus productes estenent-los a la vista del públic damunt d'una manta enmig de la via pública. D'aquí el joc de paraules entre *Top ten*, o llista dels deu discos més venuts, i el *Top manta*. També són freqüents els venedors que ofereixen el seu producte en catàlegs a bars i cafeteries, passant de taula en taula.

«els ingressos dels artistes no provenen només de la venda de discos, sinó també d'altres camins, i la música és cada vegada més present en la societat, a través de la ràdio, la televisió, Internet i la telefonia mòbil, que també generen drets.» (*apud* Mayor 2005)

De fet, però, les preocupacions per la tecnologia expressades pel mercat majoritari només afecten tangencialment els productes musicals en català, que pateixen altres problemes molt més greus. Aquests problemes estan més aviat relacionats amb la configuració del sistema comunicatiu català i amb paper dels mitjans en la difusió o, més aviat, amb l'escassa difusió, de la música en català.

Al llarg dels darrers anys s'ha aguditzat la dependència entre el mercat discogràfic i els recursos econòmics dedicats a la promoció i la publicitat. Les possibilitats d'èxit d'un producte musical tenen una relació no exclusiva, però sí molt i molt estreta, amb la seva difusió als mitjans de comunicació de massa, especialment la ràdio i la televisió. I, com hem apuntat anteriorment, l'espai comunicatiu dels Països Catalans depèn profundament dels mercats estatals respectius.

D'una banda, els mitjans de comunicació estatals, públics i privats, ignoren de manera absoluta la producció en català. En la mesura que aquests mitjans són hegemònics a bona part del domini lingüístic, aquesta exclusió impedeix el contacte normal dels creadors amb el seu públic potencial. D'altra banda, els mitjans de comunicació que emeten des de i per als territoris de llengua catalana reproduïxen en molta mesura les modes i les pautes dictades pels mitjans estatals, i bandegen igualment la producció en català. De fet, la gran majoria dels mitjans públics i privats catalans, valencians, mallorquins, etc., fan molta més promoció explícita i implícita de productes musicals en castellà que no pas en català.

Resulta fàcil de copsar l'impacte d'aquest arraconament en termes estrictament quantitius: a Catalunya, els canals generalistes de televisió en català amb prou feines arriben al 30% de l'audiència. Això implica que la música en català té vedat l'accés al 70% de l'audiència televisiva del Principat, i es reparteix el 30% restant amb la música en castellà i en anglès. Amb sort, doncs, la producció en català pot aspirar a un 10-15% del temps televisiu dedicat a la música. En altres mots, i a falta de mesuratsges més precisos, pot estimar-se que la *ratio* de difusió musical televisiva per llengua a Catalunya deu situar-se, com a màxim, en un minut de música en català per cada 8 o 9 minuts en castellà o anglès. I això és així a Catalunya, on els mitjans públics *autònoms* i locals s'han mostrat tradicionalment més sensibles a la música en llengua pròpia. A la resta del domini, la *ratio* és necessàriament més desproporcionada.

En aquestes condicions, arraconada en els seus mitjans *naturals*, la producció en català té moltes més dificultats per a arribar al seu públic consumidor. Això li impedeix assolir xifres significatives de vendes, no pot per tant capitalitzar-se, no arriba a disposar de recursos per a publicitar-se i, per consegüent, es veu encara més condemnada a la marginalitat.

Un simple cop d'ull a la Taula 40, on hi ha reproduïts els discos d'artistes dels Països Catalans més venuts al llarg de l'any 2003 a l'Estat espanyol, permet constatar que bona

part d'aquests discos van ser produïts per artistes catapultats a la fama fonamentalment des de les televisions (com a mínim Beth, Gisela, Joan Tena, Chenoa, Jarabe de Palo).³⁵²

Taula 40. Discos d'artistes dels Països Catalans que van superar les 50.000 còpies durant l'any 2003

Autor	Disc	Vendes
Antonio Orozco	<i>Semilla del silencio</i>	200.000
Beth	<i>Otra realidad</i>	200.000
Gisela	<i>Parte de mí</i>	200.000
Joan Tena	<i>Ve, prueba y verás (SG)</i>	200.000
Chenoa	<i>Soy mujer</i>	100.000
Joan Manuel Serrat	<i>Serrat sinfónico</i>	100.000
Jarabe de Palo	<i>Bonito</i>	100.000
Sergio Dalma	<i>De otro color</i>	100.000
Mojinos escocíos	<i>Mas de 8 millones de discos</i>	100.000
Los Burros	<i>Rebuznos de amor (reed.)</i>	100.000
OBK	<i>Babylon</i>	50.000
Elena Gadel	<i>Es por ti (SG)</i>	50.000

Font: Asociación Fonográfica y Videográfica Española (AFYVE), certificats de l'any 2003 (apud Morén 2004: 19)

Enfront d'aquestes xifres, els resultats de vendes de discos en català són certament més febles (veg. Taula 41). Molt concretament, l'any 2003, a diferència del 2002, cap àlbum en català no superà la xifra de 50.000 còpies venudes.

Taula 41. Rànquing de vendes de discos en català editats o distribuïts durant el 2003

Autor	Disc	Vendes
Sau	<i>Un grapat de cançons... (3CD)</i>	40.000
Lluís Llach	<i>Jocs* (CD+DVD)</i>	35.000
Sopa de Cabra	<i>El llarg viatge (CD+DVD)</i>	22.500
Dusminguet	<i>Go</i>	20.000
Lax'n'Bustos	<i>Morfina (CD-DVD)</i>	18.000
DDAA	<i>Superclubitrsifiu! (CD+DVD)</i>	17.500
Lluís Llach i Josep Carreras	<i>Junts</i>	15.000
Gossos	<i>El jardí del temps (CD+DVD)</i>	12.500
Obrint pas	<i>Terra*</i>	12.000
Gerard Quintana	<i>Senyals de fum</i>	10.000
Raimon	<i>Salvador Espriu. Poesia cantada</i>	10.000
Macedònia	<i>Macedònia</i>	10.000

*= editats durant el 2002

Font: Anuari 2004 a partir de les dades de les empreses editores Pons (2004b: 24)

³⁵² L'any 2004, la venda de discos d'autors de l'Estat espanyol estigué liderada pel televisiu David Bisbal, seguit per Estopa, Chayanne (un grans èxits), Manolo García, Alejandro Sanz (un grans èxits), recopilacions Caribe 2004 i Disco Estrella (Mayor 2005: 3). Si bé el pes de les estrelles televisives baixà, no es reduí l'impacte de les promocions en aquest mitjà en les vendes, com mostra el paper capdavanter dels recopilatoris.

Val a dir que una valoració freda de les dades exposades –que aquí no podem més que insinuar– no pot passar per alt que les xifres de la Taula 40 fan referència a un mercat potencial de més de 40 milions de persones (si ens limitem a l'Estat espanyol) o de 300-400 milions (parlants de castellà), mentre que les de la Taula 41 s'han de projectar sobre un mercat màxim de 10-12 milions de persones (Països Catalans). Si a això hi afegim l'enorme desproporció en difusió (8/9 a 1) que apuntàvem anteriorment, els resultats ja no són tan negatius, fins i tot arriba a sobtar la capacitat de penetració d'un producte, el de la música en català, en un context tan summament advers. Des d'aquesta perspectiva, les 15.000 còpies de productes com *Posa'm un suc* de Macedònia en poc mesos de la fi del 2004 (*Rock & Clàssic*, 12 gener 2005: 9) adquireixen tota una altra valoració pel que fa a la seva sortida comercial.

En qualsevol cas, el que queda clar és que, més enllà de la qualitat del producte, el desenvolupament d'un univers musical requereix la col·laboració dels mitjans de comunicació de massa. Malauradament, la majoria les empreses privades i públiques que ocupen l'espai comunicatiu català ja indiferents, i de vegades fins i tot hostils a la llengua pròpia del país.

Les intervencions públiques en aquest camp no han estat especialment reeixides fins ara. A Catalunya, el Departament de Cultura invertí 453.339€ en productes musicals –en ajuts a edició i promoció de fonogrames, i en adquisició de còpies– i, en conveni amb la CCRTV, col·laborà en l'elaboració d'11 videoclips. A més, tot fa pensar que les quotes d'un 25% d'emissió de música en català dictades per l'article 26.5 de la LPL s'incomplixen de manera generalitzada, i els mitjans públics dediquen una atenció irrisòria a la música en català. A les Illes, el tancament de Somràdio, l'únic mitjà que emetia de manera regular productes locals i en català, ha escapat tots els vincles entre públic i creadors. A la Catalunya Nord, Ràdio Arrels continua oferint aquest vincle, mentre que a la resta del territori, les vies de difusió són molt i molt escasses, per no dir simplement inexistent. Especialment greu és, en aquest sentit, el tancament en banda de Canal 9 no sols a emetre música en català, sinó fins i tot a informar-ne, amb extrems grotescos com la celebració, l'estiu del 2003, d'uns Premios de la Música al Palau de Congressos de Castelló on la música en valencià senzillament no existia. Aquests *premios* foren contestats pel Col·lectiu de Músics i Cantants en Valencià amb actuacions *in situ* i mitjançant una campanya a Internet (< <http://www.lavanc.org/> >). No és estrany que, en aquest context, el 31 de gener del 2004 se signés el *Manifest per la Música de la Terra* (< <http://www.garonuna.com/news/2004/3/30/01.asp> >) en defensa d'un dels sectors més compromesos amb la música en català, el de la cançó d'arrel, exigint un replantejament de les polítiques culturals en aquest sector i denunciant que les actuals directives perseguien anorrear i fragmentar la llengua.

Una de les iniciatives més significatives per a trencar l'allunyament entre música i mitjans catalans, i així explotar les possibilitats televisives de promocionar la música en català va ser la col·laboració entre TV3 i Andorra Televisió de cara al Festival d'Eurovisió del 2004.³⁵³ Les dues cadenes van organitzar i emetre conjuntament el programa concurs *12 punts*, dissenyat per seleccionar el tema i el representant de

³⁵³ Gil, Jordi (2004) *El català a Eurovisió*. Barcelona: Columna

RTVA al festival. *12 punts*, que havia de portar el català per primera vegada a Eurovisió, va constar d'un total de nou programes de televisió que emesos a TV3, Andorra TV i Catalunya Cultura en directe, des de l'Auditori Nacional d'Andorra. Val a dir, però, que el resultat de la iniciativa fou agredolç. Ubicat en una hora poc avinent, el programa no va assolir grans audiències, i la seva organització acabà generant desavinences entre la productora i les televisions. La representant andorrana, Marta Roure, no va superar la semifinal del concurs, de manera que Andorra i el català no van arribar a la final d'Istanbul. La iniciativa no fou totalment debades, ja que, tot i els seus discrets resultats, aconseguí donar a la cantant seleccionada certa projecció pública, amb discos, presència en discoteques i actuacions fora del Principat d'Andorra. Amb tot, l'arribada de nous responsables a la CCRTV implicà l'aturada de la col·laboració amb la televisió andorrana en el tema d'Eurovisió, de manera que els preparatius per a l'edició del 2005 passaren totalment desapercibuts més enllà de les valls pirinenques: Eurovisió a Catalunya tornà a ser, novament, un afer estrictament espanyol, i l'aventura de *12 punts* passà a ser un nou exemple de la fragmentació i la (in)capacitat de col·laborar entre les administracions. I així:

«(...) La cultura sempre ha estat la informació més bandejada dels mitjans de comunicació, però ara aquesta situació és extrema quan ni la televisió ni la ràdio públiques catalanes tenen cap mena de direcció de programes musicals. A Televisió de Catalunya, després de l'«èxit» del programa *12 punts*, l'aposta pels programes musicals sembla que hagi caigut en un sac foradat (...). L'ICIC també estudia fórmules per prestigiar i promocionar els productes culturals catalans amb la complicitat de la indústria. Però així i tot la música catalana –i en català– actual continua sense cap aparador digne, sobretot en el seu espai natural que és la ràdio.» (Editorial 2004: 6)

6.2.7 Les polítiques públiques de promoció de la cultura a Catalunya: missatges inquietants per al català?

Hem vist que Catalunya ha estat de molt el territori més actiu en la promoció del català en les polítiques culturals. El relleu polític de finals del 2003 a la Generalitat de Catalunya implicà canvis substancials en la relació entre la política lingüística i la política cultural. D'acord amb la distribució de competències rubricada al Pacte del Tinell, la Direcció General de Política Lingüística es desvinculà de la Conselleria de Cultura, amb consellera del PSC, i va passar a dependre directament de la Conselleria de Presidència, en mans d'ERC.

Encara que ja no sigui responsabilitat última d'aquesta administració, la Conselleria de Cultura s'ha vist involucrada en una sèrie de polèmiques significatives – trencament de l'Institut Ramon Llull, posició marginal del català al Fòrum de les Cultures Barcelona 2004, disseny de la participació de la cultura catalana a les fires del llibre de Guadalajara i Frankfurt, reubicació de les relacions amb les *casas regionales*, nomenaments d'algunes persones ubicades en l'òrbita de moviments anticatalanistes... que afecten directament la política lingüística i que han fet néixer la inquietud en més d'un sector lligat amb la defensa de la llengua catalana.

En aquest sentit, una de les fonts de més inquietud han estat diverses declaracions de Xavier Marcé, director de l'Institut Català d'Indústries Culturals (ICIC), a mitjans de comunicació, en què s'expressaven posicions i plantejaments inèdits en responsables de política cultural a Catalunya. Així, en una entrevista concedida a Bàrbara Amorós per al número del 2004 de *La revista de les revistes* dedicat a la construcció de l'espai comunicatiu català, Marcé afirmava:

(...)

«-La llengua serà un criteri que es tindrà en compte [en el disseny de les polítiques de suport cultural]?

-Tenim un claríssim compromís a promoure de manera especial les activitats culturals en llengua catalana. Però també volem donar suport al conjunt de la vida cultural d'aquest país, que és plural i multilingüe. *Hi ha hagut una discriminació negativa cap a projectes que no es feien en català i nosaltres no estem per aquesta feina.* El que sí volem és discriminar positivament allò que es fa en català, ajudar-lo més, i així ho estem fent. Els ajuts genèrics han d'estar centrats essencialment en el català; en canvi, els ajuts singulars han d'anar depenent de la naturalesa de cada projecte. Hi haurà línies que donaran suport a projectes que no són en català. No estic dient que farem un ajut genèric per al castellà, ni molt menys. Però, en tot cas, d'un projecte que no es faci en català, nosaltres en serem receptors. És més, és molt important que iniciatives empresarials catalanes comencin a pensar a fer projectes pensats per a Espanya.»

(...)

«-El mercat català és massa petit per ser rendible?

-No és fàcil fer un projecte per a un mercat reduït. Ara bé, *el mercat en català* ha de créixer no només amb ajuts sinó també amb estratègies comercials diferents. *L'hem de normalitzar. Però normalitzar no vol dir que sigui present, que n'hi hagi molt, sinó que hem d'aconseguir que la gent que opti per comprar un producte en català, ho faci únicament per una qüestió lingüística, no com un acte de fe ni un acte ideològic.* Quan compro *El Periódico* en català, l'estic comprant per una qüestió purament lingüística, ni faig un favor al país ni sóc més català. Hi ha dues opcions iguals, en català i en castellà, i en trio una perquè m'és més còmode de llegir, i punt. *Tinc la impressió que, per motius relacionats amb la mateixa construcció d'aquest país, una gran part del mercat en català ha estat carregada de valors afegits que són molt importants des del punt de vista cultural i polític, però que no són bons des del punt de vista comercial. Un dels principals defectes d'aquest país és que s'ha fet una mena de secessionisme cultural respecte d'Espanya.*

-Què vol dir això?

-Vol dir que, per moltes raons i des de molts punts de vista, *som llegits com una altra cosa*. I no ens equivoquem: el que necessita en aquest moments una part molt important de la cultura és mercat, és a dir, vendre més. En aquests moments, la inversió en logística, en captació i penetració de mercats, en recerca de patrocinis i publicitat, és molt important. El mercat cultural és una realitat més evident que mai. Si el menyspreem, veurem com el mercat continuarà avançant i un dia ens trobarem que no existim» (Amorós 2004: 44; les cursives són nostres)

A menys que es tracti d'errors de transcripció, aquestes declaracions resulten si més no preocupants en el cas que esdevinguin la base per a les noves polítiques en el camp de les indústries culturals a Catalunya. Deixant de banda que cauen en el parany d'afirmar que fins ara s'ha «discriminat» el castellà en aquest àmbit, el més greu és el projecte de normalització del mercat cultural català que semblen dibuixar: en comptes de posar l'accent en les amplíssimes possibilitats de creixement del català en el seu propi domini, hom sembla conformar-se amb les xifres actuals de consum de cultura en català³⁵⁴ i es propugna que *normalitzar* el mercat cultural català significa modificar-ne ideològicament la producció. A més, s'argumenta que cal evitar el «secessionisme cultural» respecte del mercat suposadament natural, que seria Espanya.

6.2.8 Les indústries culturals: síntesi

Resulta difícil de fer una síntesi d'un univers tan variat com el de les indústries culturals en català. La fragmentació territorial i temàtica fa que les tendències hi siguin múltiples i difícils de copsar de manera unificada. Sí que podem, però, apuntar-ne algunes.

Des d'un punt de vista de sector o temàtic, es detecta una discrepància significativa entre el món de la creació i el de la distribució i la comercialització. Pràcticament a tots els sectors sembla abundar-hi la matèria primera, és a dir, la creativitat en català. Tant si parlem d'escriptors com si parlem de músics, de teatre o de periodisme cultural, la producció pròpia és molt significativa. L'únic sector en què la producció pròpia sembla escassejar de manera significativa és el cinema. De fet, però, no sols es fa difícil parlar de cinema original en català: tot fa pensar que la mateixa noció de «cinema català» no respon a un sector veritablement assentat més enllà dels termes fiscals.

Es dediquin al camp que es dediquin, els creadors en català tenen serioses dificultats per a accedir al seu públic. Escriptors i editorials que no aconsegueixen fer entrar els seus llibres en les grans superfícies, músics i cantautors que són exclosos

³⁵⁴ Unes xifres que, recordem-ho, se situen en només un 15% de lectors efectius a Catalunya i un 5% al País Valencià, i menys d'un terç de l'audiència de TV a Catalunya

de les cadenes comercials per raó de llengua, revistes que no entren als circuits de distribució comercial i de publicitat centralitzats a Madrid tot i les seves bones vendes... Més que la producció, la comercialització sembla una assignatura més que pendent per a la producció cultural catalana. I les reticències envers la llengua per part dels mitjans de comunicació dominant als Països Catalans –i dependents de Madrid– hi tenen força a veure.

En tercer lloc, és evident que les indústries culturals en català tenen davant seu un mercat simplement immens per a conquerir: a tots els territoris –potser llevat de l'Alguer– les xifres de lectors i oïdors potencials *ja capacitats* per a consumir en català multipliquen el nombre de lectors reals en català. Ens ho mostraven les xifres de coneixement de català del capítol 4. Es tracta d'un mercat amplíssim que, això sí, cal saber disputar a la llengua o llengües competidores. L'èxit d'algunes de les revistes en català mostra que és possible, si es fa ben fet. Però cal gosar fer-ho, perquè només creixent es podrà avançar en la normalització del català com a llengua de cultura.

És obvi que per tal d'aconseguir que el català assoleixi quotes més significatives tant pel que fa a la creació com molt especialment pel que fa a la distribució i el consum, resulta crucial que es desenvolupin unes polítiques públiques que hi prestin un suport adequat. En aquest sentit, no és evident que les orientacions que es desprenen de les declaracions dels actuals responsables de les indústries culturals apuntin cap a unes polítiques encertades, i fins i tot en alguns casos més aviat desperten un recel més que fonamentat.

7 Entre públic i privat: els àmbits socioeconòmic, sanitari i de protecció social, jurídic i altres

7.1 Rellevància dels sectors privats amb projecció col·lectiva i possibilitats d'intervenció pública

Les polítiques públiques més explícitament lingüístiques solen aplicar la major part dels seus esforços als sectors més propers als poders públics: les administracions i el món educatiu. De fet, bona part de les reflexions teòriques entorn de la política i la planificació lingüística pren aquests dos àmbits com a camp prioritari de reflexió. N'és bona mostra l'immens corpus bibliogràfic sobre educació bilingüe i el pes que aquest camp té en totes les obres sobre plurilingüisme i contacte de llengües. La concentració d'interès en aquests dos sectors arriba a produir un cert efecte d'ocultació de la importància de la resta de sectors de la vida pública per a les polítiques lingüístiques. Però aquesta percepció no és més que miratge. De fet, encara que l'evolució socioeconòmica contemporània hagi desenvolupat extraordinàriament tant el paper de l'administració com els sistemes educatius, cal tenir present que, un cop passada l'escolarització obligatòria, els contactes de la majoria de la població amb els dos sectors esmentats no ocupa més que un temps limitat de la vida quotidiana. Més enllà de l'administració i del món educatiu hi ha un espai social immens que és precisament l'espai on es desenvolupa l'existència diària de la majoria de la població adulta. Un espai que, per mor de simplificar, hem dividit aquí en quatre grans àmbits: el món socioeconòmic, centrat en l'espai social de les relacions mercantils, professionals i amb finalitats lucratives; el món sanitari i de protecció social; el món jurídic; i el que hem denominat «món privat col·lectiu», en el qual hem subsumit un conjunt heterogeni d'espais de relació social relacionats amb el lleure, l'esport, les creences religioses, les ideològiques i altres.

Les polítiques públiques de recuperació del català al seu territori no han incidit fins ara en gaire mesura en tots aquests sectors que queden entre el món estrictament públic i l'àmbit de la privacitat. Tanmateix, es tracta d'un espai social fonamental per a la reproducció sostenible de qualsevol idioma. La importància d'una llengua determinada en l'àmbit laboral i socioeconòmic constitueix un dels elements principals, si no el més rellevant, per a la seva difusió social. De fet, en la mesura que la integració socioeconòmica és la clau de volta de la integració social, pot afirmar-se que només la recuperació de posicions del català en el món sociolaboral permetrà que la llengua pròpia del país torni a ser percebuda per tota la població com a crucial per a una veritable integració. D'aquí la importància que els poders públics corregeixin les polítiques que han apartat el català dels àmbits socioeconòmic en particular, i dels àmbits de la sanitat, la protecció social, el món jurídic i associatiu en general, per a avançar en el camí de la normalització lingüística.

En els sistemes democràtics occidentals basats en els principis del parlamentarisme democràtic i en les economies de lliure mercat, hom tendeix a establir fortes contencions pel que fa a la intervenció dels poders públics en els sectors que tendeixen a conceptualitzar-se si més no en part³⁵⁵ com de natura *privada*.³⁵⁶ Això podria dur algú a pensar –erròniament o malèvolament, segons el cas–, que els sectors que hem esmentat queden exempts de les intervencions de les polítiques lingüístiques públiques. Res més lluny de la realitat. Només cal una reflexió pràcticament trivial sobre el comportament en aquesta àrea dels estats contemporanis per a prendre consciència que, encara que no estiguin subjectes a les mateixes constriccions lingüístiques que les administracions, aquests sectors jurídicament privats però sociolingüísticament públics es troben fortament intervinguts arreu del món.

Per a començar, la mateixa noció de *llengua oficial* ja implica una formidable restricció lingüística en els àmbits jurídicament privats. Aquesta restricció pot passar per alt als autòctons, però resulta evident als forasters al·loglots des del dia que entren en qualsevol activitat amb transcendència col·lectiva al país d'acollida. Hi ha un nombre molt significatiu d'activitats quotidianes d'una empresa, d'una associació religiosa o cultural, o d'un club d'esport que només poden dur-se a terme en una llengua oficial. I no es tracta tan sols de les relacions que han de mantenir-se amb representants de l'administració a l'hora, per exemple, de legalitzar-se, sinó que les constriccions lingüístiques s'estenen al llarg de tota l'activitat de les associacions: els estatuts, la comptabilitat, la documentació econòmica (factures, albarans, etc.), les memòries oficials, etc.– han de substanciar-se en una llengua oficial, ja que altrament escaparien a la possibilitat de fiscalització per part de les autoritats. Així, encara que a les juntes, als consells d'administració o durant les transaccions econòmiques hom pugui parlar en la llengua del país d'origen, bona part de la documentació –precisament, la documentació *oficial*– només pot dur-se a terme en la llengua oficial.

És per tant evident que les relacions dels àmbits que aquí ens ocupen –socioeconòmic, sanitari i de protecció social, jurídic i associatiu– no es configuren com un espai lliure d'intervencions i regulacions procedents dels poders públics. Una visió general de l'ordenament jurídic palesa que un percentatge molt important de les seves normes disciplinen relacions i intercanvis que tenen lloc fora de l'estricta àmbit institucional públic. Això sí, bona part d'aquesta regulació es duu a terme en el marc de normativa essencialment extralingüística, sovint com de *passada*, per la qual cosa escapa a la percepció dels ulls que se centren només en la legislació explícitament lingüística. I és que, de fet, molt sovint la majoria de les

³⁵⁵ És obvi que en tots aquests àmbits hi ha una sèrie de sectors més públics i d'altres de més privats en termes jurídics, però és també obvi que en cap d'aquests sectors no es pot establir una línia divisòria entre els dos. Així, al costat d'empreses 100% privades hi ha sectors empresarials de titularitat pública; els serveis de salut i protecció social es reparteixen entre sector públic i sector privat; públic i privat s'entrebarregen quotidianament en l'àmbit jurídic; i les implicacions entre sector públic i privat són nombroses en l'àmbit de l'associacionisme (per exemple, en l'àmbit religiós, polític o esportiu).

³⁵⁶ L'oposició entre públic i privat està sotmesa a una ambigüïtat terminològica. Des del punt de vista del dret, l'oposició serveix per a designar el món sota l'òrbita de les institucions estatals (les administracions públiques), mentre que el terme privat fa referència a les activitats d'actors no estatals. En canvi, des del punt de vista de la sociolingüística, el terme públic tendeix a emprar-se més aviat en un sentit proper a col·lectiu, mentre que l'adjectiu privat sol reservar-se per a interaccions més aviat relacionades amb la proximitat interpersonal i la intimitat (la privacitat). Això duu a situacions paradoxals, com ara que un acte com la signatura d'un acord entre dues grans empreses sigui jurídicament privat –no hi intervé l'estat– però es regeixi per normes de comportament lingüístic òbviament públiques –s'hi empren varietats formals de l'estàndard.

regulacions dels usos idiomàtics cal anar-la a cercar en la legislació general, no pas en les lleis de llengües.

En poques paraules: és una evidència innegable que les activitats jurídicament privades però amb projecció pública estan sotmeses a una ordenació derivada de les polítiques lingüístiques públiques.

Dins del domini lingüístic català, els Estats espanyol, francès i italià s'han dotat de normes que imposen i protegeixen l'ús de les respectives llengües estatals en diversos sectors socioeconòmics. La regulació més completa i detallada en aquest respecte s'inclou en la Llei francesa de 4 d'agost de 1994 (anomenada *Loi Toubon*), que conté prescripcions relatives a l'ús del francès en sectors com l'etiquetatge i les inscripcions dels productes o serveis, les factures, els rètols instal·lats a la via pública, els contractes de servei públic o els convenis laborals, els usos lingüístics en esdeveniments públics amb finançament públic, etc. La Llei Toubon, que preveu fortes sancions per als casos d'incompliment, va ser presentada davant l'opinió pública francesa com una eina per a la defensa del francès enfront de l'anglès; amb tot, la seva aplicació s'ha demostrat especialment útil per a combatre les llengües minoritzades com el català. Pel que fa a l'Estat espanyol, existeixen també nombroses referències a l'obligatorietat de l'ús del castellà en la normativa sectorial en les matèries d'etiquetatge i drets dels consumidors, que se sumen a d'altres obligacions implícites que es desprenen de l'oficialitat del castellà en sectors no específicament regulats. També en el marc de la Unió Europea s'han dictat disposicions de contingut lingüístic que incideixen en l'àmbit socioeconòmic, com ara l'etiquetatge o l'equivalència de qualificacions professionals.

Una vegada establerta la possibilitat de regular els usos lingüístics en l'àmbit socioeconòmic, una qüestió que ha estat objecte de debat polític i doctrinal és la del caràcter i contingut d'aquestes regulacions lingüístiques. En primer lloc, poden preveure's mesures de foment de l'ús de la llengua, que es concretin en ajuts econòmics, suport tècnic i exempcions o altres avantatges fiscals relacionats amb la normalització lingüística. Segonament, poden introduir-se previsions lingüístiques constrictives, que comportin l'ús obligatori de la llengua; la licitud d'aquestes mesures dependrà dels fins i els títols jurídics que habiliten una intervenció pública en els usos lingüístics emmarcats en relacions de naturalesa pública o privada. En aquest sentit, les mesures lingüístiques coactives poden fonamentar-se en la defensa dels drets dels consumidors i usuaris (etiquetatge, documentació en massa generada pels contractes de subministraments bàsics, etc.), en la responsabilitat última dels poders públics sobre la prestació de determinats serveis (empreses concessionàries o d'altres que presten serveis públics), o en l'actuació de professions fortament regulades (per exemple, els notaris o els professionals de la sanitat), entre d'altres.

A les pròximes planes analitzarem l'estat tant de la regulació com dels usos lingüístics en els sectors socioeconòmic, sanitari i de protecció social, jurídic i privat col·lectiu. Cal tenir en compte, però, que als Països Catalans aquests sectors han estat objecte de força menys recerca que no altres com els usos interpersonals, l'ensenyament o les indústries culturals. De fet, les nostres fonts documentals són esparses i rarament abracen la totalitat del domini.

7.2 *El món socioeconòmic*

7.2.1 Una llengua minoritzada enmig d'un ball de condicionants

L'àmbit socioeconòmic cobreix un espectre molt ampli de relacions, de naturalesa jurídica pública o privada, en les quals la llengua juga un paper principal. Les empreses públiques i privades, els seus productes i serveis, les relacions de treball que s'hi generen, així com les organitzacions sindicals i empresarials o de professionals, són espais on una llengua plenament establerta ha de funcionar com un instrument de comunicació àgil, modern i consolidat. Però com a resultat de quasi tres segles de polítiques lingüístiques en contra i de diversos condicionants sociolingüístics actuals, el català és lluny de funcionar en aquest àmbit com a llengua establerta.

En termes generals, el català en l'àmbit socioeconòmic té un tractament de llengua minoritzada o molt minoritzada a la immensa majoria del domini lingüístic. Amb les degudes excepcions, i en termes generals, el català parlat no és imprescindible per a ingressar en el món laboral ni per a progressar-hi, i la capacitat lectoescriptora en català –l'alfabetització en la llengua pròpia del país– no és condició *sine qua non* per a la gran majoria de posicions laborals al país, ni tan sols al sector serveis. Aquesta posició secundària no implica que el coneixement del català no constitueixi en cap cas un capital cultural valorat i que no desenvolupi cap paper en l'activitat econòmica del país, tot i que les diferències entre sectors i interterritorials són abismals. Hi ha sectors laborals –sobretot, els que tenen contacte amb el públic– i en determinades àrees, el català pot arribar a ser un complement important, fins i tot importantíssim, per a la inserció laboral. Ara bé, en termes globals, el coneixement del català rarament funciona com a criteri decisiu i exclouent: el català *ajuda*, però no és requisit com ho són el castellà, el francès i l'italià –fins i tot a Andorra.

Tot i la seva rellevància per a la supervivència de la comunitat lingüística, el món socioeconòmic no ha estat analitzat des d'una perspectiva sociolingüística de manera sistemàtica a cap territori. Hi ha a l'abast, per tant, dades locals i sectorials que fan molt difícil d'analitzar els usos en aquest sector de manera conjunta. A més, com que rarament disposem de sèries temporals d'un mateix sector, el cert és que es fa difícil d'obtenir una clara visió evolutiva parcial o de conjunt. Cal no oblidar que el sector socioeconòmic és especialment sensible als canvis i evolucions socials, econòmiques, ideològiques i demogràfiques. Això obliga a tenir en compte factors molt diversos que incideixen en la tria lingüística: per exemple, la internacionalització creixent dels mercats pot comportar un increment de l'ús de llengües d'àmplia difusió en certes activitats econòmiques i comercials; o també la voluntat d'apropar-se a les necessitats i preferències de potencials consumidors de béns i serveis pot traduir-se en la introducció d'un major plurilingüisme en l'oferta dels sectors socioeconòmics.

En termes generals, els usos lingüístics en l'àmbit socioeconòmic responen a diversos condicionants que s'entremesclen de manera complexa. Entre els més destacats, podem assenyalar els següents:

Per començar, els usos lingüístics en l'àmbit socioeconòmic depenen de les *característiques sociolingüístiques del territori i la localitat* en què s'ubica cada

empresa. El català és més usat en l'àmbit socioeconòmic als territoris i localitats amb uns percentatges de coneixement superiors, amb oficialitat de la llengua, i/o amb polítiques de normalització més actives. En aquests territoris, la ubicació concreta del lloc de treball en un barri o un altre, així com la zona de captació dels treballadors determinen en molta mesura les tries de llengua a la feina. Per la seva banda, als territoris amb percentatges de coneixement menor i sense oficialitat, l'ús de la llengua catalana en els sectors socioeconòmics topa amb evidents dificultats més enllà dels àmbits d'interacció espontània més interpersonal. A l'Alguer i la Catalunya Nord, i gràcies a la presència de visitants de la resta del domini, el català gaudeix de certa presència fonamentalment en els sectors relacionats amb el turisme: restauració, hoteleria, informació turística. A l'Alguer, en concret, l'arribada recent dels vols de baix cost des de l'aeroport de Girona ha significat una revalorització del coneixement de la llengua catalana.

El *grau de privacitat en les interaccions* és un altre factor considerablement significatiu en la determinació dels usos lingüístics. A la feina, s'hi registren des d'interaccions clarament interpersonals fins a intercanvis profundament institucionalitzats (veg. apartat 3.4). Les relacions interpersonals als llocs de treball solen regir-se per les normes d'interacció de base local, és a dir, per les diferents versions de la norma de subordinació del català. En aquest sentit, és possible sentir converses en català a tots els nivells del món socioeconòmic, des dels nivells superiors representats pels alts directius de multinacionals o els dirigents d'empreses nacionals, fins als nivells més precaris, a les línies de triatge de fruita, entre repartidors de pizzes o treballadors eventuais d'empreses de treball temporal. Ara bé, com més institucionalitzades són les comunicacions, més susceptibles són de veure's afectades per les característiques idiosincràtiques de l'empresa. Cal no oblidar que les empreses estan marcades tant per les relacions de poder i la competitivitat com per la col·laboració i la creació d'esperit d'equip. Així, esdevenen amb facilitat el que en sociolingüística es coneix com a *comunitats de pràctiques*, és a dir, col·lectius reduïts que desenvolupen pautes de comportament, i fins i tot expressions i lèxic propis, que els serveixen tant per a organitzar el funcionament intern com per a identificar-se com a col·lectiu que persegueix uns objectius compartits. Entre aquestes pràctiques hi ha, en lloc destacat, comportaments lingüístics innovadors i privatis de l'empresa.

Hi ha indicis que suggereixen que el català és particularment fràgil en situacions institucionalitzades en aquelles empreses en què hi ha personal forà i/o no catalanoparlant: la seva presència desencadenaria l'adopció de la llengua de l'estat o fins i tot d'una altra llengua –per exemple, l'anglès en algunes empreses multinacionals– amb força més celeritat que en la vida interpersonal o en altres àmbits, com ara l'administració. Cal no oblidar que les relacions de poder són especialment significatives en contextos laborals, i s'expressen amb una certa freqüència en la imposició de normes de comportament lingüístic *ad hoc* per part de l'empresa als seus treballadors. En algunes ocasions, aquest marc atempta explícitament contra els principis generals d'oficialitat lingüística, tot i que, com que serien fàcilment condemnables, els casos de vulneració flagrant de la legislació són poc documentats, i difícils de provar. Les vulneracions solen basar-se més aviat en insinuacions, pressions indirectes, amenaces en privat i altres mecanismes difícilment demostrables.

Al llarg del bienni 2003-2004 han aparegut a la llum pública diversos casos de presumptes vulneracions dels drets lingüístics que responen al perfil indicat. Així, a mitjan 2004 saltà a la llum el cas de la professora Helena Bosch, que argumentava haver estat despatxada de la seva feina al Centre Català Comercial SA de Barcelona pel fet d'haver exercit la seva feina en català.³⁵⁷ La sentència va absoldre l'Acadèmia per falta de proves. Igualment, el novembre del 2004 Anna Canal i de las Heras fou despatxada inesperadament i sense justificació aparent de la seva feina de recepcionista a Hewlett Packard; segons l'acomiadada, el motiu fou la denúncia realitzada a l'empresa per una companya de feina que la interessada s'havia negat a parlar-li en castellà.³⁵⁸

Un tercer element d'especial transcendència a l'hora d'entendre el funcionament lingüístic en el món socioeconòmic és la *modalitat i canal de comunicació*. La vida laboral i les relacions en el món socioeconòmic generen una àmplia gamma de tipus de comunicació. Centrant-nos en les institucionalitzades, hom pot distingir entre comunicacions *internes* (generades i adreçades a la mateixa empresa) o *externes* (enviades fora de l'empresa, ja sigui a clients, proveïdors, administració, etc.). Tot fa pensar que algunes d'aquestes modalitats –per exemple, les adreçades a la clientela o algunes de les escrites fixes, ja sigui retolació o publicitat– són especialment susceptibles de contenir el català. En canvi, altres modalitats, entre les quals hi ha bona part de la paperassa interna o els cartells escrits a mà, per exemple, semblen més hostils a la introducció del català.

La *dependència pública o privada* de les empreses juga també un paper important a l'hora de determinar-ne els comportaments lingüístics. Les empreses amb cert grau de dependència pública són més susceptibles de seguir els dissenys de les polítiques lingüístiques emanades de l'administració pública. En aquells territoris on aquestes polítiques han fomentat el català, les empreses de dependència pública semblen haver incorporat millor l'ús del català que no pas les equivalents més vinculades al sector privat. A Catalunya, per exemple, les empreses amb fortes connexions amb el sector educatiu –empreses de lleure o empreses d'alimentació– tendeixen a presentar uns usos globals més catalanitzats que les equivalents sense vinculacions amb el món educatiu o en altres àrees del territori.

El *sector empresarial i l'àrea d'activitat concreta* són un altre dels factors fonamentals per a entendre les opcions lingüístiques, en molta mesura derivades de la seva vinculació amb determinats tipus de mà d'obra. Així, al llarg del segle xx, al sector primari s'hi ha mantingut un altíssim ús –oral–del català, encara que darrerament la incorporació de mà d'obra immigrada i/o temporal està disparant-hi l'ús del castellà. Pel que fa al sector secundari, el seu procés de descatalanització és paral·lel a la incorporació de treballadors provinents del sud espanyol. A tall d'anècdota històrica, hom no ha d'oblidar que tant en el sector primari com en el secundari, l'arribada de sud-catalans havia servit per a revitalitzar l'ús del català a la Catalunya Nord després de la Guerra Civil. Per la seva banda, al sector terciari hi ha hagut i hi ha grans oscil·lacions segons indrets i àmbit concret, que van des d'una descatalanització pregona del món del turisme a determinats indrets –Andorra, àrea

³⁵⁷ < <http://www.racocatala.com/articles/3624> >

³⁵⁸ *Llengües vives*, 46

de Palma, costa meridional valenciana, etc.– fins a un ús molt considerable del català en sectors com la banca.

Alguns sectors han estat especialment receptius a les polítiques d'introducció del català en l'àmbit laboral. Així, per exemple, un nombre apreciable de les cadenes de supermercats han incorporat el català en bona part de les seves comunicacions amb els clients a bona part del territori. En canvi, la indústria automobilística es mostra tremendament reticent a l'ús escrit del català.

El tipus d'empresa resulta crucial a l'hora d'entendre la posició de les llengües tant en les seves relacions internes com en les seves relacions amb l'exterior. Alarcón (2005a) ha analitzat quatre grans tipus d'empreses que exemplifiquen alguns dels principals reptes que planteja la regulació dels usos lingüístics en el món empresarial i els reptes amb què s'hi troba el català:

1. Les *companyies etnocèntriques o globals* són empreses amb una concepció de global que segmenten el seu mercat no pas per consideracions estrictament nacionals, sinó per sectors socials. Les grans empreses automobilístiques alemanyes ubicades als Països Catalans en serien una mostra. En aquestes empreses, que es dediquen a sectors de poc valor lingüístic afegit, es produeix una centralització forta de les decisions principals entorn del país on hi ha la matriu d'origen, i el domini de la llengua del país d'origen resulta una condició *sine qua non* per a accedir als esglaons més elevats de poder de l'empresa. En aquestes empreses, el paper de les llengües locals queda reservat a l'execució del treball a les plantes de cada país i, en el cas del català, encara més arraconat per la seva situació de llengua minoritzada.
2. Les *companyies geocèntriques o transnacionals*, en les quals hi ha una elevada coordinació internacional entre les filials de les empreses, però també una forta independència de cada filials. Es tracta d'empreses de serveis en què, tot i que les relacions internes puguin funcionar en anglès, el coneixement directe de la llengua i la cultura dels clients és valorada fins i tot econòmicament per l'empresa. El català hi tindria un paper secundari, lligat a les demandes del sector de mercat concret.
3. Els *conglomerats (cluster) industrials* d'empreses petites especialitzades en mercats propers, com el del moble del Montsià. Aquestes empreses es dediquen a produir béns de poc valor lingüístic afegit, i per tant capten mà d'obra barata i poc formada –temps enrere, andalusa; avui, romanesa o d'altres països–. La llengua en si no resulta imprescindible per a la feina, però esdevé un marcador social que diferencia els locals dels forasters. El català roman la llengua de la direcció i d'aquesta amb els treballadors autòctons que la saben. La integració laboral dels immigrants es faria en bona mesura pel biaix del castellà.
4. Les *petites empreses del sector sociosanitari en àrees turístiques*. Pel seu caràcter d'atenció individualitzada, aquestes empreses tenen un fort component lingüístic, per la qual cosa han de superar el repte que representa l'arribada de molts clients potencials –turistes i residents estrangers– per als quals no estan preparats per la formació acadèmica rebuda. La posició del català en aquest sector seria contradictòria. D'una banda, l'elevat percentatge de personal autòcton en facilitaria l'ús. D'una altra, però, la posició de subordinació legal i sociolingüística faria que en molts casos el català resultés prescindible per a les empreses, que sovint

contractarien personal mà d'obra més barata –per exemple, personal llatinoamericà– per a atendre autòctons de la tercera edat.

És obvi que aquests tipus d'empresa no exhaurixen les possibilitats d'organització econòmica existents al domini català. Sense esforç excessiu, hom podria sumar-hi les explotacions de tipus agropecuari familiar, les petites i mitjanes empreses isolades de tots els sectors, especialment del comerç, les empreses franquiciades, l'empresa pública de tots els sectors, els molts formats d'empresa vinculada als professionals liberals i als autònoms en general, per no parlar de les formes de subcontractació i autoocupació. Però l'anàlisi apuntada posa de relleu la importància de tenir en compte el tipus d'empresa a l'hora tant d'estudiar-hi les pràctiques lingüístiques com d'emprendre-hi transformacions que hi millorin la posició del català.

Sobretot en relació amb les pràctiques comunicatives externes, *les estratègies comercials* són més que significatius per a explicar els usos lingüístics de les empreses. Algunes empreses saben aprofitar l'ús del català com a element d'incidència en el mercat. En aquest sentit, resulta paradigmàtica l'evolució del sector lleter entre el 2002 i el 2003. Molestos per l'oposició del govern català a permetre que determinades postres làcties es denominessin *iogurt*, l'empresa Leche Pascual decidí deixar de comprar llet a productors catalans. Immediatament s'estengué arreu de Catalunya un fort boicot als productes Pascual, alhora que, simultàniament, els ramaders afectats decidien organitzar-se en una cooperativa i començar a produir la seva pròpia llet amb una marca que apel·lava directament a la identitat del comprador: *Llet nostra*, etiquetada íntegrament en català. Tant la tria del nom com la propaganda que en feren els ramaders implicats molestaren les altres empreses lleteres catalanes, que finalment –ajudats per diverses gestions des del sector de l'activisme lingüístic– acabaren incorporant el català elles també al seu propi etiquetatge. Al final, Leche Pascual hagué de cedir davant de les pèrdues, però mentrestant havia permès que s'afermés un nou competidor. En termes lingüístics, malgrat que Pascual s'entestés a evitar la llengua pròpia del país, l'etiquetatge en català havia passat a ser majoritari en el sector, si més no entre les empreses catalanes.

També les *estratègies de creixement* de cada empresa tenen una importància cabdal a l'hora de determinar els usos lingüístics. El salt del mercat nacional al mercat estatal ha comportat en força ocasions una reculada en els usos lingüístics interns de firmes aparentment modèliques pel que fa a la posició del català de cara enfora. En aquest sentit, és sabut que l'expansió de les caixes d'estalvis ha repercutit en més d'un cas en la seva llengua de treball –com ara l'adopció de programari en castellà o el pas a aquesta llengua per a desenvolupar activitats anteriorment realitzades en català. De fet, l'entrada de capital forà en empreses catalanes sol tenir repercussions –negatives– per al català, ja sigui en els consells d'administració, en les reunions d'accionistes, en les intervencions públiques, etc.

Després de dues dècades de poca immigració, les polítiques de *captació de mà d'obra* estan tornant a tenir impacte en l'ecosistema lingüístic del sector socioeconòmic. No cal dir que la *importació* de centenars de treballadors en localitats petites, com ara els europeus de l'est arribats per a treballar a la Cooperativa de Guissona o en les fàbriques de taulellet de l'àrea de Vila-real durant els darrers anys, tenen un impacte no ja en l'empresa sinó en la comarca en general. En aquests casos, depèn

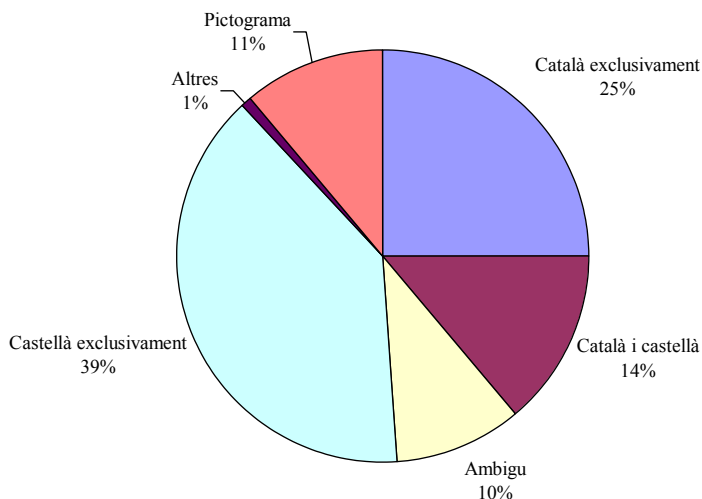
bàsicament de les polítiques de l'empresa que els nous operaris acabin integrant-se lingüísticament o no a la societat d'acollida. Però no cal anar a grans empreses per a copsar que aquestes incorporacions tenen efectes en les pràctiques comunicatives fins i tot d'empreses ben xicotetes.

El *posicionament ideològic dels actors principals de l'empresa* –ja siguin els propietaris o els directius– té a veure amb els usos lingüístics. Així, la cadena de gimnasos DiR o els supermercats Caprabo han apostat pel català entre altres coses per convicció dels propietaris.³⁵⁹ Per contra, la propietat de la perfumera Puig s'ha expressat al llarg del 2004 obertament en contra d'haver d'etiquetar els seus productes de perfumeria en català.³⁶⁰

Finalment, les polítiques lingüístiques favorables a la llengua tenen efectes sovint indirectes i difícils de mesurar, però tanmateix perceptibles. Això és especialment perceptible en aquells territoris en què es registren tendències contradictòries en favor tant del català com del castellà. Al Gràfic , per exemple, pot constatar-se com les polítiques dutes a terme a Catalunya en favor de la recuperació del català en l'àmbit socioeconòmic han aconseguit que aquest s'introdueixi de manera significativa en un medi, el de les benzineres, *a priori* ben poc favorable.

Gràfic 28

Ús lingüístic global a les estacions de servei de carburant de Catalunya. 1999. Percentatges

Font: Departament de Cultura 2002: 133

³⁵⁹ De fet, hom ha atribuït alguna vegada a raons de posicionament ideològic personal per part d'alguns responsables de la cadena el fet que en un moment donat dels 90 Caprabo decidís substituir el català pel castellà als seus supermercats a les Illes Balears.

³⁶⁰ < <http://www.racocatala.com/article.php?id=6233&mode=2&idmsg=126#126> >

7.2.2 La intervenció pública en el sector socioeconòmic: perspectiva general

Les regulacions lingüístiques del sector socioeconòmic s'enquadren en el marc d'oficialitat única o compartida de la llengua catalana en cada territori politico-administratiu. Però aquest marc no explica tot sol els usos lingüístics que es produeixen en el món socioeconòmic. Hi ha determinades administracions que duen a terme polítiques més actives que altres en favor –o en contra– del català. Convé, per tant, repassar quines són aquestes actuacions.

Dins del domini lingüístic del català, la legislació lingüística andorrana de 1999 conté la regulació més extensa pel que fa a l'ús del català en l'àmbit socioeconòmic. A banda de la previsió genèrica de mesures de foment (art. 29 LOULO), el gruix de l'articulat³⁶¹ regula l'ús necessari del català per les empreses que tenen algun tipus de vinculació amb les administracions públiques andorranes, i per les empreses privades i establiments comercials en sectors concrets com ara l'etiquetatge i altres textos inserits en els productes de consum, els noms comercials i els rètols, els transports, l'atenció al públic, les comunicacions per altaveu i la contractació mercantil. El caràcter constrictiu de la majoria d'aquestes previsions per a les empreses i establiments s'assegura a través de la regulació en la mateixa llei d'un règim de sancions pecuniàries.³⁶²

A l'Estat espanyol la regulació de l'ús del català es troba condicionada tant pel marc de doble oficialitat –allà on és vigent– com per la intensitat, molt variable, de la voluntat d'intervenció governamental en el camp de la llengua. Tant la legislació espanyola com el dret comunitari comporten límits importants a la capacitat d'actuació en favor del català. En aquest sentit, tant l'obligació constitucional de conèixer el castellà com la falta de reconeixement oficial del català a nivell espanyol i europeu té conseqüències serioses –per exemple, en el camp de l'etiquetatge, la possibilitat d'exigir-hi el català xoca amb les directives que pretenen afavorir la lliure circulació de béns.

A Catalunya, la LPL de 1998 s'aprovà amb una finalitat expressa de garantir la presència del català en alguns sectors de la vida social i econòmica fins llavors orfes de tractament legislatiu. D'una banda, la llei incorpora un mandat genèric al Govern per tal «d'afavorir, estimular i fomentar l'ús del català en les activitats laborals, professionals, mercantils, publicitàries, culturals, associatives, esportives, lúdiques i de qualsevol altra mena», i preveu la possibilitat que el Govern de la Generalitat i les corporacions locals estableixin «bonificacions i exempcions fiscals per als actes relacionats amb la normalització i el foment de l'ús de la llengua catalana» (art. 37). D'altra banda, el capítol V de la LPL al·ludeix a diferents tipus d'empreses (públiques, concessionàries, de servei públic, subvencionades o privades) i disciplina alguns aspectes de la seva activitat interna o externa, a banda de l'etiquetatge i la publicitat. Aquesta regulació incorpora mandats genèrics (art. 32.1), mesures específiques de foment de la Generalitat (art. 32.2, 35.2, 36), i també prescripcions concretes d'obligatorietat de l'ús del català (art. 30, 31 i 32.3). Les sancions aplicables

³⁶¹ Dins del Títol I «De la llengua oficial» i el Títol II «De l'ús social i públic» de la LOULO.

³⁶² Títol V «De les infraccions i sancions», on es declaren susceptibles de sanció administrativa les contravencions al que preveuen els articles 8, 9, 12, 14.2, 15 a 22 de la LOULO.

en cas d'incompliment es remetent al que preveuen les normes sectorials.³⁶³ La LPL preveu també la col·laboració entre la Generalitat i les «empreses públiques i privades d'àmbit estatal, europeu i internacional, especialment les de serveis» per tal d'aconseguir la generalització de l'ús del català en aquests sectors.

A les Illes Balears, la LNLIB de 1986 només conté una norma imperativa d'ús del català i el castellà en els impresos, avisos i comunicacions de servei del transport públic (art. 15.3), a més de mandats genèrics adreçats als poders públics de promoure l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits i activitats de la vida social (art. 33) i, especialment, en la publicitat i la retolació de tot tipus d'entitats (art. 37). Durant els darrers anys, des de diverses instàncies polítiques i socials de les Illes s'ha reconegut la insuficiència d'aquest marc legal per poder intervenir sobre el panorama decebedor que presenta la normalització de la llengua catalana en les activitats econòmiques.³⁶⁴ Dins la legislació més recent, la Llei 11/2001, de 15 de juny, d'ordenació de l'activitat comercial, incorpora mesures constrictives amb l'objectiu d'intensificar l'ús del català en les activitats comercials, que van entrar en vigor l'any 2003. Al llarg de l'any 2002 el Consell Social de la Llengua va estudiar una *Proposta d'avantprojecte de llei d'ús del català en les activitats econòmiques*, que havia estat elaborada per la Conselleria d'Educació i Cultura. Aquesta proposta establia –en una línia similar a les previsions descrites de la LPL catalana– conseqüències directament punitives en cas d'incompliment i modificava l'article 14 de la Llei balear 1/1998, de 10 de març, de l'estatut dels consumidors i usuaris. Tanmateix, l'accés al Govern del Partit Popular ha paralitzat aquesta iniciativa.

Al País Valencià, la normativa lingüística relativa a l'àmbit socioeconòmic és molt vaga. La LUEV únicament es refereix al «dret» que tenen tots els ciutadans valencians «a desplegar en valencià llurs activitats professionals, mercantils, laborals, sindicals...» (art. 17)³⁶⁵ i, com a mandat als poders públics valencians s'inclou el de fomentar «en l'àmbit de la seua competència i d'acord amb el que disposa aquesta Llei, l'ús del valencià en les activitats professionals, mercantils, laborals, sindicals (...) i associatives». Amb tot, la manca d'un desplegament posterior i d'una acció política conseqüent per part de la Generalitat Valenciana ha permès la continuïtat del predomini legal i de fet de la llengua castellana en les activitats socioeconòmiques. Aquest abandó institucional ha limitat pràcticament la promoció de l'ús del català en els comerços, els transports, el món laboral, etcètera, a les iniciatives sorgides en

³⁶³ La disposició addicional 5a de la LPL estableix un règim indirecte de sancions per al cas d'incompliment d'algunes de les obligacions de les empreses i les entitats concernides, que s'equipara a una negativa injustificada a satisfer les demandes de les persones usuàries i consumidores sancionable d'acord amb la Llei 1/1990, de 8 de gener, sobre la disciplina del mercat i de defensa dels consumidors i dels usuaris. Aquests incompliments tenen la consideració de falta lleu, llevat que s'aprecii una situació clara de predomini en el mercat per part de l'empresa infractora, que la negativa a usar el català sigui reiterada, que hi hagi reincidència en el període de sis mesos o que es tracti d'infraccions del mateix tipus generalitzades en un sector determinat.

³⁶⁴ En aquest sentit, l'Informe del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears de l'any 2002 (Consell Econòmic i Social 2003: 45), incloïa com a recomanacions les de dur endavant «les reformes normatives que puguin traslladar eficaçment els principis de la Llei de normalització lingüística a l'àmbit de les activitats socioeconòmiques i laborals de forma consensuada; promoure el compromís dels sectors econòmics amb la normalització lingüística; adoptar mesures per promoure l'increment de l'ús ambiental del català en els establiments, centres i serveis on es duen a terme les activitats econòmiques principals i als centres de treball; estimular la publicitat comercial en català; facilitar l'aplicació efectiva dels principis normalitzadors continguts en la legislació autonòmica vigent en les matèries de comerç i de protecció dels consumidors; estendre l'ús normal de la llengua catalana en les activitats de les empreses privades, particularment als centres de treball ».

³⁶⁵ Capítol 2, «De l'ús normal» (que comprèn només aquest precepte) del Títol I de la LUEV.

l'àmbit local o procedents dels mateixos sectors implicats (sindicats, organitzacions de comerciants, etc.), que han hagut de desplegar una acció substituïdora.

En els territoris on el català no té un estatut d'oficialitat, la regulació favorable a aquest idioma relativa a les activitats socioeconòmiques és pràcticament inexistent, com ho són també les mesures públiques de foment. En aquests territoris, els usos lingüístics en l'àmbit socioeconòmic estan regulats per la normativa dels estats espanyol, francès o italià.

La disparitat entre territoris pel que fa a la intervenció en l'àmbit socioeconòmic és fàcilment perceptible si sintetitzem la informació en taules comparatives. Això és el que pretenen les tres taules següents, en les quals s'indica, per a cada territori:

- i. En quina mena d'entitats de l'àmbit socioeconòmic s'ha intervingut des dels poders públics (Taula 42)
- ii. Quina modalitat de comportaments lingüístics han estat afectats per la regulació pública: comunicacions de tipus intern (Taula 43) o comunicacions de tipus extern (Taula 44).

En totes tres taules es diferencia entre dos tipus d'incidència pel que fa a l'ús del català entre les intervencions de tipus constrictiu (C) o de foment (F).³⁶⁶

Taula 42. Entitats de l'àmbit socioeconòmic subjectes a regulació lingüística en favor del català a cada territori

	1. Empreses públiques i concessionàries	2. Empreses de servei públic	3. Empreses concertades subvencionades	4. Empresa privada	5. Sindicats i organitzacions empresarials	6. Col·legis professionals
L'Alguer	-	-	-	-	-	-
Andorra	C	C	C	C, F	-	-
Catalunya	C	C	C	C, F	F	C, F
Catalunya N.	-	-	-	-	-	-
Franja	-	-	-	-	-	-
Illes Balears	C	C	-	F	F	C
País Valencià	C	C	-	F	-	C

En el segon quadre es recullen els aspectes regulats en els diferents territoris –tot indicant si es tracta d'una regulació constrictiva o de foment– de l'activitat socioeconòmica, ordenats en funció de la projecció interna o externa dels usos lingüístics.

³⁶⁶ Aquí no podem entrar a establir més diferències, però cal tenir present que C no implica pas «ús obligat i exclusiu del català en totes les activitats d'aquest àmbit i/o modalitat», sinó l'existència d'almenys «alguna norma que implica l'ús obligatori del català (sol o potencialment acompanyat d'altres llengües) en algunes circumstàncies».

Taula 43. Modalitats d'ús lingüístic intern amb regulació favorable al català a cada territori

	Comunicacions internes (lloc de treball)	Convenis col·lectius	Formació lingüística treballadors
L'Alguer	-	-	-
Andorra	Orals: -	C	C, F
	Escrites: C		
Catalunya	Orals: -	F	F
	Escrites: C		
Catalunya N.	-	-	-
Franja	-	-	-
Illes Balears	-	-	F
País Valencià	-	-	-

Taula 44. Modalitats d'ús lingüístic externs amb regulació favorable al català a cada territori

	Documentació mercantil	Etiquetatge	Rètols comercials	Publicitat i oferta de serveis	Comunicacions per altaveu	Atenció al públic
L'Alguer	-	-	-	-	-	-
Andorra	C	C	C	C, F	C	C
Catalunya	C	C	C	C, F	C	C
Catalunya Nord	-	-	-	-	-	-
Franja	-	-	-	-	-	-
Illes Balears	-	C	C, F	F	-	C
País Valencià	-	-	-	-	-	-

Les tres taules permeten constatar fins a quin punt les possibilitats normatives assenyalades més amunt (veg. apartat 7.1) per a la defensa i la promoció de l'ús de la llengua catalana en el món socioeconòmic s'han explorat de manera insuficient i desigual. En general, són escassos els requeriments legals d'ús de la llengua catalana. Si tenim en compte que la doctrina jurídica considera una restricció lícita de la llibertat lingüística i la llibertat d'empresa l'establiment de l'ús obligatori d'una llengua en l'àmbit socioeconòmic o comercial quan persegueix proporcionadament l'objectiu legítim de salvaguarda d'una llengua³⁶⁷, i que la situació del català avala la necessitat d'aquestes mesures, hem de concloure que el marc jurídic vigent de la llengua catalana presenta encara mancances prou evidents en aquest sentit.

Només Andorra i Catalunya han legislat fins avui amb una certa intensitat l'ús del català en l'àmbit socioeconòmic. També el govern del Pacte de Progrés de les Illes

³⁶⁷ Millan Massana 1999: 35-57.

Balears va introduir algunes mesures constrictives que complementen les anteriors de caràcter promocional, però tot fa pensar que aquesta línia no serà continuada pel govern del Partit Popular.

7.2.3 L'impacte de la regulació en els usos: alguns element de valoració

7.2.3.1 La retolació dels establiments comercials

La preocupació dels poders públics per garantir l'ús ambiental de la llengua oficial en els espais públics on es desenvolupa la convivència social respon a la doble finalitat d'evitar que la primera pugui tornar-se invisible per als qui no en són parlants habituals i contribuir a protegir i conservar la identitat lingüística del país. Podem trobar exemples de normes relatives a la retolació dels establiments comercials i les informacions escrites que aquests exhibeixen tant en legislacions que reconeixen caràcter oficial a una sola llengua –com la Llei francesa de 1994– com també en contextos de doble o triple oficialitat –com el cantó suís de Ticino i la província del Quebec – on aquesta regulació pot pretendre protegir una de les llengües, com a llengua pròpia del país.³⁶⁸

En el territori catalanòfon, la legislació andorrana és la que conté les exigències més àmplies pel que fa a l'ús del català, ja que estableix la redacció en aquesta llengua dels noms comercials, les denominacions socials, els rètols d'establiments, així com de tot altre rètol oficial o privat, publicitari, comercial, informatiu o de qualsevol altra mena.³⁶⁹

En el marc dels sistemes de doble oficialitat, les regulacions al respecte existents a Catalunya³⁷⁰ i a les Illes Balears –en el darrer territori en vigor des de l'any 2003–³⁷¹ inclouen la clàusula «almenys en català», que s'aplica a la senyalització, els cartells d'informació general de caràcter fix i els documents d'oferta de serveis per a les persones usuàries i consumidors dels establiments oberts al públic. Tot i l'abast limitat d'aquesta normativa (que no inclou les informacions no fixes, habitualment majoritàries), els àmbits regulats són significatius per a la normalització de l'ús ambiental de la llengua i la garantia dels drets lingüístics dels consumidors i usuaris. A Catalunya, la noció genèrica d'«establiments oberts al públic» s'ha pogut particularitzar en l'aplicació de la norma per vies diverses: convenis amb les administracions que garanteixen una presència superior del català en establiments de grans dimensions, com les superfícies comercials; reglaments que concreten les obligacions lingüístiques de tipus específics d'establiments;³⁷² o campanyes

³⁶⁸ Els òrgans jurisdiccionals dels països esmentats s'han pronunciat sobre la licitud d'aquestes regulacions, en una jurisprudència que admet l'obligatorietat de l'ús d'una llengua oficial, sempre que no s'impedeixi l'ús simultani d'altres llengües (Milian 1999).

³⁶⁹ L'article 15.4 LOULO remet però a «les normes i excepcions contingudes en la Llei de noms comercials, denominacions socials i rètols d'establiment».

³⁷⁰ De forma similar a la legislació andorrana, l'article 32.3 LPL exclou d'aquesta norma les marques, els noms comercials i els rètols emparats per la legislació de la propietat industrial.

³⁷¹ Article 8.3 de la Llei 11/2001, d'ordenació de l'activitat comercial (amb una redacció idèntica a l'art. 32.2 LPL).

³⁷² Abans d'aprovar-se la LPL, ja es recollien en diversos decrets relatius als tallers de reparació de vehicles, d'agències de viatges o d'establiments de restauració, entre d'altres. Amb posterioritat, incideixen sobre aquesta matèria: el Decret 213/2001, de 24 de juliol, sobre prestació de serveis sobre béns de naturalesa duradora; el Decret 348/2001, de 4 de desembre, sobre centres de bronzejat; i l'Ordre de 16 de desembre de 1999, sobre establiments dedicats a la neteja tèxtil.

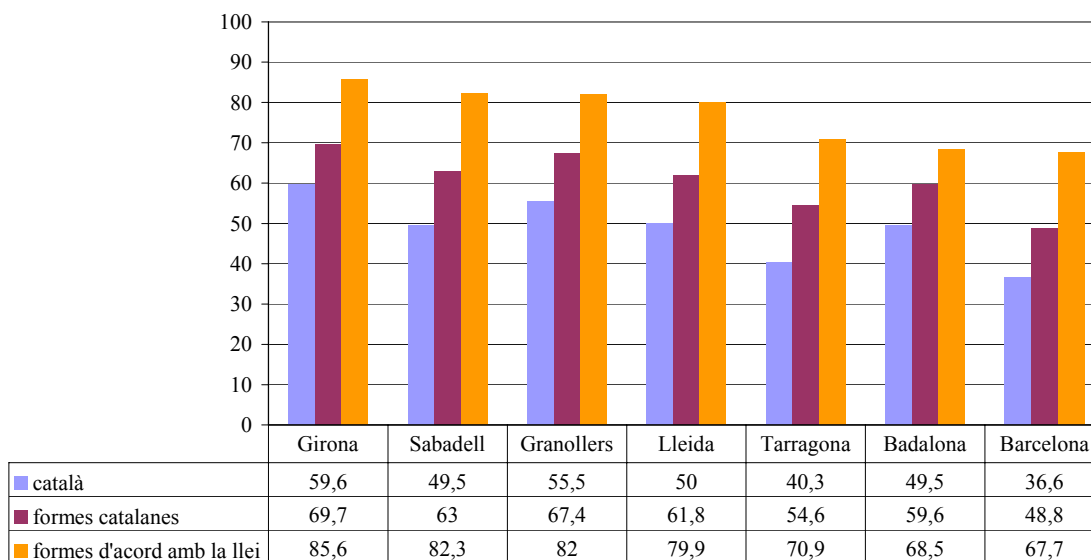

adreçades a catalanitzar la retolació o els documents d'oferta de serveis (com, per exemple, la carta dels restaurants) en sectors determinats.

D'ençà que s'iniciaren les intervencions a Catalunya i Andorra, l'ús ambiental del català en els comerços i serveis de cara al públic ha incrementat de forma significativa. Amb tot, el seguiment del que disposa la normativa dista de ser general i varia en funció de les localitats i del tipus d'establiments entre altres factors. El gràfic Gràfic 29 permet copsar que el català assoleix una presència més que considerable a la retolació principal de diverses ciutats del Principat, ja sigui en solitari («català»), conjuntament amb altres llengües i en forma ambivalent («formes catalanes») i que el seguiment de la normativa vigent (és a dir les formes catalanes més les formes sense contingut lingüístic) són clarament majoritàries.

Gràfic 29

Presència del català en la retolació principal a diverses ciutats de Catalunya. 2003

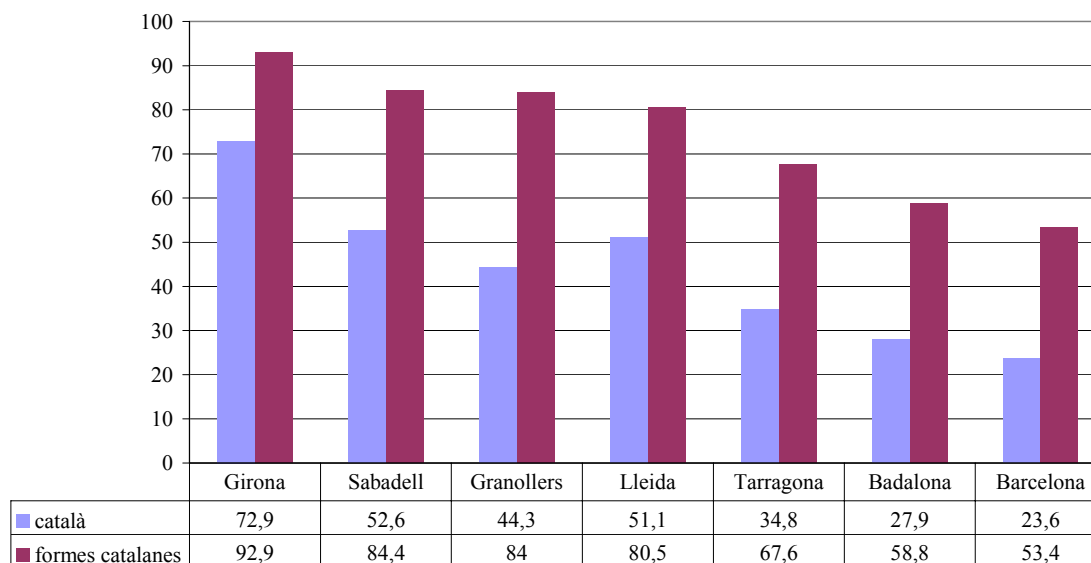
Font: Generalitat de Catalunya (2004: 171)

Menys encoratjadora resulta la revisió de la retolació informativa exterior a les mateixes ciutats. D'una banda, la presència del català o de formes catalanes resulta substancialment inferior a la detectada en la retolació principal. A Barcelona, la retolació informativa en català no arriba ni a una quarta part del total. A més a més, l'ús del català hauria disminuït darrerament a la majoria de ciutats en favor de les formes catalanes –bàsicament, el bilingüisme català/castellà. A Barcelona, el castellà hauria guanyat terreny al bilingüisme, i el català continuaria baix però estàtic.

Gràfic 30

Presència del català en la retolació informativa exterior a diverses ciutats de Catalunya. 2003

Font: Generalitat de Catalunya (2004: 173)

L'arribada de les noves immigracions ha tingut un impacte encara no quantificat en la imatge lingüística de les ciutats catalanes. D'una banda, perquè incorporen noves llengües a la retolació (anglès, urdú, àrab, xinès, etc.) al paisatge urbà català. D'una altra, perquè sovint prescindeixen del català en els seus establiments, a causa, entre altres coses, de l'escassa informació i seguiment que se'n fa des de les autoritats catalanes. Amb tot, tampoc és inhabitual que –si més no a Catalunya– els establiments regentats per nousvinguts exhibeixin rètols en català proporcionats per cadenes ja catalanitzades.

Pel que fa als establiments ja existents, el Govern de Catalunya va donar suport durant un cert temps el compliment de la normativa mitjançant ajuts als comerciants i empresaris que haguessin de catalanitzar els rètols i senyalitzacions. Un cop passat el període d'adaptació, les garanties de compliment previstes per la LPL inclouen l'aplicació de sancions, que fins avui s'han materialitzat en molt comptades ocasions.³⁷³ El suport institucional mitjançant l'acció dels centres de normalització lingüística municipals i l'assessorament per la Generalitat serveix també per a garantir la correcció lingüística dels rètols.

Pel que fa a la resta de territoris, al País Valencià, són nombrosos els reglaments d'usos lingüístics municipals que preveuen actuacions de foment en aquest àmbit.³⁷⁴ A la Franja, on la presència ambiental del català és significativa, l'ús escrit en la retolació és minoritari o simplement escadusser. A l'Alguer l'ús el català té una certa

³⁷³ En els establiments nous, el control del compliment de la llei es podria vincular a les inspeccions prèvies a l'atorgament de la llicència d'obertura, que depèn de les autoritats locals o autonòmiques.

³⁷⁴ Vegeu, per exemple, el Reglament municipal per a la promoció de l'ús del valencià en el municipi de Carcaixent, de 29 d'abril de 1999, que en el seu article 7 que preveu subvencions per a la instal·lació de rètols públics en valencià.

connotació de pintoresquisme local, i està molt i molt poc estès. A la Catalunya Nord cal partir de la legislació que imposa l'ús del francès en totes les inscripcions i anuncis situats a la via pública, en llocs oberts al públic o en els mitjans de transport públics (art. 3 LELF).

7.2.3.2 La informació d'ús dels productes: etiquetatge, manuals i interfícies d'ús

La internacionalització creixent de la producció i la distribució dels productes facilita la comercialització de productes estrangers que duen tot un conjunt d'informacions – etiquetatge, manuals d'ús, interfícies d'ús, etc.– en llengües diverses, però amb el predomini dels idiomes majoritaris. Aquesta circumstància suposa un repte enfront de l'abast territorialment limitat de les competències dels legisladors estatals i subestatals. Molts estats han reaccionat dictant mesures proteccionistes que imposen l'ús de les respectives llengües estatals en aquestes informacions almenys per a determinats productes distribuïts en el seu territori.³⁷⁵ En l'espai europeu, el dret comunitari relatiu a aquesta àrea ha contribuït a enfortir la posició de les llengües estatals en legitimar aquestes mesures coactives, ja que la Directiva fa referència a «les llengües oficials de la Comunitat».³⁷⁶

Totes aquestes circumstàncies fàctiques i jurídiques dificulten la normalitat d'ús de la llengua catalana en l'àmbit de l'etiquetatge i relacionats, i imposen límits evidents a les necessàries mesures d'especial protecció del català en aquest àmbit. La situació s'agreuja perquè, llevat d'Andorra, cap dels estats amb territoris catalanòfons no ha pres mesures per a garantir la presència del català en aquesta àrea, ans al contrari, les regulacions existents l'hi arraconen.

La normativa vigent a Andorra estableix la necessitat d'etiquetar en català –sense que en cap cas la versió catalana pugui ocupar un lloc secundari– els «productes elaborats, fabricats, envasats o etiquetats al Principat i distribuïts en el seu territori destinats al consum interior». Per tant, en principi –i en la pràctica– queden fora de l'abast de la norma els productes d'origen estranger i els fabricats a Andorra destinats a l'exportació, així com els elaborats a Andorra en ús de llicències o franquícies estrangeres que imposin uniformitat en la presentació dels productes.³⁷⁷ Atès el volum d'intercanvi comercial entre Andorra i la resta dels Països Catalans, és ben possible que aquí hi hagi una oportunitat no explotada convenientment per a incentivar conjuntament l'etiquetatge en català.

La situació és ben diferent a l'Estat espanyol. L'any 1996, el Tribunal Constitucional³⁷⁸ reconegué una competència bàsica al poder central per a determinar la llengua de

³⁷⁵ A títol d'exemple, el Reial Decret 1468/1988, de 2 de desembre, sobre etiquetatge dels productes industrials assenyalat en l'Exposició de motius: «De otra parte, la presencia progresiva en el mercado nacional de productos de importación, en cuyas etiquetas aparecen, con gran frecuencia, expresiones en idiomas extranjeros, sin las oportunas traducciones a la lengua española oficial del Estado, impiden, en general, una adecuada información y conocimiento suficiente por parte de los usuarios».

³⁷⁶ Directiva 2000/13/CE del Parlament Europeu i el Consell, de 20 de març de 2000 (prèviament ho recollia la Directiva 97/4/CE, de 27 de gener de 1997). Tot i que la jurisprudència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees inicialment semblava oposar-se a la possibilitat que els estats imposessin la utilització de la seva llengua oficial en l'etiquetatge, sense admetre l'ús d'una altra «llengua fàcilment comprensible» (Sentència de 18 de juny de 1991, cas Piageme I), posteriorment es va abandonar aquesta doctrina (Sentència de 12 d'octubre de 1995, cas Peeters).

³⁷⁷ Art. 16 LOULO, sobre l'«Etiquetatge i altres textos».

³⁷⁸ Sentència del Tribunal Constitucional 147/1996, de 16 de desembre.

l'etiquetatge. Això ha permès que la normativa estatal hi imposi l'ús del castellà,³⁷⁹ habitualment mitjançant la fórmula de «al menos en castellano, lengua española oficial del Estado»³⁸⁰, amb la previsió de sancions en cas d'incompliment. És obvi que aquesta normativa no té en compte l'oficialitat de la llengua catalana en diverses parts del territori estatal i, fins i tot, contradiu el caràcter preferent del català que es deriva a Catalunya del seu caràcter propi.³⁸¹ Únicament en els productes tradicionals elaborats i distribuïts exclusivament en l'àmbit d'una comunitat autònoma s'autoritza l'ús exclusiu del català, que hipotèticament també es podria donar en les inscripcions o mencions no subjectes per la normativa estatal a l'ús preceptiu del castellà.

Pel que fa a les normatives de nivell autonòmic, la legislació de Catalunya torna a ser la més completa. L'article 34 de la LPL estableix la possibilitat que les dades de l'etiquetatge, l'embalatge i les instruccions d'ús figurin en català, en castellà o en qualsevol altra llengua de la UE, si bé la normativa estatal comentada elimina aquest caràcter «potestatiu» per al castellà; i afegeix dues previsions d'obligació de l'ús del català: la primera és directa i afecta els productes catalans amb denominació d'origen, comarcal o de qualitat i els productes artesanals catalans que es distribueixen a Catalunya (la norma va esdevenir efectiva a partir del mes de febrer del 2003),³⁸² i la segona és una obligació diferida al moment que la Generalitat reguli l'etiquetatge i les instruccions d'ús d'altres productes industrials o comercials distribuïts a Catalunya i «d'una manera especial els productes alimentaris envasats, els perillous i els tòxics, i també el tabac, per a garantir-hi la presència progressiva del català». Tot i que la STC 147/1996 citada admetia explícitament la competència de la Generalitat per a regular l'ús obligatori del català en l'etiquetatge, cal constatar que fins avui no s'ha dictat la normativa de desplegament prevista.³⁸³

A banda de la normativa esmentada, a la resta del domini lingüístic no hi ha cap normativa protectora de l'ús del català en aquesta àrea. Pel que fa a l'Estat francès, la LELF de 1994 estableix l'obligatorietat general de l'etiquetatge en francès,³⁸⁴ si bé n'exceptua la denominació dels productes típics, la qual cosa redueix la presència del català a un ús voluntari i folklòric.

La regulació contrària i la descoordinació legal en aquest àmbit tenen efectes molt perniciosos, perquè els productors o distribuïdors que operen simultàniament en diverses parts de l'àmbit lingüístic no hi troben una regulació legal equivalent. D'aquí es desprèn un descoratjament suplementari envers l'ús del català en un camp en

³⁷⁹ Entre moltes d'altres: Reial Decret 58/1988, de 29 de gener, sobre els drets dels consumidor (art. 8.1); Llei 25/1990, de 20 de desembre, del medicament (art. 19); i sobre l'etiquetatge d'altres tipus de productes: Reial Decret 1122/1988, de 23 de setembre; Reial Decret 3177/1983, de 16 de novembre; Reial Decret 212/1992, de 6 de març; Reial decret 1334/1999, de 31 de juliol; Reial Decret 200/2000, d'11 de febrer.

³⁸⁰ Per exemple, el RD 1468/1988, de 2 de desembre, i el RD 1334/1999, de 31 de juliol, prescriuen que les indicacions obligatòries de l'etiquetatge dels productes alimentaris que es comercialitzin en el territori estatal s'expressaran, almenys, en «la lengua española oficial del Estado».

³⁸¹ Article 3.1 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya

³⁸² L'incompliment de l'article 32.2 de l'LPL és sancionable a l'empara de la Llei 1/1990, de 8 de gener, com a falta administrativa tipificada en l'art. 5 de la Llei esmentada.

³⁸³ Un àmbit concret on es garanteix l'ús del català són les inscripcions incloses en els productes o serveis que produeixen o ofereixen les empreses públiques vinculades a la Generalitat (art. 10.1 LPL).

³⁸⁴ L'article 2 de la Llei de 1994 abasta la denominació, l'oferta, la presentació, les instruccions d'ús, les condicions de garantia dels béns, productes o serveis.

què les inèrcies estatalistes afavoreixen l'ús de les llengües hegemòniques, i així es desdibuixa un mercat potencial de quasi tretze milions de persones.

Tot i la difícil situació legal, l'etiquetatge ha estat un tema emblemàtic a l'hora de reivindicar una major presència de la llengua catalana en l'àmbit socioeconòmic.³⁸⁵ Aquesta reivindicació destaca la importància que l'oficialitat de la llengua catalana es traslladi a un tractament si més no paritari al que reben d'altres llengües oficials en les etiquetes, l'embalatge, les instruccions, la garantia i els altres escrits inserits en els productes de consum.³⁸⁶ Més enllà de les iniciatives legislatives, aquesta reivindicació s'ha transformat en diverses línies de treball per part d'actors socials diversos:

— *L'ús del poder de compra institucional*: a banda de les campanyes sistemàtiques de suport als productes etiquetats en català organitzades per diverses associacions, un nombre creixent d'institucions públiques i privades –ajuntaments, universitats, associacions, etc.– han anat incorporant pautes de consum lingüísticament responsable, és a dir, han introduït el criteri de l'etiquetatge en català com a element significatiu o fins i tot decisiu a l'hora de realitzar les seves compres. Molt significativament, per l'abril del 2004 el Govern de la Generalitat de Catalunya feia públic que de cara a un futur establiria la preferència sistemàtica pels productes etiquetats en català com a criteri de compra institucional.

— *Les campanyes de sensibilització*: diverses associacions han dut a terme al llarg d'aquests anys campanyes de sensibilització en favor de l'etiquetatge en català. Entre aquestes actuacions hi hagué, l'any 2004, una exposició d'etiquetatge multilingüe en altres països en productes d'empreses que es neguen a introduir el català en els productes de distribueixen als Països Catalans.³⁸⁷

— *Les accions d'avaluació i seguiment*: algunes iniciatives com la de la (Plataforma per la Llengua 2003, Gasull 2004), han mesurat la presència del català en sectors determinats –en els casos esmentats, en els telèfons mòbils i les marques blanques en supermercats de Catalunya. En una altra acció, (Gasull 2003), hom ha intentat mesurar el creixement de l'ús del català en els sectors en els quals hi ha legislació constrictiva, com ara en el de vins i caves amb denominació d'origen, amb la finalitat tant de constatar l'eficàcia de les mesures coercitives com per tal d'accelerar les accions correctores oportunes.

— *Les accions de pressió i denúncia*: algunes organitzacions d'activisme faciliten les denúncies lingüístiques, i en diferents moments s'han dut a termes accions coordinades de denúncia i pressió contra alguna entitat per reclamar-li l'ús del català. Tanmateix, el cas més sonat d'acció reivindicativa del bienni 2003-2004³⁸⁸

³⁸⁵ L'Associació en defensa de l'etiquetatge en català (ADEC) (< <http://www.adec-cat.org/> >) inicià les seves activitats l'any 1987, i recollia l'herència engegada ja l'any 1984 per la comissió lingüística de la Crida. Val a dir que les seves activitats responien a unes sancions imposades pel Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació del Govern espanyol sancionés econòmicament uns industrials que van etiquetar uns productes en català

³⁸⁶ La connexió d'aquests aspectes amb els drets a la salut i a la protecció dels consumidors i usuaris aconsella fins i tot l'ús de llengües que no tenen la consideració d'oficials, de manera que resta plenament justificada l'adopció de mesures legals i administratives orientades a incrementar l'ús del català en l'etiquetatge. En aquest sentit, la Resolució del Parlament Europeu de 30 d'octubre de 1987, ja instava els estats a vetllar per la utilització de les llengües regionals i minoritàries en la informació dels consumidors i en l'etiquetatge dels productes (art. 8.3).

³⁸⁷ < <http://www.adec-cat.org/> >

³⁸⁸ Pàgina dels implicats en el cas: < <http://www.elfenix.org/suport/> >

adquirí notorietat no pas per la seva eficàcia, sinó per les reaccions absolutament inusitades i intimidatòries amb què topà el seu responsable, un menor de 14 anys anomenat Èric Bertran. El noi envià un missatge reclamant l'etiquetatge en català a diverses empreses (DIA, Mercadona i Leche Pascual), bo i signant «Cap de l'Exèrcit de l'Ordre del Fènix» –nom tret d'un llibre de Harry Potter, personatge de ficció d'èxit entre els adolescents. Després que almenys una d'aquestes empreses (en concret, els supermercats DIA) presentés una denúncia contra l'autor del missatge, les autoritats judicials consideraren necessari enviar des de Madrid una vintena de membres de les Brigadas Antiterroristas per a escorcollar la casa, requisar el material informàtic de l'adolescent i iniciar un procés judicial que acabà amb la compareixença d'Èric davant de l'Audiència Nacional a Madrid, i unes sessions de *formación del espíritu constitucional* a càrrec d'una psicòloga, ja pel febrer del 2005.

El Pla d'actuació 2004-05 de la Generalitat preveia vincular la contractació de la Generalitat a l'etiquetatge en català, promocionar l'ús del català en telèfons mòbils i en les cartes de bars i restaurants, a més de potenciar l'atenció als clients en català.

Estretament relacionat amb el camp de les instruccions destinades als usuaris hi ha el món del programari. La indústria informàtica constitueix per ella mateixa tot un sector de ràpid creixement i d'amplíssima repercussió en la vida quotidiana i professional de milers de persones. En la mesura que el món del programari està controlat per empreses forasteres, la gran majoria de programes usuals en les pantalles dels catalanòfons no incorporen una interfície en català. Aquesta limitació ha estat abordada des de perspectives diferents, i el resultat ha estat un creixement relatiu de l'oferta de programes en català.

La primera de les vies, explotada especialment pels governs de Catalunya liderats per CiU, consistiren a pagar la traducció al català d'alguns dels paquets informàtics més usuals (per exemple, el paquet Office de Microsoft) per tal que els consumidors tinguessin la possibilitat d'accedir-hi a un cost equivalent al del castellà. Per aquesta via hom aconseguí efectivament la traducció –normalment parcial i endarrerida– al català d'un nombre de programes, però la solució resulta poc satisfactòria. La via del pagament rebé ben aviat una resposta alternativa des d'alguns sectors de la societat civil, que amb *Softcatalà* (< <http://www.softcatala.org/> >) llançaren un projecte cooperatiu i voluntari d'impuls a la traducció i la localització de programari estretament lligat a la difusió del programari lliure. Aquesta iniciativa ha gaudit fins ara de notable difusió, amb distribucions massives de CD-Rom amb programes en català gratuïts difosos a centenars de milers de lectors de diversos diaris.

En definitiva, el català continua en una posició marginal en el camp de les informacions escrites destinades al consumidor, entre altres coses perquè el marc legal hi oposa un important nombre de dificultats jurídiques. Amb tot, a Andorra i a Catalunya, únics indrets on hi ha certa legislació de promoció del català, darrerament es perceben moviments encoratjadors tant pel que fa a l'increment de la presència del català com pel que fa a l'interès públic per la qüestió.

7.2.3.3 La publicitat

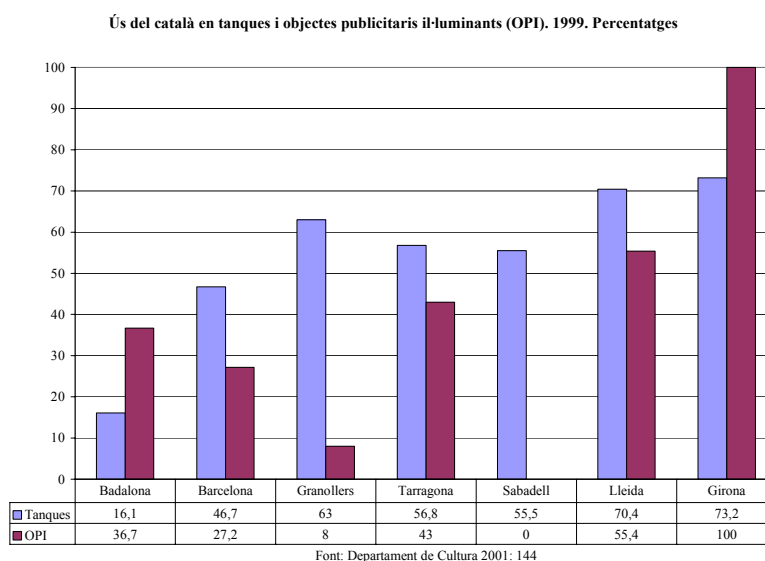
La publicitat ocupa un espai central en les societats actuals, no solament per la seva presència constant en suports diversos (gràfic, audiovisual, radiofònic o telefònic), sinó sobretot pel seu poder conformador d'actituds, preferències i valors dels ciutadans. L'impacte dels missatges lingüístics inclosos en els cartells o espots publicitaris pot abastar –per exemple, en la publicitat al carrer– segments més amplis de la població que qualsevol altre tipus de missatge, per la qual cosa la presència de la llengua catalana en aquest àmbit pot contribuir de manera molt important a la normalització del seu ús i a associar a la llengua una imatge de modernitat.

Atesa l'amplitud actual del fenomen publicitari, en la regulació d'aquesta matèria s'acostuma a distingir entre la publicitat institucional i la resta de publicitat impulsada i sufragada pels diversos agents socioeconòmics. En la primera, les normes vigents solen reflectir les polítiques públiques: ús prioritari o exclusiu del castellà en les institucions estatals arreu dels territoris catalanòfons i per part de l'administració aragonesa; ús general del català en la publicitat de les administracions de Catalunya, Andorra i les Illes; i bilingüisme poc favorable al català en la pràctica de l'administració del País Valencià. En la resta de territoris no hi ha un criteri explícit d'ús del català (l'Alguer) o bé l'existent és contrari a aquest ús (Catalunya Nord).

En la publicitat comercial o, en general, la que no té el seu origen en els poders públics, la tria lingüística es troba condicionada per un seguit de factors més difícils d'identificar. En primer lloc hi ha la finalitat, essencial a tota activitat publicitària, de persuadir el públic o clientela potencial d'un determinat producte o servei. Això implica, per exemple, cert acostament a les condicions sociolingüístiques del destinatari.

La publicitat al carrer permet constatar les diferències existents ara com ara en els usos lingüístics en el món de la publicitat. D'acord amb un estudi encarregat per la Direcció General de Política Lingüística, la presència del català a Catalunya oscil·laria de manera molt acusada entre uns mínims força baixos a la perifèria barcelonina i uns màxims molt remarcables a les ciutats de Lleida i, sobretot, Girona (veg. Gràfic 31).

Gràfic 31

L'objectiu primari de la publicitat es veu fortament influït per tota una altra sèrie de condicionants que sovint escapen als ulls de l'espectador i sobre els quals s'ha fet molt poca recerca fins ara. Així, per exemple, la concentració a Madrid de bona part de les empreses publicitàries ha provocat una castellanització molt evident del món publicitari que imposa rutines i biaixos molt favorables a la llengua de l'estat. Aquesta castellanització aclaparadora té moltes conseqüències negatives per al català. En primer lloc, i des d'un punt de vista de la percepció de la realitat, la castellanització publicitària acostuma els catalanoparlants a percebre com a normal la marginació de la seva llengua fins i tot en els mitjans de comunicació pensats per potenciar l'ús del català; a més a més, la castellanització de la publicitat reforça la idea que és absurd d'aprendre la llengua del país, ja que aquest idioma apareix com a prescindible fins i tot en els seus àmbits més propis. La castellanització publicitària té a més un efecte deturpador de la qualitat de la llengua que de vegades acaba fent incompreensible el mateix anunci. En haver estat concebuda en castellà, una part no negligible de la propaganda traduïda al català no és més que un calc barroer de l'original. Aquesta castellanització arriba a l'escarni quan és sufragada directament per les institucions públiques. Durant l'estiu del 2004, per exemple, Televisió de Catalunya es dedicà a dinfondre l'eslògan «TV3 em posa del revés» amb l'espot corresponent, un eslògan sense solta ni volta entre altres coses perquè no rimava... a menys que es pronunciés en la llengua en què fou ideat: «TV3 me pone del revés».

La profunda castellanització del món publicitari té encara una altra conseqüència molt perniciosa de cara al conjunt de l'espai comunicatiu català. Avui dia, els ingressos publicitaris de molts mitjans de comunicació depenen en bona mesura de la publicitat. Això és així molt especialment en la premsa escrita i en les revistes, que no disposen del coixí de seguretat de les institucions públiques. En la mesura que la contractació de publicitat funciona essencialment per la via de les agències publicitàries centralitzades a Madrid, es produeix un doble fenomen de pèrdua de recursos: d'una banda, es dona una veritable fuga de capitals dels anunciants catalans cap a mitjans *nacionales*; d'una altra, els mitjans en català pateixen dificultats molt serioses per a arribar a obtenir la publicitat que els correspondria en funció de les seves vendes objectives.

La posició dels poders públics davant d'aquesta situació ha estat poc decidida. L'única legislació que determina l'ús general del català en l'oferta de serveis³⁸⁹ i la publicitat comercial és l'andorrana.³⁹⁰ A Catalunya la legislació recull l'objectiu que el català sigui «la llengua d'ús normal del sector», especialment pel que fa a la publicitat de la via pública, si bé limita la intervenció dels poders públics a accions de foment. En termes similars, a les Illes s'estableix un mandat genèric de foment (art. 37.1 LNLIB). Ara bé, aquests objectius s'han perseguit de manera poc vigorosa. Als canals televisius de la CCRTV, per exemple, la presència del castellà a la publicitat és constant i motiu de polèmica periòdica. Tot i que el mètode de mesurament pot fer variar profundament els resultats, resulta innegable que en la publicitat d'aquests canals es detecta una presència molt abundosa del castellà. L'any 2002, en un mesurament realitzat per l'organització Cercle XXI, quasi tres quartes parts dels anuncis eren parlats en català

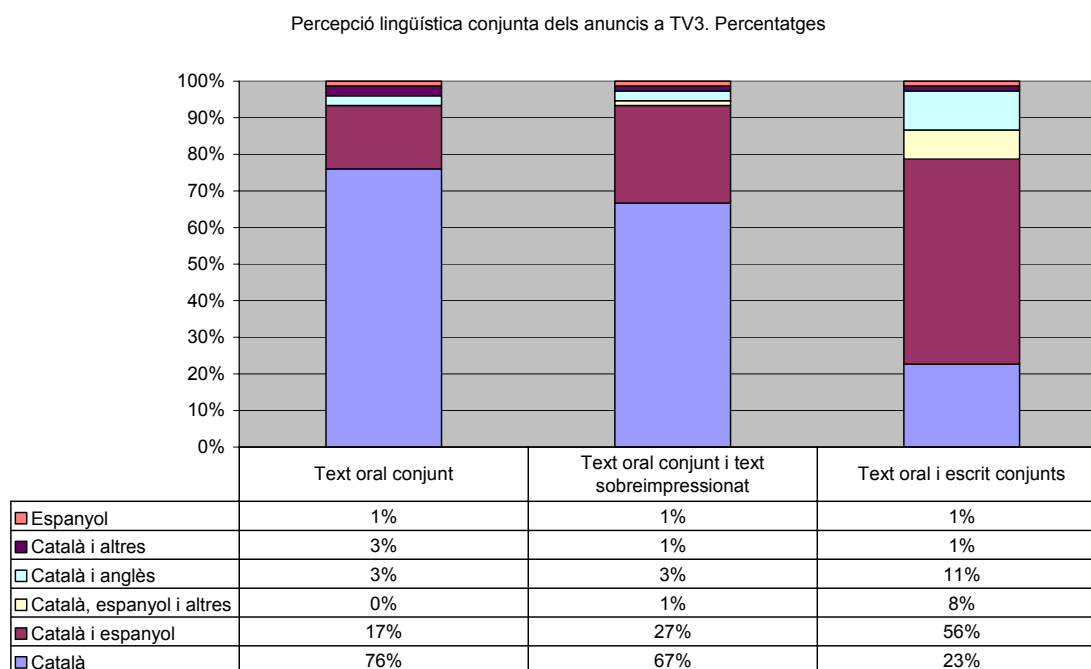
³⁸⁹ Aquesta expressió inclou, d'acord amb la norma andorrana, «els cartells, proclames, propaganda, prospectes, catàlegs, trameses publicitàries, tan orals com escrits, que es difonguin o es distribueixin dins d'Andorra».

³⁹⁰ Article 15, apartats tercer i sisè de la LOULO.

(veg. Gràfic 32). Ara bé, si en comptes de limitar-se al text oral conjunt es mesurava el conjunt de missatges orals i escrits, la presència exclusiva del català davallava estrepitosament fins a menys d'una quarta part dels anuncis (23%): la majoria dels anuncis havien de considerar-se bilingües en català i castellà.

Gràfic 32

És innegable que els usos lingüístics a la publicitat tenen a veure amb la situació sociolingüística. Amb tot, diversos casos mostren les amplíssimes possibilitats de condicionar una tria favorable al català per part del mitjà en el qual s'insereix la publicitat. Algunes cadenes, com les del grup Flaix, només emeten publicitat en la llengua de l'empresa. En aquest sentit, una posició més ferma dels mitjans públics i, per què no, del conjunt de mitjans en català, tindria sens dubte repercussions positives no sols per a la llengua, sinó fins i tot per al sector de la publicitat del país, ja que, en la mesura que es veiessin empeses a usar més el català, les empreses publicitàries haurien d'invertir més recursos en llengua catalana. El manteniment i l'exteriorització d'una certa demanda i pressió social, a través de campanyes reivindicatives dels consumidors, és també important perquè les empreses no tractin d'eludir el cost de fer la versió catalana d'anuncis elaborats pensant amb una difusió d'abast superior.

Entre les iniciatives més interessants per a incidir en un futur immediat en la situació descrita hi ha la proposta impulsada per la Fundació Espai Català de Cultura i Comunicació Escacc³⁹¹ de crear un centre de mesurament d'audiències i consum cultural específic dels Països Catalans. La iniciativa, que ha de materialitzar-se al llarg de l'any 2005, pretén trencar el cercle viciós entre mesurament d'audiències i publicitat: com que el mesurament es realitza amb òptica hispanocastellana deixa de

³⁹¹ < <http://www.escacc.org/> >

banda els mitjans de comunicació en català, i com que aquests no aconsegueixen visualitzar les seves vendes reals, no resulten prou atractius per als anunciant, i així no aconsegueixen els recursos necessaris per capitalitzar-se. Amb un mesurament que reflecteixi adequadament el consum de productes en català, els impulsors de la iniciativa esperen contribuir a (re)introduir el català en el seu propi mercat econòmic mediàtic i publicitari.

7.2.3.4 L'atenció al públic i la documentació mercantil

L'atenció al consumidor o usuari és un dels àmbits més rellevants pel que fa als usos lingüístics del sector socioeconòmic. En l'atenció al client s'hi juxtaposen un seguit de circumstàncies que el fan especialment visible en els processos d'avenç i de reculada de les llengües: afecta pràcticament tothom, es duu a terme de manera oral i/o escrita, és molt sensible als canvis socioeconòmics, i pot tenir un fort impacte en la valoració d'una llengua com a eina d'integració.

Les reticències d'alguns sectors a usar el català en l'atenció al client és habitual arreu del domini, encara que tendeix a passar desapercebut, atès que la norma de subordinació (veg. apartat 3.4) fa que, en la gran majoria de situacions potencialment conflictives, els catalanoparlants cedeixin i s'emmotllin a les preferències lingüístiques dels seus interlocutors. En altres paraules, i salvant totes les excepcions que es vulguin, quan es troben en posició d'empleats, els catalanoparlants convergeixen cap als seus clients d'altres llengües, i quan adopten el paper de clients, els mateixos catalanoparlants convergeixen cap a la llengua dels empleats.

Aquesta norma té conseqüències perverses de diversa índole. Per a començar, òbviament, limita el dret a usar la llengua pròpia del país en l'activitat socioeconòmica, fins i tot contravenint l'antic principi que diu que el client sempre té raó. En segon lloc, aquesta actitud submissa genera la impressió que el català no és necessari, i facilita que molts no catalanoparlants arribin a la convicció íntima que ells, i només ells, tenen tot el dret del món a continuar ignorant la llengua dels seus conciutadans. Finalment, aquest comportament representa un autèntic greuge econòmic per a les moltes persones que sí que saben o aprenen català. Aquestes persones, professionalment més capacitades que els seus companys monolingües, es troben que el seu capital lingüístic repercuteix en benefici econòmic de l'empresa, que guanya proximitat i confiança amb la clientela, sense que ells obtinguin cap benefici pel fet de posar en pràctica les seves habilitats lingüístiques.

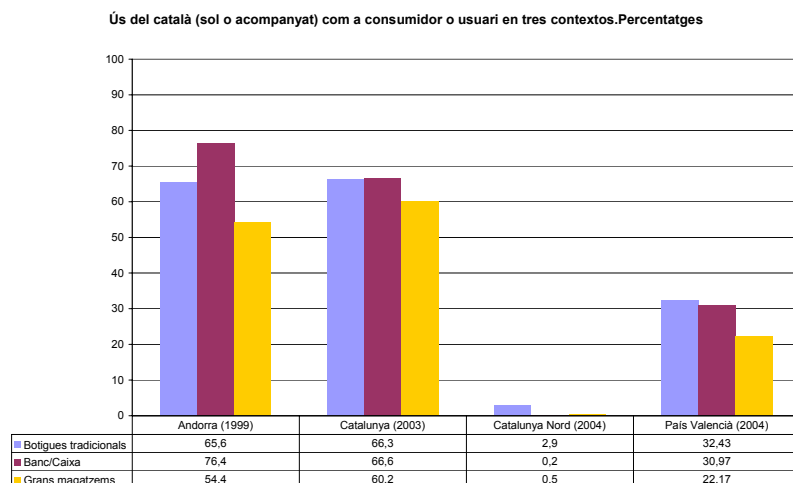
Certament, la norma de subordinació del català no se segueix de la mateixa manera i amb la mateixa intensitat a tot el domini, i és de justícia recordar que són moltíssims els no catalanoparlants d'inici que han après la llengua del país precisament en les relacions socioeconòmiques. Però l'existència de la norma queda palesa en els casos gens infreqüents de persones que es veuen vexades públicament pel fet d'intentar transgredir-la, intentant expressar-se en català en una relació comercial. Val a dir que els mitjans de comunicació majoritaris del país tendeixen a guardar un silenci molt i molt dens en relació amb aquests casos, per la qual cosa no és estrany que amb prou feines transcendeixin, però aquest silenciament no evita que saltin a la llum pública pels molts mitjans alternatius. Alguns d'aquests casos constitueixen veritables exemples de pràctiques xenòfobes, com el malson descrit per Esteve Comes i Bergua,

quan el dissabte 29 de maig del 2004 va tenir la pretensió que un cambrer del restaurant Rock&Ribs, situat al Parc Vallès de Terrassa, l'entengués parlant en català.³⁹² La seva pretensió no sols comportà que es experimentés la imposició de parlar en castellà, sinó intimidacions per part d'agents de seguretat, negació d'atenció per part de la policia nacional, i una retenció absolutament injustificada en un context d'amenaques personals. Encara que la majoria de situacions no arriben als extrems descrits per aquest denunciador, les situacions de vexació per la simple voluntat de ser atesos parlant la llengua pròpia del país són més que freqüents. Per esmentar-ne només algunes de recents,³⁹³ podem recordar la situació denunciada per Lluís Pomar el 19 de novembre del 2004,³⁹⁴ referent a un supermercat de Palma de Mallorca en què se li negava servei fins que parlés espanyol; la publicada per Jordi Coca, en relació amb la botiga de roba Massimo Dutti de Barcelona, amb situació similar, del 21 de novembre del 2004,³⁹⁵ o la denunciada el 23 de setembre del 2004 per A.O. en una farmàcia de Sant Joan (Alacantí)³⁹⁶, on a la vexació s'hi afegí el sarcasme de suggerir parlar en anglès.

Els usos als establiments comercials són difícils de mesurar i de comparar entre territoris, atesa la varietat d'estructura comercial en el temps i l'espai. Com a mostra d'aquests usos als Països Catalans, el Gràfic 33 posa de costat els resultats de l'ús del català (sol o acompanyat d'una altra llengua)³⁹⁷ segons diverses enquestes recents a diversos territoris. El gràfic palesa una estructura similar a tots els territoris llevat de la Catalunya Nord: ús menor del català a les grans superfícies, molt sovint servides per treballadors immigrants més o menys recents, i ús superior del català a les botigues tradicionals, amb més personal autòcton, i a bancs i caixes, amb personal autòcton i/o més format –i per tant, amb accés relativament més fàcil a la llengua pròpia del país.

Gràfic 33

³⁹² < <http://www.sant-andreu.com/catXppcc/intimidacionscatalanoparlant-estevecomes.htm> >

³⁹³ Només cal donar un cop d'ull a la pàgina de l'Àrea de Normalització de l'Ajuntament d'Alcúdia, que només recull els testimonis fets públics per algun mitjà, per a adonar-se de la freqüència d'aquestes agressions < <http://www.normalitzacio.net/portal/index.php> >

³⁹⁴ < <http://www.normalitzacio.net/testimonis/index.php?sec=testimonis&n=737> >

³⁹⁵ < <http://www.avui.com/cgi-bin/resultat?http://www.avui.com/avui/diari/04/nov/21/piqco21.htm> >

³⁹⁶ < <http://www.normalitzacio.net/noticia/index.php?sec=noticia&n=1163> >

³⁹⁷ A Catalunya, Catalunya Nord i País Valencià, la taula expressa el percentatge dels qui diuen parlar en català només, sobretot o igual que en castellà. A Andorra, en canvi, la xifra expressa els qui diuen parlar en català i en català i castellà, sense més precisions.

La possibilitat de regular l'ús de les llengües en les activitats privades inclou també les activitats comercials, mercantils, industrials o financeres que impliquen una relació directa amb els clients o consumidors. El règim protector dels drets d'aquests darrers comprèn les normes relatives al dret a ser atès oralment o per escrit en les llengües oficials en un territori determinat. Correspon a la legislació precisar l'abast d'aquest dret, tot i que cal advertir que el seu contingut en les relacions de l'àmbit privat no serà idèntic al que té en les relacions dels ciutadans amb els poders públics, on els principis d'actuació administrativa permeten una disciplina més intensa dels usos lingüístics orals i escrits. La diferència principal rau en el fet que en l'àmbit socioeconòmic aquell dret ha de venir modulats per les projeccions de la llibertat d'expressió. Per tractar de compatibilitzar els interessos en joc, les normes relatives a la disponibilitat lingüística en l'àmbit privat acostumen a situar les empreses com a destinatàries primeres de les obligacions establertes, de manera que en atenció al caràcter públic o privat, al tipus de servei prestat, o a les dimensions de l'empresa poden variar les determinacions lingüístiques.

En aquest sentit, la regulació de l'atenció al públic en els territoris de parla catalana distingeix situacions diverses, atenent a l'existència i grau de vinculació de les empreses amb l'administració i al tipus de serveis que ofereixen (vegeu *supra* Taula 43 i Taula 44).³⁹⁸ En concret, la legislació vigent a Andorra, Catalunya i les Illes Balears fa referència als supòsits següents:

a) Empreses públiques: el règim de disponibilitat lingüística s'equipara al de les administracions públiques;³⁹⁹

b) Empreses concessionàries: s'equiparen a les anteriors pel que fa l'ús de català en les activitats relacionades amb l'execució o explotació del servei concedit;⁴⁰⁰

c) Empreses que ofereixen serveis públics: en un sentit ampli inclourien els serveis universals o imprescindibles per als ciutadans (transports, subministraments, comunicacions, etcètera)⁴⁰¹ i on les prescripcions d'ús del català s'estenen a la retolació, les comunicacions megafòniques i les comunicacions i notificacions escrites als clients, que inclouen les factures i altres documents de tràfic;

d) Empreses concertades o subvencionades pels poders públics: poden restar vinculades a obligacions específiques d'ús del català en l'àmbit comprès pel conveni o objecte de l'ajut,⁴⁰² la qual cosa permet també condicionar certes subvencions a un ús del català superior als mínims establerts en el darrer apartat;⁴⁰³

³⁹⁸ De vegades la legislació emprava nocions poc precises jurídicament com el «servei públic» (art. 31 LPL) o les «empreses col·laboradores» (art. 9 LOULO), cosa que pot dificultar la identificació de les empreses concernides.

³⁹⁹ Article 8 LOULO i article 30 LPL.

⁴⁰⁰ Tot i que la legislació balear i valenciana no ho recull expressament, aquesta equiparació es pot desprendre dels principis legals d'ús de les llengües oficials.

⁴⁰¹ Article 31 LPL.

⁴⁰² Concretament, l'article 33 LPL fa esment de l'ús del català, almenys, en la retolació, en els avisos i en la documentació. Vegeu també l'article 9.2 LOULO.

⁴⁰³ Aquestes mesures s'han aplicat a Catalunya: vegeu, per exemple, Resolució TIC 375/2003, de 6 de febrer, que vincula ajuts per a la renovació del comerç a la condició que el rètol figuri en català i els ajuts per afavorir la presència de les empreses a Internet a què la pàgina web disposi «com a mínim, d'una versió íntegra en llengua catalana».

e) Establiments oberts al públic dedicats a la venda de productes o a la prestació de serveis: es garanteix el dret dels ciutadans a ser atesos quan s'expressen en qualsevol de les dues llengües oficials i l'obligació correlativa dels establiments de respectar aquest dret,⁴⁰⁴ que en la legislació recent de les Illes Balears comporta la garantia de disponibilitat lingüística en establiments de determinades dimensions.⁴⁰⁵

Al País Valencià, també les empreses públiques o concessionàries es troben vinculades per les determinacions de la LUEV relatives a l'atenció al públic en les dues llengües oficials (art. 16). Pel que fa a les relacions privades de l'àmbit socioeconòmic s'han de fer valer els drets derivats de l'oficialitat del català, i especialment l'article 3 de la LUEV, que reconeix l'ús pels ciutadans en les relacions privades «sense que pugui derivar-se de l'exercici del dret d'expressar-se en valencià qualsevol forma de discriminació o exigència de traducció».

Tant per assegurar l'aplicació de les previsions legals, com per impulsar la superació dels mínims establerts en sectors estratègics o en empreses dotades dels mitjans materials i personals suficients, les administracions poden dur a terme accions de foment i acords específics. Una via és la signatura de convenis on s'especifiquin els compromisos d'ús del català més enllà de les previsions legals limitades. A Catalunya, al llarg de l'any 2003 i 2004 ha continuat la col·laboració amb supermercats i grans superfícies per fomentar l'ús del català en el marc de la política comunicativa d'aquestes empreses, amb una especial incidència en els usos orals (Generalitat 2004: 174). En d'altres casos es tracta d'enfocar el foment de l'ús del català dins les polítiques de millora de la qualitat del servei als clients, a través de l'adopció de mesures per garantir l'atenció activa i passiva en les dues llengües oficials en el territori. Tanmateix, els objectius acostumen a ser menys ambiciosos quan s'assenyala que «Com a mínim s'ha de garantir que no hi haurà conflictes amb els clients que s'expressen en català».⁴⁰⁶

A mitjan març es feia públic⁴⁰⁷ que una campanya d'inspecció i assessorament dirigida als 1.100 bars i restaurants de la demarcació de Lleida, un 30% dels restaurants lleidatans continuaven incomplint la Llei de política lingüística que els obliga a escriure en català les seves cartes. Aquest percentatge es disparava fins al 70% als barris del voltant de la capital del Segrià. Per l'octubre del mateix any, el Departament de Comerç, Turisme i Consum i el Gremi de Restauració de Barcelona signaven un acord per impulsar l'ús del català en els bars i restaurants de Catalunya i per facilitar l'aprenentatge de la llengua⁴⁰⁸ entre els treballadors de més de 8.000 establiments, en un sector en què, dels 150.000 contractes fets durant aquest any, el 26,6% era a estrangers. L'acord preveia que el govern posaria en marxa un pla pilot d'autoaprenentatge de la llengua i l'edició d'una col·lecció de vocabularis de butxaca amb terminologia específica del sector que es repartirà en tots els establiments. A més a més, el departament de Comerç creava el Premi de Qualitat Lingüística per

⁴⁰⁴ Article 32.1 LPL.

⁴⁰⁵ Així, l'article 8.2 de la Llei 11/2001, de 15 de juny, d'ordenació de l'activitat comercial disposa que: «En els establiments al detall que disposen d'una plantilla laboral de més de tres treballadors, els consumidors tenen, a més el dret a ser atesos en la llengua oficials de les Balears que escullin». (aquesta obligació va començar a regir l'1 de gener de 2002).

⁴⁰⁶ Generalitat 2004: 168-170.

⁴⁰⁷ < <http://www.racocatata.com/articles/3856> >

⁴⁰⁸ < <http://www.avui.com/cgi-bin/resultat?http://www.avui.com/avui/diari/04/oct/02/270302.htm> >

reconèixer l'esforç dels empresaris a impulsar l'ús del català en els seus establiments i en la formació dels treballadors.

7.2.3.5 Centres de treball, sindicats i organitzacions empresarials

Els usos lingüístics en els centres de treball i el paper dels sindicats i organitzacions empresarials en relació amb l'ús i promoció de la llengua catalana és un àmbit poc regulat en la majoria de territoris. Les lleis lingüístiques de començament dels vuitanta només recollien la possibilitat d'ús del català en l'àmbit laboral, així com el compromís genèric dels poders públics de fomentar o garantir aquest ús. En la legislació més recent de Catalunya s'especifiquen els mecanismes d'intervenció dels poders públics en els sectors laboral i industrial, on predominen les accions de foment (ajuts i subvencions), les quals es poden vincular al compliment d'altres previsions de caràcter constrictiu.⁴⁰⁹ En canvi, són molt migrades les disposicions amb un contingut vinculant per a les empreses o centres de treball,⁴¹⁰ que només s'assegura de forma indirecta a Andorra, en la mesura que com a persones jurídiques resten vinculades pel principi de disponibilitat lingüística.⁴¹¹

La implicació dels sindicats i de les organitzacions empresarials en activitats de promoció de l'aprenentatge i l'ús del català és crucial per assolir l'objectiu normalitzador en aquest sector. Aquesta participació rep una cobertura legal⁴¹² o institucional en algunes parts del domini lingüístic. A Catalunya, s'ha continuat subvencionant els serveis lingüístics dels sindicats, els plans d'acolliment lingüístic (que inclouen cursos de català adreçats als treballadors immigrants) o l'edició de materials i organització de jornades (entre d'altres l'organitzada per UGT a Perpinyà). D'acord amb el que preveu la LPL, s'ha fomentat la inclusió en els col·lectius de treball i els pactes d'empresa de les anomenades «clàusules lingüístiques», orientades a normalitzar el coneixement del català pels treballadors, garantir-ne l'ús en els centres de treball i en els contractes laborals, els fulls de salaris i tota la resta de documentació.⁴¹³ Pel que fa a la redacció dels convenis col·lectius en català,⁴¹⁴ els resultats bastant positius obtinguts s'han de relacionar amb la implicació activa del Departament competent de la Generalitat en la revisió lingüística dels textos procedents de la negociació col·lectiva i, si escau, la traducció de la versió original a l'altra llengua oficial per a la publicació en el diari oficial.

⁴⁰⁹ Per exemple, Ordre TIC 49/2003, de 28 de gener, sobre atorgament d'incentius a la inversió industrials, condicionats a la «declaració de l'empresa conforme el local, o sala, o establiment, o centre de treball compleix els requisits establerts als articles 32.1, 32.3 i 36.4 de l'LPL».

⁴¹⁰ L'única obligació directa a la LPL afecta els rètols i les informacions de caràcter fix col·locats en el seu interior (art. 36.4)

⁴¹¹ Així es pot desprendre, indirectament, de la vinculació als drets i deures lingüístics establerts per la LOULO de les «persones jurídiques pel que fa a la seva activitat al Principat d'Andorra» (art. 5).

⁴¹² Article 36.2 LPL.

⁴¹³ Article 36.3 de l'LPL. L'any 1999 la Comissió Permanent del Consell de Treball de Catalunya aprovava un model de clàusules lingüístiques que, per acord de les parts empresarial i sindical, s'han incorporat des de llavors a alguns convenis. Les dades de l'any 2002 recollien 17 convenis (un 7 % del total) i 36.551 treballadors afectats (16,4%); mentre que l'any 2003 s'inclouen en 144 convenis (un 4 % del total ??), amb 366.693 (41 %) treballadors afectats.

⁴¹⁴ L'article 16 LPL estableix que els convenis col·lectius es redactaran en la llengua oficial acordada per les parts o, si no hi ha acord, en les dues llengües oficials i en exemplars separats.

Taula 45. Llengua dels convenis i nombre de treballadors afectats

Ús català convenis	Llengua dels convenis		Treballadors afectats	
	2002	2003	2002	2003
Català	123 (38 %)	123 (38 %)	126.033 (46,5 %)	203.954(22,66%)
Català i castellà	38 (12 %)	38 (12 %)	62.988 (23,3 %)	461.507(51,26%)
Castellà	188 (53 %)	158 (49,5 %)	82.035 (30,2 %)	234.837(26,08%)

Font : Generalitat de Catalunya 2004 (180)

Pel que fa a les organitzacions empresarials, la participació en la promoció de l'ús del català en les actuacions internes i en les empreses associades es duu a terme pels serveis lingüístics. A Catalunya realitzen aquesta tasca d'assessorament els serveis de la Confederació de Comerç de Catalunya, l'associació empresarial PIMEC-SEFES i la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació. Pel que fa a les cambres, cal recordar que la qualificació com a corporacions públiques representatives d'interessos econòmics imposa unes exigències majors d'ús del català com a llengua pròpia de l'organització (vegeu *infra* en relació amb col·legis professionals).

Les dades estadístiques disponibles sobre les mesures adoptades i el seu impacte sobre l'ús del català en la resta de territoris són escasses i molt fragmentàries. A Andorra, les organitzacions empresarials resten vinculades pel principi de disponibilitat lingüística (art. 3 LOULO). A les Illes Balears, durant els anys 2002-2003 el Govern va dictar mesures que incloïen ajudes per a la realització de programes de foment de l'ús social de la llengua catalana en les organitzacions sindicals i empresarials i en les relacions laborals, amb un èxit important de la convocatòria.⁴¹⁵

Al País Valencià, la funció catalanitzadora duta a terme pels sindicats en àmbits diversos no ha comptat amb un suport similar, sinó que s'emmarca en les accions de la societat civil davant l'absència d'una implicació activa de les institucions autonòmiques.

7.2.3.6 Col·legis professionals

El tractament juridicolingüístic dels col·legis professionals i les cambres de comerç obeeix a la naturalesa bifront d'aquestes organitzacions, dotades d'una base associativa privada però configurades legalment com a corporacions públiques. La legislació lingüística de Catalunya subjecta l'activitat estricta dels col·legis professionals i les cambres de comerç als mateixos principis d'ús de la llengua pròpia que les administracions de Catalunya,⁴¹⁶ i els fa participants de la tasca de fomentar l'ús del català en les activitats professionals dins l'esfera de les seves atribucions (art. 36.1 LPL. A Andorra, els col·legis s'esmenten en l'article 3 LOULO per vincular-los a la

⁴¹⁵ Els ajuts (per exemple, en la Resolució de 12 de febrer de 2002) es dirigien a la formació per als membres de les organitzacions o treballadors, manteniment de serveis de normalització propis, elaboració de materials, activitats de dinamització, increment de l'ús en la documentació i la retolació.

⁴¹⁶ En conseqüència, els són d'aplicació els articles 2.2.a, 9, 10, 17.6, 30 i 31 de la LPL.

garantia dels drets dels ciutadans a ser atès i correspost en català i indirectament en l'art. 8, com a institucions públiques que tenen com a llengua pròpia el català. També a les Illes Balears els col·legis professionals resten vinculats per les previsions normatives d'ús del català en les actuacions internes i de relació amb els ciutadans⁴¹⁷. Aquestes regulacions contrasten amb l'escassetat de referències normatives als usos lingüístics de les cambres i els col·legis professionals en la resta de territoris, on el seu funcionament lingüístic s'haurà de determinar per analogia amb els principis aplicables a les administracions públiques, els quals es poden matisar en atenció a la dimensió privada present en aquestes entitats.

L'autoregulació dels usos lingüístics per part de les instàncies col·legials reflecteix les diferències d'estatus de la llengua catalana. Així, la majoria dels estatuts aprovats recentment a Catalunya palesa que en la definició del règim jurídic s'esmenta normalment el català com a llengua pròpia o oficial, fent remissió per la resta al que disposin l'ordenament jurídic.⁴¹⁸ Amb tot, també és freqüent l'absència de clàusules lingüístiques en els estatuts col·legials. Pel que fa a les pàgines web, només a Catalunya apareix sempre la versió catalana, mentre que a les Illes Balears i al País Valencià encara existeixen alguns webs exclusivament en castellà.

Hi ha poques dades referides als usos lingüístics en els col·legis professionals. A Catalunya, la posició del català als col·legis professionals sembla prioritària, i recorda força la que aquesta llengua té en l'administració local (cf. capítol 4.2.6). De fet, el català estaria als col·legis professionals hi ocuparia una posició relativament privilegiada, en comparació, per exemple, amb un altre terreny a cavall entre el món públic i el món privat, el de les federacions d'entitats (veg. Gràfic 34). En relació amb l'administració local, els col·legis professionals semblen fer una mica més d'ús del català en el tracte amb els usuaris, així com en el seu aplicatiu informàtic. En comparació amb les federacions d'entitats, els col·legis professionals mostrarien un ús pel català lleugerament superior de manera pràcticament general, amb l'única excepció dels criteris de manteniment del català davant de persones que s'expressen en una altra llengua. Tant en federacions d'entitats com en col·legis professionals, però, el català seria secundari en el camp de la informàtica.

⁴¹⁷ Així ho determina la disposició addicional 5a de la Llei 3/2003, de 26 de març, de règim jurídic de l'Administració de les Illes Balears.

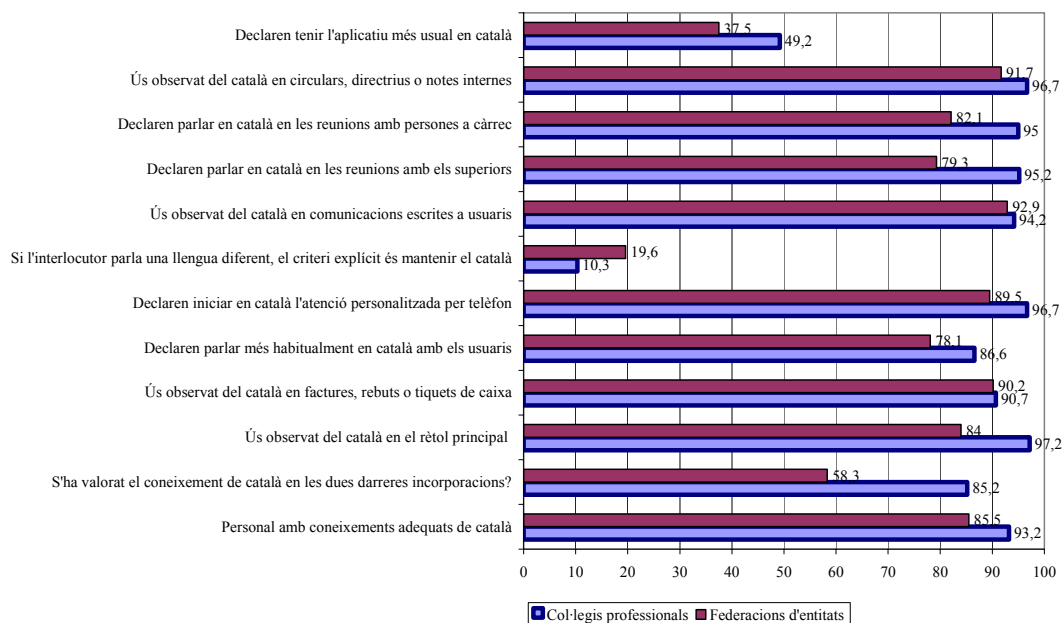
⁴¹⁸ Alguns exemples d'estatuts aprovats recentment que inclouen aquesta fórmula són els del Col·legi d'Òptics Optometristes de Catalunya (Resolució JUI/310/2003, de 30 de gener); el Col·legi de Periodistes de Catalunya (Resolució JUI/1298/2003, de 5 de maig); o el del Col·legi de Pedagogs de Catalunya (JUI/1473/2003, de 16 de maig).

Gràfic 34

El català a col·legis professionals i federacions d'entitats. Catalunya, 2004. Percentatges.

Font: elaboració pròpia a partir d'EULIP-04

7.2.3.7 Els reptes per al català en un àmbit socioeconòmic en transformació

Per bé que encara hi restin algunes àrees perifèriques més o menys lligades a les activitats econòmiques tradicionals, els territoris de llengua catalana es troben immersos de ple en un món globalitzat i en ràpida transformació cap a plantejaments econòmics que deixen enrere l'industrialisme dels segles XIX i XX. Un món i uns plantejaments que caldria que els responsables de la normalització de la llengua exploressin amb deteniment, per tal d'enfocar de manera adequada una planificació que permeti que el català avanci decididament en un àmbit, el socioeconòmic, que tot i ser crucial per a la supervivència de la comunitat, fins ara només ha estat tractat de manera molt parcial i secundària.

En aquest sentit, les comparacions amb altres societats que han experimentat processos de normalització lingüística com Flandes i el Quebec són en aquest camp molt desfavorables per al català. Certament, enlloc del domini català no s'ha aplicat una política de promoció de l'idioma comparable a les d'aquests dos casos. Ara bé, tampoc no cal ni dir que aquesta comparació és, si es duu a terme, tremendament injusta. La precarietat sociolingüística de què es partia només 30 anys enrere als Països Catalans fa estrictament incomparable la situació del català amb la de les comunitats apuntades: feblesa política, proporcions demolingüístiques molt més negatives, analfabetisme generalitzat en la llengua pròpia, bilingüïtzació generalitzada dels catalanoparlants, inexistència d'institucions formals de tot tipus que funcionessin en català, manca absoluta de mitjans de comunicació propis, i un llarg etcètera de condicions adverses diferencien el cas català dels casos flamenc i

quebequès. Això fa si més no comprensible que la intervenció pública es concentrés en aspectes tan importants com la difusió del coneixement i l'establiment de certs mitjans de comunicació en català.

Ara bé, després de tres dècades de polítiques de promoció de la llengua, resulta imprescindible d'incrementar la comprensió de les dinàmiques lingüístiques en el món socioeconòmic i planejar-hi una intervenció veritablement eficient i eficaç. En poques paraules, caldria trobar la manera de començar a deixar enrere la constatació que «(...) Catalunya és un exemple d'escàs èxit en la regulació pública dels intercanvis lingüístics en l'àmbit empresarial»⁴¹⁹. Una constatació que, com hem vist als apartats anteriors, pot aplicar-se, corregida i augmentada, pràcticament a tot el domini lingüístic.

Hi ha diverses línies de reflexió que haurien de ser abordades amb l'objectiu de capir el nou paper de la llengua en l'àmbit socioeconòmic a començament del segle XXI, i aquí tan sols podem apuntar-ne alguna. Probablement la tasca més important és comprendre que s'ha produït un canvi del paradigma del món del treball des del fordisme o taylorisme cap a una nova economia de la qual encara no comprenem totes les dimensions i conseqüència. Els Països Catalans van desenvolupar-se econòmicament durant el darrer segle i mig sobre la base d'un sistema industrial que requeria grans masses de treballadors poc formats que poguessin fer feina en fàbriques i tallers a preus prou baixos per resultar competitius en un mercat delimitat bàsicament per l'estat nació. Per a treballar a la fàbrica calien mans, però no pas gaires requeriments lingüístics. En tot cas, la llengua hegemònica era la de l'estat nació, inculcada des de petits per tot el sistema escolar, militar i administratiu. És en aquest context que en tant que llengua no oficial, el català va ser abandonat en algunes àrees del país, i és per aquesta situació que no fou après per la gran majoria dels immigrants que parlaven la llengua oficial de l'Estat.

Avui, aquest tipus de producció s'esvaeix ràpidament del nostre territori, ja que està essent deslocalitzat, i el seu lloc és ocupat per altres modes de producció amb unes altres demandes lingüístiques. Certament, algunes empreses –els conglomerats de industrial– encara reproduïen aquest tipus de condicions lingüístico-laborals. A més, una part substancial de les noves immigracions està omplint nínxols professionals molt poc qualificats i sense demandes lingüístiques. Però resulta igualment cert que una part substancial dels llocs de treball creats a redós de les noves realitats econòmiques exigeixen una formació lingüística molt superior a la de fa només tres dècades. Avui, les ocupacions reservades a les persones no alfabetitzades estan més i més associades a la precarietat i la marginalitat. Com més creixen la globalització i la mobilitat de béns, persones i serveis, més són les feines que requereixen habilitats en llengües estrangeres. Moltes de les noves ocupacions del sector serveis exigeixen poder tractar els clients en les seves –diverses– llengües. I l'entrada de les noves tecnologies en el món laboral implica noves habilitats lingüístiques i comunicatives. En poques paraules, els coneixements lingüístics estan esdevenint un capital cultural important en la competència entre individus i societats, i cada comunitat s'esforça a maximitzar els seus atots per posicionar-se millor en la competència global.

⁴¹⁹ Alarcón 2005: 1.

Els moviments de reivindicació del català han posat tradicionalment molt d'èmfasi en alguns camps, com ara el pedagògic o el polític, i han deixat sovint de banda l'àmbit socioeconòmic. Sens dubte, el control del sistema escolar o de l'administració resulten atots fonamentals per a l'objectiu de normalitzar el català. Però aquest mateix objectiu també demana rendibilitzar al màxim el valor del català en tant que instrument econòmic. En primer lloc, cal incrementar substancialment la demanda de català com a llengua d'atenció al públic. En un context cada vegada més multilingüe, és imprescindible incorporar el català si més no com una opció més, amb tota naturalitat, en el menú de les empreses de serveis. Cal capgirar la tendència a fer del català una llengua prescindible fent explícit que «oblidar» del català té un cost econòmic per a l'empresa. En alguns sectors, això ja és un fet: només cal pensar en un sector altament competitiu com són les caixes d'estalvis per veure que el català pot jugar un paper important en l'àmbit socioeconòmic. Almenys a Catalunya, fins i tot les caixes forasteres s'esforcen a fer visible el seu ús del català per no perdre quota de mercat.

En segon lloc, cal revalorar adequadament la llengua catalana. L'aprenentatge del català ha de resultar rendible perquè tant els individus com les empreses n'obtenen beneficis palpables. Si creix la demanda d'atenció en català, creixerà la valoració econòmica de la llengua. A cada lloc hi escaurà sens dubte una estratègia. En alguns llocs, com a la Catalunya Nord, això podrà fer-se apel·lant als beneficis de vincular-se comercialment amb uns veïns econòmicament més puixants. En uns altres, com a l'Alguer, el valor del català pervindrà dels seus lligams emblemàtics i sentimentals; en aquest sentit, i com semblen haver entès els algueresos, no val a badar: la postmodernitat globalitzada està assedegada d'*autenticitat* i originalitat *ètnica*, i aquesta set es tradueix en beneficis econòmics per a aquells que saben convertir-la en valor de mercat.

Finalment, i això serà el més difícil, cal anar plantejant com potenciar el català com a eina de treball i d'integració laboral. Les immigracions de la primera meitat del segle xx es van integrar lingüísticament en un entorn on, tot i que l'estat no reconeixia el català, les empreses, els companys de feina, els botiguers, els clients, és a dir la societat sencera, esperava dels nouvinguts l'aprenentatge i l'ús del català. La reintroducció del català en l'administració de Catalunya ha facilitat la via per a la integració de milers de persones de llengua inicial altra que el català. Caldrà trobar les vies perquè l'empresa privada i la resta de l'administració col·labori molt més activament en aquesta mateixa tasca.

7.3 El sistema sanitari i de protecció social

Els sectors sanitari i de protecció social presenten unes especificitats que aconsellen un tractament individualitzat. En efecte, tot i que només una part –encara que important– de les institucions sanitàries pertanyen al sector públic, el tipus d'activitat desplegada i els béns afectats comporten la possibilitat d'establir uns condicionaments legals més forts dels usos lingüístics que s'hi despleguen. Concretament, la intervenció lingüística dels poders públics en aquest àmbit es justifica pel caràcter de servei públic dels serveis sanitaris i per garantir l'efectivitat dels drets reconeguts als pacients.

Fins avui, l'articulació competencial i la complexitat operativa del sector sanitari han dificultat la generalització de l'ús normal de la llengua catalana, tot i que la situació és distinta en funció dels territoris i dels àmbits d'activitat. En el primer sentit, i amb l'excepció d'Andorra, les competències en matèria sanitària es troben repartides entre les autoritats dels territoris catalanòfons i els estats respectius, que es reserven competències reguladores importants, les quals poden afectar indirectament els usos lingüístics.⁴²⁰ Les comunitats autònomes, si bé disposen de competències suficients per a impulsar la normalització de la llengua en aquest terreny,⁴²¹ no sempre han tingut una actuació decidida a l'hora de concretar i aplicar les determinacions lingüístiques en aquest àmbit. El caràcter mixt públic-privat de molts establiments prestadors de serveis sanitaris pot haver contribuït a aquesta indefinició. Darrerament, l'increment del nombre de pacients estrangers, d'estada temporal o establerts en el territori, que desconeixen una o les dues llengües oficials, ha contribuït a fer encara més complexa la dinàmica lingüística dels hospitals i centres d'atenció primària, cosa que reclama una implicació més activa dels poders públics.

Només Andorra i les Illes Balears s'han dotat fins ara d'un marc legal que expliciti els drets lingüístics dels usuaris del serveis sanitaris i les correlatives obligacions dels centres assistencials i del seu personal. La legislació andorrana se centra en la capacitació lingüística necessària del personal sanitari, que «té el deure de conèixer i d'expressar-se en la llengua oficial, sense perjudici de l'ús d'altres llengües quan sigui necessari per a l'atenció dels usuaris que no comprenguin el català», tot i que es preveuen excepcions per raó d'interès públic (art. 18 de la LOULO). En canvi, en la recent Llei balear 5/2003, de 4 d'abril, de salut, es destaquen els drets bàsics dels ciutadans en l'àmbit sanitari, entre els quals s'inclou el de «rebre informació sanitària en la forma més idònia per a la seva comprensió i en una de les llengües oficials de la comunitat autònoma, i assegurar-se que aquella sigui intel·ligible per als pacients» (art. 5.2). A més, s'inclou un mandat al Servei de Salut de les Illes Balears per tal «d'adoptar les mesures necessàries per a la normalització de l'ús de la llengua catalana en els centres i en els serveis que en depenen», i s'explicita la vinculació a la Llei dels centres assistencials privats, els quals han de garantir una informació oral i escrita en llengua catalana dels serveis i les prestacions sanitàries.⁴²² També és interessant destacar la modulació de l'oficialitat introduïda per tal d'assegurar una major efectivitat dels drets dels pacients estrangers, quan es disposa que «en la mesura que la planificació sanitària ho permeti, els centres i serveis sanitaris han d'implantar els mitjans necessaris per atendre les necessitats lingüístiques dels usuaris estrangers» (article 5.3).

A Catalunya, les institucions sanitàries i hospitalàries públiques o amb participació pública se subjecten a les previsions de la LPL sobre les administracions, el servei

⁴²⁰ Com a exemple d'articulació competencial correcta, la Resolució de 4 de febrer de 2000 de la Subsecretaria del Ministeri de Sanitat i Consum, que regula el qüestionari per a l'estadística i informació epidemiològica de les interrupcions voluntàries de l'embaràs, assenyala: «(...) A les comunitats autònomes amb idioma oficial propi, a més a més del castellà, s'utilitzaran models bilingües. L'edició dels models va a càrrec del Ministeri de Sanitat i Consum, llevat d'aquelles comunitats autònomes que explícitament manifestin l'assumpció d'aquesta feina».

⁴²¹ Catalunya i el País Valencià van assumir des d'un inici competències de desplegament normatiu i execució en matèria sanitària. Diversament, a les Illes Balears aquesta assumpció és més recent, la qual cosa es tradueix en unes dificultats addicionals del procés normalitzador en institucions sanitàries recentment traspasades per l'Estat.

⁴²² Concretament, la disposició addicional 6ª de la Llei 5/2003 disposa que: «1. En tots els centres assistencials de caràcter privat, la informació escrita a l'usuari sobre els serveis i les prestacions sanitàries ha de figurar, com a mínim, en llengua catalana.

2. Així mateix, aquests centres han d'estar en condicions d'oferir, igualment en llengua catalana, aquesta informació verbalment. Aquests deures seran exigibles a partir dels sis mesos comptadors des de l'entrada en vigor d'aquesta llei».

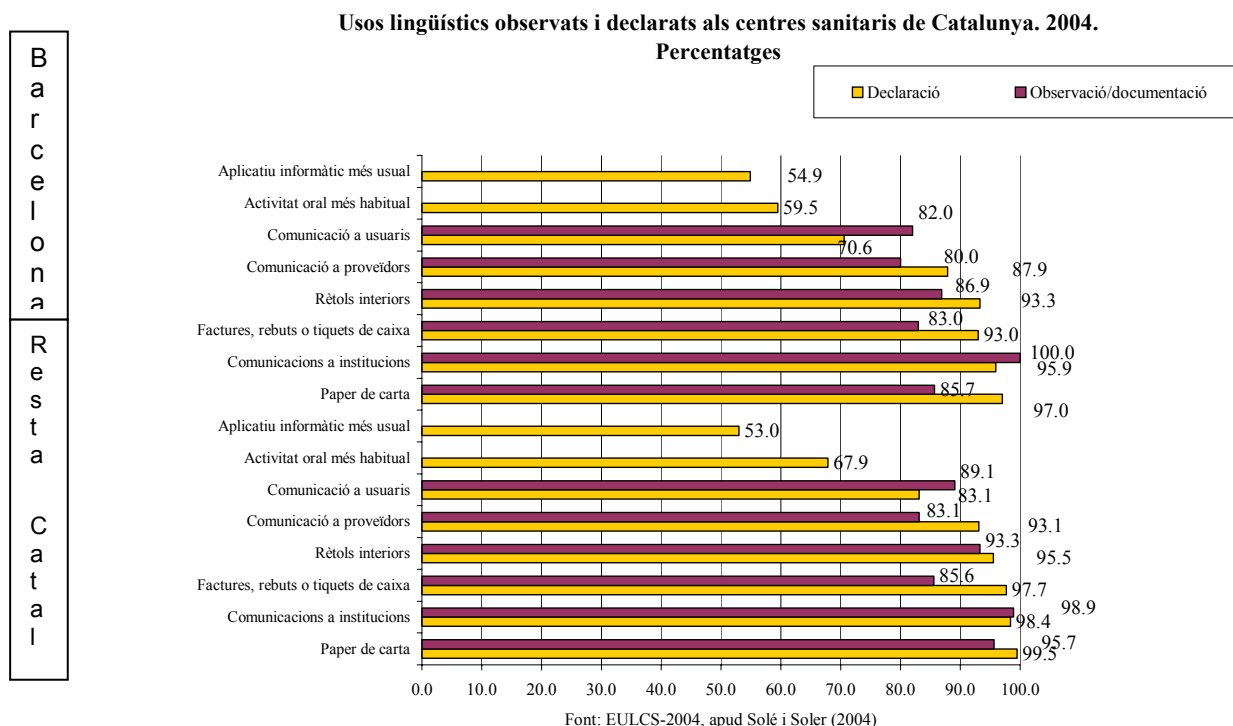

públic o l'atenció al públic, que es poden modular atenent al caràcter públic o privat dels mateixos. Tampoc en el cas del País Valencià hi ha previsions normatives específiques sobre aquest àmbit. En la resta de territoris, on el català no és oficial, tampoc existeix una legislació que tingui en compte el drets dels pacients que s'expressen en llengua catalana.

La vulnerabilitat, la inseguretat emocional i l'estrès que arriben a comportar moltes de les relacions dels ciutadans amb el sistema sanitari fan especialment condemnable la desprotecció legal a què queden sotmesos els catalanoparlants a la majoria del territori en l'àmbit mèdic. En aquest sentit, són absolutament inacceptables, i haurien de ser punibles no ja des de la justícia, sinó des dels mateixos òrgans disciplinaris de la professió mèdica, casos com el denunciat per Quim Gibert,⁴²³ que constitueixen en realitat una vulneració del jurament hipocràtic per motivacions estrictament polítiques i catalanòfobes. En aquest cas, cal recordar-ho, el 13/09/2004 el personal de l'ambulatori de Fraga es va negar a atendre una petita ferida a l'ull d'un xiquet pel fet que el seu pare s'expressava en català, tot i que l'enteni.

En termes generals, la posició del català en l'àmbit sociosanitari és millor que en altres àmbits professionals relativament comparables, com ara el món de la justícia. Aquesta situació és perceptible, per exemple, en els resultats dels usos lingüístics obtinguts en l'Enquesta sobre els usos lingüístics als centres sanitaris de Catalunya – 2004 (veg. Gràfic 35; cal tenir en compte que el gràfic diferencia entre les dades de Barcelona i les de la resta de Catalunya, i posa de costat les dades declarades i les resultats observats).

Gràfic 35

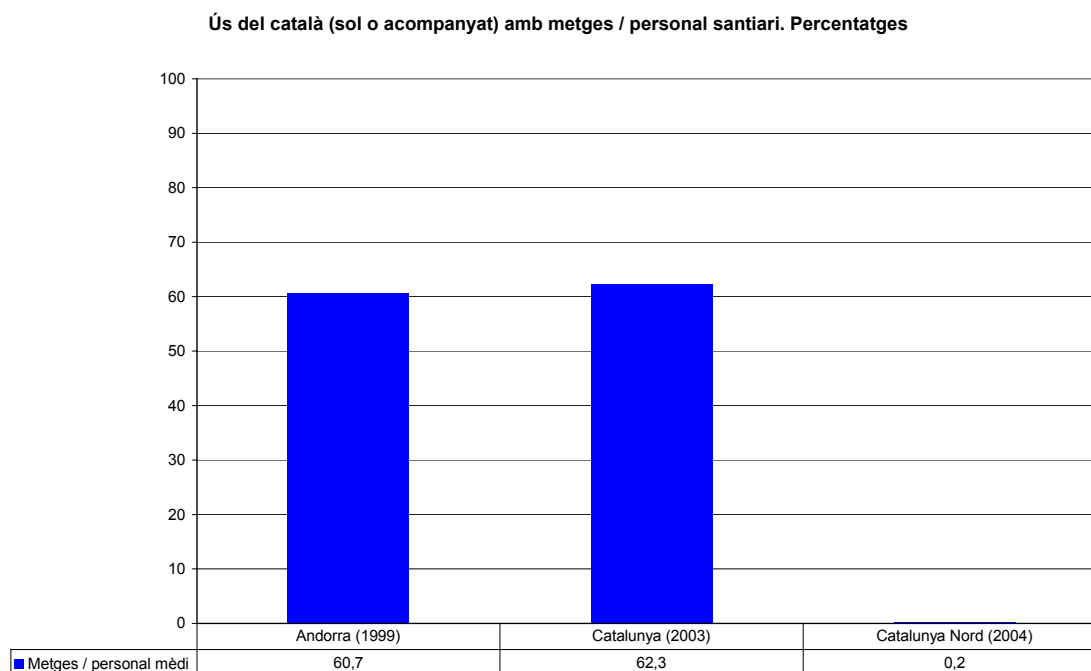

⁴²³ Gibert, Quim (2004) *Més discriminació. El Temps*, 1058, 6

Sigui per tradició, per extracció social, per vinculació amb l'administració catalana o per altres raons, el català ocupa un lloc molt significatiu en les interaccions comunicatives als centres sanitaris de Catalunya. D'altra banda, les dades no mostren una gran diferència entre Catalunya i Barcelona. És probable que en aquest ús ampli del català hi hagi una combinació entre unes proporcions elevades d'autòctons exercint la professió i un context –formació elevada, consciència professional de servei– que faciliti l'aprenentatge i l'ús del català entre els facultatius. La posició del català és més sòlida en els usos escrits i en les comunicacions estereotipades, mentre que retrocedeix considerablement en les comunicacions orals amb les pacients, a causa de la convergència cap al castellà tant de metges com de pacients catalanoparlants.

Val a dir que en el conjunt dels usos interpersonals no familiars, les relacions amb els metges i el personal sanitari tendeixen a donar resultats comparativament elevats –llevat del cas de la Catalunya Nord, on l'ús del català en aquest context és excepcional (veg. Gràfic 36).

Gràfic 36

En termes generals, la manca d'una actuació sistemàtica de promoció i garantia de l'ús de la llengua catalana en el terreny sanitari comporta la persistència, i fins i tot l'agreujament, dels obstacles existents per a la normalització lingüística. Pel que fa a l'administració dels centres públics, la presència del català és important en els formularis i altres impresos a Catalunya i les Illes Balears, però no se'n fa un ús

sistemàtic en els escrits de metges i altres professionals, fins i tot catalanoparlants, que molt sovint s'han format en castellà i se senten més segurs emprant aquest idioma.

La formació lingüística del personal és encara un repte important en el món sociosanitari: d'acord amb la valoració –probablement generosa– dels responsables dels centres, un 24% dels professionals de Barcelona i un 17% del de la resta de Catalunya no tindrien els coneixements adequats de català (Soler i Solé 2004), i només una minoria d'aquests estaria rebent formació per a obtenir-los. Val a dir que a Catalunya s'aplica el requisit lingüístic en les places vinculades a l'Institut Català de la Salut. Val a dir que aquest requisit ha estat qüestionat en ocasions per alguns sectors professionals amb l'argument que per damunt del coneixement lingüístic preval la protecció de la salut. En el fons, aquesta oposició es fonamentalment mercantilista i gremial, i es basa en una concepció, molt estesa d'altra banda a Espanya, que les places de funcionari són bàsicament una oportunitat laboral segura, sense entendre que tenen un important vessant de servei a uns ciutadans que també gaudeixen de drets lingüístics.

Encara en el camp laboral, és especialment preocupant la problemàtica que envolta el personal sanitari assistent d'infermeria. D'una banda, els centres de formació de Catalunya produeixen anualment un nombre elevat de personal qualificat, però la precarietat de la situació laboral del sector sovint fa aquestes persones es vegin abocades a emigrar a altres països de la Unió que, com Gran Bretanya o França, els ofereixen sous molt més elevats i condicions laborals millors. Per contra, i paradoxalment, els centres hospitalaris catalanes importen personal estranger, aparentment més fàcil d'aconterar, però que mostra desconeixement del català.

Tots aquests desajustos són especialment lamentables en un sector la formació del qual està sotmesa a fortes regulacions estatals que la planifiquen a anys vista. Davant de les veus que alerten que en un futur poden faltar metges autòctons, fóra molt important, en aquest sentit, aconseguir que aquesta planificació tingués en compte les necessitats del país.

Tant a Catalunya com a les Illes Balears, durant els anys 2003-2004 han continuat les accions de foment a través de convenis amb els hospitals per incrementar l'adequació lingüística del personal, facilitar assessorament lingüístic i aplicar plans de normalització lingüística.⁴²⁴ A Catalunya en concret, la promoció del català en aquest sector va rebre un impuls durant la tardor del 2003, amb la signatura d'un conveni marc de col·laboració entre el Departament de Sanitat i Seguretat Social (ara Salut), i de Cultura, el Consorci Sanitari de Barcelona i el Consorci per a la Normalització Lingüística, aquesta iniciativa posteriorment s'eixamplà a la totalitat de Catalunya, i desembocà finalment en el Pla estratègic de política lingüística als centres sanitaris. Aquest pla⁴²⁵ parteix de cinc eixos de treball: imatge corporativa i comunicació; adequació lingüística del personal; increment de l'ús en els productes i els serveis; promoció del català com a llengua habitual entre els professionals; desenvolupament, implantació i difusió de la terminologia específica del camp

⁴²⁴ Concretament, a Catalunya es van realitzar vuit convenis amb institucions sanitàries de les comarques barcelonines.

⁴²⁵ Veg. Atienza et al. 2004.

sanitari. En termes generals, el pla persegueix que el català esdevingui la llengua d'ús habitual als centres, serveis i establiments de la xarxa sanitària catalana.

7.4 El món jurídic

El món del dret, com a part de l'àmbit socioeconòmic i professional, reclama també un tractament particularitzat. Històricament es tracta d'un dels terrenys on s'ha afermat legalment la prevalença de les llengües estatals, amb la correlativa prohibició d'emprar altres llengües (Edicte francès de Villers-Cotterêts de 1539, Decrets de Nova Planta de Felip V, i Llei espanyola del notariat de 1862, entre d'altres). En l'actualitat, els usos lingüístics del món jurídic es troben condicionats per la vinculació directa amb l'administració de justícia (veg. *supra* 4.2.4.2.2) i els registres estatals –com a reductes del sector públic on l'oficialitat de la llengua catalana té encara un desplegament molt limitat–, pel fort pes de la tradició jurídica en castellà i per l'heterogeneïtat dels operadors jurídics que poden incidir en les pràctiques lingüístiques. Entre aquests s'inclouen professions oficials (notaris, registradors), professions liberals (com els advocats i els procuradors), i tot un conjunt d'entitats de naturalesa pública i privada (col·legis professionals, asseguradores, de crèdit, universitats, etcètera), de manera que només una certa actuació coordinada de tots aquests operadors asseguraria un ús normal del català en el món del dret.

Tanmateix, la condició apuntada sembla avui molt difícil d'assolir en la major part dels territoris, on la llengua catalana continua tenint una posició residual entre els operadors jurídics o bé és exclosa per la legislació d'aquest àmbit– com succeeix a la Catalunya Nord i a l'Alguer. En termes generals –i amb l'excepció andorrana– la normativa que desplega l'oficialitat de la llengua catalana en el món jurídic es mou en uns espais bastant estrets, emmarcada per la legislació estatal que reforça la unitat del poder judicial, no contempla requisits lingüístics per exercir aquestes professions i, en definitiva, privilegia la identificació de llengua estatal amb la llengua de la justícia i del dret. Així, tot i que la normativa favorable a l'ús del català inclou certes mesures prescriptives, prevalen les previsions merament normalitzadores o de foment en els esmentats sectors jurídics, les quals tenen una incidència limitada per normalitzar de manera efectiva l'ús de llengua catalana i alterar pràctiques d'ús dels professionals del sector. Les diferències en el desplegament normatiu comporten, en la pràctica, diferències notables quant a la garantia efectiva del dret del ciutadans d'emprar el català en el conjunt de les relacions jurídiques que tenen lloc fora de l'estricta àmbit judicial.

Pel que fa a la tasca dels fedataris públics, i especialment els notaris, la normativa estatal reguladora (Decret de 2 de juny de 2004, que conté el Reglament de l'organització i el règim del notariat) és de caràcter preconstitucional i conté una regulació lingüística més pròpia de l'època en què es va aprovar que no pas dels principis constitucionals i estatutaris de doble oficialitat⁴²⁶. Malgrat això, la legislació autonòmica ja recull la possibilitat d'emprar amb plena validesa el català en els

⁴²⁶ És una evidència incontestable la necessitat d'esmenar o modificar el Decret de 1944 (especialment els art. 148-150, 181, 252-253) en el qual a banda d'imposar com a regla general la redacció dels instruments públics en «idioma español», conté també referències al «idioma o dialecto de la región».

instruments i escriptures públiques, a més de regles sobre l'exercici del dret d'elecció lingüística quan hi hagi més d'un atorgant.⁴²⁷ És important destacar que aquest ús es pot admetre fins i tot en absència d'una declaració d'oficialitat de la llengua, com succeeix a l'Aragó en relació amb determinats documents notariais.⁴²⁸ Tanmateix, amb l'excepció d'Andorra, no es garanteix directament el coneixement de la llengua catalana pels fedataris,⁴²⁹ omissió que és particularment rellevant en atenció al mateix contingut de la funció que tenen els notaris de donar fe.⁴³⁰ La disponibilitat lingüística es garanteix legalment a Catalunya en relació amb els despatxos, que hauran de comptar amb personal amb un coneixement suficient de les dues llengües oficials; diversament, a l'Aragó es preveu l'assistència d'un intèrpret en cas de desconeixement del català; mentre que a d'altres territoris manca una regulació específica. També s'han utilitzat els actuals mitjans de treball informàtics i telemàtics, i especialment els sistemes de traducció automàtica (per exemple, a Catalunya s'empren per traduir les escriptures al català, tot i les objeccions i els problemes que es poden aduir en relació amb el caràcter fefaent de les escriptures notariais). Així mateix, s'ha establert relacions de col·laboració entre l'administració pública i els col·legis notariais per tal d'impulsar i difondre els objectius de normalització lingüística en aquest àmbit. Després de l'experiència a Catalunya⁴³¹, durant el bienni 2000-2002 s'han signat un conveni entre la Generalitat Valenciana i el Col·legi Notarial de València per a promocionar l'ús del valencià en les actuacions notariais⁴³², i també un acord entre el Govern balear i el Col·legi de Notaris de les Balears, que inclou el manteniment de serveis lingüístics, l'acollida lingüística dels notaris nous i la formació lingüística dels empleats de l'oficina notarial. Tanmateix, cal notar que totes aquestes mesures tenen un impacte limitat i no permeten encara un ús normal del català en aquest àmbit en els diferents territoris. Les dades disponibles sobre l'ús del català en les escriptures, relatives a Catalunya (territori amb uns índex superiors), palesen un ús minoritari en els documents autoritzats, que contrasta amb una presència molt més elevada en els documents intervinguts (atès el pes de la documentació financera, normalment redactada sobre condicions generals fixades per les entitats financeres).⁴³³

⁴²⁷ Article 14 de la LPL, desenvolupat pel Decret 204/1998, de 30 de juliol. A les Illes ho regula l'article 10.3 de la LNLIB.

⁴²⁸ La Llei aragonesa 2/2003, de 12 de febrer, de règim econòmic matrimonial i viduïtat, admet que els capítols matrimonials es redactin en qualsevol de les «llengües o modalitats lingüístiques d'Aragó que els atorgants escullin.» (art. 14). Anteriorment, la Llei 1/1999, de 24 de febrer, sobre successions mortis causa reconeixia el mateix dret pel que fa als pactes successoris i els testaments.

⁴²⁹ Les comunitats autònomes no tenen traspassades les competències de nomenament de notaris, a pesar del que preveu a Catalunya l'art. 25 EAC.

⁴³⁰ L'art. 193 del Reglament notarial preveu que aquests: «darán fe de haber leído a las partes y a los testigos instrumentales la escritura íntegra o de haberles permitido que la lean, a su elección».

⁴³¹ A Catalunya l'any 1997 ja es va signar un acord estable amb el Col·legi de Notaris i l'any 1998 un conveni similar amb els Registradors de la Propietat i Mercantils.

⁴³² De la descripció que feia de la situació de les notaries el conseller González Pons es desprèn que «estaven només en castellà, de manera que quan una persona volia fer un testament tenia la sensació que o el feia en castellà o no era vàlid», mentre que ara «es podran fer els testaments i els requeriments notariais en valencià».

⁴³³ L'article 15 de l'LPL estableix l'ús del català en aquests contractes, i la Generalitat ha signat des de l'any 1998 diversos convenis de col·laboració amb les caixes i bancs per aplicar aquest precepte.

Taula 46. Ús del català en documents notarial a Catalunya Any 2002 i 2003

Any	Documents protocol·litzats		Documents intervinguts	
	Total	%	Total	%
2002	107.534	9,2	394.544	69,4
2003	130.705	10,3	408.466	9,4

Font: Generalitat (2004) a partir de la informació subministrada pel Col·legi Notarial de Catalunya

Pel que fa als registres públics, l'ús del català varia en funció del tipus de registre i de la seva adscripció orgànica. A Andorra, la legislació estableix l'ús del català en «els assentaments dels registres públics i els documents que s'hi inscriuen o que emanen d'aquests» (art. 8.1.e LOULO), si bé s'autoritzen legalment excepcions. Dins l'Estat espanyol, la tradicional impermeabilitat dels registres estatals respecte de la llengua catalana⁴³⁴ es va trencar per la LPL de 1998, que estableix la possibilitat de fer els assentaments registrals en qualsevol de les dues llengües oficials a Catalunya (article 17). Això ha permès –amb la col·laboració fonamental dels registradors– que els documents originals en català es puguin inscriure en aquesta llengua en els Registre de la propietat i el mercantil, com també obtenir certificats en català relatius a assentaments fets en castellà. Tanmateix, l'aplicació d'aquestes previsions no es troba exempta de problemes, ja que sí l'interessat no demana, o insisteix, en què es faci en català pot trobar-se fàcilment que s'inscriu en castellà un document presentat en català. En el mateix sentit, el projecte de Reial Decret pel qual es pretén modificar els reglaments del registre mercantil, hipotecari i civil, que actualment preveu que els assentaments es continuaran fent en castellà i, només si l'interessat ho demana, es faran en castellà i català. Igualment, en el cas del Butlletí Oficial del Registre Mercantil, els anuncis que s'hi publiquin han de ser, com a màxim, bilingües. A banda de constatar que aquesta regulació no s'adiu amb la legislació autonòmica (especialment l'art. 17 LPL, que explicita la validesa dels assentaments en una llengua oficial), no es reconeix el dret de disponibilitat lingüística dels ciutadans, que permetria que aquest triés la llengua de l'assentament.

La situació de permissibilitat legal no s'ha traslladat fins avui al Registre Civil, que continua funcionant exclusivament en castellà, tot i que es respecta el dret dels ciutadans de presentar documents i demanar certificacions en català. Durant el període 2003-2004 no tenim constància de noves amonestacions als jutges de pau de petites localitats catalanes per l'ús del català en els assentaments, com es produí entre els anys 1999 i 2000. L'absència d'una legislació similar a la catalana a les Illes Balears i el País Valencià fa que les oficines dels registres de competència estatal situats en aquests territoris continuïn funcionant en castellà. Tanmateix, cal recollir el conveni recent entre el Govern valencià i el Col·legi de Registradors de la Propietat per promocionar el valencià en l'àmbit de les seves actuacions.

⁴³⁴ L'art. 36.1 del Reial Decret 1897/1989, de 29 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament del Registre Mercantil, ordena l'extensió dels assentaments en castellà (previsió que fou declarada constitucional per la STC 87/1997, de 24 d'abril); l'article 298 del Reial Decret de 14 de novembre de 1958, que conté el Reglament del Registre Civil, disposa el mateix; i també l'article 37 del Reglament hipotecari, aprovat per Decret de 14 de febrer de 1947 pressuposa la inscripció en castellà.

En els registres de dependència autonòmica, la situació legal és més favorable al català, tot i que pot variar significativament l'ús que en fan els ciutadans i les mesures de suport de l'administració (només en consten dades relatives a Catalunya). Pel que fa als territoris de l'Alguer i la Catalunya Nord, l'oficialitat única de la llengua italiana i francesa, respectivament, tanca l'accés del català als registres.

Taula 47. Ús del català en registres

Any	Estatuts de					
	Fundacions		Associacions		Cooperatives	
	Total	%	Total	%	Total	%
2002	114	90	1.954	80	1.954	80
2003	140	78	1.739	85	1.739	85

Font: Generalitat (2004) a partir de la informació subministrada pel Col·legi Notarial de Catalunya.

Pel que fa a l'activitat de la resta de professionals del món del dret (advocats, procuradors, gestors, etcètera), l'ús del català només és majoritari a Andorra, mentre que és significatiu però baix a Catalunya, molt baix a les Illes, i anecdòtic o pràcticament inexistent en la resta de territoris. Si bé la legislació no regula directament els usos lingüístics d'aquests professionals, sí que pot condicionar-los afavorint l'ús del català través de l'establiment d'un principi de disponibilitat lingüística orientat a garantir els drets lingüístics dels ciutadans,⁴³⁵ a les entitats on aquests operen o obtenen formació (les universitats, els col·legis professionals, les entitats financeres⁴³⁶ o asseguradores o l'administració de justícia) o a la llengua de determinats documents.⁴³⁷

En un sentit invers, no es poden menystenir tota la sèrie de condicionaments negatius d'ordre divers que poden desembocar en actituds de dimissió lingüística per part dels professionals del món del dret: des dels principis esmentats de funcionament lingüístic del l'administració de justícia –que fan témer retards per l'ús del català o determinen una situació de desavantatge psicològic pel fet d'emprar el català en un context fortament castellanitzat–⁴³⁸, fins als progressos de vegades lents en la posada a disposició de textos legals i materials jurídics actualitzats en català, o a les mancances pel que fa a la formació en llenguatge jurídic català d'alguns operadors del món del dret. No es pot obviar però, tot i els condicionaments esmentats, la responsabilitat compartida dels diferents operadors jurídics per facilitar

⁴³⁵ A Andorra ho recull l'article 3 LOULO, que garanteix el dret a ser atès i correspost en català en les relacions orals i escrites amb els professionals liberals i els col·legis que els agrupen.

⁴³⁶ La Generalitat i la Federació Catalana de Caixes d'Estalvi el desembre de 1998 van signar un conveni sobre l'ús del català als jutjats per part de les assessories jurídiques de les caixes que ha implica un augment substancial de les demandes presentades en català (per exemple, durant l'any 2002 La Caixa de Pensions va presentar en català el 75% de les demandes).

⁴³⁷ Així, els articles 14, 15 i 17 de la LPL.

⁴³⁸ Manifest d'advocats catalans i illencs adreçat a l'Administració de justícia (2003, CICA).

la viabilitat del català en l'exercici professional del dret i la importància d'una implicació activa de les administracions per recolzar dinàmiques de promoció de l'ús del català, tant mitjançant mesures exemplificadores (com seria l'ús de la llengua catalana pels advocats en les administracions), com a través d'actuacions coordinadores i de foment. En aquest sentit, cal denunciar alguns casos en què els mateixos advocats, amb la seva actuació, dificulten el procés de normalització de la llengua catalana en l'àmbit de la justícia. La Sentència del Tribunal Constitucional 97/2004, de 15 de novembre, rebutja els recurs d'emparament interposat per un advocat que va rebre una sanció disciplinària per les manifestacions despectives i ofensives adreçades contra la titular d'un jutjat de Barcelona pel fet que aquesta decidí tramitar el procediment en català. També caldria revisar la doctrina jurisprudencial que accepta, sense més, que els advocats i altres professionals que exerceixen en territoris on el català és oficial al·leguin el desconeixement d'aquesta llengua davant dels tribunals, ja que caldria exigir una capacitació lingüística adequada a aquests professionals.

L'experiència més desenvolupada de normalització de l'ús del català en el món del dret es localitza a Catalunya, on des de l'any 2000 s'estan duent a terme diverses accions coordinades: Grup de Treball de l'àmbit jurídic i judicial; la Comissió de Llengua Catalana i el Servei Lingüístic del Consell d'Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya;⁴³⁹ el Programa de normalització lingüística de l'Il·lustre Col·legi de Procuradors dels Tribunals de Barcelona; convenis amb despatxos professionals; o elaboració i difusió de materials. Els resultats no són uniformes, ja que a les comarques interiors o de Girona la normalitat de l'ús del català és molt més satisfactòria que a l'àrea metropolitana de Barcelona,⁴⁴⁰ però ofereixen instruments que almenys haurien de desactivar les citades actituds lingüístiques negatives enfront del català, tant entre els mateixos professionals com entre els membres de l'administració de justícia i els ciutadans. El 18 de desembre de 2003 es va constituir una nova associació denominada Associació de Juristes en Defensa de la Llengua Pròpia, per impulsar la voluntat col·lectiva de sumar esforços per defensar l'ús del català a l'àmbit de la justícia. En la resta de territoris, les dificultats apuntades més amunt acostumen a veure's multiplicades, de manera que –com succeeix encara avui al País Valencià–, es converteix en un acte arriscat per als propis interessos i per a la marxa del procés l'ús del català pels interessats i pels seus representants professionals davant dels tribunals.

7.5 Altres àmbits del món privat col·lectiu: el món religiós i de l'esport

Més enllà dels sectors assenyalats fins ara, hi ha amplis sectors del que podem denominar món privat col·lectiu que constitueixen eines de primer ordre per a la integració social. Es tracta d'àmbits com l'espiritual i el religiós, l'esportiu, l'associacionisme, i tants i tants altres. Malauradament, es tracta d'àmbits amplíssims però escassament estudiats, si més no darrerament, des d'un punt de vista sociolingüístic. En aquest apartat, doncs,

⁴³⁹ El CICAC, a través del servei lingüístic de la Comissió de Llengua Catalana, du a terme una tasca important de suport als col·legiats que exerceixen en català i promou l'elaboració i difusió de recursos i materials en llengua catalana.

⁴⁴⁰ Segons dades del Deganat dels Jutjats de Girona corresponents al 2003, un 45,7% de demandes civils van ser presentades en català (concretament 2.075 sobre un total de 4.534), en la jurisdicció social el percentatge ateny el 33,22% i en l'àmbit contenciós arriba al 38,1% del total. Això representa un increment molt notable respecte l'any 2002.

ens limitarem a apuntar algunes dades i reflexions sobre l'àmbit religiós i l'àmbit esportiu, sense endinsar-nos-hi amb profunditat.

7.5.1 L'àmbit religiós

7.5.1.1 L'Església catòlica

Un dels principals espais privats col·lectius és l'àmbit religiós i eclesiàstic. Monopolitzat fins fa ben poc pel catolicisme, aquest espai social és testimoni simultani de la reculada del pes socials d'aquesta confessió i de l'arribada de noves formes de religiositat, cadascuna de les quals té la seva pròpia dimensió idiomàtica.

Pel que fa a l'Església catòlica, es detecta una diferència històrica entre almenys dos grans comportaments: d'una banda, les esglésies principatina, andorrana, balear –i, en termes relatius i d'acord amb la seva pròpia situació, algueresa– s'han mantingut molt més fidels a la identitat i la llengua pròpia del país. D'una altra, l'església del País Valencià, la Franja i Catalunya Nord se n'han allunyat molt més. A causa de la posició hegemònica del catolicisme durant tants segles, el manteniment o l'abandó de la llengua pròpia ha tingut un fort impacte en les representacions mentals col·lectives en relació amb el prestigi global del català, la consciència d'unitat o la familiaritat amb els registres idiomàtics formals. Durant segles, i malgrat la repressió lingüística exercida per les institucions polítiques o escolars, els fidels principatins o balears han trobat en les celebracions litúrgiques una prova que el seu parlar no era un patuès infamant, sinó una llengua digna de les màximes expressions espirituals. Les pràctiques a l'església demostraven que el català s'escrivía, que es podia llegir i fer-ho en públic, i atansaven la població a un català culte força unitari que emprava amb tota naturalitat un seguit de formes que li eren en principi alienes, com ara els pretèrits perfets simples («digué», «exclamaren»...), l'article continental (*e//la*) a les Illes, o el sistema pronominal estàndard. Els fidels valencians, ponentins o nord-catalans, en canvi, es veieren privats d'aquest referent de llengua formal.

Aquesta diferència es tradueix tant en termes pràctics en un ús molt més normalitzat del català a les primeres que a les segones. En termes generals, i amb les degudes diferències i variacions, el català és la llengua per defecte a l'Església catòlica dels primers territoris, i té un paper subsidiari als segons.

El paper del català a l'Església catòlica és especialment sòlid a Andorra, país on s'encreuen dues circumstàncies: d'una banda, el català és l'única llengua oficial del país; d'una altra, un dels dos coprínceps d'Andorra és una autoritat eclesiàstica, en concret el bisbe d'Urgell, tradicionalment compromès en la defensa de la identitat lingüística del país.⁴⁴¹ Així, el català és la llengua habitual de l'Església andorrana, tot i que la presència massiva d'estrangers al·loglots sovint implica el recurs a altres llengües en circumstàncies particulars. Cal recordar que les escoles congregacionals andorranes, vinculades a l'Església catòlica, funcionen en la llengua oficial d'Andorra.

⁴⁴¹ Veg. per exemple el *Discurs del Jurament de la Constitució d'Andorra de Monsenyor Joan Enric Vives i Sicília, Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra, el 10 de juliol de 2003 a la Casa de la Vall* < <http://www.bisbaturgell.org/succesio/discurs.htm> >

El català també és la llengua d'ús principal de l'Església de Catalunya, no sols pel que fa a l'activitat interna, sinó també en la seva relació amb la resta de la societat. El català és llengua majoritària de les celebracions litúrgiques, de l'activitat pastoral i de l'administració interna. És també en català que l'Església del Principat es projecta socialment amb un seguit de mitjans de comunicació propis com ara *Catalunya Cristiana* o Ràdio Estel, revistes com *Serra d'Or* o la revista infantil *Tretzevents*, editorials com les Publicacions de l'Abadia de Montserrat o Editorial Claret. El català té també una presència molt important a bona part dels centres educatius regits per l'Església catòlica, així com en les activitats de la Universitat Ramon Llull, vinculada a diverses institucions de l'Església catalana. Ara bé, aquesta posició predominant del català no impedeix que el castellà tingui una presència molt significativa en nombrosos contextos del catolicisme català. És així, per exemple, en els ordes religiosos de forta dependència forana. Ho és també, i molt especialment, en àrees fortament castellanitzades per la no integració lingüística de vells o nous immigrants, on la vida parroquial arriba a funcionar molt majoritàriament en castellà. D'altra banda, a les àrees turístiques, la forta presència de forasters i passavolants afavoreix sovint l'increment de l'ús del caselalà i/o altres llengües, i no són del tot estranys els conflictes de tipus lingüístic.⁴⁴²

Pel que fa a les Illes, és important de recordar que el Sínode de Mallorca de 1999 declarà que calia avançar cap a la normalització de la llengua pròpia de l'arxipèlag, de manera que el català desenvolupés el paper de llengua normal per defecte en la vida institucional de la diòcesi, sense que això impedís l'ús addicional d'altres llengües, sobretot en zones turístiques o barris de forta immigració hispanòfona. Aquesta voluntat, que el bisbe i el Consell Episcopal de la diòcesi de Mallorca refermaren pel febrer de 2001 mitjançant el document «L'ús normal de la nostra llengua en la Litúrgia i la Pastoral»,⁴⁴³ implica que el català ha de ser la llengua per defecte del Butlletí Oficial del Bisbat, dels documents més importants (cartes pastorals, directoris pastorals, etc.), del full dominical, de la catequesi, de les celebracions litúrgiques, del llibres litúrgics, dels cartells i les intervencions públiques dels preveres.

A la resta del domini, la situació lingüística de l'Església catòlica dista molt de ser mínimament satisfactòria. Al País Valencià, l'àmbit religiós és un dels que s'ha vist més fortament afectat per les polèmiques secessionistes, de manera que tot i la tasca del catolicisme valencianista⁴⁴⁴, la reintroducció del català en la pràctica religiosa queda molt lluny de la de Catalunya i les Illes.⁴⁴⁵ La polèmica ha proporcionat durant molt de temps una coartada per al bloqueig del català al món eclesiàstic, amb l'excusa que no hi havia els materials necessaris –com ara un missal valencià– ja que els provinents de la resta del domini no estaven adaptats a les particularitats locals. Però l'obstrucció de la jerarquia valenciana quedà

⁴⁴² A mitjan agost de l'any 2004, la premsa es féu ressò que un grup de turistes aparentment aragonesos i argentins pressionaren de manera pública el rector de l'església de Sant Pere de Cambrils per tal de fer-li abandonar el català com a llengua de la litúrgia, propòsit que aconseguiren durant un breu període, fins que es retornà a l'ús predominant del català.

⁴⁴³ < <http://www.esglesiavalenciana.org/index.html> >

⁴⁴⁴ Amb iniciatives com l'editorial Saó i publicacions adaptades a la situació local com la Bíblia Interconfessional Valenciana. Castelló de la Plana: Editorial Saó, 1996.

⁴⁴⁵ N'hi ha prou posant de dir que la llista de misses en valencià identificades per la Coordinadora de Cristians Valencians (veg. < <http://www.esglesiavalenciana.org/Misses.htm#Comarques> >) no arriba a la cinquantena per a tot el País de les quals tres a València, una a Alacant una a castelló de la Plana.

encara més en evidència quan el 13 de desembre del 2002 l'Acadèmia Valenciana de la Llengua lliurà una traducció del missal a l'arquebisbe Agustín García-Gasco per tal que fos sotmesa a aprovació, i aquest deixà transcórrer més d'un any sense ni tan sols iniciar el procés.⁴⁴⁶ La manipulació d'aquesta qüestió queda encara més en evidència quan hom té present que la jerarquia catòlica és precisament un dels sectors socials en què la consciència de comunitat lingüística catalanòfona funciona millor, amb la particularitat que les diòcesis valencianes han esdevingut unes veritables exportadores de bisbes cap a la resta del domini lingüístic –i també, val a dir-ho, cap a la resta de l'Estat espanyol. A la Catalunya Nord, el català té avui una presència molt marginal en la vida d'una l'Església catòlica profundament afrancesada. Finalment, pel que fa a l'Alguer, cal tenir present que cada diumenge es fa missa en català a l'Església de Sant Francesc, i que aquest constitueix de fet l'únic reducte històric d'ús públic i formal del català.

Les transformacions socials de les darreres dècades estan introduint canvis importants en la relació entre llengua i Església catòlica al domini català. Arreu del territori, la catalanitat de l'Església catòlica es veu avui més amenaçada que anys enrere per diverses causes. D'una banda, el pes dels fidels al·loglots, sobretot llatinoamericans i filipins, és més i més gran en una església ubicada en una societat cada vegada més laïcitzada i amb problemes per a integrar lingüísticament una nova onada d'immigrants. D'una altra, a l'Estat espanyol, els sectors del catolicisme més compromesos amb la llengua i la identitat catalana fa temps que està essent fortament erosionats per una ofensiva constant dels sectors més conservadors de l'Església espanyola. Cal no oblidar que aquests sectors estan vinculats als moviments polítics espanyolistes de base hispanocastellana, que compten amb el suport combinat de la jerarquia catòlica espanyola i els seus bel·licosos mitjans de comunicació (com ara la cadena radiofònica COPE), del govern conservador espanyol, d'un bon nombre dels moviments espirituals d'obediència espanyola, i fins i tot de sectors molt i molt influents de la Santa Seu⁴⁴⁷. A Catalunya en concret, i després d'una política de reemplaçament de bisbes hàbilment calculada, aquesta ofensiva ha aconseguit que avui l'Església catòlica mostri un perfil menys compromès amb la llengua i el país del que havia tingut només dues dècades enrere. Així, els sectors menys catalanistes han implantat l'únic centre d'ensenyament superior de Catalunya on el català sembla ser absolutament minoritari –la Universitat Abat Oliba CEU– i sostenen el moviment e-Cristians.net, fortament imbricat amb el conservadorisme religiós espanyol i que es presenta, fins i tot als apartats en català del seu web oficial, com «La comunitat cristiana del món hispà a Internet».

7.5.1.2 Les altres confessions religioses

Després de segles d'hegemonia catòlica incontestada, els territoris de llengua catalana coneixen la proliferació de nombroses creences d'origen ben variat. La gran majoria d'aquestes confessions, però, es troben profundament associades amb poblacions d'origen immigrat més o menys recent. Encara que hi hagi òbviament diferències molt notables entre unes i altres, la seva relació amb la llengua catalana tendeix a ser més aviat escassa.

⁴⁴⁶ El procés semblà començar al maig del 2005 < <http://www.levante-emv.com/secciones/noticia.jsp?pldNoticia=24374&plndiceNoticia=20&pldSeccion=19%3E> >

⁴⁴⁷ Ha estat àmpliament comentat que el Papa Joan Pau II excoigués quasi per complet el català de les moltíssimes llengües que arribà a emprar en les seves allocucions públiques, tot i les nombroses peticions rebudes per tal d'esmenar aquest omissió.

Un dels casos més il·lustratius d'aquesta distància respecte del català és el que proporcionen els testimonis de Jehovà. Difós àmpliament sobretot entre sectors modestos sorgits de la immigració hispanoparlant de mitjan segle xx, aquest moviment sembla particularment proselitista i fa del multilingüisme una eina indispensable en la seva expansió. Així, durant l'any 2003 la seva revista *The Watch Tower* es publicava en 147 idiomes, però no existia edició en català;⁴⁴⁸ de fet, a la fi del 2004, la seva pàgina web d'informació mundial incorporava informació en 252 llengües, entre les quals el maori, el miskito, el romanx ladí, el romanx sursilvà, el quítxua de Cuzco o el feroès,⁴⁴⁹ totes elles en una posició infinitament més feble que el català en tots els sentits. Molt més acostats a la llengua catalana –si més no per la composició dels seus membres– semblaven altres confessions, en especial les Esglésies evangèliques. Amb tot, encara que una part significativa dels seus integrants serien catalanoparlants inicials, i encara que existeix un Consell Evangèlic de Catalunya, segons les seves pròpies apreciacions, les seves esglésies funcionarien pràcticament només en castellà.⁴⁵⁰

En relació amb les noves pràctiques religioses, tal vegada el més destacat sigui l'acord assolit durant el 2004 entre Generalitat de Catalunya i representants de la comunitat musulmana per tal d'oferir cursos de llengua i cultura catalanes als imams que exerceixen en aquest territori. Ara bé, cal entendre adequadament aquesta mesura, probablement més important en termes d'integració social que no pas lingüística. Més que incorporar nous parlants a la comunitat, sembla però que el que hom espera pel biaix d'aquests cursos es ajudar a reduir les creixents tensions entre nouvinguts i autòctons.

7.5.2 L'àmbit esportiu: l'exemple del futbol d'elit

Un altre dels àmbits col·lectius clarament necessitat de recerca i acció des del punt de vista lingüístic és el dels clubs i les associacions esportives. Els clubs més petits funcionen com a lloc de socialització i poden fer molt per la promoció del català en relacions horitzontals no escolars. Pel que fa als grans, la seva tasca de creació d'identitat col·lectiva i de generació de grups de referència és senzillament imprescindible.

Per la seva dimensió numèrica i la seva aportació a l'imaginari col·lectiu en el domini català, aquí cal fer una referència als clubs de futbol. Entre aquests és obvi que no pot deixar-se de banda el paper transcendent del Futbol Club Barcelona. Val a dir que l'arribada del nou president, Joan Laporta, després de les eleccions del 15 de juny del 2003, sembla haver introduït un nombre important de modificacions favorables a la llengua catalana, entre les quals destaca l'ús desinhibit i habitual d'aquest idioma com a llengua de comunicació primària tant de cara a l'interior com de cara a l'exterior del club. A més a més, el club s'ha compromès amb la incentivació de l'ús i l'aprenentatge del català per part dels jugadors forans. La nova directiva també ha sabut mostrar-se sensible a la promoció del català en aspectes

⁴⁴⁸ En català han publicat només tres articles: el llibre *Vós podeu viure eternament a la terra que esdevindrà un paradís*, un petit opuscle *La vida pacífica en un nou món* i el vídeo: *Els testimonis de Jehovà, un nom, una organització*.

< http://ca.wikipedia.org/wiki/Watch_Tower_Bible_and_Tract_Society >

⁴⁴⁹ < <http://www.testigosde Jehova.es/languages/languages.htm> >

⁴⁵⁰ < http://www.ce-catalunya.org/publi_cat.htm >

menys multitudinaris però tanmateix significatius, com per exemple en la signatura d'un conveni de col·laboració entre l'equip i La Bressola de la Catalunya Nord el 18 de juliol del 2004 (*La Bressola* núm. 32, 1).

Potser sense tanta notorietat pública, i sens dubte amb graus d'intensitat força diferents, el català ha anat guanyant terreny en moltes altres entitats esportives del país. Així, tot i mantenir la denominació de *deportiu*, cal esmentar l'esforç de catalanització que ha fet el R.C.D. Espanyol durant els darrers anys, visible tant en les manifestacions dels seus directius com en les campanyes promocionals i les relacions amb els socis de l'entitat. També el Reial Mallorca ha anat incorporant progressivament l'ús del català en diversos usos, com ara la megafonia de l'estadi, els distintius de premsa, la revista del club, el marcador electrònic, etc. El català també té una presència significativa, tot i que variable, en la vida social dels principals clubs valencians, encara que clarament subsidiària en relació amb el castellà. De fet, aquest idioma hi predomina de tal manera que els noms oficials dels clubs són en castellà fins i tot en els textos escrits en català, si més no en el cas del Vila-real C.F.⁴⁵¹ A la Catalunya Nord, on el rugbi pren el paper del futbol, l'USAP, principal equip constitueix un poderós element de d'identificació amb el país i, sempre en proporcions nord-catalanes, amb la llengua.⁴⁵²

7.6 Conclusions

Els àmbits d'interrelació col·lectiva analitzats en aquest apartat són fonamentals per al desenvolupament d'una comunitat lingüística sana i sostenible: el sector socioeconòmic, l'àmbit sanitari, el món jurídic, el món religiós, el món esportiu, i tants d'altres, constitueixen espais crucials per a la projecció dels individus d'una societat postindustrial. Cal per tant que el català hi recuperi l'espai que li correspon com a llengua pròpia del país.

La nostra revisió de la situació sociolingüística ha permès constatar diversos aspectes d'aquests sectors:

- En primer lloc, mostren una gran variabilitat no sols entre territoris, sinó segons àmbits i subàmbits. El català hi és, en termes generals, una llengua minoritzada, tot i que no pas absent ni de bon tros. La base per a avançar hi és, i el camí per recórrer és molt considerable.
- Les actuacions en aquests camps han estat molt poc contundents. Andorra es el territori que, d'acord amb la seva sobirania, ha gosat anar més lluny en l'exigència de l'ús del català. Catalunya, i en certa mesura les Illes, han tingut també iniciatives en aquests sectors, tot i que molt menys contundents. La resta de territoris han posat molt poca voluntat a modificar les tendències negatives en aquest sector.
- La recerca en aquests sectors ha estat menor que en altres, i més dispersa.

Tot plegat indica la conveniència de començar a abordar aquests sectors de manera conseqüent, sistemàtica i ben planificada.

⁴⁵¹ < <http://www.villarrealcf.es/> >

⁴⁵² < <http://www.usap.fr/ca/index.php> >

8 La situació del català (2003-2004): síntesi final i conclusions

8.1 La posició paradoxal d'una comunitat permeable

La situació de la llengua catalana constitueix avui dia una paradoxa en el context sociolingüístic europeu. Massa gran en termes demogràfics, massa potent en termes econòmics, massa productiu en termes culturals, massa normalitzat en termes polítics per a ser considerada una llengua minoritària, el català tampoc no ha obtingut encara un estatus similar al de les altres llengües mitjanes de la Unió.

A començament del segle XXI, la comunitat lingüística catalana presenta dues característiques sociolingüístiques que la determinen: d'una banda, la gran majoria dels seus integrants saben com a mínim una altra llengua; d'una altra, els límits externs de la comunitat són molt difusos, i per tant molt permeables. Aquestes circumstàncies s'han traduït en pèrdua de membres per la via de la substitució lingüística, sobretot als territoris més perifèrics –Catalunya Nord, l'Alguer, sud valencià– i a les principals aglomeracions urbanes valencianes i il·lenques. Però la porositat dels límits intercomunitaris també s'ha traduït en una importantíssima captació de nous membres entre les successives onades d'immigrants. Això, i l'existència d'una àmplia voluntat d'integració socials fa que, en la pràctica, resulti gairebé impossible determinar amb exactitud el nombre de membres de la comunitat lingüística catalana, i que les xifres oscil·lin entre 5, 7, 10 o fins i tot 11 o 12 milions de membres segons els criteris emprats.

I és que una altra de les característiques de la comunitat lingüística catalana és precisament la seva complexa relació amb el fenomen immigratori. Amb alts i baixos i en diferents proporcions, la integració de contingents significatius de nous nadius ha estat sovintejada al llarg de la història. Avui, després d'unes dècades de creixement demogràfic moderat, després d'algunes dècades d'estancament demogràfic, la població d'aquest territori ha tornat a créixer de manera significativa, tant per l'augment de la natalitat com, sobretot, per l'increment dels corrents immigrants, fins a situar-se prop dels 13 milions de residents.

8.2 Un domini fragmentat políticament

Des d'una perspectiva econòmica, el domini lingüístic català s'estén per una àrea amb continuïtat geogràfica ubicada en una de les regions més pròsperes del món. Les anàlisis recents palesen que els diferents territoris d'aquest domini mostren una integració econòmica més acusada d'allò que hom sospitava fins fa ben poc, de manera que, per a dir-ho en termes del catedràtic d'economia de la Universitat Pompeu Fabra Guillem López Casasnovas, «No resulta difícil a l'analista percebre als territoris de l'EURAM un conjunt de problemes socials i de necessitats empresarials similars; similar i

diferenciades, altrament, de les de la resta de l'Estat: això que es diu modernament un clúster, amb homogeneïtat intragrup i heterogeneïtat entre grups.» (López 2005: 12)

Però per més que la comunitat lingüística s'assenti en una àrea socioeconòmica contínua i interconnectada, el domini del català es troba repartit entre diversos estats i fragmentat en nombroses entitats polítiques i administratives subestatsals. Cadascuna d'aquestes unitats té les seves particularitats i les seves dinàmiques polítiques pròpies, de vegades molt allunyades les unes de les altres. Com a conseqüència de la subdivisió política i administrativa, la situació del català presenta uns perfils molt diferenciats al llarg del seu domini, i cadascun dels territoris del domini ha conegut una dinàmica pròpia, molt desvinculada de la resta.

8.3 Una llengua amb estatus desiguals

En parar compte a la fragmentació política, cal diferenciar clarament la situació que viuen els nord-catalans de la que hom viu a la resta del domini. A la Catalunya Nord, un dels bressols de l'idioma, l'Estat francès no sols no reconeix cap estatus oficial a la llengua catalana, sinó que continua desplegant-hi polítiques de genocidi lingüístic a l'interior de les seves fronteres, sobre la base del principi francofrancès *d'unicitat de la República*. Cal recordar que aquest és un principi desconegut en l'ordenament de la resta de països de la nostra àrea cultural i que, en la pràctica, impedeix la supervivència del pluralisme lingüístic i cultural. Aquesta intolerància envers la diversitat no és pas cap novetat, sinó una constant de la política lingüística i cultural gal·la des de fa ja diversos segles. Ara bé, el que sí que és una –benvinguda– novetat és que avui França es troba més i més aïllada en aquesta empresa. En la mesura que el respecte envers les minories lingüístiques i culturals està esdevenint un tret comú de les democràcies parlamentàries arreu del món, de Sud-Àfrica al Canadà, i de Portugal a Nova Zelanda, la política lingüística unificadora francesa s'allunya cada dia més del concert dels sistemes democràtics.

Pel que fa a la resta del seu domini, el català hi gaudeix de reconeixement oficial en grau diferent. Així, mentre que Itàlia atorga cert grau de protecció i valoració a la llengua històrica de l'Alguer, a Andorra el català és l'única llengua oficial. Pel que fa a l'Estat espanyol, la posició del català varia enormement segons la zona. A la Franja i al Carxe, el català no hi és encara oficial. A Catalunya, Illes Balears i País Valencià, el català hi és oficial al costat del castellà. En aquests tres últims territoris, a més d'oficial, el català hi és considerat llengua pròpia. Sobretot a Catalunya, aquesta consideració es tradueix en una prelació entre el català –llengua pròpia i oficial– i el castellà –llengua oficial en tant que llengua oficial de l'Estat. Amb tot, el català no ha aconseguit encara d'ésser reconegut com a llengua oficial de l'Estat espanyol. A més a més, els catalanoparlants es troben encara sotmesos a un règim lingüístic desigualitari, en la mesura que la legislació espanyola inclou un deure explícit de conèixer el castellà que no es predica del català.

8.4 Unes polítiques lingüístiques insuficients i descoordinades

La fragmentació política i administrativa ha anat de la mà d'evolucions històriques autònomes a cada territori, i totes dues tenen efectes molt i molt considerables damunt la situació contemporània de la llengua catalana. Cal tenir en compte que les polítiques lingüístiques de cada territori han estat i són molt diferents. I s'ha de tenir sempre present que les polítiques de normalització han hagut de fer front, de manera continuada, a la pressió de les polítiques contràries al català emanades, sobretot, des de diverses instàncies estatals. En termes globals, alguns territoris han seguit polítiques de promoció del català –bàsicament, Catalunya, Andorra i, més discretament, les Illes Balears. A la resta del territori, la promoció pública del català ha estat molt i molt feble, sovint poc més que anecdòtica. En termes generals, però, els esforços per la recuperació de la llengua han estat, atesos els resultats, clarament insuficients.

A banda d'Andorra, on mai no ha deixat de ser-ne la llengua habitual, el català ha estat reintroduït en diferent mesura a bona part de les administracions locals i subestatals de la resta dels Països Catalans. Aquesta reintroducció ha estat força completa a Catalunya i, en menor mesura, a les Illes Balears, tot i que a tots dos territoris queda encara molt a fer. Al País Valencià, en canvi, el català continua estant mancat d'un marc jurídic adequat, i els avenços en aquest camp han estat minsos. A la Franja i l'Alguer la presència del català és anecdòtica, tot i certa cobertura legal. En canvi, a la Catalunya Nord l'absència és més que remarcable.

Arreu del domini llevat d'Andorra, les administracions estatals territorialitzades mostren un escàs zel a l'hora d'incorporar el català. Tal com hem constatat, aquest desinterès és especialment agut en algun camps com el judicial, on l'ús del català és molt minoritari. No cal dir que les institucions centrals dels estats respectius ignoren de manera quasi absoluta l'existència del català.

En aquest Informe hem constatat l'escassíssima coordinació entre les autoritats de cada territori pel que fa a la política lingüística. I el pitjor de tot és que al llarg dels darrers dos anys hom ha viscut un veritable retrocés en les iniciatives de col·laboració. No sols el conflicte entre les autoritats valencianes i les de la resta del domini –essencialment dels de Catalunya– s'han exacerbat, sinó que les escasses les iniciatives de cooperació interterritorial de certa envergadura –cas de l'Institut Ramon Llull– han estat desmantellades durant el 2004. En aquest sentit, és especialment lamentable que el govern sorgit de les eleccions al Parlament Balear l'any 2003 hagi adoptat un discurs i algunes iniciatives que poden arribar a ser disgregadores en relació amb la unitat de la llengua.

Precisament en la línia de les fragmentació, les autoritats valencianes han desenvolupat un projecte de secessionisme calculat i progressiu que inclou la conflictivització del nom de la llengua i l'elaboració divergent de la normativa. Sobretot durant l'any 2004, aquesta política ha assolit força repercussió política i mediàtica.

8.5 *Més coneixedors, més ensenyament... més usuaris?*

En aquest Informe hem constatat que tot i les polítiques lingüístiques negatives que ha hagut de patir, avui es pot dir que el coneixement del català continua assolint nivells significatius arreu del seu domini lingüístic. En altres paraules, malgrat la pressió, i malgrat la precarietat a què s'ha arribat en algunes zones, el català no ha estat totalment eradicat de cap dels seus territoris *contemporanis*, tot i que els nivells de coneixement difereixen notablement. Això sí, arreu del domini, el català és més conegut en termes parlats que no pas escrits: no debades l'alfabetització massiva en català és encara un fenomen recent que no arriba a les tres dècades.

Les diferències pel que fa al coneixement del català s'expliquen essencialment per dos factors: d'una banda, pel pes relatiu a cada indret dels contingents de població procedent de les múltiples immigracions; d'una altra, per la posició jurídica i política del català en tant que llengua oficial. Demografia i política són, per tant els dos elements crucials per a entendre la posició contemporània del català. La precarietat jurídica i política del català al llarg dels darrers segles ha fet que, en termes generals, els fluxos immigratoris del segle xx i XXI hagin fet baixar el coneixement de la llengua del país. Les polítiques de normalització lingüística de les darreres dècades han tingut cert impacte en aquesta situació. Cal tenir ben present que enlloc del domini no s'ha assolit un coneixement tan generalitzat del català que permeti abaixar la guàrdia. Però allà on s'han dut a terme amb rigor, les polítiques de promoció sí que han tingut efectes palpables en la realitat sociolingüística: allà on hi ha hagut mesures més vigoroses en favor del català, els nivells de coneixement de català s'han pogut fer remuntar; en canvi, allà on les mesures han estat més febles, el català ha vist com se n'ha accentuava el retrocés. La lliçó no pot ser més evident: si es vol mantenir i recuperar el català, calen polítiques públiques veritablement vigoroses. El reviscolament de la pressió immigratòria al llarg dels darrers anys fa aquesta intervenció més necessària que mai.

El motor principal de l'extensió del coneixement del català ha estat i és ara mateix el sistema escolar. La posició de la llengua a l'escola és avui incomparablement millor que dues dècades enrere: el català és llengua principal de l'ensenyament a Catalunya i a zones de les Illes Balears, té una presència significativa com a llengua vehicular a la resta de les Illes, a Andorra i al País Valencià, i s'ensenyava, tot i que amb moltes mancances, pràcticament arreu del seu domini. Sobretot allà on el català no gaudeix de la complicitat de les institucions, el sistema educatiu és punta de llança del manteniment i la recuperació de la llengua, en un mostra de tenacitat i d'activisme col·lectiu veritablement admirable que aplega un nombre de voluntats sense parí a Europa i probablement al món. I això ha estat així sovint en situacions socials i fins tot personals molt i molt adverses. Dels programes d'immersió a les terres d'Alacant fins a la Bressola nord-catalana, i dels cursos de català a la Franja fins a la Costura a l'Alguer, el sistema educatiu és un dels àmbits socials institucionalitzats més acollidors per al català. No és estrany, en aquest context, que la xarxa d'universitats Joan Lluís Vives constitueixi l'únic exemple de cooperació veritablement operativa que aplegui tot el territori. I és de justícia recordar que és precisament el món educatiu el que ha plantat cara més eficaçment a les maniobres secessionistes.

Les conseqüències positives de tant d'esforç no poden ignorar-se. Mai, en tota la història, el català no havia estat tan emprat en el marc educatiu com a llengua de formació i de cultura. Mai com ara no hi havia hagut tantes persones capaces de llegir i escriure en català, tant en termes absoluts com en termes relatius. I mai com ara no hi havia hagut tants neoparlants. Certament, la situació de la llengua a l'ensenyament dista molt de ser satisfactòria. Som molt lluny d'haver aconseguit que tots els infants d'arreu del domini accedeixin al coneixement del català, i bona part dels que l'aprenen mai no arriben a dominar-lo fins al punt de sentir-s'hi plenament confortables, dos objectius irrenunciabls per a una comunitat que aspira a normalitzar la seva llengua al seu propi territori. No cal dir que cada territori té les seves realitats, les seves prioritats i molt probablement hi ha més d'una via per a arribar als objectius. És obvi, a més, que l'arribada de les noves immigracions està incorporant nous reptes amb els quals no es comptava només una dècada enrere. Però en termes generals, l'educatiu ha estat un dels camps socials més acollidors per al català, un dels que més progressos ha viscut durant les darreres dècades, i un dels que ofereix més vies d'avenç de cara a un futur a mitjan termini.

Ara bé, si fins ara els resultats pel que fa a l'increment dels coneixements són encoratjadors, els sistemes educatius no han aconseguit superar l'altre gran repte lingüístic amb què s'enfronten: el de potenciar l'ús del català en les relacions interpersonal. Amb totes les excepcions que calgui fer, els sistemes escolars no estan aconseguint trencar un dels principals esculls per a la supervivència del català: la seva posició socialment subordinada a les llengües estatals. I és que les normes d'ús lingüístic continuen essent, en termes generals, negatives per al català. Les tres dècades de polítiques normalitzadores no han aconseguit que els catalanoparlants tornin a sentir-se amb dret de viure plenament en català, i continua àmpliament vigent la pràctica de passar-se al castellà, al francès o a l'italià en les nombroses situacions en què se sospita que algun interlocutor no parla català. I és així que els no catalanoparlants veuen confirmada tot sovint la seva percepció que no els cal aprendre el català, si els qui el parlen habitualment hi renuncien amb gran freqüència.

8.6 Un comunitat creativa, un espai comunicatiu i cultural subordinat

Els prohoms que iniciaren la Renaixença varen plantejar-se que si no podien assolir la independència política, el que sí podien era superar la dependència intel·lectual, cultural i literària. Gairebé dos segles després, el món cultural i comunicatiu catalanòfon continua debatent-se entorn d'aquest mateix objectiu.

Encara que per les seves dimensions i progrés econòmic la comunitat lingüística catalana podria constituir un espai comunicatiu i cultural plenament autònom, com el de bona part de les llengües mitjanes d'Europa, el cert és que ara com ara aquest espai és molt i molt feble. D'una banda, l'espai dels mitjans en català es troba ocupat en bona mesura per mitjans autòctons o forans que empen les llengües estatals respectives; d'una altra, el mercat català està afeblit per profundes fronteres internes que impedeixen la lliure circulació de productes i fins i tot persones. No hi ha dubte que la intervenció d'algunes administracions públiques ha estat capdavantera a l'hora d'introduir el català als mitjans. No oblidem, però, que la intervenció d'altres institucions públiques també ha estat capdavantera a l'hora d'afavorir la descatalanització de l'espai comunicatiu del país. En aquest panorama, és lògic que els mitjans en català encara no hagin assolit

dimensions empresarials suficients per a ser competitius, encara que alguns moviments recents semblen apuntar en aquesta direcció.

Tots els indicis aplegats permeten sostenir que la productivitat i la creativitat no són els principals problemes del món cultural en català. Llevat del cas del cinema, probablement singularitzat per la seva importantíssima dimensió industrial, el català mostra un vigor considerable en el conjunt dels àmbits culturals. Ara bé, hom constata també que en termes de consum la producció cultural en català queda molt lluny de ser majoritària. Entre producció i consum, doncs, hi ha un fossat que cal salvar de totes totes si hom pretén que el català tingui projecció de futur. Segur que de raons per a aquest fossat n'hi ha moltes, i és responsabilitat de tots els actors implicats mirar de trobar-hi solucions. Però més enllà d'apel·lacions genèriques al mercat o als gustos de l'audiència, resulta innegable que la producció cultural en català pateix un seriós problema d'ocultació en el seu mercat natural. Només cal recordar que aquesta producció –literària, musical, teatral, cinematogràfica– és pràcticament absent de la majoria de canals de televisió generalistes que ocupen l'espai comunicatiu català, i que aquests canals ocupen aquest espai gràcies precisament a una concessió pública. Si a aquest fet s'hi afegeix que la producció en català ha de competir, gairebé en termes d'igualtat, amb la producció en castellà en els canals que més importància hi dediquen, es cospa amb facilitat la magnitud del problema de minorització del català al seu propi territori.

8.7 Els àmbits entre el públic i el privat

Les societats contemporànies han regulat de manera sovint complexa tot un seguit d'espais situats a cavall en tres el que és pròpiament públic i el que és l'activitat més privada i interpersonal. Només cal pensar en les regulacions de tipus comercial, en les normatives sanitàries o del món del lleure per a veure que aquests camps es troben fortament condicionats també per l'actuació dels poders públics.

Sigui per convicció que calia no intervenir-hi, sigui per impossibilitat de fer-ho a causa dels marcs legals de rang superior en què s'enquadraven, les diferents societats catalanòfones han tendit a evitar la regulació lingüística d'aquests àmbits. Aquesta escassa intervenció pública ha anat acompanyada d'una minsa capacitat d'acció per part dels consumidors a l'hora de reclamar i fer valdre els seus drets lingüístics com a catalanoparlants. El fet que ara com ara encara calgui reclamar per poder ser atès parlant en català a bona part del domini, i que el dret a ser correspost en la llengua pròpia del país estigui exclòs del nostre ordenament jurídic ja dona una imatge prou clara del camí que cal recórrer. En aquest panorama, el dret a poder treballar en la llengua pròpia del país que es contempla en ordenaments com el quebequès o el flamenc queda a una distància sideral. L'escassa intervenció i la feblesa reivindicativa dificulten l'exercici dels drets i conflictivitzen innecessàriament el català, que en el món socioeconòmic molt sovint passa de ser la llengua pròpia –i majoritàriament oficial– a ser tractat gairebé com una llengua estrangera, fins i tot remota. De nou, cal insistir-hi, la fragmentació territorial es tradueix en una gran varietat de situacions, i no pot confondre's la situació andorrana amb la del País Valencià o la Catalunya Nord, per posar tres exemples significatius. Però el cert és que a la majoria del territori els usuaris del català es troben globalment desprotegits en aquests àmbits.

8.8 L'evolució durant el bienni 2003-2004

En el marc descrit, el bienni 2003-2004 ha estat marcat per tot un seguit d'esdeveniments polítics, socials, econòmics, etc., que han condicionat fortament la situació del català arreu del domini. Com no podia ser altrament, la fragmentació territorial constitueix un element de primer ordre a l'hora d'abordar aquesta qüestió.

Entre els esdeveniments més rellevants del bienni hi ha hagut els resultats electorals enregistrats en les diverses convocatòries del període. Probablement el canvi més rellevant s'ha produït a les Illes Balears, amb l'arribada a les institucions d'un Partit Popular amb un discurs bilingüista i particularista. De la mà d'aquest discurs, els nous governants han engegat iniciatives en nombrosos camps que afebleixen la posició del català a les Illes en un moment més que compromès per la gran afluència de forans. Entre aquestes iniciatives destaquen la frenada al procés de catalanització escolar en el camp de l'educació, l'intent de rebaixar l'exigència de català a l'administració i la creació de mitjans de comunicació audiovisuals públics bilingües i dialectalitzants. Igualment, les normes aprovades en el període anterior que preveïen l'avenç del català en l'àmbit socioeconòmic han quedat, com a mínim, congelades.

Al País Valencià, per la seva banda, les eleccions confirmaren el predomini del Partit Popular. Encara que inicialment paregué que sota el nou lideratge de Francisco Camps les autoritats valencianes adoptaven un compromís més gran amb la promoció de la llengua, els fets posteriors han mostrat que, llevat d'algunes actuacions menors més publicitades que efectives, el nou compromís no fou més que una il·lusió momentània. De fet, les iniciatives polítiques empreses per les autoritats en terreny lingüístic han anat en la línia de conflictivitzar més i més la llengua. El tractament del valencià als mitjans públics, l'exclusió dels autors de la resta del domini en l'ensenyament de la llengua a les escoles valencianes, o els esforços per accentuar una elaboració divergent de l'idioma en són només algunes mostres. En aquest sentit, les pressions perquè l'Acadèmia Valenciana de la Llengua no reconegués la unitat de l'idioma van arribar a generar situacions grotesques a la fi del 2004. I és que, com s'ha palesat durant les negociacions per al reconeixement del català a les institucions europees, les autoritats valencianes han continuat utilitzant la llengua i l'espantall del secessionisme com una arma política, fins al punt d'entrebancar el reconeixement oficial de la llengua comuna a la Unió Europea per motivacions bàsicament partidistes.

Les eleccions tampoc no portaren canvis substancials al Parlament aragonès. De bon començament, hom va pensar que la majoria reforçada del Partit Socialista permetria que aquesta legislatura s'aprovés finalment una Llei de llengües que millorés substancialment l'estatus del català a la Franja. Tanmateix, el temps s'ha anat escolant, les promeses continuen sense fer-se realitat, les autoritats aragoneses semblen ostatges dels grupuscles més anticatalanistes, i creix el descontentament en relació amb aquesta qüestió.

Finalment, a Catalunya el canvi de majories parlamentàries no ha comportat transformacions radicals en la política lingüística. De fet, la vida política s'ha submergit de ple en els debats sobre la reforma de l'Estatut i el sistema de finançament, que tot i

preveure modificacions del marc legal per al català no han passat encara de propostes per a la discussió.

La posició del català també s'ha vist afectada per la victòria amb majoria relativa del Partit Socialista al Parlament de Madrid i les eleccions europees. D'entrada, el canvi de Govern espanyol ha implicat la retirada d'una sèrie d'iniciatives profundament lesives per al català, en especial la Llei orgànica de qualitat a l'ensenyament. En segon lloc, hom ha vist avançar significativament la demanda de reconeixement del català a la Unió Europea, tot i que el suport que –si més no, aparentment– presten les noves autoritats espanyoles a aquest reconeixement encara ha de concretar-se en algun text legal. Val a dir que el que ja ha quedat clar és que, sigui quin sigui el resultat final de les gestions en curs, el text final no posarà el català en un nivell d'igualtat amb la resta de llengües mitjanes de la Unió, sinó que li reservarà un estatus inferior.

La posició del català a la resta del domini s'ha vist menys sacsejada pels canvis electorals. A Andorra, tot i la protecció que li brinda l'estatalitat, hom ha vist créixer la inquietud per la posició de la llengua en una societat que pateix dificultats per a absorbir els contingents immigratoris, mentre s'acomplia el termini d'adequació a la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial. Per la seva banda, la Catalunya Nord no ha experimentat canvis en positiu en l'àmbit sociopolític: l'Estat francès continua sense reconèixer el seu plurilingüisme originari i refusa fins i tot de signar la modesta Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. Finalment, l'Alguer ha viscut una petita florida d'iniciatives a favor del català entre les quals destaquen la creació d'una escola trilingüe amb el català com a llengua vehicular i d'una televisió bilingüe català–italià. La connexió aèria amb Girona ha insuflat un vigor inesperat als contactes amb la resta de l'àrea, i ha afavorit la recuperació de la llengua a la ciutat.

8.9 Per a acabar

L'Informe sobre la situació del català (2003-2004) constata que la realitat de la llengua és delicada. Després de quasi tres segles de polítiques lingüicides en contra, avui la comunitat lingüística catalana es troba fragmentada territorialment, amb nivells de reconeixement jurídic i polític molt diferents, i sotmesa a una pressió demogràfica adversa.

Cal superar la posició anòmala i paradoxal pel que fa al reconeixement oficial de la llengua catalana: **el català ha de ser oficial de manera plena i efectiva a tot el seu domini, i a les institucions estatals i supraestatals**, si més no en les mateixes condicions que les altres llengües de dimensions comparables. Ara com ara, ja no queda a tota la Unió Europea cap comunitat lingüística de dimensions demogràfiques i culturals comparables al català amb un nivell de reconeixement tan baix. I convé recordar que no hi ha impediments tècnics, sinó de voluntat política per a millorar l'estatus del català a Europa i als estats on és llengua històrica. Al nostre continent hi ha un nombre molt important de grups lingüístics europeus més petits que el catalanòfon –com els flamencs a Bèlgica, els suecòfons a Finlàndia, els francòfons i italòfons a Suïssa– que gaudeixen d'un reconeixement superior al del català per part dels estats de què formen part. A hores d'ara, resulta escandalós que la llengua continuï essent no oficial en part del seu territori històric. Resulta

igualment incompreensible i intolerable que a hores d'ara continuïn produint-se situacions en què hi hagi persones es vegin humiliades, vexades o despatxades de la feina pel simple fet de voler enraonar en la llengua pròpia del país. I encara resulta més esperpèntic que les vexacions puguin ser protagonitzades per les mateixes administracions públiques. Cal, d'una vegada per totes, corregir aquestes greus anomalies democràtiques.

Al llarg d'aquest Informe hem constatat que la fragmentació política i administrativa del domini constitueix un greu entrebanc per a la supervivència de la comunitat en el seu conjunt. Les polèmiques simbòliques, els particularismes exacerbats i les tàctiques secessionistes redueixen el mercat potencial dels productes culturals, impedeixen la consolidació de l'espai comunicatiu compartit i són aprofitades per impedir l'avenç del reconeixement estatal i internacional del català. En un moment de caiguda de fronteres i d'integració econòmica seria suïcida constituir compartiments estancs basats en particularitats fonètiques o morfològiques. **Al català li convé la integració del domini lingüístic, la interrelació dels seus parlants, la lliure circulació de persones i béns amunt i avall del domini, la barreja i –per dir-ho amb un terme de moda– el *mestissatge* intern.** Fins i tot en el tema de la unitat de la llengua, cal que la confluència *in vivo*, nascuda de la necessitat immediata, passi al davant de la planificació del corpus *in vitro*. I això només serà així si la comunitat catalanòfona basteix xarxes d'interrelació molt més denses i actives que les que hi ha ara. Tres dècades després d'haver començat les primeres polítiques públiques de tímida normalització, la vertebració i la interconnexió és llastimosament insuficient.

Les polítiques lingüístiques de normalització de la llengua desenvolupades fins ara han estat molt i molt diverses, i lògicament, els seus resultats també. Només cal comparar els nivells de coneixement del català en cada territori per a constatar-ho. Però, **en termes generals, i valorant la situació global de la llengua, és fàcil estar d'acord que les polítiques lingüístiques de promoció del català han estat insuficients.** No hi ha dubte que els marges de maniobra de les polítiques de normalització han estat sovint escassos: d'una banda, perquè els condicionaments jurídics a pràcticament tot el domini són desfavorables per al català; d'altra, perquè una part significativa dels actors públics i privats s'hi ha oposat de maneres múltiples. Cal tenir molt present que el català dona mostres quotidianes d'una vitalitat formidable en un marc més que complex. **El català, llengua d'una comunitat de demografia mitjana i economia avançada, és perfectament sostenible en el segle XXI.** Ara bé, després de tants segles de polítiques actives en contra de la llengua, la no intervenció pública per a la recuperació resulta letal per al català. Una constatació, aquesta, que s'obre pas fins i tot a Andorra, l'únic territori independent del domini lingüístic.

La necessitat de polítiques actives en favor del català es fa encara més evident en un moment en què es reprenen amb força les immigracions cap al domini català. Quan encara no s'han aconseguit integrar lingüísticament els fluxos immigratoris arribats durant el segle XX, les noves immigracions posen damunt de la taula la necessitat que la comunitat lingüística catalana pugui exercir les seves responsabilitats en les polítiques de selecció i integració dels nousvinguts. **El català**

ha de continuar essent, i ser-ho encara amb més força, llengua d'acollida i de plena integració a les societats catalanòfones.

Per a aconseguir tots aquests objectius, calen nous discursos, noves maneres de fer compartir la llengua en una societat complexa com la que es prefigura a començament d'aquest nou segle. Caldrà repensar amb deteniment quins han estat els encerts i els errors no sols de les polítiques conegudes fins ara, sinó també de les propostes que puguin anar sorgint d'ara endavant.

En tots aquests camps, és important entendre que cal crear noves dinàmiques entre els molts implicats en la tasca de recuperar la llengua. D'una banda, ni els poders públics ni la societat civil podran aconseguir-ho per separat. Cal crear noves complicitats entre els uns i els altres que permetin fer avançar cap a aquests objectius. D'un altra, és fonamental d'incorporar nous cercles socials a la promoció de la llengua. El català no es pot permetre que grans col·lectius restin al marge de la normalització. El problema, sens dubte, és com guanyar aquestes noves voluntats. Per a fer-ho caldrà intel·ligència, constància, confiança i poder de seducció.

Ara bé, tot i la complexitat de la situació, hi ha obertes avui tot un seguit de possibilitats d'actuació per a la recuperació i l'avenç de la llengua. Molts són sens dubte els reptes per al català: n'hem detectat en el terreny jurídic, en l'àmbit polític, en el món educatiu, en l'esfera econòmica i en camp tecnològic. Només una conscienciació profunda i una mobilització tenaç en defensa del dret a l'existència podrà conjurar-los. Voldríem que aquest treball fos una aportació útil per a assolir a aquests dos objectius.

9 Bibliografia

9.1 Referències de les enquestes i fonts estadístiques citades

Referència	Data	Font i referències bibliogràfiques
AVL	2004	Acadèmia Valenciana de la Llengua (2004)
Cens	1981	Reixach (coord.) (1997)
Cens	1991	Web INE, IDESCAT, IBE, IVAE Reixach (coord.) (1997)
Cens	2001	Institut d'Estadística de Catalunya (2003)
CIS	1998	Centro de Estudios Sociológicos
CULPAND	1995	Servei de Política Lingüística (2000)
CULPAND	1999	Servei de Política Lingüística (2000)
CULPAND	2004	Hamilton investigacions (2004)
Estadística Oficial de Població	1996	Web INE, IDESCAT, IBE, IVAE Farràs, Torres i Vila (2000)
EULC-03	2003	Institut d'Estadística de Catalunya i Secretaria de Política Lingüística del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya (2004)
EUOC 1997	1997	DYM 1998
Padró	1975	Webs dels instituts d'estadística oficial
Euromosaic	1994	http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/catala/an/e19/e19.html http://www.uoc.edu/euromosaic/web/homeect/index1.html
Padró	1986	Reixach (coord.) (1997)
Padró	1996	Veg. Estadística Oficial de Població
Sondymark	2002	Melià (2002); Villaverde (2002)

Web IDESCAT – Institut d'Estadística de Catalunya: <http://www.idescat.es/>

Web IBAE – Institut Balear d'Estadística: <http://www.caib.es/ibae/ibae.htm>

Web IVE – Institut Valencià d'Estadística: <http://www.ive.es/>

9.2 Referències bibliogràfiques

Acadèmia Valenciana de la Llengua (2004) *Enquesta sobre la situació del valencià Acadèmia Valenciana de la Llengua 2004*. < [http://www.Acadèmia Valenciana de la Llengua.gva.es/img/estudis/5/Enquesta.pdf](http://www.Acadèmia_Valenciana_de_la_Llengua.gva.es/img/estudis/5/Enquesta.pdf) >

ADEC (2002) *Llista d'industrials i productors que etiqueten en català, 2002*.

< <http://www.adec-cat.org> >

Alcaraz Ramos, Manuel (1999) *El régimen jurídico de las lenguas en la Comunidad Valenciana*. Alacant: Universitat d'Alacant.

Alcaraz, Manuel, Ferran, Isabel i Ochoa, Josep (eds.) (2005) *Vint anys de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià*. Alzira: Bromera.

Altarriba, Laia (2004) Teatre i dansa: molt públic per a uns escenaris castellanitzats. *Anuari 2004 de la música i l'espectacle als Països Catalans*, 60-2.

APPEC – Associació de Publicacions Periòdiques en Català (2005) *Guia dels mitjans de comunicació en català 2005*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

Atienza, Assumpta i Solé Camardons, Joan (2004) Pla estratègic de política lingüística als centres sanitaris. *Llengua i Ús*, 31, 5-8.

Ballbé i Mallol, Manuel (1999) L'etiquetatge en la Llei catalana de política lingüística. Dins: Herrero de Miñón, *Estudis jurídics sobre la Llei de Política Lingüística*. Barcelona-Madrid: Institut d'Estudis Autònoms, 497-529.

Baylac-Ferrer, Alà (2003) L'ensenyament del català a la Catalunya Nord. *Col·loqui FLAREP 2003 – Bretanya*, 25/10/2003.

<http://www.debatnational.education.fr/upload/3cdc2a012aea564120dd80eb6821185e_FLAREP.pdf>

Boira Maiques, Josep Vicent (2002) *Euram 2010. La via europea*. València: Edicions 3 i 4.

Boix-Fuster, Emili (2004) Las lenguas en los órganos centrales del Estado español (un balance de los 25 años de la Constitución española) *Revista de Llengua i Dret*, 41, 195-218. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Branchadell, Albert (2004) L'ensenyament del català als nous immigrants adults: *too little, too late?* *Actes del 3r Simposi sobre l'ensenyament del català a no catalanoparlants. Conferències, ponències, comunicacions i conclusions. Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 2002* Vic: Eumo, CD-Rom.

Canal i de las Heras, Anna (2005) Acomiadada per parlar en català a la feina [Secció «Vós» [cartes dels lectors]]. *Llengües vives*, 46, 4

Centre de la Cultura Catalana–Principat d'Andorra i Servei de Política Lingüística, Govern d'Andorra (2002) *Coneixements i usos lingüístics de la població escolar d'Andorra*. Servei de Política Lingüística, Ministeri de Turisme i Cultura, Govern d'Andorra.

Centro de Estudios Sociológicos (1998a) Uso de lenguas en comunidades bilingües: Cataluña. Estudio 2298. Madrid: Centro de Estudios Sociológicos.

Centro de Estudios Sociológicos (1998b) Uso de lenguas en comunidades bilingües: Comunidad Valenciana. Estudio 2299. Madrid: Centro de Estudios Sociológicos.

Centro de Estudios Sociológicos (1998c) Uso de lenguas en comunidades bilingües: Islas Baleares. Estudio 2300. Madrid: Centro de Estudios Sociológicos.

Cercle XXI (2002) Les llengües de la publicitat en l'espai televisiu català. Setembre 2002. < <http://www.cercle21.org/butlleti/00/index.htm> >

Colom Pastor, Bartomeu (1998) El model lingüístic educatiu a les Illes Balears en l'ensenyament no universitari. *Revista de Llengua i Dret*, 29, 81 i ss. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya,

Colom Pastor, Bartomeu (2002) La llengua catalana en l'administració de justícia a les Illes Balears. *Revista de Llengua i Dret*, 38, 19 i ss. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Colom Pastor, Bartomeu (2003) L'estatut lingüístic de les Illes Balears. *Rjib03*. Palma de Mallorca.

Commission Prévention du Groupe d'Études Parlementaire sur la Sécurité Interieure (2004) Sur la prévention de la délinquance. Rapport préliminaire de la Commission Prévention du Groupe d'Études Parlementaire sur la Sécurité Interieure présidé par Jacques Alain Bénisti, Député du Val-du-Marne. Assemblée Nationale, XIIe legislature.

< <http://www.iecat.net/CRUSCAT/documents/documents/immigracio.pdf> >

Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya-II·lustre Col·legi d'Advocats de les Illes Balears (2003), Informe sobre l'aplicació de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries per part de l'Estat espanyol en l'àmbit de la justícia i de l'administració, Tarragona.

Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (2003) Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears 2002. Palma de Mallorca: Consell Econòmic i Social de les Illes Balears.

< <http://web2.caib.es/cesfront/memoriasoc.do> >

Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (2004) Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears 2003. Palma de Mallorca: Consell Econòmic i Social de les Illes Balears.

< <http://web2.caib.es/cesfront/memoriasoc.do> >

Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1990) *L'ús del valencià en l'administració autonòmica*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana.

Departament d'Educació (2004) Pla per a la Llengua i Cohesió Social. Departament d'Educació, Generalitat de Catalunya.

DYM (1998a) Enquesta lingüística sobre l'ús oral del català entre la població de Catalunya major de 15 anys. Informe resum. Volum fotocopiats. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.

DYM (1998b) Enquesta lingüística sobre l'ús oral del català entre la població de Catalunya major de 15 anys. Taules. Volum fotocopiats. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.

Esteve, Alfons (2004) La política lingüística del PP al País Valencià: anàlisi de la legislació de 1995 a 2003. *Revista de Llengua i Dret*, 41, 219-242. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Esteve, Alfons; Esteve, Francesc i Teodoro, Mercè (2005) *El nom, la unitat i la normalitat. Informe sobre el reconeixement del català com a llengua oficial i pròpia del País Valencià*. Barcelona: Observatori de la Llengua.

< www.observatoridelallengua.org >

Fargas i Riera, Assumpta i Puntí i Jubany, Teresa (coord.) (2004) *Actes del 3r Simposi sobre l'ensenyament del català a no catalanoparlants. Conferències, ponències, comunicacions i conclusions. Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 2002*. Vic: Eumo

Farràs i Farràs, Jaume, Torres i Comes, Joaquim i Vila i Moreno, Francesc Xavier (2000) *Els coneixements del català a Catalunya segons l'Enquesta Oficial de Població de 1996. Mapa sociolingüístic*. Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya.

Forcadell Saport, Josep Vicent i Isabel i Vilar, Ferran (eds.) (2004), *El valencià a Alacant. Observatori de la Llengua (2002-2003)*. Alacant: Universitat d'Alacant.

Gasull, Bernat (2003) L'etiquetatge en català en vins i caves de denominació d'origen. 2003. Plataforma per la Llengua. < <http://www.adec-cat.org/> >

Gasull, Bernat (2004) Les llengües d'ús en l'etiquetatge dels productes de marca «blanca» de supermercats i hipermercats a Catalunya. Plataforma per la Llengua < <http://www.adec-cat.org/> >

Gendrau, Lluís (2004) Vine al Súper, compra cultura. *La revista de les revistes*, 47

Generalitat de Catalunya (2003) *Informe sobre política lingüística. Any 2002*. Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya

Generalitat de Catalunya (2004) *Informe sobre política lingüística. Any 2003*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya (2004b) *Estadística d'usos lingüístics a la Catalunya Nord 2004*. Document en línia < <http://www6.gencat.net/llengcat/socio/coneix.htm> >. Visitat: 18/5/2005.

Gifreu, Josep (2005) Rèquiem pel cinema català? *El Punt*, 19/02/2005, 19

Gordillo, Manuel (2004) Els usos lingüístics en la documentació clínica als centres sanitaris de la ciutat de Barcelona. *Llengua i Ús*, 31, 59-61.

Guàrdia i Canela, Josep D. (1999) El català en l'àmbit registral i notarial. *Estudis jurídics sobre la Llei de Política Lingüística*. Barcelona-Madrid: Institut d'Estudis Autònoms-Marcial Pons, 561-588.

Héran, François, Filhon, A. i Deprez, Christine. (2002) La dynamique des langues en France au fil du xxe siècle. *Population et Sociétés* 376, 1-6.
[http://www.ined.fr/publications/po_et_soc\(pes376/PES3762.html](http://www.ined.fr/publications/po_et_soc(pes376/PES3762.html)

Institut d'Estadística de Catalunya (2003) *Cens lingüístic 2001. Principals resultats*: Institut d'Estadística de Catalunya, Generalitat de Catalunya.

Institut d'Estadística de Catalunya (2004) *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003*, Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, Generalitat de Catalunya.

Institut d'Estadística de Catalunya i Secretaria de Política Lingüística del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya (2003) *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003 (EULC03)*.

L'espectacle (2004) Anuari 2004 de la música i l'espectacle als Països Catalans. *L'espectacle*, 25, Número extraordinari.

L'espectacle (2004) Editorial: Un clam per la difusió. *L'espectacle*, 25, Número extraordinari: Anuari 2004 de la música i l'espectacle als Països Catalans , 6

Martín Zorraquino, María Ángeles, Fort Cañellas, María Rosa, Arnal Purroy, María Luisa i Giralte Latorre, Javier (1995) *Estudio sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*. Zaragoza: Departamento de Educación y Ciencia. Universidad de Zaragoza.

Mayor Farguell, Santi (2005) Xifres i fantasmes. *Rock & Clàssic*, 02/02/2005 , 3

Média Pluriel Méditerranée (1998) *Pratiques et représentations du Catalan*, Montpellier: Région Languedoc-Roussillon.

Melià, Joan (2002) La situació llingüística a les Illes Balears. Comentaris al voltant d'una enquesta. *Llengua i Ús* 25, 61-4.

Milian Massana, Antoni (1999) Algunes reflexions sobre les intervencions lingüístiques públiques constrictives en el sector privat a propòsit del capítol V de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística. *Revista de Llengua i Dret* 31, 35-57. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Milian Massana, Antoni (2000) *Público y privado en la normalización lingüística. Cuatro estudios sobre derechos lingüísticos*. Barcelona: Atelier.

Ministerio de Cultura (2004) *Los libros infantiles y juveniles*. 20 de mayo 2004.

<http://agora.mcu.es/libro/contenido/documentos/Infantil_Juvenil%202002.pdf>

Morelli, Domenico (2001) La legge quadro della Repubblica sulle minoranze linguistiche. C ontenuto e prospettive. Dins: CIEMEN, *Les nouvelles législations linguistiques dans l'Union Européenne*. Barcelona, Mediterrània, 2001, 51-62.

Moranta Mas, Sebastià (2005) Els punts cardinals del diferencialisme lingüístic balear. *El Mirall*, 157, 20-22.

Morén, Helena (2004) Les discogràfiques catalanes resisteixen la crisi del sector. *L'espectacle*, 25, Número extraordinari, 16-9

Nadal, Antoni (2004) Crònica legislativa. Illes Balears. *Revista de Llengua i Dret*, 41, 355-365. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Nadal, Antoni (2004b) Crònica legislativa. Illes Balears. *Revista de Llengua i Dret*, 42, 329-333, Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Pérez Tremps, Pablo (1999) L'àmbit lingüístic català, la col·laboració entre comunitats autònomes i la projecció exterior de la llengua catalana. Dins: Herrero de Miñón et al. *Estudis jurídics sobre la Llei de Política Lingüística*. Barcelona-Madrid: Institut d'Estudis Autònòmics-Marcial Pons, 531-559.

Plataforma per la Llengua (2003) El català als mòbils. < <http://www.plataforma-llengua.org/pagina.php?id=99> >

Pons i Novell, Jordi i Tremosa i Balcells, Ramon (2004) *L'espòli fiscal. Una asfíxia premeditada*. València: Institut d'economia i empresa Ignasi Villalonga.

Pons Parera, Eva i Pou Pujolràs, Agustí (2004) Jurisprudència. *Revista de Llengua i Dret*, 41, 417-441. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Pons Parera, Eva i Pou Pujolràs, Agustí (2004b) *Revista de Llengua i Dret*, 42, 366-388, Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya

Pons, Pere (2004) Augmenta l'interès del públic pels espectacles en directe. *L'espectacle*, 25, Número extraordinari, 8-10

Pons, Pere (2004b) Temprada d'espàrrecs i cargols. *L'espectacle*, 25, Número extraordinari, 22-4

Precisa Research (2004a) *Hábitos de lectura y compra de libros en España. Año 2003*. Federación de Gremios de Editores de España

Precisa Research (2004b) Hábitos de lectura y compra de libros en Cataluña. Año 2003. Estudi realitzat per al Gremi d'Editors de Catalunya

Precisa Research (2004c) Hábitos de lectura y compra de libros en la Comunidad Valenciana. Año 2003. Estudi realitzat per a la Generalitat Valenciana.

Puig i Salellas, Josep M. (1999) La normativa lingüística i el món socioeconòmic. Dins: Herrero de Miñón *et al. Estudios jurídicos sobre la Llei de Política Lingüística*. Barcelona-Madrid: Institut d'Estudis Autònoms-Marcial Pons, 409-449.

Reixach, Modest (1985) *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona. Anàlisi dels resultats del Padró de 1975 i de l'avanç dels de 1981*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

Reixach, Modest (1990) *Difusió social del coneixement de la llengua catalana. Anàlisi de les dades lingüístiques del padró d'habitants de 1986 de Catalunya, Illes Balears i País Valencià*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

Reixach, Modest (1995) Els censos lingüístics, entre la substitució i l'explotació. Dins Direcció General de Política Lingüística, 235-252.

Reixach, Modest (coord.) (1997) *El coneixement del català. Anàlisi de les dades del cens de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

Riambau, Esteve (2005) Vive la France. *Avui*, 29/01/2005, 56

Rovira, Marta (dir.), Castellanos, Eva, Fernández Prat, Marta and Saurí, Enric (2004) *El català i la immigració. Anàlisi de l'oferta de català als immigrants adults extracomunitaris*. Barcelona: Mediterrània

Sampol, Joana M. i Montserrat, Apol·lònia M. (2004) Situació del català a l'Hospital Universitari de Son Dureta. *Llengua i Ús*, 31, 9-16.

Saragossà, Abelard, Solà, Joan, Lapiedra, Ramon, Quintana, Àngel i Montoya, Brauli (2004) El nom del valencià en les lleis valencianes. *Presència*, 28/03/2004

Segura, Maties (2002) Universitats del País Valencià. Coneixements, demanda i oferta de classes en català. Curs 2001-2002. Estudi presentat a les VI Jornades de Normalització Lingüística i Ensenyament. La llengua i els joves: el futur de la llengua

catalana. Eivissa, 22 i 23 de febrer de 2002, organitzades per les Federacions d'Ensenyament de CCOO de Catalunya, les Illes i País Valencià.

< <http://www.coordinadora.net/documents/llenguapv.pdf> >

Sebastià, Xavier (2003) Crònica legislativa. Aragó. *Revista de Llengua i Dret*, 40, 438-443. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya

Serra, Adrià (2004) Deu anys recorrent el país amb un quiosc 'normal'. *La revista de les revistes*, 46-9

Serrano i Catalina, Anna Raquel i Victoriano i Lavinya, Joaquim E. (2002) La normalització lingüística i l'administració local a les comarques alacantines (1980-2002). Dins: Colomina i Castanyer *Canelobre* 61-73

Servei de Política Lingüística (1996) *Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra*, Andorra: Govern d'Andorra, Ministeri d'Afers Socials i Cultura.

Servei de Política Lingüística (2000) *Coneixement i usos lingüístics de la població d'Andorra. Situació actual i evolució 1995-1999*, Andorra: Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura.

Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament (2004) *Informe sobre l'ensenyament en valencià – 2004* < <http://www.intersindical.org/stepv/polival/inforval04.htm> >

Solé, Joan i Llinàs, Farners (1997) Els usos lingüístics en l'activitat comercial. *Llengua i Ús*, 9, 58-61.

Solé, Joan i Llinàs, Farners (2002), Etiquetar en català. *Llengua i Ús*, 25, 20-23.

Soler, Ivan i Solé Camardons, Joan (2004) Enquesta sobre es usos lingüístics als centres sanitaris 2004. *Llengua i Ús*, 31, 62-70.

Sondymark (2002) Enquesta per al Departament de Presidència del Govern Balear.

Teodoro, Mercè (2004) Crònica legislativa. País Valencià. *Revista de Llengua i Dret*, 41, 346-354. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Teodoro, Mercè (2004b) Crònica legislativa. País Valencià. *Revista de Llengua i Dret*, 42, 309-322. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya

Turtós, Jordi (2004) L'estat [contradictori] de les coses. *L'espectacle*, 25, Número extraordinari, 24-24

Vernet i Llobet, Jaume (1996) Planificación lingüística en las Administraciones Públicas del Estado. En especial la Administración periférica y de Justicia. *Revista Vasca de Administración Pública*, 44, 77-99.

Vernet i Llobet, Jaume (coord.) (2003) *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània.

Vila i Moreno, F. Xavier (2003) Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 17, 77-158

Vila i Moreno, F. Xavier (coord.) (2004) Les dades lingüístiques del cens de l'any 2001: alguns dubtes i limitacions. < <http://www2.iecat.net/cruscat/> >

Vilardell Codina, Santiago (2003) Crònica legislativa. Estat espanyol. *Revista de Llengua i Dret*, 41, 470-487. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Vilardell Codina, Santiago (2003) Crònica legislativa. Catalunya. *Revista de Llengua i Dret*, 41, 329-345. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Vilardell Codina, Santiago (2004) Crònica legislativa. Estat espanyol. *Revista de Llengua i Dret*, 42, 354-365. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Villaverde i Vidal, Joan-Albert (2002) Coneixements i usos lingüístics a les Illes Balears. Revisió dels estudis promoguts per institucions i altres. *Noves SL*, hivern.

< http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02hivern/catalana/villa1_5.htm >

Xiol Rius, Juan Antonio (1999) El català com a llengua pròpia de les corporacions públiques de base sectorial. Dins: Herrero de Miñón *et al.* *Estudis jurídics sobre la Llei de Política Lingüística*. Barcelona-Madrid: Institut d'Estudis Autònoms-Marcial Pons.

